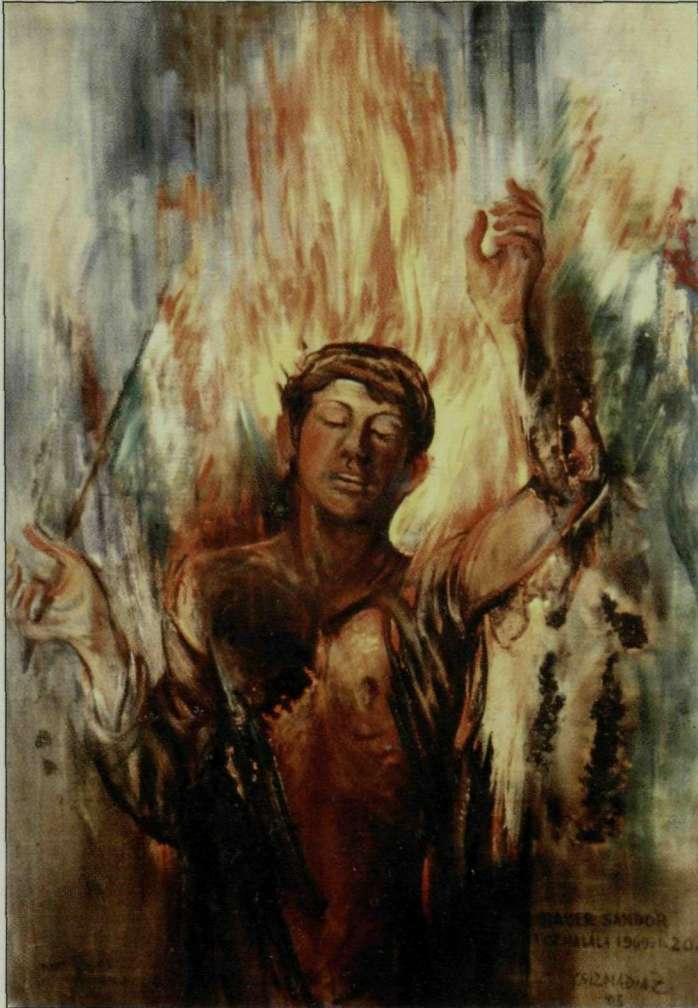


F 39

JÁSZKUNSAÉG

AZ MTA JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK MEGYEI TUDOMÁNYOS EGYESÜLET FOLYÓIRATA



Λ X

AZ MTA JÁSZ-NAGYKUN- SZOLNOK MEGYEI TUDOMÁNYOS EGYESÜLET FOLYÓIRATA

Szerkesztőbizottság:

H. Bathó Edit, Fábíán Péter, Fülöp Tamás, Márki Gábor, Nemes András,
Örsi Julianna, Tóth Albert, Zádorné Zsoldos Mária

Főszerkesztő: Örsi Julianna

Olvasószerkesztő: Fábíán Péter

Korrektor: Márki Gábor

Szerkesztőség postacíme: dr. Örsi Julianna, 5420. Túrkeve, Attila u. 1.,
Telefon: 06-56-554-413, 06-30-9383-777; e-mail: jorsi@level.datanet.hu; mustkeve@enternet.hu

A borítón Csizmadia Zoltán festményei láthatók:

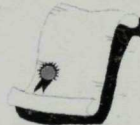
- Bauer Sándor tűzhalála
- Menekülés Magyarországról 1956-ban
- A Magyar Képzőművészeti Főiskolán kivégzett 8 fiatal emlékére
- Mansfeld Péter emlékére

ISSN 0448-9144

Kiadó:

MTA JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK MEGYEI TUDOMÁNYOS EGYESÜLET

Megjelent a NKÖM Nemzeti Évfordulók Titkársága és
a Jász-Nagykun-Szolnok Megye Tudományáért Alapítvány támogatásával.



© A szerzők, szerkesztő és a kiadó

Terjesztés:

Kapható: az MTA Jász-Nagykun- Szolnok Megyei Tudományos Egyesület
5000 Szolnok, Kossuth tér 4., Finta Múzeum 5420 Túrkeve, Attila u. 1.
Damjanich Múzeum 5000 Szolnok, Kossuth tér 4.

Megrendelhető - postai úton: MTA Jász-Nagykun- Szolnok Megyei Tudományos Egyesület
5000 Szolnok, Kossuth tér 4.; - *telefonon/faxon:* 56-361-183; - *e-mailen:* mustkeve@enternet.hu

Készítette a Karcagi Nyomda KFT - Felelős vezető: Tankó Csaba

JÁSZKUNSÁG

AZ MTA JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK MEGYEI TUDOMÁNYOS EGYESÜLET
FOLYÓIRATA

XLIX. évfolyam 1956-os különszám

Szolnok, 2006

TARTALOM

Ajánlás az Olvasónak		5
Sorsfordító idők – az 1950-es évek magántörténelme		
<i>Szabó Lajosné:</i>	Az 1956-hoz vezető út	7
<i>Örsi Julianna:</i>	Kanta Gyula magántörténelme	
	– Szerepvállalás a parasztság felemeléséért a 20. században	11
<i>Örsi Julianna:</i>	A négy évre nyúlt beszélgetés	30
<i>Örsi Julianna:</i>	A függetlenséget nem lehet megfizetni	34
Tanulmányok – Az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményei, szereplői		
<i>Cseh Géza:</i>	A Kádár-kormány Szolnokon	43
<i>Gy. Fekete István:</i>	Az 1956-os forradalom, és a szovjet katonai intervenció szolnoki történései, eseményei	55
<i>Bojtos Gábor:</i>	Hat epizód Karcag 1956-os eseményeiből	72
<i>Fülöp Tamás:</i>	A „rizs árdifferencia ügye” A karcagi termelészövetkezeti tagság megmozdulása az 1956-os forradalom időszakában	86
1956 szerepe az értelmiség életében		
<i>Szabó Lajos:</i>	Igazunkról mai fiataloknak	97
<i>Fazekas Mihály:</i>	„Én így láttam ...” – Elmélkedések az 1956-1957-es Naplóm és a mai gondolataim alapján –	100
<i>Örsi Julianna:</i>	Ozsváth doktor világjárása és hazatalálása	110
<i>Örsi Julianna:</i>	A szülőföld mindig a legkedvesebb marad	113
Emlékezzünk, hogy emlékeztessünk		
<i>Finta Sándor:</i>	Névtelen magyar hősök – vers	115
<i>Fodor István Ferenc:</i>	'56 az Isten háta mögött – gyerekszemmel	116
<i>Örsi Julianna:</i>	A Corvin-köziek befogadták	119
<i>Szél Júlia:</i>	„Mikor az ég zengett...”	122
Téka – Könyvismertetés		
<i>Cseh Géza:</i>	Válogatás az 1956-os forradalom levéltári dokumentumaiból (Gulyás Katalin)	133

TARTALOM

Kiállítások

Az elnémított forradalom

Sorsfordító idők – történeti kiállítás túrkevei Finta Múzeumban 136

(Kapás János Zsolt)

1956-os események festményeken 141

Csizmadia Zoltán festőművész tárlata (Örsi Julianna)

Hírek, események

Jelképek erdején át visz az ember útja (1956-os emlékmű avatás

Kisújszálláson, 2000 (†Szabó Lajos) 147

1956 utóélete Jászfákóalmán (Fodor István Ferenc) 152

Az MTA J-N-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület 2005. évi beszámolója 157

Az MTA J-N-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület 2006. évi munkaterve 158

Támogatás kérés és köszönet 159

A kötet szerzői

160

Kedves Olvasónk!

Őn a Jászkunság című folyóiratot vette kezébe, úgy, mint tette ezt az elmúlt öt évtizedben sokszor. Jász-Nagykun-Szolnok megye tudományos és ismeretterjesztő lapja ugyanis 1954-től jelenik meg. Napjaink gazdasági nehézségei lapunk életében is némi nehézséget jelentett, de ezúttal úrrá tudtunk lenni a helyzeten. 2002 után 2006-ban ismét megjelenhetett folyóiratunk, igaz csak egy külön számmal. Ezt a számot, támogatóinknak köszönhetően – NKÖM, Nemzeti Évfordulók Titkársága, Jász-Nagykun-Szolnok Megye Tudományáért Alapítvány – az 1956-os forradalom és szabadságharc emlékszámaként nyújtjuk most át az Olvasónak. A néhány éves kimaradást hamarosan pótoljuk egy Jászkunság 2003-2007 összevont számmal. Az lesz a Jászkunság L évfolyama.

A mostani, XLIX. évfolyam teljes egészében a magyar történelem egyik jeles eseményét állítja a középpontba. Egyéni életsorsokon keresztül mutatja be a történelmi sorsfordulókat. Különösen tanulságos ez a Nagykunszágon, ahol az államszocializmus létrehozta az első termelőszövetkezeti városokat. A megkérdezett emberek paraszttéletről vallott nézetei még a háború előtti polgári Magyarország társadalomszemléletét tükrözik, amelyet megerősített 1956 szelleme. A rendszerváltozás 20. század végi beteljesülésével ezek az emberek újra talpra álltak és hitükben megerősödtek. Hasonló időintervallumot ölelnek fel azok az interjúk, amelyekben a megszólalók földrajzilag nagyobb utat jártak be. Életútjukban jelentős állomás volt 1956. Az akkori egyetemisták közül sokan Nyugatra mentek, hogy értelmiségi életüket szabadabb világban valósítsák meg. A szülőföld vonzása azonban idős korukig megmaradt. A hazaszeretet, a honvágy, a hívó szó ma is mozgósító erő.

Az 1956-os események bemutatását elsősorban Jász-Nagykun-Szolnok megyére lokalizálva vállaltuk. Tudományos kutatáson alapuló tanulmányok mutatják be a karcagi, kisújszállási, szolnoki eseményeket, szereplőket. Különösen nagy jelentősége van a szolnoki levéltári kutatásoknak, hiszen sok új mozzanatot tárt fel a forradalom leveréséről, a Kádár-kormány megalakulásáról, a szovjet katonai intervencióról. A kutatók utalnak azokra a kapcsolódási pontokra, amely az országos eseményekhez fűzik Szolnokot. Folyóiratunk elsőik között mutatja be azt a könyv alakban is megjelent dokumentumgyűjteményt, amelynek anyaga a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltárban folyó eredményes tudományos munkát bizonyítja.

Az „Emlékezzünk, hogy emlékeztessünk” és az „1956 szerepe az értelmiség életében” című fejezetekben ugyancsak helyi, budapesti és debreceni helyszínekről, eseményekről olvashatunk. Naplórészletet, rádióriportot, interjút egyaránt talál közöttük az Olvasó. A közös bennük, hogy ők 1956 szereplői voltak.

A politikai történések nem érthetőek meg a gazdasági és társadalmi háttér nélkül. Ez vezette a „Sorsfordító idők” című kiállítás rendezőit is. A művészek – köztük Csizmadia Zoltán, Mihály István – sajátos eszközeikkel dokumentálták az 1956-os eseményeket csakúgy, mint az 1950-es évek paraszti világát. A bemutatott kiállítások a túrkevei Finta Múzeumban kerültek megrendezésre az évforduló tiszteletére.

AJÁNLÁS AZ OLVASÓNAK

1956-ról bizonyára még mindannyiunknak sok mondanivalója, írnivalója van. Bízunk benne, hogy az emlékezők megnyílnak előttünk, hogy tovább gazdagítsák a nemzeti történelmi ismeretet. A kutatók pedig további dokumentumokat tárnak fel, elemeznek és kutatási eredményeiket közzé teszik gazdagítva mindannyiunk tudását.

Végezetül a folyóiratot jegyző MTA Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület munkáját mutatjuk be, amelynek megújult vezetősége és tagsága mindent megtesz azért, hogy az elkövetkezendőkben a Jászkunságot rendszeresen megjelenesse és Olvasótáborát visszaszerezze, bővítsé.

E gondolatok jegyében köszönti az Olvasót 2006 évvégén

Örsi Julianna
főszerkesztő

Dr. Szabó Lajosné

Az 1956-hoz vezető út

2001 óta minden év őszén megjelenik a Kisújszállási 56. Vagyunk jó néhányan, akik konokul újra és újra idézni akarjuk 1956 lázas napjait. De még mindig sok az emlékezni nem akaró, nem tudó szemtanú. Bármelyik oldalról álltak is, el kell fogadnunk felejteni akarásukat.

Ám városunk múltjának ismerete nélkül nem értjük jelenünket. Nem értjük azt sem, miért tüntettek.

Ha a messze múltba tekintünk, az aranykor a kiegyezéstől az I. világháborúig terjedő időszak volt. Akkor alakult ki az a városkép, amelyre még ma is büszkéek vagyunk. A mezőgazdaság még jelentős számú népességet tudott foglalkoztatni, eltartani. A helyi ipar és kereskedelem virágzott. Kívülről idillinek látszó kép, ugyanakkor idejét múlt belső rend, merev, a társadalom egyes rétegei között átjárást alig engedő, zárt közösségekben élt a város.

Az I. világháború robbantott először. A szegények még szegényebbek lettek. Utat talált a megoldást ígérő baloldali gondolkodás. A két háború között a legális szociáldemokrata párt, vele párhuzamosan az illegális szervezkedés, ha kevesekre is, de hatott. Kinevelődött egy szegényparasztokból, iparosokból álló csoport. A maguk módján harcoltak egy igazságosabb társadalomért, vállalva a letartóztatást, fizikai bántalmazást, internálást is.

Jól érzik a szociális feszültségeket az itt élő, vagy ide gyakran hazatérő, a népi írók mozgalmával megismerkedett fiatal értelmiségiek. Példázza ez Kiss Tamásnak a helyi újságban 1938-ban megjelent verse. Így ír a Kunsági vásárnapokban:

*„Csendes vidék. Kocsim kattog csak,
Meg a szívem. – Az emberek
is csendesek most: dohányt morzsolnak
a kemény zsellértenyerek;
Odabenn krumpli, hagymaszag,
kés, csillan kemény csizmaszáron;
nyűtt erekből megbú a nyomor,
mint drótban az áram.”*

Az országos méretű gondokon való segíteni akarás igen kevés. Két apró jele tapasztalható városunkban. Egyik az ONCSA házak építése. Nincstelen, sokgyermekes családokat juttatnak telekhez, házhoz az akció keretében. A Bittner faluban (Sallai telep) felépült házszor átalakított, bővített formában máig megtalálható.

A másik jel az értelmiség gyarapítása a népből jött tehetséges fiatalokkal. Ezért hozták létre az Országos Tehetségmentő alapot. Ennek keretében került a helyi gimnáziumba és az internátusba 1942-ben tíz, a következő évben tizenhét diák. Ők majd 1945 után el is jutnak az egyetemekre.

A jelentősebb birtokkal rendelkező családok egy részében az kezdett általánossá válni, hogy a legfiatalabb nemzedék már képzett, diplomás mezőgazdászként korszerűen gazdálkodott. A törpebirtokosok önmagukat és alkalmazottaikat kegyetlenül kiuzsorázva, megnyomorítva igyekeztek talpon maradni, sőt a lehetőségek szerint birtokukat gyarapítani. Az agrárproletárok számára nem volt kitörési mód. A második világháború közeledte újabb, igazságtalan módon való nyomorba süllyedést eredményezett – szaporodtak a behívók, s nem a földtelenek kaptak felmentést. Hadisegélyből tengődő család, jegyrendszer, ezt hagyták itthon a frontra indulók.

1944 tavaszán a város addig megbecsült, jó anyagi viszonyok között levő, főként kereskedelemmel foglalkozó zsidó polgárait egy elkülönített területen zsúfolták össze. (A mai Ostrom utca házaiba.) Majd egy napon szinte észrevétlenül az állomásra hajtván, ott vagonokba terelve elvitték őket. Úgy hírllett, munkatáborokban, hadiüzemekben fognak dolgozni. Valami olyan közhangulat alakult ki: a háború tőlük ezt az áldozatot követeli, de életrevaló emberek, ott is feltalálják majd magukat, s ha vége lesz, visszajönnek. Hát nem így lett.

A következő hetekben légiriadók, becsapódó bombák, halálos áldozatok. Október első napjaiban megyei rendelet irányította a város közigazgatásának vezetőit egy biztonságosabbnak vélt dunántúli helységbe. Elmentek. Utasították őket. A város népe maradt. Őket nem utasította, nem irányította senki. Idáig hallatszott az ágyúzások zaja, egyre tisztábban, egyre közelebről, már nemcsak a határban, a házakban is. A tehetősebbek közül sokan elindultak nyugat felé, nem csoda, a keringő rémhírek hatására mindenki félt. Félték azok is, akik itt maradtak. L-alakú földdel fedett bunkerekbe húzódtak a legtöbben, a süvítő golyók, kósza repeszdarabok ellen védték magukat. Égtek a Nagy Imre utca házai, égett a református templom teteje, de aztán csend lett. Szép októberi vasárnap.

Így érte a várost a megszállás, amit később felszabadulásnak neveztek.

Megjelentek az orosz katonák, beszállásoltak, amire szükségük volt, elvették, megették, aztán váratlanul továbbvonultak. Nagyvonalúan szereztek, néha épp olyan nagyvonalúan ajándékoztak is. Később a katonákkal kialakított jó kapcsolatokat illő volt derűs, kedves emlékként idézni. Rémtetteik már akkor is csak suttogva terjedtek, lejegyzésre soha nem kerültek, a szörnyűségeket átélők már nem is élnek. Feledésbe merült a Rövid utca pincéjébe összegyűjtött 76 fiatal férfi sorsa is, akiket az éppen megalakuló városi vezetőség tudtával, jóváhagyásával szedtek össze és vittek a Szovjetunióba néhány évre. De a német hangzású nevet viselők is rövidesen indultak. Közöttük több fiatal lány, így valósítva meg a nemek közötti egyenlőséget.

A város vezetői ekkor már az illegális marxista szemináriumokon nevelkedett, nehézsorsú földmunkások, iparosok voltak. Segítőik az oroszul tudó, kiváltságos helyzetbe kerülők, a tolmácsok. Napok alatt létrejött az új közigazgatás, a megnövekedett jelentőségű rendőrség. Látszólag demokratikus fejlődés kezdődött, szervezetek, pártok alakultak. Valójában a PÁRT irányított, döntött. Ők határozták meg, ki legyen az a két személy, aki a debreceni országgyűlésben képviselje a népet. Ők a hozzájuk csatlakozókkal együtt mindenütt ott voltak: közintézményekben, vasútállomáson, a gyorsan megalakuló szövetkezetekben.

1945 telén, kora tavaszán kezdtek hazaszállingózni a katonák, elmenekült családok. Mindenkit felelősségre vontak, elszámoltattak. Működött az igazoló bizottság. De rendeztek bírósági tárgyalásokat is. Erre emlékezve mondta valaki, akkor a város irányításában jeleskedő személy: „Na erre jött aztán a cikk az újságba, hogy a rettegések városa. Hogy a mi városunk a rémület meg a rettegések városa, mer a suszterek, kovácsok rémuralmától nem bírnak aludni a becsületes emberek.” (Ezt írta egy jobboldalinak tekintett országos napilap.) Idézzünk még tőle: „De mindig tele volt a pincém! Negyvenötbe, negyvenhatba nagy gondba vótam: nem vót elég helyem... Ugye a fontosabbakat külön cellába tartottuk mindig, mer úgy kellett..., ez is sok helyet elvett. Ű melléjük csak a magunk embereit raktuk be, mer ez szokás vót, hogy bezártunk az ilyenekhez pár napra egy megbízható szolnoki elvtársat, akit senki se ismert..., ugye, hogy megszólaljon az a másik is. Így ment ez akkoriba! Amúgy én nem bántottam senkit sem. Mer szinte divat vót ez akkor! Kimondom nyíltan, habár elvtársakrúl van szó, de ez az őszinteség: szadisták vótak!”

Így kezdődött a szovjet csapatok hozta felszabadulás. Aztán folyt a békés építőmunka, nehéz anyagi helyzetben, maradt a jegyrendszer, virágzott a beszolgáltatás. (Jegyre mért cukor, gabonafejadag, sertésvágáskor beszolgáltatandó zsír.) Kevés földet kapó szegényparaszток megalakuló szövetkezetek: tszcs, tsz –. Erőszakos tagosítások, az induláshoz szükséges felszerelést, állatokat, takarmányt, épületeket onnan vették ellenszolgáltatás nélkül, ahol volt. A gazdálkodáshoz értő nagyobb birtokosok elköltöztek a városból, de egyre több földtelen is választotta az ingázást. Segédmunkásként viszonylag jól fizető munkahelyeket találhattak legtöbben a fővárosban, vagy a szocialista iparosítás valamelyik fellegvárában.

Átredeződött a város. Megváltozott a határ képe, a tanyák nagy többségét eltüntették, új barázdát szántott a gépállomás traktora. Lakás kellett a városba költözőknek. Lakás kellett a különféle vezető posztokra kerülő, idegenből jött megbízható embereknek. Segített ezen a fordulat éve. Tömegesen államosították az 5 szobásnál is nagyobbak minősített családi házakat. Kamrákat, nyári konyhákat is duplán kellett számolni néha, hogy kijöjjön az 5, de kijött, a tulajdonos pedig többnyire ment. Jó esetben egy melléképületben meghúzhatta magát.

A piactéren harsogott a hangosbemondó. Dicsért, fedett. Kaptak szép nótát a szövetkezetbe belépők, szégyenkezhetnek a beadást nem teljesítő szabotálók, a több kiló zsírt, lisztet felhalmozó harácsoló többnyire kulákok.

A munkahelyeken kötelező alapfokú szemináriumok szép piros fedelű broszúrából tanulták meg az ideológiailag addig képzetlen dolgozók, hogy mi a proletárdiktatúra, milyen eredményeket ért el a világ legfejlettebb mezőgazdasága, amely a Szovjetunióban van.

Az államosított iskolákban miután a régi, reakciónak talált tankönyveket, térképeket már 1946 telén begyűjtötték, új könyvekből, új szellemű tanítás kezdődött. Fokozódott az osztályharc, fokozódott a klerikális reakció elleni küzdelem. Az ifjúság megtanulta, hogy a vallás a nép ópiuma.

1953 kora tavaszán Sztálin halálhírére közölte a rádió, újság, a piactéri hangosbemondó. Az emberek álltak, hallgattak. Nem megrendültek, egyszerűen csak féltek. Eljutott a híre, hogy Nagy Imre, az új miniszterelnök majd mást, jobbat hoz. Nem sokan hitték. Az újabb változások meg a városban tapasztalt változatlanosság őket igazolta.

Helytörténészek vizsgálhatják majd egyszer, hogyan változott meg az 50-es évek elejére Kisújszállás népességének összetétele. Eltűnt a kereskedelemben nagy tapasztalattal rendelkező zsidó származású polgári réteg. Eltűnt a gazdálkodással élethivatásként foglalkozó gazdálkodó családok sokasága. Jöttek új emberek, akiket a háború vihara sodort ide, másokat a párt irányított a városba. De ebben a lassan összerázódó konglomerátumban volt egy közös érzés: változások kellenek. Történelmet csinálni egy kisváros nem akart, nem tudott. Csupán csatlakozott, a történelem sodorta magával a piac, az utca emberét, részese lett a forradalomnak a kisújszállási '56 is.

Örsi Julianna

Kanta Gyula magántörténelme

– Szerepvállalás a parasztság felemeléséért a 20. században –

Magunk mögött hagyva a 20. századot sokan késztetést éreznek a számvetésre. A társadalomtudós rendszerváltásokat, világháborúkat, forradalmakat, gazdasági világválságokat sorol fel elsőnek, amely befolyásolta az emberiség és ezen belül népünk 20. századi történelmét. Készült is és még készül is számtalan elemzés, könyv a hazai és a nemzetközi kutatások eredményeként. Mi most egy sajátos szempontból szeretnénk bemutatni az elmúlt évszázadot. Abban a szerencsés helyzetben voltunk, hogy megismerhettünk egy falusi parasztembert, aki szinte végig élte és „csinálta” ezt az évszázadot. Őt mutatjuk most be, akinek az életén keresztül szinte az egész 20. századi magyar történelmet – sajátos szemszögből ugyan, de – megismerhetjük.

Látóköriünkbe Kanta Gyula az 1989-es rendszerváltás körül került, amikor a városi újságok újraindulásával lehetőséget kapott a vidéki lakosság is arra, hogy a helyi sajtón keresztül kifejtse véleményét. A berekfürdői lakos Kanta Gyula a Karcagi Hírmondóba rendszeresen írt.¹ Írásai azt sugallták, hogy egy agilis agrármérnökkel van dolgunk. A személyes találkozásra azonban csak 2002 nyarán került sor, mégpedig a karcagi kórházban. Az akkor már 94 éves ember ülve az ágyán éppen újságcikkeket vagdosott ki és rendszerezett, nem gondolva arra, hogy látogató érkezik hozzá. Az idős embert nem a kora előrehaladottsága, nem a magány, hanem az aggasztotta leginkább, hogy a több mint 60 ezer oldalas írásos gyűjteményének sorsát nem tudta elrendezni. Igaz, 6.700 gépelt oldalt már letétbe helyezett korábban az Országos Széchenyi Könyvtárban, 3.200 oldalt a Hajdú-Bihar megyei Levéltárban. 1994-ben az írásaiból kiadott egy könyvet „Jajkiáltás magyar hazánkért” címmel. Szeretett volna azonban létrehozni egy saját múzeumot a falujában, a házában. Féltette a megmaradt írásait, hiszen már korábban úgyis sok elpusztult. Elmondása szerint 1950-ig öt nagy ötliteres befőttes üveg telt meg az írásaival, amely aztán az enyészete lett. Előbb a csendőrök elől kellett dugdosni, majd a természet sújtott le rá. Három üvegbe belecsapott a villám, egyet elöntött a szennyvíz, egyet az egér evett meg. De hát ki is volt Kanta Gyula? Csak egy mániákus tollforgató? Vagy több ennél? Ismerkedjünk meg vele!

I. Falusi fiatal az országos parasztmozgalomban a 20. század első felében

Kanta Gyula 1908. április 9-ikén Hajdúbagason született. Ismeretei szerint a Kanta családot 1599-ben Bocskai István erdélyi fejedelem a Háromszék vármegyei Kézdivásárhelyről telepítette át Bihar megyébe. Úgy tudja, hogy Kanták kerültek el Baranyába és Zemplén megyébe is. Elgondolása szerint a nevük azt őrzi, hogy valamelyik ősök fazekas volt, cserép kantát (vizes kanna) készített. Ha ismeretét a nagy családi enciklopédiákkal

¹ A Karcagi Hírmondó 1989-ben indult és azóta is rendszeresen megjelenő városi hetilap

összevetjük, akkor a Kantákra vonatkozóan többféle adatot találunk. Nagy Iván 1859-ben megjelent könyvében a Gömör vármegyei nemes Kantákról tud, de Kanthák előfordulnak 1700-ban Zemplén megyében (szolgabíró) és az 1800-as évek elején Szolnocska helység birtokosaként is.² Illéssy János szerint a Királykönyvekbe Kanta István nevét 1766. február 26-án írták be, amikor is Bécsben nemesi címet nyert.³ Kázmér Miklós 1402-ből találta az első adatot erre a családnévre. Adatai a név országos elterjedésére utalnak (Szatmár, Zala, Bihar, Hont, Erdély, Kolozs, Vas megyék). A bihari adatok 1477-ből és 1585-ből valók. A szó etimológiája szerint eredetileg régi világi személynév, apa neve lehetett. Köznévként a 16. század közepétől ismert, mint a kanta készítőjének elnevezése.⁴ Az ősókról – idő hiányában – nem faggattuk Kanta Gyulát, de annyi bizonyos, hogy a család számon tartotta a származást, hiszen erre vonatkozó adatokat a Hajdú-Bihar megyei Levéltárban bőven találunk. Mindössze arra kérdeztünk rá, hogy a Tiszavárkonyi Szőlőben növényneveléséről, mintagazdaságáról számon tartott vitéz dr. Kantha Géza földbirtokossal rokonságban volt-e.⁵ A rokonságról adatközlőnk tudott, de szorosabb kapcsolatban nem voltak. Talán nem véletlen, hiszen szereplőnk a szegényebb Kanta-ághoz tartozott.

Édesapja hajdúbagosi, édesanyja (Gulyás Piroska) derecskei születésű volt. Egyik nagymamája Sárándon született, de voltak rokonaik Konyáron is. A család 12 hold földön gazdálkodott és hat hold bánki erdeje volt. A kitermelt fát Göncre szállították és ott adták el, amiből készült a híres gönczi hordó. Az ifjú házaspárnak három gyermeke született, de a legidősebb leány torokgyíkban meghalt, így Gyulával és Istvánnal maradt itthon az édesanya, amikor párját az első világháború harcmezejére vitték. Az édesapa 1914 szeptember első napjaiban Szerbiában hősi halált halt. Kanta Gyula legmélyebben őrzött gyermekkori emlékei közé tartozik, hogy 1914 október utolsó vasárnapján a hajdúbagosi református egyházközség egy nagy szabású gyászünnepet rendezett a hősi halottak emlékére a piactéren. *„Tiszteletes keresztapám már előtte két héttel kihirdette a templomban, hogy most nem fogunk bemenni, mert nem férünk be. Itt tartjuk meg a búcsúbeszédet és utána itt lesz az Istentisztelet is. Odakint. ... Voltunk vagy kétezren. Balthazár Dezső Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke tartotta a búcsúbeszédet. ... Akkor jelentek meg az 50 kg-os kockacukrot tartalmazó csomagok az üzletekben. Egy ilyen dobozt fordított fel a prezbitérium, az volt az állvány, a pódium magyarul. Nagyon-nagyon komoly – ahogy egy püspöktől illik - beszédet mondott. Mondta, hogyan áldozta fel édesapám a saját életét és még közel százezer ember azon az egy ütközeten. Ott építették ki a szerbek az állást. És mikor a magyarok megtorpantak, akkor géppuskázták le őket.”*

Szereplőnk ismerte Balthazár Dezsőt, – bár azt nem tudta róla, hogy püspök –, mert *„tiszteletes keresztapámmal néha meglátogattak”* (bennünket).⁶ A hatéves kisfiú ekkor

2 Nagy Iván: Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal H-K Pest, 1859. 69. p.

3 Illéssy János - Petkó Béla: A királyi könyvek. Jegyzéke a bennük foglalt nemesség cím, címer, előnév és honosság adományozásoknak 1527-1867. Bp. 1895. 102. p.

4 Kázmér Miklós: Régi magyar családnevek szótára XIV-XVII. század. Bp. 1993. 543. p.

5 Dr. Kantha Gézáról bővebben lásd: Őrsi Julianna: Tiszavárkony. Száz Magyar Falu Könyvesháza, 2002!

6 Még csak néhány évvel ezelőtt tudta meg a Kisújszágból, hogy Balthazár Dezsőt 1911-ben emelték püspöki rangra.

lépett először nagy nyilvánosság elé. Kilenc évtized múlva így adja elő a történetet: A püspök úr „mikor leszállott a pódiumról én a jobb keze felől álltam, az öcsém a balkeze felől, édesanyám a hátam mögött. És amikor leszállt, oda súgtam neki, nem súgtam, mondtam, a környezet hallotta, hogy édesapám nem hős volt. Mert a beszédének a zöme, mint ahogy az szokás, azt emelte ki, hogy milyen hős volt. Egyszóval, hogy a hazájáért a saját életét is feláldozta, amikor Ferenc Jóska elrendelte a mozgósítást és az azonnali indulást. Édesapám nem volt hős. 'Hát mi volt, kedves testvér?' Én akkor felálltam az ötven kilogrammos cukorláda tetejére és onnan kiáltottam el, hogy hallja mind a kétezernyi tömeg, hogy áldozat. Ál-do-zat! Így megszakitva, jó erősen. ... A nők apraja, nagyja, fiatalja, öregje a zsoltár és az egy szál őszirózsa alól kirántotta az aszúrozott zsebkendőjét és elkezdte törölgetni a szemét...”

A világháború így egy csapásra közszereplővé tette a kisfiút. A családban korán felnőtte kellett válnia. Kivette részét a családi munkából. Már három éves korától legettette a libákat a kertek alatt. A család jövedelméhez ezzel hozzájárult, hiszen édesanyja libahízlalással foglalkozott.⁷ A tíz kilós libákért vasárnap érkeztek a városból az urak, akik „felpucolva” vásárolták meg azokat. Ilyenkor ott is étkeztek és egész nap ott tartózkodtak. „Nekünk csak a fejét meg a lábát adták.” – konstátálta később. A libaörzés rendkívül felelősségteljes feladat volt számára. „Magam mentem el és azzal kezdtem, hogy Ilonka kisasszony kérem engem úgy tessék beírni óvodásnak, hogy legyen szíves egy órahosszát engedélyezni nekem reggel, hogy később mehessek.” Az árván maradt kisfiú feladatai egyre nőttek. Ott volt a 12 hold föld – igaz hogy benne sok mocsaras, zombékos résszel, ami csak harmadosztályú szénát termett – , voltak állatok meg egy nyilas (684 négyszögöl) szőlő. A tanulásra igen kevés idő jutott. „Nekem úgy van meg a hat elemim tiszta kiváló – tehát egyessel, mert akkor ám még fordítva volt. Az egyes volt a kitűnő. – és mindig oda volt írva, hogy igazoltan távol. Az édesapám halála után az időnek a felét a mezőn meg az istállóban töltöttem el. ... Kedves volt a rektor úr. Körülbelül édesapámmal volt egyidős, vagy pár évvel idősebb, mert a családjá is nálam pár évvel idősebbek voltak. ... Kas Jóskával egy padban ültünk. Azoknak semmi földjük nem volt. Járt hozzánk (dolgozni) az apja, az anyja meg a nagyobbik bátyja. Öt gyerek volt ott. ... (Kas Jóskát) a rektor úr minden szombat délután ott marasztalta egy fél órára és az én összes könyvemben piros ceruzával kijelölte, hogy mi lesz a jövő heti tantárgy. Jóska hozta ki már szombat este és én mindig hordtam magammal. Ha elfáradtam, leültem a földre és kivettem a könyvet és átnéztem. Nagyon könnyen tanultam.” Úgy is fogalmaz később, hogy hat „fél-elemit” járt, utalva arra, hogy nem ült bent a tanórákon. A jóeszű gyermeknek nem adatott meg a lehetőség a továbbtanulásra. Édesanyja csak nyolcévi özvegyesség után ment újból férjhez. A mostoha ugyancsak derecskei volt, tehát az özvegyasszonyt szülőfalujabeli vette feleségül másodsorra.

A legény Hajdubagason, Derecskén és a járás többi községében is otthonosan mozgott, könnyen kötött barátságokat. 17 éves, amikor elindul az ezüstkalászos gazdaképzés. Úgy érzi, hogy neki ebben a mozgalomban szerepet kell vállalnia. „Úgy éreztem, hogy a

⁷ A parasztszaladokban az állatörzést már igen korán rábízták a gyerekekre. Erről lásd: Kiss Lajos: Szegény emberek élete Bp., 1981!

paraszság vállán nem nyugszik, hanem nyugtalanodik az ország történelme, a fenntartása. A legnagyobb elnyomást a paraszság kapja.” Ötéves küzdelme eredményének tartja, hogy az 1925. évi országos törvény értelmében Berettyóújfaluban megépült a gazdaképző iskola, amelynek hallgatói szervezését is magára vállalta.

1932-ben megnősült, de ez csak annyit változtatott a közszerelésen, hogy most már Konyáron is beindította a gazdaképzést. 42 gazda végezte el azon a télen a 150 órás tanfolyamot. A következő télen már a főjegyző és az előljáróság is beiratkozott. Kanta Gyula teljesen belevetette magát a szervezésbe. Egymás után indultak az arany és ezüst kalászos gazdatanfolyamok Bagoson, Derecskén, Konyáron, Kismarján, Nagykeréken, Tépén. Bizonyára voltak számosan hasonlóan gondolkodóak és cselekvőek.

1940 Erdély okkupációjának az éve. Kanta Gyula előtt kitérült a tér. Szervező munkáját tovább bővíthette Biharban. A központ Nagyvárad lett, ahol sűrűn megfordult. Ott székelt ekkor – elmondása szerint – az általa megszervezett Tiszántúli Állattenyésztő Egyesületek Szövetsége, a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara és a Kísérleti Intézet. Nagyváradra menet mindig meglátogatott három-négy falut. Levélben előre jelezte érkezését, és ott megszervezték a hallgatóságot. Több órás előadásokat tartott. Elmondása szerint több mint száz tanfolyam valósulhatott meg a közreműködésével. Annyi volt a hallgató, hogy a Pallag-pusztai tanárok mellett járási, városi gazdasági felügyelőket is bevontak a mezőgazdasági ismeretek terjesztésébe.

Nemcsak szervezett, de a saját gazdaságát is az új eljárások és ismeretek terjesztésének szolgálatába állította. Tehette ezt, hiszen egy jómódú családba házasodott be Konyáron. Apósának 120 hold földje volt és feleségéék ketten voltak testvérek. *„A feleségem nagyon jól gazdálkodó volt. ... Olyan rátermett volt, annyira benne volt a dologba, hogy mindent rá lehetett bízni. Nem kellett rábízni, magától csinálta a dolgot. ... Már akkor törzskönyvezett volt két darab mangalica anyakocám és a szaporulatát, külön a kanokat, külön a kocákat felneveltük. ... Az Állattenyésztő Egyesületek ellenőrei jártak hozzánk. ... A tehenünk is törzskönyvezett volt. A bikaborjúkat is köztenyésztésre neveltük. ... A Földművelésügyi Minisztérium adományozott ötven férőhelyes tojótyúk ólat. ... Vándor baromfi ól volt ez. Négy kereke volt és deszkából készült az egész, ülőkékkel meg etetőkkal. Minden reggel tovább húztunk másik állásba, mert mindenféle rovar meg gyom magvat összeszedett a baromfi. A sokezer holdas Listyán Sámuel és a tekintetes asszony is átjött a csatornán megnézni a vándor baromfi ólatot és vagy három községből a kerékgyártókat oda kérte magához és olyanra csináltatták a baromfi ólatot.”* 1941-42-ben minta tanyát is építettek. Ezek az adatok arra engednek következtetni, hogy Kanta Gyula sokat adott a korszerű gazdálkodásra és fogékony volt az újításokra. Környezetére is hatott a példája.

Vörös Vince 1936-ban a Gazdanevelés című újságban olvasott Kanta Gyuláról, akit hamarosan felkeresett. A Dunántúlon hasonló szervezőmunkát végző vendég egy tucat ember előtt fejthette ki gondolatait a paraszság sorsáról és a feladatokról. Elhatározták, hogy megalakítják a Kalászos Gazdák Országos Szövetségét. Vörös Vince újabb kapcsolatokat hozott a konyáriaknak, hiszen közvetlen összeköttetésben volt Nagy Ferencsel, Csízi Zoltánnal, Kovács Bélával, Varga Bélával. Ezek a személyek mind szereplői a 20. század közepén az országos történelemnek. Nagy Ferenc gondolatával

azonosulva – miszerint a parasztságnak össze kell fogni a falusi kisiparosokkal, kis-kereskedőkkel kis tisztviselőkkel, mivel azonosak a gondjaik – csatlakoztak az Országos Parasztszövetséghez. A központi irányításba bekerülve Kanta Gyula az 1940-es évek elején gyakran megfordult Budapesten és főleg a szervezőmunkában segített a Báthory u. 24. szám alatti központban.

1943 augusztusában részt vett a Szárszói Találkozón. Ma is emlékszik annak hangulatára. Ott ismerkedett meg például Tolnai Klárral. Megismerkedett költőkkel, írókkal is. Húsz dedikált könyvvel tért haza. Egyik találkozásunkkor az idős ember ágyánál tartotta és olvasgatta a Szárszói Találkozóról az utóbbi években kiadott dokumentumkötetet.⁸

Az így kiépített kapcsolatok a második világháborút követően is megmaradtak. Mindannyian ott voltak az első nemzetgyűlésben, mint képviselők. Néhány évtized múlva, az 1989-es fordulat után újra éleszthetők a régi kapcsolatok. Kanta Gyula haláláig levelezett Vörös Vincével, Varga Bélával és alapítója lett az újjáalapított Kisgazdapártnak.

Kanta Gyulára nem lehetett nem figyelni. Az 1930-as évek második felében egyre több újságba írja le gondolatait. A Kisújság, a Gazdanevelés, a Magyar Föld, az Új Magyar Föld, a Kisgazdaság közölte írásait. 1939-ben a Kisgazdaság egy pályázatán első díjat nyert. Ma is emlékszik rá, hogy a tizenöt oldalas kéziratot egy jó ismerősük, a postai alkalmazott gépelte le és karácsonyra kellett beküldeni a szerkesztőségbe. Százötven pengőt kapott az írásért, ami akkor igen nagy pénz volt, hiszen egy kaszás napszámbére egy pengő volt. Ez a siker egy életre szóló municiót adott Kanta Gyulának. Élete végéig rendszeres előfizetője, olvasója volt az újságoknak és igen gyakran írt a szerkesztőségekbe. Közvetlenül ismerte és olvasta a népi írókat (Szabó Pál, Féja Géza, Veres Péter) és mindazokat a szellemi élet területén, akik fogékonyak voltak a parasztság sorskérdéseire (Erdei Ferenc, Kis István, Nagy István, Tamási Áron). Emlékezete szerint legalább ötven ilyen emberrel került kapcsolatba.

A második világháború negatív hatással volt a Kanta család életére. „1942-ben kijött a kultúrmérnök – úgy hívták a járásnál dolgozó mérnököt – és az anyósom nevén lévő földet kétfelé mérte, mert a feleségemnek volt egy '19-beli öccse. Hat évvel volt fiatalabb. A kultúrmérnök az összes épületet is felmérte, beleértve az akkor már csaknem kész új tanyát is. Én nem voltam otthon. Azt mondta, hogy elviszi az összes iratokat és két-három hét múlva visszahozza. A telekkönyvezést, mindent elintézte. Még ma sem jött. Hiába kerestük. Csak feltételezzük, hogy akkor volt a nagy ütközet a Don-kanyarban és lehetséges, hogy hirtelen elvitték őt is és nem jött többet haza.” Megbocsát tehát Kanta Gyula a mulasztónak, de azért azt szóná teszi, hogy az 1990-es évek elején ezért nem sikerült hivatalos iratokkal bizonyítania a tanya meglétét.

A háború befejeztével Kanta Gyula bekerült képviselőként az első nemzetgyűlésbe. Az első években úgy tűnt, hogy ott folytathatja, ahol elkezdte a politizálást, tehát a vidéki parasztság szószólója lehet. Sokat tartózkodott Pesten. A szállása egy a Rákóczi útból nyíló kis utcában volt. Életmódjában nemcsak az jelentette a döntő változást, hogy még házvezetője is volt, hanem az, hogy az egyik képviselőtársától 1945 decemberében kapott

8 Szárszói Találkozó. Bp. 1993

egy használt írógépet, amelyet megjavíttatott. Ez a gép élete végéig segítőtársa volt. Sok ezer oldalt gépelt ezzel az eszközzel. Az írógépet és más segítősegeket is élelemmel honorált meg a vidéki kapcsolatait fenntartó politikus. „*A feleségem a három vékás zsákhoz – amibe nyolcvan kiló búza fér – hozzátoldott még egy felet és azt megrakva zöldséggel, egyebekkel Konyárról harminckét kilométerre, a hajdúszoboszlói állomásig toszította biciklivel. A zöldséges zsák fenekén volt egy másfél literes sörös üvegben olaj. A biciklire volt felakasztva a kosár is száz darab tojással, mind egyenként becsomagolva újságpapírba, hogy el ne törjön. A vonat elvitt Pestig, bár Szolnokon át kellett szállni. Mikor megérkeztem a keletibe két kezemben bőrönddel, a hátamon a zsákkal, persze, hogy megállítottak a feketézőkre vadászó ellenőrök. Nemzetgyűlési képviselő vagyok – mondtam, erre elnézést kértek és mehettem tovább.*” Az első Nemzetgyűlés tagjai nagy lendülettel kezdtek a munkához. A már korábban kiépített politikai kapcsolatok működtek továbbra is és új ismeretségek is születtek. Ebben az időben került közelebbi kapcsolatba Kanta Gyula a karcagiakat képviselő Csíkos Sándorral. Ugyancsak ismerte a bucsatelepi K. Tóth Ferencet, aki később szintén karcagi lakos lett.

Nem csoda, hogy az előzőekben bemutatott mozgalmi ember sorsa a rendszerváltással megpecsételődött. Elmondása szerint Bihar megye tévesztésében szántak neki komoly szerepet, de ő ezt nem vállalta. Arra biztatták, hogy ajánlja fel a földjét a tsz-nek, a házat postának. A család gazdasági erejét az államosítási intézkedésekkel derékba törték. A hatóságok elvették a tanyájukat, földjük nagy részét. Kikiáltották „*kulákvezér*”-nek, aki arra biztat, hogy az emberek ne fizessék a békekölcsönt. „*Tilalmason van a helyed!*” – fenyegették. (Tilalmas a Tiszántúl egyik legnagyobb rabgazdasága volt Karcag határában.) 1948 decemberében a tagosítás előestéjén Kanta Gyulát „*elrabolták*”, azaz bevitték Debrecenbe és az Iparkamara u. 1-3. szám alatt huszonegyed magával fogva tartották. Tilalmasra akarták szállítani, de útközben megszökött. Kanta Gyula sorsa megpecsételődött. „*Osztályidegen, osztályellenség, kizsákmányoló kulák lett.*”

Kanta Gyula élete a budapesti börtönben (Andrássy u. 60.) folytatódott. A börtönben elszenvedett kínzásokra, az ottani viszonyokra nem térünk ki. Azt azonban megemlíjtjük, hogy Kanta Gyula szabadulását véletlennek tartja. Ötven év múlva tudta meg, hogy 1948. december 26.-ról 27.-re virradó éjszaka azért vitték el a börtönből, mert „*Mindszenti bíboros esztergomi érseknek kellett az én helyiségem... Egy fél percet késtünk. Mindszenti rabkocsija pontosan érkezett és nem tudott odaállni az ajtóba. Tetszik tudni, hátul van ennek az ajtaja és kétféle nyílik a falig, de azért csak fogják az embert bekötött szemmel. A sofőr elnézte és a kocsinkat megsúrolta egy kicsit az ő kocsijuk. Mi oszt mentünk ezután ... Engem vittek a rabkórházba... Ott egyetlen betegtől sem kérdeztek semmit, éntőlem se, csak ápoltak. Hónapok múlva aztán egyszer hónom alá fogtam a saját dolgaimat és kísértáltam a kapun.*”

Hazamegy. Átmenetileg a család megélhetésének biztosítása érdekében favágást, fűrészelést, kukoricamorzsolást vállal. A házukba pesti családot költöztetnek. A „Kovács Péter honfoglalása” című írását írka-firkának tekintik. A gyerekeit nem veszik fel a középiskolába. Jóindulatúan tanácsolják neki: hagyja el a faluját. Így is tesz. 1950-ben elmegy a Nagykunságba. Ezzel lezárul Kanta Gyula életének első szakasza.

II. Kiút a kulákprésből. A kulák gazda útkeresése a 20. század második felében

A 20. század közepén a rendszerváltás Magyarországon emberek ezreit kényszerítette szülőföldje elhagyására. A második világháború utolsó és az azt követő években elsősorban az előző rendszer uralkodó osztályának tagjai menekültek el lakóhelyükről, majd a nemzetközi egyezségek alapján a környező országokkal történt lakosságcsere. A szakirodalom különösen ez utóbbit már feldolgozta.⁹ Kevesebb figyelem esett azonban a családok „önkéntes”, 1948 utáni helyváltoztatására. Ez nem szervezett telepítés volt, de mégis országos méretű. Az országos politika teremtett olyan helyzetet a gazdálkodó családok számára, hogy elhagyják szülőhelyüket. A kuláknak nevezett, osztályidegennek bélyegzett emberek kényszerültek ebbe a helyzetbe.

A kulák elnevezés az oroszból átvett jövevényszó. Magyarországon zsirosparaszt, nagygazda értelemben használták a 20. század közepén. A negatív töltettel felruházott társadalmi réteget 1945 előtt a következőképpen jellemezhetjük: középbirtokkal rendelkező parasztok, akik szigorú munkaerőkölccsel irányították a gazdaságukat. Nagy termelési tapasztalattal rendelkeztek. A tőkefelhalmozás mellett fogékonyak voltak az innovációra is, így gazdaságuk „haladt a korral.” Elsősorban családjuk és a velük több generáción át patriarchális viszonyban élő cselédjeik munkaerejére támaszkodva dolgoztak gazdaságukban. A lokális közösségben (faluban, mezővárosban) tekintélyt vívtak ki maguknak. A fordulat évtől a Rákosi-rendszerben a nép, az ország első számú ellenségeivé nyilvánították őket. Rákosi Mátyás a nép esküdt ellensége (a kulákok) közé azokat sorolta, akiknek 25 holdnál több földjük illetve 350 aranykorona tiszta jövedelemnél többel rendelkeznek. Ebbe a csoportba nemcsak a parasztok, de iparosok, kereskedők, sőt értelmiségiek is kerültek. Létszámukat a különböző kuláklistán 50-70 ezerre tették. A pártállam különböző megszorító intézkedésekkel igyekezett életterüket minimálisra csökkenteni. A gazdasági szabályozók (teljesíthetetlen mezőgazdasági adó, beszolgáltatás, gépek állami tulajdonba vétele, a földhasználat minimálisra csökkentése, tagosítás, termeltetési kényszer, földtulajdon korlátozás, hátrányos árrendszer) a legtöbb kulák családot arra kényszerítették, hogy a tulajdonukat adják be a közös gazdaságokba. Sokan közülük elhagyva a szülőföldjüket idegenben vállaltak munkát.¹⁰ A hajdúbagosi születésű Nagyunságba szakadt Kanta Gyula életének második szakaszában mindezzel a jelenséggel találkozunk.

A kisparaszti családból származó, de „jól házasodó” fiatalember a két világháború között bekapcsolódva a parasztság felemeléséért folytatott küzdelembe az 1940-1950-es évek fordulójára „osztályidegen”-né vált. Szinte mindenüket elvették, elárverezték. A gyerekeiket (Gyula, Ilona és Margit) nem vették fel az iskolába. Hogy kulákgyerekek lenni milyen volt, azt csak az tudja, akire ezt a bélyeget rásütötték. De nézzük most az apa sorsán keresztül a család életét!

⁹ Például: Tóth Ágnes: Telepítések Magyarországon 1945-1948 között. Kecskemét, 1993.

¹⁰ Erről a témáról lásd például: Kávási Klára: Kuláklista Bp. 1991, vagy Závada Pál: Kulákpréss Bp. 1986. című könyvét!

A Budapestről hazatérő parasztvezetőt, miután nem állt át a szövetkezetet szervezők közé, „kulákvezér”-nek titulálták és mindennaposok voltak náluk a zaklatások, házkutatások. Egyik alkalommal, miután Kanta Gyula nem volt hajlandó – nem is tudott – háromezer forintot befizetni „a mezőgazdaság, a termelőszövetkezetek szervezésére” látogatója kikelt a sodrából és a következőket mondta: „Nincsen forintod?! A drága jóféle forintod?! Az az egy darab ötforintosod biztos megvan, amit 1946 augusztus elsején minden nemzetgyűlési (képviselő) ajándékba kapott. Az a színezüstből vert öt forintos. Azt tán nem múltattad el?! Hozzá tetted a szegény emberektől elharácsolts arany és ezüst ékszerekhez. Azt meg elástad a kertedben. Vagy valamelyik szimpatizáns kertjében! Vagy jól szigetelt üvegedényben beledobattad a budijába! De én megmutatom, hogy te megmutatod, hogy hova rejtetted el!” Ezután az asztalra dobta a pisztolyát és Kanta Gyula „Kovács Péter honfoglalása” című kötetét levéve a polcra így folytatta: „Még hozzá azt a gazemberséget is elkövetted, hogy ezzel a még tűzre sem való bűdös irka-firkával uszítod a kisembereket a Vezér jó szándéka ellen. Majd én megmutatom, hogy ezzel a rongytömeggel szétvert pofáddal örvendeznek megjelenésednek a TILALMASON!”¹¹

Ezekben a hónapokban, években többször fenyegették Kanta Gyulát a Karcag határában kiépített Tilalmasi Rabgazdasággal. Szabotálás, kulák, osztályellenség, osztályidegen, internálás, Tilalmas – szinte mindennapos fenyegetés szavai voltak ezek 1949-ben Kanta Gyula életében. A saját tulajdonban meghagyott föld – a beszolgáltatások miatt – nem tudta eltartani a családot. Sőt olyan mértékű adóval sújtották, hogy 1957 áprilisáig fizetési tiltása volt, ami a kereset 33 %-os levonását jelentette.

Kanta Gyulának a bihari falvak paraszti közösségeiben azonban olyan tekintélye volt, hogy ebben a nehéz helyzetben is segítettek neki. Alkalmi munkát (szőlőmunka, dohánysimítás, favágás, kukoricamorzsolás) adtak neki Bagoson, Nagylétán, Hosszúpályiban, Vértesen. Egy jóakarató hivatalnok azonban megsúgta: „Veszélyben van Kanta uram. Én azt ajánlom, hogy amíg lehetősége van, angolosan (köszönés nélkül) hagyja el a falut. Az országos központ nem bízik a községi-, járási-, megyei vezetőkben. Ezért még újév előtt a fővárosból küldenek magáért. Mindenáron meg akarják fosztani a környéket és az egész parasztságot olyan nagy áldozatot hozó és magabiztosságot alkalmazó pártfogójuktól. A titkár úr (hivatalosan: elvtárs) még a címet is megadta: Talajjavító Vállalat 23. számú Kirendeltsége, Kunmadaras. Kovács tanya.”

Talán Kanta Gyula nem is sejtette, hogy élete egyik legnagyobb döntését hozza meg. Elhagyja a szülőföldjét. „1950. december 5-én este, jóval naplemente után indultam el gyalogszerrel a Szigeten. A Szentpéterszegi Állami Gazdaság ... területén keresztül a cuppogó sárban, csepergő esőben bandukoltam a kövesútig, s vettem az irányt a vasútállomásra.” – idézi fel az ismeretlen jövő felé vezető út első szakaszát emlékirataiban Kanta Gyula.¹²

Kunmadarason az első útja a Parasztszövetség helyi vezetőjéhez, Kovács Ferenchez vezetett. Ők azonban nem fogadhatták be, mivel az internálásukra készültek, amit lehetett csomagoltak, másoknál helyeztek el. Mentették a vagyonukat. Annyit azonban segített a

11 Kanta Gyula: Andrásy u. 60 - Tilalmasig (kézirát), 4. p.

12 Kanta Gyula: Andrásy u. 60 - Tilalmasig (kézirát), 17. p.

régi ismerős, hogy a sógorára, a gazdaság állatorvosára bízta a jövővényt. A Talajjavító Vállalat azonban ekkor már Kunhegyesen működött, így Kanta Gyula a szomszédos településen kezdetet munkához. Az egyik betonelembe (támaszidomba) bele is véste a nevét: „Kanta Gyula Konyár 1950. IV. hó”. „*Én vagyok az. Én gyártottam azt az elemet. Én szállítottam ki. Én építettem be a csatornába. A sorstársaimmal együtt. Meghozzá internálás nélkül. Szabad akaratomból. ... Képzem azt a szabad akaratot. Az országos hírű mintagazda elhagyja az őseitől örökölt, meg a saját szerzeményű földjét és elmegy Sósraposra kolhozot építeni...*”

Időközben keresik, mivel 33 %-os fizetési letiltást kap a korábbi engedetlenségéért. Az otthon hagyott családnak szüksége van a pénzre, így vasárnaponként egy békahalásznak besegít. Az így kapott pénzt – ha nem utazhat haza – egy ismerős postáskisasszony révén az egykori levele-lövész társa címére küldi. Majd Kanta Gyulát áthelyezik a Hortobágyi Öntöző Vállalathoz. Bárhová is kerül, mindenütt hamarosan kitűnik új vezetőinél jobb munka- és természetismerete. A rá jellemző szókimondás miatt gyakran meggyűlt a baja a közvetlen munkairányítóival. Szabadidejét itt is halfogással hasznosította, amely ugyancsak láthatatlan kereset-kiegészítés lett. A Hortobágy-Berettyó Csatorna tisztítása még néhány hónapig eltartott, majd 1951 szeptemberében hazarendelték silózni. A beszolgáltatási kötelezettségek és a békekölcsön jegyeztetés erőltetése egyre nehezebb helyzetbe hozta a parasztszaladokat. Az embereket gyakran fenyegették „Tilalmassal” (a Karcag határában működő Tilalmasi Rabgazdaságba küldéssel).

Ismét egy láthatatlan kapcsolat segített a Kanta családon. A volt nevelőapja bátyjának a nagyobbik fia hívta őket Sátoraljaujhelyre 1952 augusztusában. A család fő kubik munkát kapott az útépitésnél, a felesége takarítónő lett, a fia a cementraktárban kapott munkát. Mindenféle alkalmi munkát elvállaltak, ami keresetkiegészítést jelentett. A hulladék anyagból összeeszkábált ládába alma került, amit vonaton küldtek haza, az Alföldre. A folyóáradások még adtak munkát, de évvégére Újhelyről már sokan átmentek Rudabányára dolgozni. A Kanta család következő állomáshelye is ez lett. A visszaemlékező szerint 540-en dolgoztak ekkor itt két műszakban. Kanta Gyula új munkavezetője Borók Sándor törökszentmiklósi ember lett. Őt így jellemezte: „*Sanyi bácsi, mert hiszen szívesen szólítottuk így, – ha már ez volt a kívánsága – kubikos családban született. De, mert nagyon szorgalmasok és gondolkodó, takarékos családok voltak, Sanyi bácsi elvégezhette a négy polgárit. Így az apja brigádjában kubikolva hamarosan megtanulta azokat a fogásokat, amelyekkel könnyebben, meg hamarabb meg lehetett rakni a talicskát ásóval. Földnedves földből alig valamennyi morzsával. Húsz éves korában már könyv nélkül tudta az összes normakönyvben lévő számokat és azok hasznosítását. Brigádvezető már a Betonútépitő Vállaltnál lett. Aztán meg nemsokára, egy-két rövidebb-hosszabb tanfolyammal munkavezető. Nagyon értett az emberek nyelvén. Meg azt is kitapasztalta, hogyan lehet az embereknek úgy kedvezni, hogy meg legyenek vele elégedve, de a vállalatot se sértse túlságosan, legalább is annyira, hogy a vezetőség ne vegye észre.*”¹³

13 Kanta Gyula: Andrásy u. 60 - Tilalmasig (kézirat), 66. p.

Az új munkahelyen egy brigádban dolgozott a család, a legkisebb lány kivételével. Ő még a faluban maradt. A négyfős munkacsoport így rokonokból állt és igen szorgalmasan teljesített, amit a vezetők nem néztek jó szemmel. Hamarosan átszervezték a brigádot. Kanta Gyula nem csak a munkatempójával, de ötleteivel is kitűnt.

A Kanta család – sorstársaihoz hasonlóan – szinte embertelen körülmények között élt. Egy pincében volt a szállásuk. Olyan kicsi, hogy a három vaságy mellett alig fért el az asztal. A bádog szekrényt pedig csak fél oldalra döntve tudták használni. Így nem tudták befogadni azt a rokont, aki korábban őket Sátoraljaújhelyre hívta. Aki ugyanis egyedül érkezett, annak csak egy ágyat biztosított a vállalat. Embertelen körülmények között éltek, dolgoztak ezek az emberek. Tele voltak feszültséggel. Sztálin halála után, 1953 nyarán tömegesen hagyták ott ezt a munkahelyet. Kanta Gyulát még a tavasz folyamán megkereste Nagy Imre, de ő nem látta még a reményt a változtatásra. 1954-ben Hajdu-Bihar megyében is emlékeztek rá és felkínáltak neki egy főagronómusi állást. Hasonló megkeresés érkezett Heves megyéből és Szolnok megyéből is. *„Értse meg végre, hogy magára és a hozzá hasonlókra, a Nagy Imre elvtárs programbeszéde után mindnyájukra nagy szükség lesz a mezőgazdaságban.”* – ehhez hasonlóan szóltak az agitációk.¹⁴ A káderezés után a kenderesi Haladás termelőségvetkezetbe helyezték át.¹⁵

Az új munkahelyen tartózkodva fogadták. A közös gazdaságban felmérve a helyzetet és támaszkodva korábbi szakismeretére, a jobbítás szándékával fogott hozzá a munkához. Teendő volt bőven, hiszen a búzaszalma kazlak beáztak a szakszerűtlen kazalrakás következtében, a maglucerna-szalmát, a kukoricaszárat semmire nem használták, halomra döglettek a kismalacok, de állatorvost nem hívtak hozzájuk, a búza nem kelt ki, a gyümölcsösben derékig érő gyom volt. Nem volt könnyű elfogadtatni a tagsággal és a vezetőséggel azokat a javaslatokat, amelyeket még gyakorló gazda korában tanult és tapasztalt a jobb eredmények elérése érdekében. Az egyszerű emberekkel könnyebben megtalálta a hangnemet. *„Reggelre majdnem mindig úgy sikerült, különösen kitavasodáskor, hogy vittem magammal két karéjnyi kenyert, egy sütetnyi szalonnát, egy fej vöröshagymát és egy tojást. Az emberek szívesen vették, ha közéjük kucorodok szalonnát sütni. A kenyér mindkét oldalát megpirítottam. Akkor egy gerezd fokhagymával megdörzsöltem. Ráütöttem az egy tojást. Erre csurgattam a szalonna zsíráját. Nem valami vastagon. Csak annyira, hogy kissé összekapja a tojást. Ekkor a parázsra tartottam. A tojást keményre piritottam. Rászórtam az apró kockára vágott vereshagymát és még egy sorral, most már bővebben megcsorgattam szalonnazsírral. Én mindig vigyáztam, hogy egyetlen csepp zsír se cseppenjen a tűzbe... Nagyon békések, meghittek voltak ezek a szalonnasütéssel közösen eltöltött idők.”*¹⁶ Az egyéni rizstermelőkkel is jó kapcsolatban volt, de a vezetőség nem jó szemmel nézte a ténykedését. Hamarosan sor került az áthelyezésére.

14 Nagy Imre 1953. június 28-án tartott beszéde után némi változás történt az MDP parasztpolitikájában. Átértékeltek a kuláklílistákat és igyekeztek megnyerni a kulákok egy részét a szövetkezeti mozgalomnak. Lásd: Kávási Klára: Kulák lista. Bp. 1991. 131., 133. p.!

15 A kenderesi termelőségvetkezetekre vonatkozó adatokat lásd: Adatok Szolnok megye történetéből I. k. Szolnok, 1980. 431. p.!

16 Kanta Gyula: Andrassy u. 60 - Tilalmasig (kézirat), 104-105. p.

A kenderesi Vörös Csepel tsz-ben első javaslata volt, hogy a kukoricát adják ki részes (harmados) művelésre a tagságnak. Itt már a vezetőség elfogadta az ötletét, de a Járási Mezőgazdasági Osztály nem engedélyezte. A feljelentő ezúttal az elnök felesége volt. Agronómusi tevékenységében mindig épített a régi tapasztalátára. „*De figyelembe vettem a természet által előírt törvényeket. Némelyiket még akkor is betartottam, ha a leghatalmasabb törvényalkotó a leghatározottabban megtiltotta és a legsúlyosabb büntetéseket helyezte kilátásba, vagy alkalmazta is azokat.*”¹⁷ A tsz-elnök hagyta dolgozni. A jobbító szándékkal végzett munka előbb-utóbb meghozta az eredményt. 1955-ben már második díjat nyert a juhászat az országos versenyen. (Az anyajuhoknál öt és fél kg első osztályú gyapjúhozamot és 39 liter juhtejet értek el az állományukkal. Az első díjat az ország első termelőszövetkezeti városának adták ki.)

Időközben a család többi tagja is Kenderesre költözhetett. Kanta Gyula a Horthy-féle központi majorban szolgálati lakást kapott. A felesége a tehenészetben dolgozott, a fiából traktorista lett. Ifjú Kanta Gyula a traktorvezetés alapjait még Rudabányán leste el. A gyerekek továbbtanulását akadályozta a korabeli iskolavezetés. A fiú maradt a mezőgazdaságban, a nagyobbik lánynak sikerült beiratkoznia egy budapesti ápolóképző iskolába. A kisebbik lány már Kunhegyesen végezte el a 7-8. osztályt. A karcagi Technikumba hiába jelentkezett, mint osztályidegent nem vették fel. A tsz-ben munkát vállaló lány azonban csak családtagként szerepelhetett. Az időközben Kertészeti Egyetemmé alakított intézetbe azonban bejutott. Ma már nehéz eldönteni, hogy mi játszott nagyobb szerepet a sikeres felvételnél: a lány tehetsége, a meghirdetett országos program, mely szerint ebbe az intézménybe csak vidékieket vesznek fel. Tény, hogy itt felismerte a lányt Kanta Gyula egykori társa, Tóth Tibor a Parasztszövetségből. Tőle tudta meg, hogy Nagy Ferenc a mezőgazdaság felsőbb vezetésében akart rá számítani. A gyerekek kitaró szorgalommal mindenütt megállták a helyüket.

Időközben Kanta Gyula iskolai végzettségét, szakismeretét is igazolni kellett. Tőle már nem várták el, hogy a mezőgazdasági mérnöki oklevelet beiskolázással szerezzék meg, hanem vizsgázásra kötelezték. Az 58 éves ember kiállta a próbát és négyes osztályzatot kapott, így maradhatott az 1.500 katasztrális holdon gazdálkodó szövetkezetben a posztján.

1956-ban még mindig vonták a Kanta Gyula fizetésének 33 %-át békekölcsön miatt. A Tilalmassal való fenyegetés is újból és újból előkerült. Ismét jelentkezett Nagy Imre is a forradalom előtti napokban. Ugyanazokat mondta, mint 1953-ban. „... *mondta, hogy nagyon nagy szükség van rám. Elmondta, hogy nagy előszelek érkeznek hozzánk. Neked is segítened kell a vitorlánkba befogásában. Hogy a környezetében nem talál alkalmasabb, megbízhatóbb, rátermettebb, nagy gyakorlattal, emberismerettel, szervezőkészséggel és -képességgel rendelkező, kitaró, félelemérzet nélküli, áldozatok hozatalára is képes, a mártíromságot is vállaló embert, mint te vagy. Ezek a nyugati előszelek ha felerősödnek, úgy kiséprik a megszálló hadsereget a Kárpát-medencéből, hogy a lábuk nyoma sem marad meg. És mi felszabadítjuk Tilalmasson, Állampusztán, Hortobágyon, Recsken, Mária-Nosztrán, Máriapócson, Kazincbarcikán, Sátoraljajhelyen meg egyebütt raboskodó és halomra pusztuló honfitársainkat.*” Kanta Gyula azonban nem hitt a nyugati segítség eljövételében.

17 Kanta Gyula: Andrásy u. 60 - Tilalmassig (kézirat), 116. p.

A kenderesi szövetkezetet sem hagyták érintetlenül az országos események. Az egész vezetés eltávozott a helyéről. Kanta Gyula maradt. Számára a legfontosabb teendő ezekben a napokban a répaszedés bonyolítása volt. A településen pedig sokan Horthy Miklós visszajövetelétől tartottak vagy abban bíztak. „Azonnal osszuk szét a jószágokat. A teheneket, lovakat, disznókat, birkákat mind az utolsó tojótyúkig, jércékig, kakasokig. Mi magunk is oszoljunk széjjel, hogy meg se találjanak bennünket ... Azért mert jön hazafelé Horthy Miklós Őfőméltósága. És mind valamennyiönket, akiket itt talál vagy megkerestet a régi testőreivel, itt akasztat fel bennünket sorjában a kastély környékén lévő fenyőfák ágaira. ...”¹⁸ A szövetkezet feloszlását, a vagyon széthurcolását nem helyeselte Kanta Gyula. Később a saját magatartását úgy értékelte, hogy gyávaság volt nem nyíltan melléállni a forradalomnak. Így fogalmaz visszaemlékezésében: „Nekem meg azért főtt a fejem, azért volt erős szégyenérzetem, lelkiismeret furdalásom, hogy bátran elítélhetem magamat, hogy gyáva voltam. Nem vettem részt országunk, hazánk, népünk felszabadítási megmozdulásában. Nem mertem vállalni az áldozatot. Esetleg a mártíromságot. Lelkiismeret furdalásomat azzal próbálgattam elaltatni, hogy én tisztán láttam a bekövetkezendőket. ...”¹⁹ A gyerekek ezekben a napokban hazatértek a szüleikhez és bekapcsolódtak az éppen folyó mezőgazdasági munkába. A répatábla szélén futó kövesúton elvonuló szovjet tankok sora figyelmeztető látvány volt a parasztság számára.

Kanta Gyulának egy munkahelyi baleset (a bivaly járomba tétele közben megsérült a hüvelykujja és az esés miatt porckorong sérvet kapott) miatt átmenetileg a munkaszervezési stílusát is meg kellett változtatnia. Míg korábban ő járt naponta az állattenyésztő telepeken dolgozókhoz, ezekben a hónapokban a telepek gondozói, munkavezetői jöttek az ő betegágyához, hogy így intézzék a munka- és takarmány kiutalást. A gyógykezelések révén élete elkövetkező szakaszában az ország különböző gyógyszerintézményeibe jutott el (Hévíz, Hajdúszoboszló, Debrecen, Gyula, Budapest). Az egyik gyógykezelése miatti távolléte alatt ciánmérgezést kaptak a tehenek. Ugyanúgy, mint korábban egy cséplési tüzeset miatt, most is bíróság elé állították és ismét – már sokadszor – beígérték neki a Tilalmai Célgazdaságban végzendő kényszermunkát. Azonban ezúttal is felmentették.

1956 további életében azért is jelentős, mert ekkor vettek egy használt néprádiót, amelyből élete végéig informálódhatott a nagyvilág és az ország eseményeiről.

Az országos rendelet 1957-ben megszüntette a gépállomásokat és a gépállomásról kihelyezett mezőgazdászokat termelőszövetkezeti alkalmazottakká minősítette. Kanta Gyula számára nemcsak ez a munkakönyvi bejegyzés volt fontos, de az is, hogy eltörlik a neve elől a „K” betűt, tehát a kulák megnevezés megszűnik. A lelki felszabadulás mellett jelentős volt az az intézkedés is, hogy végre megszabadul a 33 %-os – békekölcsön miatti – fizetésmegvonástól.

Kenderesen a „felfejlesztés” az 1959. február 19-ei nagygyűléssel kezdődött. Az országos szervezőbizottság előtt Kanta Gyula számolt be a helyi termelőszövetkezet működéséről. Így emlékezett vissza a saját szereplésére Kanta Gyula: „Én utolsónak

18 Kanta Gyula: Andrásffy u. 60 - Tilalmasig (kézirat), 141. p.

19 Kanta Gyula: Andrásffy u. 60 - Tilalmasig (kézirat), 143. p.

következtem. Mintha hallott volna valamit róla a rendezőség, hogy a Parasztszövetség Országos Központja által szervezett megyei, nagyobb városi gyűléseken is mindig utolsónak szólaltam fel. Az én beszédem még a legkifáradtabb hallgatóság figyelmét is felébresztette. Én nem vettem elő papírost. Nem pillantgattam jegyzeteimbe. Úgy, ahogy átéltem az eseményeket, megjegyeztem, elraktároztam magamban az eredményeket. Beszédemet azzal kezdtem, hogy én mindenben igyekszem a törvény parancsa szerint eljárni. Igaz, hogy ez a törvény nem mindenben azonos az emberek által fabrikált törvényekkel. Ezek a törvények nem papírokra vannak felírva. Ezek a törvények a természet törvényei...”²⁰ A népszerű szónok beszédébe egy kis hiba csúszott, hiszen megemlítette, hogy 1956-ban Kenderesen „egyetlen ember se akadt, aki a szalmakazlat Csáki szalmájának tekintette volna”, azaz a közösből elvitt volna akár egy szálát is. A közismert szólásmondás bár igaz volt, de a felszólaló nem tudta, hogy a vendégek között ott ül a megyei pártbizottság akkori első titkára, Csáki István. Büntetésként három nap alatt ötven embert kellett beszerveznie a hármastípusú közös gazdaságba. Ez Kanta Gyulának nem okozott gondot, hiszen népszerű ember volt. Kiment a Kakas-düllőre, ahol még sok tanyában magángazda élt és egy fél óra alatt aláírták kérésére az emberek a belépési nyilatkozatot. Majd csatlakoztak hozzájuk a bánhalmaiak is. Hamarosán válaszüzöt elkerült. Népszerűsége az akkori elnök, Juhász Sándor rovására ment volna. Ezt viszont a megyei vezetés nem nézte jó szemmel. A munkájában keresték a hibát. A központilag előírt határidő előtti szántást például bűnéül rótták fel. Felmondtak neki. Állítólag 14 helyre hívták az agronómust új állást kínálva neki, de ő megígérte korábban egy ismerősének – a kertészeti iskolában gazdatársa volt –, hogy Kunmadarasra megy. Így is tett. Kanta Gyula 1959 májusában otthagya a kenderesi Vörös Csepelt és a kunmadarasi Új Barázda tsz-ben folytatta a munkáját.

Kanta Gyula kerületvezetőként és főagronómusként is dolgozott itt. A vezetőséggel azonban nem sikerült megtalálnia az együttműködést. A deficites gazdálkodás több embert, így Kanta Gyulát is arra sarkallta, hogy kilépjen a tsz-ből. A belépési nyilatkozat azonban arra kötelezte a tagot, hogy három évig nem léphet ki. Ezt belátva munkamódszert változtattak és szélesebb kört vontak be a gazdálkodás tervezésébe.

Időközben az állami gazdaságokat is átszervezték. A Bánhalmai Állami Gazdaság 15 ezer katasztrális holdjához hozzácsatolták a kunhegyesi, a tiszaszentimrei, a tiszaiigari, az óhat-pusztakócsi, a kunmadarasi és a Karcag-tilalmasi állami gazdaságot is. Valamennyi kerület önállóan gazdálkodott ugyan, de a jövedelmet a közös kasszába kellett befizetni. Minden kerületnek önálló kerületvezetője, főagronómusa és főállattenyésztője volt. A madarasi és a tilalmasi állattenyésztést azonban egy vezető irányítása alá akarták vonni. Ezt az állást Polyák István vezérigazgató Kanta Gyulának szánta, de ő nem vállalta el. „Nem megyek önként Tilalmasra. Megvárom, míg értem jönnek és oda visznek. Esetleg terelnek.”²¹

20 Kanta Gyula: Andrassy u. 60 - Tilalmasig. II. k. 153-154. p.

21 Kanta Gyula: Andrassy u. 60 - Tilalmasig, II. kötet. 166. p.

1964-ben a téeszek összevonására született felsőbb intézkedési terveket Kunmadarason is végrehajtották.²² A Kossuth, a Táncsics és az Újbarázda téeszek egyesülése nem ment érdeksérelem nélkül. Sem a tagság, sem a helyi vezetők nem szólhattak azonban bele. Kanta Gyula a korábbi tapasztalatai felhasználásával próbált helytállni. Nap mint nap járta a határt Pannónia motorkerékpárjával, javasolt, intézkedett. Időközben azonban ismeretei is megkoptak, őfelette is eljárt az idő. Az új gazdasági mechanizmus bevezetése új szakembereket igényelt a mezőgazdaságban is. Így 1968-ban Kanta Gyulát nyugdíjazták.

III. Beérik a gyümölcs. Szerepvállalás a falualapításban

1968. május 1-től tehát nyugdíjas lett Kanta Gyula. A nyugdíját ezerháromszázhusz forintban állapították meg, ami az akkori nyugdíjas tsz-tagok nyugdíjának kétszerese volt. A megkülönböztetés zavarta az igazságérzetét, így elkezdett levelezni a tsz-nyugdíjasok érdekében, de hiába. *„A jelenlegi gazdasági körülmények nem teszik lehetővé, hogy csökkentsük a korhatárt. Különösen azt, hogy emeljük a havi nyugdíjakat.”*²³ – kapta a választ hol Kádár Jánostól, hol Grósz Károlytól, hol más illetékestől. Különösen felemelte szavát a traktorosokért. Tette ezt azért a foglalkozási csoportért – közte a fiáért is –, akik munkáját nap mint nap látta, irányította. Felelősséget érzett irántuk, hiszen az ő közreműködésével képezte ki a Parasztszövetség Budapesten a Báthory utca 24. szám alatti központjában az első traktorosokat 1948-ban.

A munkahelyén igyekezett befolyásolni a vezetőket az utódja kiválasztásában. Olyan mezőgazdászt ajánlott, aki már korábban is ott szerzett gyakorlatot, ismerte a tulajdonságait, az emberekhez való viszonyulását. Számára is megtalálták a megfelelő munkakört. Aratás idején a munka ellenőrzését bízták rá, évközben pedig a termelőszövetkezet erdeinek felügyelője lett. A rábízott feladatokat mindig teljes odaadással és felelősséggel végezte.

Kunmadarasra kerülve már vettek ugyan egy parasztházat a családnak a József Attila utca 37. szám alatt, de azt a fiuk nevére írták. A közben felnőtt gyerekeket ugyanis szárnyukra engedték. Önálló párválasztásukba nem szóltak bele még akkor sem, ha nem mindennel értettek is egyet. Így az ikerház építésének terve kútba esett. A vásárolt házban maradt a fiuk családostól, ők pedig tovább keresték a lakáshelyzetük megnyugtató megoldását.

Átmenetileg megoldásnak tűnt a határban a sertésstelepen kialakított „lakás”. *„A Farkas családtól 'betagosított' sertésfiaztató egyik 170-szer 170 cm-es fiaztatóját betapasztottuk, bemeszeltük. Földjét kicseréltük. Az elhagyott istálló ajtajának a felső végéből lefűrészelve, négy cölöpre állítva, szalmával bélelve ágyat készítettünk. A folyógerendába szegeket vertünk. A falra egy darab széthullott fiaztató ajtóból polcot csináltunk. Volt itt hely nekünk, kettőnknek, a kenyérnek, sónak, fűszereknek, a bográcsnak. Egyebet helyben megtermelt a föld, bőségesen.”*²⁴ Kanta Gyula az erdősávban ugyanis egy kis házi

22 A kunmadarasi termelőszövetkezetekre vonatkozó adatokat lásd: Adatok Szolnok megye történetéből I. k. Szolnok, 1980. 555. p.!

23 Kanta Gyula: Andrassy u. 60 - Tilalmasig (kézirat) II. kötet, 176-177. p.

24 Kanta Gyula: Andrassy u. 60 - Tilalmasig (kézirat) II. kötet, 180. p.

kertészetet állított be. Termeltek itt káposztát, paprikát, uborkát, paradicsomot, zöldbabot. A feleség szorgalmas kétkezi munkájára nagy szükség volt itt. Kanta Gyula a megtermelt árút kezdetben Pannónia motorján hordta a boltokba, a piacra.

E termelés biztonságát is közösségben látta megnyugtatónak. Részt vett a földműves-szövetkezet gyümölcs-zöldségtermelő szakcsoportjának a megalakításában. A szövetkezet meggytermeltetésben látott ekkor hasznot, így kedvezményesen juttatta csemetéhez a szakcsoport tagjait. Ugyanakkor néhány kisgépet is beszerzett a Hermestől. Berva kistraktor pótkocsival, ekével, talajmaróval, fogasboronával, töltőgető ekével, öntözőbarázda kihúzóval, motoros permetezőgéppel segítette a 28 kertészkedést vállaló kunmadarasi család munkáját. Az elképzelésük az volt, hogy a saját feldolgozó üzemükben meggy-szörpöt, szénsavas meggylét állítanak elő. Kunmadarast és a környező településeket akarták teríteni az üdítőitalokkal.

A takarékos és dolgozó házaspár munkájuk eredményeként összegyűjtött annyi pénzt, hogy saját lakás megoldásban gondolkodott az 1970-es évek elején. Kanta Gyulának a kiújuló betegsége miatti gyógykezelés szükségessége adta az ötletet, hogy a Kunmadarastól néhány kilométerre található gyógyfürdőhelyen keressék a megoldást. 1975 őszén vásároltak Berekfürdön egy telket a református templom melletti utcában. Még abban az évben – tartva az áremelkedésektől – megvásárolták a szükséges építőanyagot is. A termelőszövetkezet építésvezetőjével készítette el a tervet. Az építést is rájuk akarta bízni. Mint tsz-tagnak kedvezményesen vállalták a munkát. Az engedélyek beszerzéséért a karcagi városházára kellett járkálnia. Az építési engedélykiadással, az anyagvásárlással és az építkezéssel járó bürokrácia, a tőle idegen munkatempó megkeserítette Kanta Gyula és felesége életét. *„Kezd bennem meggyökeresedni, hogy ez a ház nem egy mozgáskorlátozott – lassan mozgásképtelen – házaspár kényelmes lakása, hanem átokháza.”* – vonja le a keserű tanulságot. Levezett, kilincsel, új mestert keresett. A kőműves és a segítő brigád már a berekfürdői emberekből került ki. Az építkezés a vidéki lakásépítkezés összes jellemzőit magában hordozta. Kevés a jó szakember, a mester túlvállalta magát, kontárok tevékenykedtek, a segédmunkások kalákaszerűen dolgoztak, az építető munkaerejére is szükség volt. Az építkezés ideje alatt Kanta Gyula már a helyszínen volt éjjel-nappal. Nem először készített már életében ideiglenes lakóhelyet magának. Most is így tett. *„Széldeszkből meg szilfából szalagfűrészelt deszkából nyeregtetős kunyhót tákoltam össze. Ebbe fabrikáltunk két keskeny, alacsony vackot. Ez volt az ülőalkalmatosságunk is. Középen két-két B 30-as téglalábra két deszkát fektettünk. Ez volt az asztalunk. A szelemengerendába vert kampósszeg pedig az éléskamránk. Néha – elég sokszor – a feleségem is kint aludt. Legalább is kint hált, mert a szúnyogok bizony tették a magukét.”*²⁵ Az építkezésbe a család, azaz a felnőtt gyerekek munkájukkal is besegítettek időnként. A feleség most is kertészkedéssel egészítette ki a nyugdíj összegét. Az árú vevőre talált az üdülő vendégek között, de Karcagra is szállítottak. *„Nemcsak nekem, hanem a feleségemnek is szerzett tulajdonsága volt, hogy mindig többet dolgozott, mint amennyit birt. Már majdnem összeestünk, de azért, de azért még kétszer-háromszor én is belevágtam a kapát a földbe, ő is egy kétarasznyi ültetőfára – botra – támaszkodva*

25 Kanta Gyula: Andrassy u. 60 - Tilalmasig (kézirat) II. kötet, 203. p.

még felszedett két-három fej salátát. Levágott két-három karalábét.”²⁶ A parasztság örökölt munkaerőkölsének normája ez. Később a szabadtéri zöldségtermelésről áttértek a fóliázásra. Nem szégyellt szakkönyvet fellapozni, hogy bővítse ismereteit. A helyi Áfész szakcsoportot itt is megszervezte.

Már az építkezés alatt igyekezett a szomszédokkal jó kapcsolatot kialakítani a 70-es éveikhez közeledő Kanta Gyula. „Nagy ajándék a jó szomszéd.” – vallotta.²⁷ Törekedett arra, hogy minél jobban elfogadtassa magát a helyi közösséggel. Berekfürdő-telepet nemcsak új lakóhelyének tekintette, de annak befogadott lakosa kívánt lenni. „Nemcsak 'jöttmeni' akartam lenni, hanem 'jött és maradt'” – fejtette ki álláspontját. Megjelent a lakógyűléseken és javaslataival igyekezett a telep fejlődését előbbre vinni. Az ekkor még Karcag városhoz tartozó Berekfürdő már számon tartott üdülőhely, de infrastruktúrája és az itt élők körülményei elég mostohák voltak. Kanta Gyulának nemcsak ötletei voltak, de azok megvalósításáért is fáradhatatlanul dolgozott. Küzdött a fürdőhely virágossá tételéért. Átmenetileg rábízta a parkgondozást. Javasolta, hogy a gyerekekkel ültetessenek virágot az utcákra. A helyi iskolaigazgatóval ebben a kérdésben nem értettek egyet. Sokat harcolt azért, hogy Berekfürdő népszerű fürdő legyen. Méltatlankodott, ha a fizetővendég szolgálat hálózatból nem érkezett hozzá elég vendég.

1977. szeptember 29-én megkaphatta a berekfürdői állandó lakásról szóló igazolást, hiszen a Kossuth utca 14. számú ház hivatalosan is lakhatóvá vált. Éppen harminc évvel azután, hogy a hajdúbagosi szülőházát el kellett hagynia. Nagyjelentőségűnek tartotta ezt az egybeeső évfordulót. Ennek kapcsán idézte fel a család elődeinek kézdivásárhelyi származását és kifejtte azt az óhaját, hogy ez a választott szülőhely mindig megmaradjon magyarnak. A magyarság megmaradásért való aggodalma élete utolsó periódusában csak fokozódott. A rendszerváltás után különösen foglalkoztatta ez a gondolat. Oly annyira, hogy amikor 1994-ben saját kiadásban megjelentetett egy könyvet jobbitó szándékú, kritizáló írásából címnek is ezt adta: „Jajkiáltás magyar hazánkért”.²⁸

Az 1980-as években Berekfürdő Karcag város külterületi lakott helye. Történelmileg is Karcag része volt, hiszen az 1930-as években a mélyfúrásokkal feltört gyógyvíz köré építkeztek a határbeli tanyák lakosai.²⁹ Az anyavárosból irányították a települést. Nem volt helyi értelmisége. A tanácsi kirendeltségen is a városból kijárt hivatalnokok intézték az egyre fejlődni és függetlenedni akaró közösség ügyeit. A településcsoport lakóiban a rendszerváltás idején megérett a gondolat: legyen önálló település Berekfürdő. A tényleges önállósodáshoz azonban néhány év küzdelme vezetett.

Az 1980-as évek közepén Kanta Gyula „Minta-zártkert” szervezésébe fogott. Ötletével ment a helyi tanács kirendeltségéhez, a termelészövetkezethez, a városi tanács mezőgazdasági osztályához, az országgyűlési képviselőhöz, a tsz-elnökhöz. Kanta Gyula az üdülő-település fejlődését a kertosztással és annak művelésével képzelte el. Gondolatát magukévá tették a helybeliek. Valóságos civil mozgalom szerveződött köré. Kanta Gyula kidolgozta az irányelveket.

26 Kanta Gyula: Andrásy u. 60 - Tilalmasig (kézirat) II. kötet, 210. p.

27 Kanta Gyula: Andrásy u. 60 - Tilalmasig (kézirat) II. kötet, 206. p.

28 id. Kanta Gyula: Jajkiáltás magyar hazánkért. Karcag, 1994.

29 Lásd: Nagy László János: A csillagok gyermekei vagyunk. Debrecen, 1991. 108-124. p.!

„Irányelvek

a berekfürdői MINTA-zártkert alakító és működtető szabályzatának elkészítéséhez.

1. KERTTULAJDONOS lehet mindazon természetes személy, aki a karcagi mezőgazdasági termelőszövetkezetben földdel rendelkezik és 1990. március 1-től szabadon rendelkezik földjével.
2. MINDAZON személy, akinek nincs bent földje, (tag, vagy alkalmazott) aki az 1991. XXV. törvény szerint 20 vagy 30 AK értékű földet kapott.
3. VALAMENNYI OLYAN személy, aki korábbi időben földdel rendelkezett és azt most visszaigényelte.
4. MINDENKI, aki bármilyen úton (vásárlás, örökség, ajándékozás, stb. útján) földet tud szerezni.
5. MINDAZON TERMÉSZETES személy, aki az elkészítendő működési szabályzat kidolgozásában, jóváhagyásában és megvalósításában részt kíván venni.

Természetesen olyan írásbeli nyilatkozattal, hogy a parcelláját a „Jó gazda gondosságával” műveli és az esetleges hanyag gondozásával rontaná községünk fejlődő hírnevét és akadályozná az idegenforgalom fellendülését.

Aki elfogadja azt az elgondolást, hogy a saját fogyasztásán és saját értékesítésén felül termelvényeit a „TERMELŐTŐL A FOGYASZTÓHOZ” a legrövidebb úton igyekszik eljuttatni.

Erkölcseleg támogatja a háztartási szükségletet – saját fogyasztásra! – feldolgozó felszerelések (lekvárfőző üstök, dunsztoló fazekak, gyümölcsaszalók, zöldségszárítók) beszerzését és használatát.

Részt vállal a kerti erő- és munkagépek – egy szántásra is alkalmas kerti traktor –, talaj-előkészítő, vető, növényápoló, esetleg betakarító, háti, kézi hajtású és motoros permetezőgépek beszerzésében. Természetesen, ha az áldozathozatal nélküli pénzforrásokból származó bevételek kevésnek bizonyulnak. Vagy ha nem is vesz részt ebben a közös munkában, esetleg, ha ezeket vállalkozó magánszemély, vagy a kerttulajdonosokból alakuló géptársulás működik, elsősorban, megfelelő időben és minőségben, azzal végezteti a soron lévő munkákat.

Tevékenyen részt vesz – adottságainak megfelelően – a pénzt hozó rendezvények szervezésében (Majálisok, kiszolgálás saját termékekből és italaiból). Az ide látogató külföldi és belföldi turisták fogadásában, irányításában. Az ország bármely táján lakó ismerőseinek felhívja a figyelmét a mozgalmunkra és megkéri őket, hogy tanulmány-csere akcióban látogassanak el hozzánk. Hozzák el az ő tapasztalataikat és vigyék a miénket.

Tehetségéhez mérten az ide vonatkozó törvények keretén belül iparkodik olyan létesítményeket építeni, amely emeli községünk színvonalát.”³⁰

Kanta Gyula tervében felfedezhetjük a két világháború közötti „Kert-Magyarország” szemléletet. Visszaemlékezésében felidézte, hogy a berekfürdői lakosok elmondták, hogy régen volt egy rész az Üllő-parton, ahol minta-szőlőskertet alakítottak ki. Azt is észrevette, hogy lakostársai közül többen igyekeznek kertföldet vásárolni Karcagnak a közelebb eső zártkertjeiből. Ugyancsak nyilvánvaló volt, hogy az üdülővendégeknek is szükségük lenne

30 id. Kanta Gyula: Jajkiáltás magyar hazánkért. Karcag, 1994. 10-11. p.

több zöldségre, gyümölcsre. A rendszerváltás ugyanakkor magával hozta a földigényt is. Először úgy tűnt, hogy a mintakert létrehozásával a berekfürdőiek beérik. A többszáz aláíró kertigénylő óhaját ekkor már nem lehetett nem észrevenni.³¹ Úgy tűnt, a karcagiak (a termelészövetkezet) hajlanak a teljesítésre.

Időközben azonban politikai síkon is tovább fejlődött a mozgalom. A berekfürdőiek már egyre bátrabban adtak hangot az elégedetlenségüknek. Elmaradottságukat az anyaváros-hoz fűződő közigazgatási helyzetben látták. Mivel országosan is egyre többet hallhattak az 1990-es évek elején a társult községek szétválásáról, így ők is önállósodni akartak. Ügyüket felvállalta a helybeli orvos és más értelmiségi is. Így 1992-ben közigazgatásilag is önállóvá vált Berekfürdő. Bár külterületi határrészt nem sikerült kiharcolniuk, de faluvá alakulásuk megtörtént.³² Kanta Gyula így értékelte szerepét ebben a történelmi helyzetben:

„Berekfürdő önállósodása

Sokan úgy tudják, hogy én kezdeményeztem és szorgalmaztam, hogy településünk váljon le Karcagról és mint a felnőtt gyermek, ha eljön az ideje, éljünk önálló életet. Természetesen elismerem ezt a tévedést és megmagyarázom azoknak, akik ezt szóvá teszik. Azt is elmondom, hogy azt elismerem, hogy a szülői gondoskodás már nagyon kezd terhéssé válni településünk lakosságára.

Komoly sérelem ér bennünket akkor, mikor a város vezetősége minden pénzt, az itt képződőket is és az állami elosztásokból származó évi 100-150-200-220 millió forintokat is elviszik. Határozottan kijelentik, hogy Berekfürdőn csak 1.200 állandó lakos van, Karcagon pedig 25.000. Oda kell a fejlesztésre jutó pénz mind egy fillérig. Az igaz, hogy én ez ellen nyíltan lázongtam és iparkodtam az itteni lakosok szemét nyitogatni, igényesebbé tenni a fejlődésünk iránt. Hiszen nincsen faluházunk, bölcsődénk, öregek napközi otthona, gyógyszertárunk. Gyengélkedik a mozi helyiségünk, a tanácsi, egyszemélyes kirendeltség egy gazdtól ingyen államosított, igaz jól kipofozott vályogházban van.

De még temetőkerítésünk, ravatalozónk sincs. És hiába van immáron Európa-, sőt világhírű gyógyfürdők, még egyetlen nyilvános illemhelyünk sincs. De még palackos gázcsere-telepünk sincs. HATVAN év kevés volt ahhoz, hogy a földet szerető lakosoknak szőlőskertet kanyarítsunk ki (vagy be), a hatvanhétezer kat. holdas határból a tulajdonosoknak. Jónéhányan Kunmadarason vásároltak kertföldet 5-10-12 km távolságra.

Viszont Karcag város vezetősége eladott itt – az ingyen elvett földekből! – négyszáz lakótelket, több mint négyszáz üdülőteltet vállalatoknak. Még az állam által Berekfürdő belterületének nyilvánított területeket is bérbe adta, és a bérleti díjat Karcagon ruházta be. Soroljam még ...? Nekem hát ennyi közöm van az önállósodási mozgalomhoz, hogy elszórtam az öntudat kifejlődéséhez szükséges magvakat annyira, hogy mikor a falugyűlésre került a sor, felszólalásom nélkül százszázalékosan az önállósodásra, az anyavárosról való leválásra szavaztak ... De a karcagi feltételeket még most sem tudjuk elfogadni. A törvény pedig erről nem intézkedik.” – fejezi be mondandóját Kanta Gyula a Szabad Földben 1992. április 23-án.³³

31 Kanta Gyula 1990-ben 672 igénylőt tartott nyilván.

32 A faluvá alakulás folyamatát egy későbbi tanulmányban vizsgáljuk.

33 id. Kanta Gyula: Jajkiáltás magyar hazánkért. Karcag, 1994. 57. p.

Összegzés

Összegzésként elmondhatjuk, hogy a magyar parasztság egy olyan képviselőjét ismerhettük meg, aki kiemelkedett a helyi közösségből. Élelátása, szervezőkészsége, a paraszti sors vállalása, egyéni ambíciói, íráskészsége az adott történelmi helyzetekben jól hasznosítható volt a Magyar Alföld és az ország sorsát irányítók számára is. Egyéni szerepvállalásával segítette a hajdú-bihari gazdák ismereteinek bővítését, majd korábbi tapasztalataiból merítve igyekezett jól evezni a nagykunsági közös gazdaságok hajóján. Saját sikerként élte meg az eredményeket. Mindent – a családi életet is – a parasztság sorsának javításában való szerepvállalásának rendelt alá. Erős hite, józan paraszti gondolkodása és stabil munkaerőkölcse mindig átsegítette a nehézségeken. A család (főleg felesége), a család erkölcsi és gazdasági ereje biztos háttér volt a számára.

Tevékenységében kiemelendő, hogy megtalálta a hangnemet a parasztsággal és az értelmiséggel is. Így rendkívül fontos közvetítő szerepet vállalt. Nyugdíjas korában szerepvállalása tovább fokozódott. A szülőfaluhoz hasonló nagyságú Berekfürdőn új és végleges otthonra lelt. Úgy érezte ez a közösség is befogadta. Az újabb rendszerváltásnak részese akart lenni. Mindenről volt véleménye, mindenhez volt javaslata. Álláspontját főleg újságokhoz írt leveleiben, illetve emlékirataiban fejtette ki. Jobbító szándéka nem vitatható, de javaslatait nem mindenki fogadta el. Nem csoda, hiszen ő a két világháború közötti paraszt szellemiséget képviselte a 20. század végén is. Így nemcsak felette, de gondolatai felett is eljárt az idő. Az a közéleti szerepvállalás, amit az ő élete tükröz, azonban példaértékű ma is. Tevékenysége hozzájárult egy magyar falu kialakulásához. Közvetve tehát Berekfürdőn ő képezte a hidat a rendszerváltás után a 20. század első fele paraszti szellemisége és a jelenkorban a fejlődő üdülőfaluerért küzdők álmai között. Kanta Gyula szerepét teljesítve 2002. augusztusában halt meg.

Örsi Julianna

A négy évre nyúlt beszélgetés*

1989. szeptember

Van annak már másfél éve is, amikor bekopogott hozzám a túrkevei múzeumba egy idős parasztasszony. Alakja, ruházata azt sugallta, hogy élete során a munka megedzette. Határozott kiállású, de két szeméből mérhetetlen fájdalom sugárzott. Napjainkban, amikor egyre többet töprengünk azon, hogy hol rontottuk el, milyen fájdalmat zárt egy-egy család évtizedekre magába, miért is kell a megbékélésen munkálkodnunk, felidéződik bennem Ábrahám Lászlóné Mihály Terus néni panasza. Elmentem hát ismét hozzá, hogy beszélgessünk az élete sorsáról.

– *Mikor és hogyan kezdődött Terus néni kálváriája?*

– 1950-ben, mikor nehezedett a helyzet, adó, beszolgáltatás, kuláklista jött ránk, kimentünk a tanyára, Ördögárkára. Apósomnak 52 hold földje volt, nekünk 21. A tanyánknál 260 akácfa, 45 gyümölcsfa volt. A föld magas aranykoronájú, jó termő. Nagyon szomorúan kell mondanom, hogy mikor a szolnoki tagozó bizottság kijött, első számúba vette fel a tanyánkat. Akkor elpityeredtem, hogy mink is bemegyünk a téeszbe. Azt mondta az a bizottság, hogy ne sírjak. Elővett egy kiskönyvet, hogy olvassam el a rendelkezést. Az azt tartalmazta, hogy jó tanyáért jó tanyát, jó földért pedig jó földet. Egy pár nap múlva hazajövök, ide a házhoz. A nyolcvanéves apósom leborulva sírt az asztalnál, hogy bár ittam volna meg mindenemet! Már akkor itt volt az idézés, hogy menni kell a tanácsházához. Megsajnáltam az apósomat, mert egy sánta, rokkant ember volt, meg nyolcvanéves. Úgy gondoltam, hogy majd én elintézem ezt a dolgot. A tanácsházához hívtak száztizenegyönket, hogy ajánljuk fel a földünket. Nekünk Kabán ajánlottak fel csereingatlant az ördögárkaiért. Tíz óra tájt volt, mikor mondták, hogy Kaba. Én még sose jártam Kabán. Most tessék elképzelni, magas sarkú, túsarkú cipőben kimentem Kabára gyalog! A tanya tiszta volt, de mélyen lesújtott. Akár Csejtet láttam volna: szíkes, fehér föld! Hét aranykoronás, két fa benne! Nem is jöttem haza ide, hanem egyenest be a tanácsházához. Délután két óra volt, mikor megtagadtam az aláírást. Két hét se telt talán bele, hív a rendőrség. Olvassák a vádat, hogy agitáltam a termelőszövetkezet ellen. Hát én megcáfoltam, annak is azt mondtam, hogy nem fogadtam el a csereingatlant. Igen ám, de négy tanú volt ellenem. Hamis tanúk voltak, fizetett tanúk. Én csak annak írtam alá, amit én vallottam: én nem agitáltam, én csak azért nem fogadtam el a földet, mert rossz minőségű volt. Majd egy pár hónap múlva jött az idézés, hogy fel a Markóba. Soha nem voltam addig Pesten.

– *Ekkor hány éves volt?*

– *Fiatal. Huszonnyolc. Négyéves volt a kisfiam.*

– *Kevi ügyvéd védte a tárgyaláson?*

* A publikáció első megjelenési helye: Örsi Julianna: Földközélen. Túrkeve, 1994. 30-35. p.

– Nem. Olyan csúnya volt a vádam, hogy itt a kevi ügyvédek nem vállalták el. Azt mondták, hogy két évtől tizenkét évig terjedő büntetés alá esek. Pesten rendelték mellém ügyvédet, aki azt mondta, hogy változtassak a természetemen. Azt akarta, hogy tegyek úgy, mint hogyha bolond lennék. Ne mondjam úgy, ahogy volt. Én úgy határoztam, hogy az én édesapám nagyon megvert bennünket, hogyha hazudtunk, olyan szigorúan nevelkedtünk – én nem tudok másképp beszélni, mint ahogy megtörtént. A Markóban volt, az Olti-tanács tárgyalta az ügyemet. Olvasták a vádat. Kérde a bíró: mondja Ábrahámné, maga sajnálja a földjét, tanyáját? Azt mondtam, hogy a földet nem, mert az Isten teremtette, de a tanyát, míg élek, mindig. Végbement a tárgyalás. A bíróság ismertette velem a büntetést: nem vagyok bűnös, de mivel szüleim ágáról és férjem ágáról kulákok vagyunk, esetleg feltételezhető.

– *Mennyi büntetést kapott?*

– A legalacsonyabb büntetést, három hónapot kaptam. Mivel a családomból senki nem volt elzárva semmilyen ágról, borzasztónak tartottam én a börtönt. A szívemre tettem a kezemet, hogy nem nyugodok bele, mert nem vagyok bűnös. Fellebbeztünk. A Legfelsőbb Bírósághoz került az ügyem. Oda már nem is hívtak. Tettek még rá négy hónapot. Így hét hónap lett belőle, az összes vagyonom elkobzása, meg hat hónap internálás. Ez utóbbit itt töltöttem Balán az építkezésen.

– *A Markóban kikkel volt együtt?*

– Augusztus 9-én vittek el. Ott ÁVO-kéz alatt voltam két hétig. Apácanőssel, ápolónőssel voltam egy zárkában. Olyan parasztasszony, mint én – lesülve, ledolgozva, bekötvé a fejem – nem volt több a börtönben, ahol a politikaiak voltak. A kövön álltunk, meg ültünk. Ágy nem volt. Nem engedték, hogy elbóbiskoljunk. Örökösen faggattak. Annyit szenvedtünk, hogy talán a zsidók szenvedtek nálunk többet. Én ott tapasztaltam, hogy embertelenül lehet emberekkel bánni. Senkinek, a fiamnak se, soha meg nem mondtam. Magamba zártam.

– *A Markóból hová került?*

– Na, két hét után volt még aztán a nagy fájdalmam, mikor robogott velem a vonat Balassagyarmatra ... – csuklik el Terus néni hangja a sírástól – Hogy hova megyek? Balassagyarmatra! Nem hazafele! Mindig a kisfiamra gondoltam ... Balassagyarmaton egy nagy börtön volt. Oda vittek. A lista ment velem. Rám olvasták ott is. Azt mondták, álljak a fal mellé. De a bilincset nem tették rám sehol sem. Úgyse szaladtam én el. Tisztában voltam a helyzettel: fordul a rendszer, ez ezeréves törvény. Itt áldozat lettem.

– *A börtönben milyen munkát végeztek magukkal?*

– Betettek a kézimunka-műhelybe. Ott dolgoztam. Első brigádban második munkás voltam. Vándorzászlókat hímeztünk. Ott is azon voltam, hogy embertársaimon segítsék. Az úri asszonyok közül sokan magatehetetlenek voltak. Szobaparancsnok voltam, ebédhordó voltam. Ha a felügyelőasszony azt kérdezte, hogy ki jön segíteni takarítani, mindjárt jelentkeztem. Letelt a büntetésem. Én azt tudom mondani most is a fiataloknak, mindig ne legyenek bosszúállók. Saját önönmagával legyen az ember tisztában: ne hazudjon.

– *Mikor szabadult?*

– Ötvenkettőben. Ötvenben kezdődött a per, ötvenegyben vittek el, ötvenkettőben szabadultam. Ötvenháromban bocsánatot kértek tőlem. Levettek a kuláklisról. Egy nő és egy férfi jött el hozzánk – azt nem tudom, hogy a párttól vagy a tanácstól voltak-e –, hogy tévedés volt és bocsássak meg. Bár a lelkeket jól összetörték, de megbocsátottam. Ötvenhatban se voltam bosszúálló. A forradalom alatt mink a templomba mentünk. Én úgy voltam vele, hogy azok, akik bántottak engem, lelki szegény emberek. Azokban nem volt lélek. Most is azt mondom, hogy nem mindig az a hős, aki agyonüti a másikat, hanem aki kibírja a verést.

– *Az ötvenes évek második fele hozott-e változást az életükben?*

– 1957-ben visszakaptuk a tanyát, a földet. Ötvenkilencben meg bevittük a téeszbe.

Az 1989 őszén elkezdett beszélgetést 1994 tavaszán folytatjuk.

– *Azóta nagyot változott a világ. Milyen érzés volt megint földtulajdonosnak lenni? Hitte volna ezt?*

– Na, most hadd mondjam el: nagyon csudálkoztak rajtam, hogy nem kapkodtam a kárpótláson. A Miniszter úrnak is megírtam, hogy hogyan képzelik el, Miniszter úr ezt a földosztást, mert ezek a kommunisták mindent elpusztítottak, tanyát, fát. Nincs, ahová lehúzódjunk. Se egy fa, se egy tanya. Valóban megírtam neki. És nem bíztam. Még azt is megírtam, hogy nem tartom helyesnek a kárpótlást, mert mink tanulatlan emberek vagyunk, minket becsapnak. Aztán változtattak rajta. Hát hogy milyen érzés? Hát csak gondban árvereztem a földet, hogy jaj, Istenem, ha még egyszer megint a fal mellé állítanak ezért a földért! Jaj, Istenem! Úgy éreztem, mintha a Rákosi-rendszer lett volna. Kapzsik az emberek.

– *Márhogy kié legyen a jobb föld, vagy a jobb helyen?*

– Igen, mert most mindenkinek kell a föld. Annak is kell, aki kulákverő volt. Az is ragaszkodik a földhöz, a proletár földhöz, meg mindenhez. Megvette a kárpótlási jegyet, összeszedte.

– *Ilyen is van?*

– Hú, nagyon sok! Nagyon soknak nem adnám meg a kárpótlási jegyet, mert nem érdemli meg.

– *Na és mi lett a kárpótlási jegyével?*

– Én azért itt nem jól gondolkoztam. Mert aki gyorsan árverezett rá, az már tavaly kapott 100 mázsa búzát. Én meg semmit se kaptam, mert nem mentem el az árverésre, és az időből kifutottam. Hanem azért egy nagyon kedves emlékem van, ami felejthetetlen. Egy huszonnégy éves fiatalembertől még csókot is kaptam, mikor mértük a földet, a régi, saját földünket. Semmi fáradtságot nem éreztem, drága. Én olyan boldog voltam, mikor megmutatták, hogy Ábrahámné kedves, ez a földje.

– *Ugyanazt sikerült visszakapni?*

– Igen, amin az anyám, meg az apám bukdácsolt, meg én is.

– *Hol van ez pontosan?*

– Túrkeddin, a gát mellett.

– *Szóval jóleső érzés volt oda kimenni?*

– Borzasztó jó, Julikám. Mihály Pista öcsém Mezőtúron lakik és ő is jött a földárverésre.

Egy órákor lesz ugyan a mérés, de ő tudta, hogy Teréz néném nem nyugszik, és ő 11 órákor idejött a kisjányával. Azt mondják, a szép autóval megállt, zörgetett, de nem tudott bejönni. Hol lehet Teréz néném? Hát már nem győzött várni. Most már neki menni kell kifele. Hát nagyot nézett István öcsém is, hogy már én kint voltam. De Julika, semmi fáradtságot nem éreztem! A két mérnök a Balai-hídnál volt, én a Túrkeddi-híd felől jöttem. Már sokáltam őket, aztán biciklivel elmentem a Balai-hídhöz. Hát kiértek, oszt látják, hogy a mama? – Mondom, igen. De emide van kedves a föld, a Túrkeddi-hídnál. Azt mondták, hogy majd ők elvisznek engem oda autóval, a biciklit meg hátul a csomagtartóba teyem. Dehogy kedveseim! Majd én megyek biciklivel. És olyan aranyosak voltak, hogy ott kezdték a mérést. Jó barátságba lettünk. Úgyhogy úgy váltunk el, hogy megcsókoltuk egymást.

– *Ott hány holdat mértek ki Terus néninek?*

– Nekem? 15 holdat.

– *Na és mi lett ezzel a földdel?*

– Kiadtam Tóth Lacinak, haszonbérbe. Hát öreg vagyok már én kedves, azt már én nem tudom megmunkálni.

– *Hogy van az egyezés?*

– Azt mondtam, hogy nem nyerekedek rajta. Mindenki mondta, még tegnap is mondták, hogy miért adtam olyan olcsón. Tisztelem, becsülöm azokat az életkedvű embereket, akik ragaszkodnak a jövőhöz. Úgy adtam, mint a téesznek.

– *És az mennyi?*

– Hát, még az őszön 10 kila búza volt, de már most azt mondják, hogy 13. Hát én azt hiszem, hogy ő is meg fogja azt adni. Fiatalember, gépje van. Hadd boldoguljon! Úgyhogy én nem is akarok nyerekedni se. Emide meg 400 aranykoronát kaptam, Pásztón. Azt a téesznek hagytam, mert valóban úgy gondoltam, hogy akinek földje nem volt – még valamikor a fiam mondta a '90-es évek elején, hogy anyuka, – annak is élni kell. Nem szabad kapzsinak lenni. A fiam is hagyott benn 285 aranykoronát.

Örsi Julianna

A függetlenséget nem lehet megfizetni*

Úgy tartják, hogy Kisújszálláson a négyes műút mellett, az idővel dacoló öreg Ábri-ház szinte egyidős a településsel. A török elől menekülő egykori őseik a kamra alatt lévő verembe rejtették az élet újraindításához szükséges búzát. Több évszázad után Ábri Károly szülei egy véletlen folytán leltek rá. Az akkor ott kíváncsiskodó gyerek ma idős ember. A kor eljárt felette, de tartása, büszkesége, önbizalma a régi. Lehet is, hiszen unokaöccsével, Ábri Boldizsárral együtt ismét birtokosok. Kackiás bajszán egyet csavarintva meglepedéssel ül az öreg kanapén. Velünk tart Bóba is. Elkezdődik a beszélgetés.

– *Mekkora ez a mostani birtok?*

Á. K.: – 68 hektár a kettőnké. Fele-fele

– *Milyen minőségű ez a föld és hol van?*

– Jó. Annak idején nem is annyira csordajárás, mint kiscigulyajárás volt itten. A rúgott bornyúkat ugye nem verték le Kecsképusztára, olyan messze. Ha jött a száraz aszály, akkor is volt itten olyan mező mindig, hogy csak na! Annak idején ezt a téesz felszántotta. Mink jónak tartjuk. Ha másnak nem, de nekünk jó. Szik nincsen benne egy tenyéryi se.

– *Mit termelnek ezen, hogyan munkálják meg?*

Á. B.: – Most here van benne. Úgy vettük meg is, herével. Tavaly már a miénk volt. Tavaly lekaszáltattuk. Kiadtuk a szénát felibe. Utána magra hagytuk meg a második kaszálást. Azt meg osztán már magunk intéztük.

– *És mi lett a maggal?*

– Eladtuk. Elvitték innen egy tagban az egészet.

– *Gazdálkodó vagy a tsz?*

– Nem. Kereskedő. Az vette meg.

– *Akkor 5-6 évig erre nem lesz gondjuk.*

– Most már koros. '88-ban vetették. Már most ott van, hogy hatodik éves.

– *Utána mivel váltják fel?*

– Csak búzát teszünk bele.

Á. K.: – Eleinte csak kalászos. Az való bele.

Á. B.: – Majd kihozza a sors. Mindent kiforog. Megtanítja az embert.

– *De hát maguk tudják, hogy hogyan kell csinálni, hiszen gazdálkodtak fiatalon is.*

Á. B.: – Hát természetes. Gazdálkodtunk, bizony, gazdálkodtunk. Én mestervizsgával rendelkező kisiparos voltam eddig. Most oszt újra parasztembernek tartom magam.

Á. K.: – Csak benne van az a vérében az embernek. Élvezzük, mikor kimegyünk, beleszívunk a levegőbe. Nagyot sóhajtunk, hogy itt a jó.

Á. B.: – Az a helyzet, hogy nekem van két fiam. Azt mondják a gyerekek, hogy csinálják. Hát akkor, hadd csinálják! Vettünk traktort, fűkaszát, rendsodrót, bálázót,

* A publikáció első megjelenési helye: Örsi Julianna: Földközben. Túrkeve, 1994. 37-50. p.

pótkocsit, ami kell hozzá jelenleg. Ha lenne még pénz, akkor vennénk még egy vetőgépet, ekét. Akkor lehetne igazán gazdálkodni. Még egy millió kellene, osztán egy forint sincs.

– *Ehhez kellett valamilyen kölcsönt igénybe venni?*

– Nem. Nem vettünk semmit se. Összeadtuk. Összeadta a család a pénzt.

– *Akkor még az a lehetőség adva van. Én most hallottam, hogy lehet jelzálogot tenni magára a gépre. Az nem jó dolog?*

– Adva van. Jó dolog az, csak nem tudom, hogy hozzájutunk-e. Már tegnap telefonáltam a városházára is. Hát nem tudnak semmit se. Akkor azt mondta Hodos Pista, hogy majd felhívja a megyét. Most délután két órára megyek a városházára, hogy na, mi van. Nagyon keservesen megy ez.

Á. K.: – De valami csak lesz belőle, mert hát mindenfelől csak ezt hallja az ember.

Á. B.: – Ha lesz. Énnekem nagyon olyan ez, mint a kutya vacsorája.

– *Amikor hallgatjuk az előadásokat, tájékoztatókat a minisztériumi emberektől, annyi lehetőséget felsorolnak. A valóságban mégse így megy?*

Á. B.: – Nem. Akinek pénze van, az boldogul. Akinek nincs pénze, az meg megnézheti magát.

– *Most kik tudnak legjobban megindulni?*

– Akinek pénze van, meg fődje.

Á. B.: – Mindegy, hogy milyen foglalkozású volt, itt mindenki bérmunkás volt. Itt mindenki egy hónapba kétszer kapott fizetést, hogy mégis tudjanak egyik napról a másikra élni. Itt olyan volt csak, hogy aki otthon háztájizott, osztán akkor ugye tudott építeni egy házat kölcsönre magának. Szóval nagyon nehéz az indulás.

– *Nekem azt mondták a keviek, hogy nem a parasztember tud megindulni most, hanem az, aki egy pár éve már vállalkozó.*

– Akinek pénze van, ez természetes. Hiszen ha tudtuk volna, hogy ez a rendszer megváltozik! Nekünk volt abban az időben pénzünk, de hát nem is érdekelt bennünket. Tízezer forintért lehetett volna jó traktort venni. Esküszöm, 50 ezer forintból az összes mindenséget meg tudtuk volna abban az időben venni. Ha gondol az ember arra, hogy megbuktatják a kommunizmust.

Á. K.: – Akkor még pénz is lett vóna rá, ez az érdekes.

Á. B.: – Mert volt itten nekünk közösen, néki is tízezres, nekünk is tízezres keltető-gépünk. Én még közben meg kisiparos voltam. Úgyhogy abban az időben lett volna itten pénz.

Á. K.: – Könnyen játszott az ember. Nem is törődünk vele.

– *Azt nem gondolták, hogy valaha is a földet visszakapják?*

Á. B.: – Ki gondolt volna erre?! Annak idején örömmel odaadták a nagyapáink, hogy ne gyilkolják őket tovább.

Á. K.: – Hát, éppen örömmel nem.

Á. B.: – Örült az annak, mert hát vágták őket börtönbe. Az én nagyapám is kilenc hónapig volt. Ábri nagyapám helyett meg Károly volt a börtönben. Mikor becsapom a kazánház vasajtáját, azt mondja, mindig az jut az eszébe, mikor a börtönőr rájuk vágta a vasajtót.

Á. K.: – Kazánház van. Aztán kong, mikor becsapja. Na, fene egye meg! Éppen így hangzott az is, mikor énrám bevágták az ajtót. Mert magamra kírtem a vádat. Még akkor itt vót a bíróság. Hát felmentem nagy bölcsen. Nem vótam hibás, tiszta gatyával mentem. Hát az volt a helyzet, hogy azért büntették apámat, hogy nem vetett elegendő búzát. Annyi hódát, mint kellett volna. Én meg ám többet vetettem, mentem a bíróságra. Tudták is, hogy na megyek. Elítéltek. Azt mondják, hogy közellátási vétség. Egy hónapi elzárás meg ötszáz forint. Így februárban voltam ott, február 1-jén. Aztán, mondja a bíró, mikor akarja leülni? Mondom, hogy most. Azt mondja, hogy miért? Azért, mert két nappal kurtább, mint a március. Már nyomta is a gombot. Jött egy policáj felfele. Na, gyere komám! Vittek lefele. Bementem. Mikor becsapta az ajtót, akkor néztem, de csúnyán szólt, a fene egye meg ezt az ajtót. Na, azóta mindig eszembe jut, mikor Bó becsapja a vasajtót. Mondtam is már, hogy mindig úgy hallom, mintha dutyiba lennék.

– *Hányban volt ez?*

Á. K.: – Ez? 49-be.

– *Akkor még az édesapjuk nevéen volt a föld?*

– Persze.

– *Mennyi földön gazdálkodtak?*

– Gazdálkodni gazdálkodtunk mink többen.

Á. B.: – Az a helyzet, hogy nagyapámnak volt 30 hold földje, akkor néked volt, apámnak volt 17. Mert ő nekem a nagybátyám. Az apám neki testvére. Így jött oszt össze most a licitálásra a kárpótlási jegy. Anyai részről a nagyapám után is kiíratuk a kárpótlásra az aranykoronát.

– *Akkor ezek szerint egybe művelték a földeket?*

– Háború után együtt dolgoztunk. Azelőtt meg még apám csinálta az egészet, mindet. Utána meg mikor megjött a háborúból Károly, akkor már én is 15 éves voltam. Utána közösen csináltuk.

Á. K.: – Addig úgy csinálta a bátyám az apámét felibe. Én is bedolgoztam. De akkor is egyenlőn ment. Mikor bátyám volt a feles, akkor ő volt a gazda, akkor ő dirigált. Ő mondta, hogy na mit vet vagy mit szánt, kapál. Aztán meg mikor mi lettünk, akkor mi voltunk az agronómusok. Volt búza, árpa, kukorica, cukorrépa, here. Később gyapot is.

– *Arra már kötelezték magukat?*

Á. K.: – Az már irányított gazdaság volt. Nagyüzembe vót. Akkor még bekerültünk ilyen egyes csoportba. Mindenkinek kimérték a porcióját. Hát majdnem olyan vót, csakhát mégse olyan vót, mint míg magunk csináltuk.

– *Maguk már próbálták az iparos sorsot is, meg a parasztsorsot is. Mi a különbség?*

– Ég meg a föld!

Á. B.: – Van egy másik dolog is. Az iparos életbe is, aki rabszolga vót, annak más vót. Mikor én még a vállalatnál dolgoztam, hét óraker kezdünk, ötig dolgoztunk. Mikor magán, maszek lettem négy óraker keltem. Akárhol dolgoztam az országban, hat óraker ott voltam. Este 7-ig, 8-ig. Tíz óra volt, mire hazaértem Pestre. Ott laktunk még akkor. Úgyhogy más vót az akkor. Na jó, lehet, hogy valamivel többet is kerestem, de senki nem parancsolt nekem. A saját magam gazdája voltam.

– *És maga dolgozott Pesten, Károly bácsi?*

Á. K.: – Én nem voltam Pesten. Én mindig itthon voltam.

– *A téesz-be bekényszerítették?*

– Ott nem voltam.

– *Magángazdálkodó volt mindig?*

– Csináltam én mindent, idehallgasson. Mindent a létező világon. Fuvaros is vótam. Rákényszerített a sors. Az öcsém, ő egyből tört pálcát, de én nem törtem pálcát. Nekem itt vótak még a szüleim is. Nem hagytam itt őket. Én úgy éltem, ahogy éltem. Csináltam mindent.

Á. B.: – Nekem könnyebben ment, hogy felmentem Pestre, mert a feleségem rákospalotai. Az anyósomékhöz mehettünk lakni.

– *Hát Károly bácsi mihez kezdett itthon?*

Á. K.: – Mikor kirántották a földet a talpunk alól, akkor fogtam földet felibe. Azt csináltam. Meg kijártam árokpártot kaszálni 20 kilométerre ide. Tengődtem úgy, ahogy tudtam.

– *Állatokat tartott?*

– Állatokat is tartottam. Teheneket. Vót három tehenem. Szeparálógépet vettem. Én fejtem, hevítettem, hordtam befelé a tejterméket az óvodába. Pénzt adtak érte. Mondom, mindent csináltam. Azután a tehenről leálltam, száj- és körömfájásba estek. Levágták. Nekem meg csak löktek érte. Azt mondtam, hogy vége. Ezt nem folytatom tovább. Aztán vót itt egy nagy zsidó. Ide járt hozzám. Az meg belevitt a tyúkászatba. Tyúkásztam, aztán keltetőgépet vettem.

– *Csak itt a portán?*

– Itt-itt.

Á. B.: – Vót itt egy nagy nádas melléképület. Először abban kezdte, utána mikor lebontásra került, akkor volt hátul egy nagy tyúkól, emitt meg egy másik nagy tyúkól. Már nincsenek meg. Lebontogattuk őket, mikor abbahagytuk a tyúkászatot.

Á. K.: – Lebontottuk, nehogy tyúkássunk még.

– *Ráfizetéses lett?*

Á. B.: – Nem lett az ráfizetéses. Én akkor lettem beteg a szívemmel. Abba kellett hagyni.

Á. K.: – Meg hát akkor éppen nem is volt rajta profit.

Á. B.: – Nem lehetett arra ráfizetni akkor se.

– *Maguk már csak felnőtt emberek voltak, mikor elvették a földet. Milyen érzés volt?*

Á. B.: – Rossz. Tessék csak elképzelni, ha magától a házat elvennék! Ugye milyen érzés lenne?! Azt mondanák, hogy menjetek innen, vagy menjen oda, ahova akar. Nem érdekel minket, hogy hova megy.

– *Az idősebbeknek meg még inkább rossz volt, gondolom. Volt talán olyan is, aki öngyilkos lett?*

Á. B.: – Itt volt. De a mi családukban nem volt.

Á. K.: – Még meg oszt ráadásul ki is pakoltak.

– *A házból?*

– Onnan is, meg mindent, ami létezett, ami megfogni való volt. Apám öreg volt. Azt mondta, hogy csak egy fejfának valót hagyjanak, de azt se hagyták neki meg. Mindent, ami csak mozgatható volt, elvittek.

Á. B.: – Volt itt sok akácfa.

– *És akkor lakókat tettek bele?*

Á. K.: – Nem, mert öreg ház volt. Az volt a szerencsénk, mert másképpen államosítják. De az öregház éppen akkor rossz karban volt, így rá se néztek. Én csináltattam meg a tetejét.

Á. B.: – A kulákok házait államosították.

– *Hány holdtól számított itt kuláknak valaki?*

– Huszonöt, vagy pedig 350 aranykorona.

– *Mennyien lehettek?*

– Kisújszálláson? Nagyon sokan. Az is kulák lett, aki saját maga a családjával dolgozott. Nem kellett ahhoz, hogy cselédet tartson, és azért lett kulák. A fenét! Ha elérte a határt. Volt itt olyan ember, hogy cseléd volt, összeszedte a fődet, sikerült neki valahogy, aztán kuláknak vágták.

Á. K.: – Nagy szó volt, mert hát el se tudta az ember képzelni – aki abból a földből nőtt ki, abból élt, mikor elvették tőle –, hogy na most már hogy élek ezután.

Á. B.: – Úgy tessék elhinni, mikor én elkerültem Pestre, hét órára jártam dolgozni. Hát fél dél volt hét órákor itthon. Ott meg hét órákor mentem dolgozni, fél dél volt. Délután öt órákor meg vége volt. Hát akkor még délután volt. Kora délután. Öt óra, oszt akkor abbahagyni?! Te Atya Úristen! Hát hogy él meg az ember így? Nem is dolgozott az ember. Hát mit lehet ennyi idő alatt dógozni? Mi ahhoz voltunk szokva, hogy hajnalba négy órától este ameddig csak lehetett. Pláne aratáskor.

Á. K.: – Mindig. A jószág mindig a nyakába volt az embernek. Arra mindig gondolni kellett. Nem volt soha, hogy nem etetek. Nem törődött vele az ember, mert független volt!

– *Éppen ezt akartam mondani, hogy arra emlékszek, hogy az idős parasztemberek mindig azt mondták, hogy azt a függetlenséget nem lehet megfizetni.*

– Nem lehet megfizetni. Azt csak az tudja, aki átélte. Én átéltem, de azt nem lehet megfizetni.

Á. B.: – Te nem élted át se, mert te nem voltál senkinek a rabszolgája. Én tudom, mert én rabszolga voltam. Te nem voltál senkinek a rabszolgája. Te nem élted át. Én éltem át. Te mindig a magad gazdája voltál. Nem mondta senki se, hogy na, gyerünk már, mozogj, mert így lesz vagy úgy lesz.

Á. K.: – Én nem bírtam azt, hogy nekem valaki parancsoljon.

– *Hogyan sikerült, hogy nem kényszerítették be a téesz-be?*

– Hát én nem mentem!

– *De jártak a nyakára?*

– Jártak. De én megmondtam, hogy én nem megyek. Engem hagyjanak ki a szórásból. Először még az egyes típusban benne voltam. De aztán kidobtak a Zöldmezőből, kilöttek minket. Azt mondták, hogy kuláknak csak kulák kölyke lehet, kutyának meg kutyakölyke. Én akkor azt mondtam, hogyha akármilyen lenne, én akkor se mennék utána be. Még ha

bevennének se. Azok az emberek, akik ezt az ocsmányságot ránk vágják, most amikor már ez a rendszerváltozás lett, elkezdtek sopánkodni. Mondom az egyiknek: hát nem veszi észre, hogy magoknak már vége van, a kommunizmusnak befellegzett? Azt mondja, hogy ez már olyan, mintha kapitalizmus lenne. Hát az, kapitalizmus. Én odaolvastam néki egy párszor. Nem haragudott, csak nézett.

– *Milyen érzés fogta el magukat arra a gondolatra, hogy még egyszer földtulajdonosok lesznek? Hitték egyáltalán, mikor elkezdődött a törvény?*

Á. B.: – Persze. Mikor odakerült a sor, mentünk rögtön Törökszentmiklóásra a földhivatalba. Írtattuk kifele az adatokat. Az volt a helyzet, hogy mikor apám meghalt, az a 17 hold föld kétféle ment, mert mi ketten voltunk testvérek. Nekem mondták, hogy nem vagyok mezőgazdasági dolgozó, így elvették. Most én avval a papírral mentem. Mikor azt kikeresték, mondom nekik, hogy van ám nekem még két kulák nagyapám is. Azoknak a földje is itt van. Azt is szeretném kérni, mert onnan is jut még nekem valamennyi. Kiírtattam az Ábri nagyapámét is a telekkönyvből. Arról, aki idetartozik, mind arról az egy papírról írta le. Abból ment szét. A másik nagyapámról ugyancsak ugyanúgy én írtattam ki. Úgyhogy az én borítékomban ment el az összes irat. Halotti kivonatok, meg minden, minden.

– *Hogy történt a kiválasztás, hogy melyik föld legyen?*

– Mentünk mi, egypárat megnéztünk.

– *Nézték a térképet vagy a határba is kimentek?*

– Ki hát. Ezt azért nem kérjük, mert erre egy másik ember pályázik. Én nem akarok arra rálicitálni, stb. Emez meg azért nem jó, ahol nekünk volt a földünk a Szörfűben, azt messzinek találtuk nagyon. Ide 14–15 kilométer. Azt mondja egyszer a feleségem – kinn voltunk a kertben –, hogy mit szólnék ehhez az L-3-as táblához itten? Mondom, nem rossz föld. Jó fekete föld. Azt mondja, ő csak arra emlékszik, hogy ott boglya boglyát ért, mikor első-másodéves here volt. Nem is szoltunk mink akkor senkinek se, hanem a kocsival kiszaladtunk. Körüljártuk azt a birtokot. Majd osztán jöttek haza a gyerekek, mondom nekik, mi van. Akkor a nagyobbik fiam is kijött, hát édesapám, ezt meg kell szerezni. Ez nagyon jó lenne. Közel van. 3 kilométer innen a kaputól. Ott van a kanálison, a halastón kívül. Aztán mondtuk meg Károlynak is, gyere, ülj be a kocsiba és gyereünk! Jó messze van. Nem bánom én, akárhol, csak a Tisza fenekén ne legyen! – válaszolta. Azután a kisebbik fiam is kijött, az is megnézte, mert én azt mondtam nekik, hogy én úgy veszem ki a földet, ha kell nektek. Én már nem tudok dolgozni. Azt mondták, hogy csinálják. Hát, úgy néz ki, hogy benne vannak.

– *Nekik mi a foglalkozásuk?*

– A nagyobbik fiam az testnevelő tanár Pesten egy gimnáziumban, TF-et végzett. A kisebbik fiam – annak van sok szakmája, de állatfelvásárló. A Szolnoki Szoláminál, a húsiparinál.

– *Akkor hogy van nekik idejük a föld megmunkálására?*

– Az a helyzet, hogy olyankor van az érettségi, mikor az első kaszálás van. Akkor már László fiannak kiesnek a negyedik osztályosok. Így egy hétre el tud jönni. András fiam meg hát, mondjam azt, hogy nincsen nekik jóformán mit felvásárolni. Az egyik fiam

elmegy, akkor ott lesz a másik. Úgyhogy annak a munkának le kell menni. Mondtam is nekim, hogy itten kisfiam, nem lesz alvás. Mozogni kell.

– *A menyek mit szólnak az új helyzethez?*

– Hát, ha tetszett volna látni a nyáron, mikor a heremagot hazahoztuk, – itt rostáltuk át – nem hitte volna el, hogy itt pesti jány van. Károly ugyan mindig mondta neki, hogy Magdika, hej, jó lyukkaparó lettél volna te a cséplőgépnél! Csinálták azok is.

– *Nekik mi a foglalkozásuk?*

– A nagyobbik fiának a feleségének nincsen semmi se. Gimnáziumból vette el. Eme menyem meg most Keviben angoltanár.

– *Azt mondják, hogy az a gazdálkodás a jó, amelyik több lábon áll. Ez itt Kisújszálláson mit jelentett?*

– Úgy volt az, ahogy mondja. Ha negyvenévesek volnánk, akkor lenne itt gazdálkodás! Akkor menne itt az állattenyésztés, minden! De még most mind a két fiának munkahelye van. Ha ők is munkanélküliek lennének, és ebből élnének, akkor csinálni kellene nekik az állattenyésztéstől kezdve mindig mindent. Meg hát akkor nemcsak azt kellene nézni, hogy mennyél kevesebb munka legyen, és termeljünk gabonát. Abból nem sok bevétel lesz, ha csupán azt csinálja. Lehetne ebben a nagy darab földben dinnyétől kezdve mindent termelni. Meg lehetne a jószágnak is termelni mindenfélét. Akkor nem egyfajta vetne az ember, hanem sokfajta. Lehetne itt gazdálkodni. Nem kell itt félni. Csak az legyen, aki dolgozzék.

– *Mekkora birtok kell ahhoz, hogy a család abból meg tudjon élni?*

– Van itten olyan, aki gazdálkodik, van jószága, minden. A Surányi gyerek. Van neki tehene, söréje, hízója, anyakocája, minden-minden a világon.

Á. K.: – Énnekem volt egy keresztanyám. Nyolc hold földet hagyott rám, de rosszat. Mikor elvették a földet, azt mondtam, hogyha ezt a nyolc hold földet énnekem meghagyták volna, én megmutattam volna a tsz-nek, hogy hogy kell rajta gazdálkodni. Meg is nézhették volna!

– *Mit termelt volna rajta?*

– Mindent a létező világon. Amiből pénz jön, mindent. Én úgy éltem volna abból a nyóce hód földből, mint egy kiskirály.

Á. B.: – Tetszik tudni, tavaly tavasszal, már akkor május tizedike körül volt az idő, ott volt az a borzasztó nagy tábla here. Nem volt akkor nekünk semmi gépünk. Még akkor semmit nem vettünk. Azt mondta egy illető, hogy ránk rohad az összes here. Először 20 holdat kiadtunk pénzért: 8 ezer forintért. Aztán Károly végigment a Malom utcán, egy-két embernek szólt, hogy felibe adjuk a herét. Azt mondtuk, hogy mindegy, adjuk oda felébe. Annyi lesz, amennyi, de itt nem maradhat lábon. Hát úgy is lett. Három óra alatt ki volt mérve az összes föld, felében csinálták. Úgy adtuk ki, hogy lekaszált, bebálázta, és ott van egy kis rizskunyhó a földön, egy kis tanya. Oda kell behozni a bálákat. És, kérem szépen, mi már az utolsó bálát is elszállítottuk, mikor a tsz – az, aki nekünk azt mondta, hogy lábon fog lerohadni –, hozzákezdett vágni. Mink már akkor az utolsó szál szénát eladtuk.

– *Milyen korúak vettek bérbe ebből a lucernából?*

– Mindenfélék. Inkább fiatalok. Azok még tudnak dolgozni.

– *Azok, akiknek állatjuk van?*

– Állatjuk, igen. Tehén, ló, melyiknek mi. Jól is jártak. Úgyhogy nem törjük most a fejünket, hogy hogy lesz, mint lesz, ha feltörjük a herét. Jön az gyönyörű szépen. Mert azt mondta az én nagyfiam, hogy édesapámnak nem kell csinálni semmit, csak mondja, hogy mit csináljunk, meg mikor. Ők ugye nem nőttek ebbe bele. Nem úgy volt, mint mi, hogy kicsi korunktól fogva csináltuk.

– *A fiai a paraszti munkát már nem tanulták meg?*

– Nem. Hát Lacika '56-ban született. Én meg '59-ben mentem el Pestre dolgozni. Emez meg '60-ban született, a kisebbik.

– *De maguk még gyerekként kezdték?*

– Éppen mondtam is, hogy abban az esztendőben, mikor első osztályba felmentem, nyáron már kanász voltam. A napfeljött már a tarlón ért, a naplement még a tarlón ért. A második évben meg már előléptem tehenésznek, mert már akkor fel bírtam húzni a kutat. Én olyan büszke voltam rá, hogy borzasztó.

– *A unokák most mekkorák?*

– 12, 10, 7 és 6 évesek.

– *Ők mit szólnak ehhez a földtulajdonhoz?*

– Most is ott voltam. Mondom a kisjányanak, hogy lusta vagy. Nem lusták azok, hanem nem is törődnek velem, hogy dógozzanak. Egy párszor én már mondtam nekik, hogy fogjad csak, oszt mozdulj! Nem is törődnek velem.

– *Maguk hogy nem olyan pályára adták a gyerekeiket, hogy közelebb legyenek a mezőgazdasághoz?*

– Ki gondolta ezt, hogy valaha mezőgazdászok leszünk?! Hogy lesz földünk. De attól függetlenül a mi gyerekeink be voltak fogva mindig munkára. Mert nekünk Pesten is volt 400-500 tyúkunk. Baromfitenyésztéssel foglalkoztam. 400-500 tyúkunk volt ott is mindig. Minden pénteken takarítottuk a tyúkólat, meg akkor öntöttük fel az önetetőket. András fiam, ez a kisebbik meg – akkor volt első osztályos – hordta bele a forgácsot. Úgyhogy mindenkinek csinálni kellett valamit.

Ábri Boldizsárné.: – Mind a ketten eljártunk dolgozni, és emellett még minden évben 5 hold kukoricát is kapáltunk harmadosként a tsz-ben.

– *Magának ki segített, Károly bácsi?*

Á. K.: – Senki.

– *És meg győzött csinálni mindent?*

– Meg én, mindent, úgy higgye el! Nem is volt elhanyagolva.

– *Az édesapjuk milyen ember volt? Mennyire volt azon, hogy újítson?*

– Az én apám az olyan volt, hogy mindig azt hajtotta, hogy de sokat vállaltok magatokra! Hát hogy bírjátok? Akkor még fiatalok voltunk.

Á. B.: – Nagyapám egy igen nyugodt, megelégedett ember volt. A sorsával ő meg volt elégedve. Ő nem sokat adott ilyen dolgokra, hogy ezt vegyek, vagy azt vegyek. Volt néki annyi pénze, koronája a bankban, hogy 32 hold földet meg tudott volna venni, de nem

SORSFORDÍTÓ IDŐK – AZ 1950-ES ÉVEK MAGÁNTÖRTÉNELME

vette meg, mert a százalékot nem futotta volna, de lett volna mit eladni néki, jószág, hogy kifussa. Nem vette meg. Aztán befulladt a korona, vagy mit tudom én, ha nem is vette volna azt a földet, csináltatott volna ide egy szép nagy házat az öreg nádas helyébe. Nem. Neki nagyon jó volt az.

Á. K.: – Neki a' vót a jó.

– *És a nők a családban?*

– Felnőttek, oszt azok firhementek, ótán csak anyám maradt idehaza. Ő vót a házban ótán.

– *Az édesanyjának mennyi szava volt a családban?*

– Minden az övé volt. Apámnak csak addig volt a kezén a pénz, amíg hazavitte. Már oda is adta neki. Meg akkor kérte, ha jött a fertály (negyedévi adófizetés). Akkor oszt anyám adta neki a fertályt, és befizette. Eddig vót az apám kezén a pénz.

Á. B.: – Ugyanúgy volt apámnál is. Annak se volt soha még két fillérje se. Ott is anyám kezelte. Akkor mondjam azt, nálunk is így volt.

– *Abban, hogy földet vegyenek, vagy eladjanak, abban ki döntött?*

Á. B.: – Abban már nem anyám döntött. Nem. Anyámat nem érdekelte a föld annyira. Vettek házat is, de nem írátták anyámra a ház felét. Pedig együtt vették. Azt mondta, hogy nem akarok én tőle elválni. Úgyis az enyém, míg élek! Még el se tudnak zavarni. Együtt élték le az életüket.

Cseh Géza

A Kádár-kormány Szolnokon

Az 1989-90-ben végbement rendszerváltás óta számtalan kötet és tanulmány jelent meg az 1956-os forradalomról, ám a külföldi források hozzáférhetetlensége, a résztvevők halála, vagy szándékos hallgatásba merülése miatt még a legfontosabb események körül is sok a fehér folt és az ismeretlen epizód. Ezek közé tartozik a Kádár-kormány Szolnokon töltött napjainak hiteles története, melynek részletes feltárásával a történettudomány mindmáig adós maradt. Noha az orosz források közül a titkosnak tekintett KGB-iratok és katonai dokumentumok valószínűleg még sokáig zároltak lesznek, a szolnoki, helyi levéltári és hírlapanyag, a sajtóban és a helytörténeti feldolgozásokban publikált, továbbá kéziratban fennmaradt visszaemlékezések lehetővé teszik a sorsdöntő napok históriájának vázlatos megírását. Ennek ellenére még a helytörténeti kiadványokban közölt ismertetések és adatok sem kerültek be igazán a köztudatba. És ami sajnós, nemcsak az 1956-os forradalom vonatkozásában, hanem a magyarországi történetírásra általában jellemző, a szakma legkiválóbb képviselői helytörténeti publikációkra, helyi levéltári és sajtóforrásokra alig támaszkodnak. Pedig a szolnoki események megismerésével az 1956-os forradalom leverésének több részkérdésére választ kaphatunk.

Mikor és miért éppen ebbe, az akkortájt még alig 40 ezres lélekszámú, vidéki városba érkezett Kádár János és kormányának néhány tagja? Mikor és miért innen sugározták rádión az új kormány felhívását és közleményeit? Kik és milyen szándékkal jelentették meg a városban közel egy héten át, részben a Népszabadsággal párhuzamosan a Szabad Nép pártlapot? Volt-e Magyarországon a Kádár-kormányon kívül más, hatalmi ambíciókkal fellépő és esetleges szovjet támogatással bíró csoport?

A rendszerváltás előtt Szolnokon gyakran lehetett hallani a vélekedést, mi szerint Kádár azért jött ide híveivel Budapestről (!), mert ebben a városban tudott az „ellenforradalom” a legkevésbé teret hódítani, és a viszonylagos nyugalom kedvező körülményeket biztosított a kormányalakításhoz. 1989-ben aztán egy csapásra kiderült, hogy az egészből csupán a nyugalom volt igaz. Kádár nem Pestről, hanem Moszkvából érkezett, nem november 3-án, hanem 4-én és elsősorban azért éppen Szolnokra, mert itt működött a szovjet hadsereg hadművelati központja és november 2-től itt tartózkodott Konyev marsall, a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erőinek főparancsnoka. Konyev már ezen a napon magához rendelte Lascsenko altábornagyot, a Magyarországon állomásozó Különleges Hadtest parancsnokát Tökölről, továbbá Babadzsanjan és Mamszurov altábornagyot, a 8. és 38. szovjet hadsereg parancsnokait, hogy a Forgószél hadművelettel kapcsolatos feladatokat személyesen közölje velük. A két hadsereg parancsnok-helikopterrel, a Különleges Hadtest parancsnoka páncélozott harci járművel érkezett Szolnokra.¹ Ám a Kádár-kormány Szolnokra településére vonatkozó kérdés részben így is megválaszolatlan marad. Miért éppen ezt az alföldi várost jelölték ki a hadműveletek

¹ Györkei Jenő - Horváth Miklós: Szovjet katonai intervenció 1956. Budapest, 1996. 184. p.

irányításának színhelyéül és egyúttal ideiglenes politikai központnak Moszkvában? Miért nem Debrecenben alakult meg az új rezsim, ahol ugyancsak válságos időkben, már kétszer is működött kormány a múltban? Szolnok csupán 100 km-re esik Budapesttől, a földrajzi közelség azonban nem lehetett kizárólagos szempont, hiszen légi úton Debrecenből hamarabb a fővárosba érhetek volna a Kádár-kormány tagjai, mint harcokcsikkal Szolnokról. Debrecenben a katonai repülőtér szovjet, Szolnokon magyar kézben volt. Ezen kívül még három magyar laktanya működött a Tisza-parti megyeszékhelyen, míg a szovjet hadsereg csupán egy gépesített ezredet állomásoztat itt, két laktanyában elosztva. Így a katonai szempontok inkább Szolnok ellen, mint mellett szóltak.

A hely kiválasztásban kizárólag gyakorlati szempontok és az idő szűkössége döntött. Kiemelkedően fontos tényező lehetett, hogy Szolnokon a Laki-hegyi adótoronnyal azonos teljesítményű, 135 kW-os rádióadó üzemelt korszerű stúdióval. Négy, egyenként 15 kW teljesítményű, rövidhullámú torony is működött a besenyszögi országút mellett, a rádióállomáson. Ezeket ún. Béke-műsort sugároztak angol, német, francia, olasz, török, görög és arab nyelven, amelyet a Szovjetunióban szerkesztettek. A Béke-műsort éjjelenként a 135 kW-os, középhullámú nagyadón is közvetítették. Mivel a szolnoki rádióállomás afféle „szocialista Szabad Európa” szerepet töltött be, a város kulcsfontosságú jelentőséggel bírt a nemzetközi propagandában.² A stúdió alig egy évvel a forradalom kitörése előtt épült fel a Kolozsvári utcában, az 1949-ben létesített rádióállomást pedig folyamatosan fejlesztették. A szolnoki nagyadót 1956 elején a Laki-hegyi állomás gyakori viharokaira hivatkozva, áthangolhatóvá tették a Petőfi hullámsávjáról a Kossuth Rádió frekvenciájára.³ A szovjet politikai és katonai vezetés számolt a Laki-hegyi adó átmeneti kiesésével, de a szolnoki rádió fontosságával a Hegedűs- és a Nagy Imre-kormány is tisztában volt. Varga Viktória bemondónő visszaemlékezése szerint a szolnoki rádióállomáson már október 22-én utasítást kaptak a fővárosból, hogy készüljenek fel a Kossuth sugárzására. Október 23-án este újabb üzenet érkezett, mely szerint valószínűleg a műsort is itt kell szerkeszteni, mivel a Bródy Sándor utcai stúdiót súlyos károk érték. Ám erre mégsem került sor, ugyanis másnap a parlamentben ideiglenes stúdiót rendeztek be.⁴ Dr. Fazekas Zoltán, a Szolnok Megyei Forradalmi Munkástanács egykori tagja, visszaemlékezésében megemlítette, hogy Nagy Imre október 31-én, vagy november 1-jén személyesen üzent telefonon Szolnokra, és kérte, hogy minden körülmények között biztosítsák a kormány részére a rádióadó használatát.⁵

November 4-én hajnalban a Kádár-kormány felhívását mégsem innen, hanem Ungvárról sugározták először. A szolnoki stúdiót és a rádióállomást 4.30-kor elfoglalták a szovjet csapatok, de korántsem azért, hogy az új kormány megalakulását innen jelentsék

2 Sajnos nincs adatunk arról, hogy a forradalom időszakában és közvetlenül a Kádár-kormány megalakulása után a rövid hullámú adókon folyt-e sugárzás Szolnokról, de a Béke-műsor közvetítését valószínűleg hosszabb ideig szüneteltették.

3 1956 márciusában a másik vidéki nagyadót, a balatonszabadi rádiótoronyt is alkalmassá tették a Kossuth közvetítésére. Itt azonban nem működött műsorszerkesztésre alkalmas stúdió.

4 Cseh Géza: A Damjanich Rádió hullámhosszán. Szolnok - 1956. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Közleményei 5. Szolnok, 2003. 23-24. p.

5 Dr. Fazekas Zoltán visszaemlékezése. Készítette: Ferenczy Erika. 1991. 1956-os Intézet Oral History Archivuma 282/1-2. 204-212. p. Fazekas állítását egykorú dokumentumok nem igazolják.

be, hanem, hogy a Nagy Imre-kormány, vagy a Szolnok Megyei Forradalmi Munkástanács közleményeit ne sugározzák. A délutáni órákban a szolnoki vezetékes rádió magnófelvételtől már közvetítették ugyan a Kádár-kormány felhívását, ám a nagyadó átállítása a Kossuth frekvenciájára hosszabb időt vett igénybe és csak este 22 óra után került az adás éterbe. Ezután azonban november 8-ig Szolnokról közvetítették, és itt is szerkesztették a műsört.⁶

November 4-én hajnalban az ungvári adó a szolnoki 0,4 kW teljesítményű kisadó hullámhosszán sugározta a kormány felhívását. A kisadó a napi félórás helyi műsor szórását és a Petőfi műsor relézését végezte, s erre éppen a túlságosan erős 135 kW-os torony miatt volt szükség. Ugyanis Szolnokon a Petőfi műsorát nem lehetett másképpen hallgatni. Ám most szinte „megtálsodott” a kisadó, és a szolnoki hullámhosszon, Kárpátaljáról, továbbá mozgó katonai adókról közvetített műsort még a Bajorországba telepített lehallgatóállomáson is magnószalagra vehették, amire a szolnoki 0,4 kW-os adó esetében korábban nem volt példa.⁷

A rádió jelentősége a XX. század közepén már jóval felülmúlta az írott sajtóét, hiszen újságokat háborús körülmények között nem lehetett az egész országban akadálytalanul terjeszteni. A rádiót pedig szinte mindenki hallgatta, ezért elsődleges szempontnak számított, hogy ki birtokolja a nagy hatósugarú adóállomásokat.

Kádár János, Münnich Ferenc, Kossa István és a velük együtt utazó Bata István a reggeli öt-hat órai indulási idő szerint, a kárpátaljai leszállást is beszámítva, leghamarabb a déli órákban érkezhettek meg Szolnokra. Délután azonban már mindenképpen itt voltak. Volt visszaemlékező, aki november 3-án, éjjel 3/4 11-kor állítólag látta Kádárt és Münnichet a Városmajor úti szovjet laktanyában, ami teljes képtelenség, hiszen a magyar pártvezetők csak másnap hajnalban indultak útnak Moszkvából.⁸ November 4-én délután 16-17 óra körül Kálmán Istvánt, a Szolnok Megyei Pártbizottság első titkárát a szovjet katonák gépkocsival a József Attila úti laktanyába vitték, ahol Kádár János fogadta, és megkérdezte tőle, hogy hajlandó-e az új kormányt támogatni. Kálmán azonnal igent mondott, igaz, nem is lehetett más választása, noha október 26-án a szolnoki értelmiségiek tanácsára éppen ő kezdeményezte a forradalmi munkástanács megalakulását Szolnokon.⁹ Kádár János Kálmán István kíséretében november 4-én, a kora esti órákban felkereste a megyei pártbizottság épületét. Előbb Kálmánnal és Szekeres Lászlóval, a városi

6 Cseh Géza, 2003. 23-24. - A Kádár-kormány felhívását és Kádár beszédét tartalmazó két magnószalagot, egy jó és egy rossz minőségű felvételt 1962-ben a stúdió udvarán elégették. A megsemmisítést egy Budapestről érkezett bizottság jelenlétében hajtották végre. - Tiszai Lajos: Rideg tények - avagy mese tankkal. Az 1956. november 4-ei rádióadások titkai. In: Nagyalföld 1992. október 22. 4-6. p.

7 November 4-én a nap folyamán valószínűleg a balatonszabadi 135 kW-os tornyot is működtetni kezdték a szovjet műszaki tisztek és innen is sugározták a kormány felhívását.

8 Szekeres Lászlónak, a városi pártbizottság egykori másodtitkárának a Magyar Hírlap 1989. november 4-ei számában közölt visszaemlékezése szerint 1956. november 3-án éjjel 3/4 11-kor Kádár és Münnich a Városmajor úti szovjet laktanyában hivatalosan bejelentette a kormány megalakulását. Szekeres szerint az eseményen a szolnoki helyi pártvezetőkön kívül kb. negyven szovjet főtiszt és tábornok, továbbá Mikoján, Szuszlov, Andropov és Breznyev is jelen volt. A másodtitkár állítása teljes képtelenséget tükröz, hiszen Kádár és Münnich ekkor még Moszkvában tartózkodott.

9 Kálmán István 1956. november 3-ig aktívan részt vett a forradalom helyi eseményeiben. Mivel november 4-én támogatást ígért Kádárnak, és később a megtorlás irányításában is részt vállalt, 1957 nyarán "csupán" leváltották első titkári tisztségéből és a bírósági eljárást elkerülte. Összehasonlításképpen említjük meg, hogy Földvári Rudolfot, a Borsod megyei pártbizottság első titkárát, aki ugyancsak a forradalom mellé állt, 15 évi börtönbüntetésre ítélte a népbíróság.

pártbizottság másodtitkárával rövid megbeszélést tartott, majd a berendelt 15-20 funkcionáriust és pártbizottsági alkalmazottat tájékoztatta a kialakult helyzetről. Elmondta, hogy miért szakított a Nagy Imre-kormányral és miért kérte a szovjet csapatok beavatkozását. Kádár, aki előbb a helyi vezetőkkel állítólag egy-két stampedli pálinkát is elfogyasztott, az oldott légkörű összejövetelen arról beszélt, amire moszkvai megbízói utasították. Miskolcon harcoló, idegen állambeli fasiszta tisztokról és a vöröskereszt szállítmányokkal érkező, lázító elemekről tett említést, noha állításai képtelenségével bizonyára tisztában volt. Kádár szürke öltönyben, szürke kalapban, fehér ingben, bordó nyakkendővel volt felöltözve. Jókedvű és bizakodó hangulatban volt, mégis rendkívül fáradtnak látszott.¹⁰ Szántó István nyugalmazott rendőrezredes visszaemlékezése szerint november 4-én délután a fegyveres erők minisztere – bizonyára Münnich Ferenc – a BM Szolnok Megyei Főosztályán tartott eligazítást.¹¹

Kádár Jánost a József Attila úti szovjet laktanyában, a régi honvédkaszármányában szállásolták el. A megyei tanács épületében azonban, ahol 1975 őszén az MSZMP újjáalakulásának és a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulásának emlékére jókora márványtáblát helyeztek el,¹² 1956 őszén valószínűleg nem járt. A sors iróniája, hogy az 1990-ben eltávolított tábla a Damjanich Múzeum raktárába, a kiürített Városmajor úti szovjet laktanyaépületbe került. Éppen oda, ahonnan 1956. november 4-én hajnalban 4 órakor a „Mennydörgés” (Grom) jelszó elhangzott, erre az egész országban megkezdődött a „Forgószelel” (Vihr) hadművelet. Ebből a laktanyából irányította Leljusenko vezérezredes, a Leningrádi fronton és Berlin előtt vívott tankcsaták veteránja az 1956-os magyar forradalmat eltipró harcoksi támadást, és állítólag itt tartózkodott Malinyin hadseregtábornok is, aki Tökölről a Maléter Pál vezette magyar kormányküldöttség letartóztatása után nem sokkal Szolnokra repült. Bár a jelszót személyesen Konyev marsall rendelkezésére adták ki, ő maga inkább katonai és politikai egyeztető szerepet töltött be, s a hadműveletek irányítását törzskarára bízta. Konyev, Mikoján és Brezsnyev – ez utóbbi két politikus Kádárral együtt jött Moszkvából – a József Attila úti laktanyában tartózkodott, noha a fennmaradt visszaemlékezések szerint egyesek a Városmajor úti szovjet katonai bázison (akkor Vöröscsillag út) is látták őket.¹³

A megyei tanács épülete a forradalom leverésében mégis betöltött némi szerepet. Ugyanis 1956. november 5-én különös társaság érkezett Szolnokra, melynek tagjai, Andics Erzsébet, Berei Andor, Egri Gyula, Friss István, Hidas István és Vég Béla a megyeházán megalakították a Kádár-kormány tájékoztatási csoportját. Friss István Kárpátaljáról jött, ahová néhány nappal korábban menekült, míg a többiek a tököli

10 A Nép Lapja 1956. november 5. - Szabad Nép 1956. november 6. - A pártbizottságon megjelent helyi funkcióáriusok közül egyesek szerint jóval később, este 8 óra után érkezett meg Kádár János a laktanyából, és csupán éjjel felé távozott a a pártházból. Állítólag azzal búcsúzott el, hogy most Budapestre utazik.

11 Szántó István visszaemlékezése. A rendőrség 25 éves Szolnok megyei történetére vonatkozó iratgyűjtemény. 10. p. Szerző nélkül. Kézirat. 1969. JSZML.

12 Az emléktáblát a megyei tanács épületének lépcsőfeljárójában Szolnok város fennállásának 900. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségsorozat keretében leplezték le. - 1990-ig a szolnoki rádió stúdiójának épületén is volt egy emléktábla, mely szerint az épületből sugározták a Kádár-kormány felhívását. Az eltávolított táblát néhány évvel később, különös ötlettel vezelve Abádszalókra vitték és a Parti Rádió falán helyezték el.

13 JSZML. XXXV. 61. fond, I. fondcsoport, 1956. 5. őrzési egység.

szovjet támaszpontról szállították ide. Ezekben a napokban Tököl, Szolnok és Kárpátalja között valóságos légihíd működött, s az útvonalon folyamatosan közlekedtek a szovjet tábormegszakítók és magyar funkcionáriusokat szállító repülőgépek és helikopterek. Az Andics – Berei csoport tagjai a Szolnokról sugárzott Kossuth rádióműsor ellenőrzését és az itt megjelentetett Szabad Nép szerkesztését végezték. Apró Antal és Marosán György, a kormány Tökölről érkezett két minisztere ugyancsak irodát kapott a megyeházán, sőt Aprót családjával együtt az épületben szállásolták el. Állítólag kormányülést is tartottak a megyei tanácson a miniszterek, ám ezen Kádár nem vett részt. A megyei tanács épületét november 4-én még szovjet katonák, a következő naptól már a Kilián Repülőtisztai Iskola hallgatóiból és a tiszthelyettes növendékekből alakított század őrizte. A szolnoki pártfunkcionáriusok visszaemlékezése szerint Kiss Károly és Horváth Imre, a Kádár-kormány külügyminisztere is Szolnokon tartózkodott, Dögei Imre földművelésügyi minisztert azonban egyikük sem látta Szolnokon. A november 4-ei pártbizottsági látogatásra volt, aki úgy emlékezett, hogy Kádár János Horváth Imre társaságában érkezett oda a szovjet laktanyából, de akadt olyan is, aki Erdélyi Károlyt, a Szovjetunióból október végén hazaküldött, türkevei származású diplomatát látta Kádár oldalán.¹⁴ Az új kormány tagjai közül legfeljebb heten – Kádár János, Münnich Ferenc, Apró Antal, Kiss Károly, Kossa István és esetleg Horváth Imre – tartózkodtak rövidebb ideig a Tisza-parti városban.

Az Andics – Berei házaspárt körülvevő kis csoportot többen afféle tartalékcsoportnak, egyesek ármékkormányznak tekintették Szolnok megyében. Erre elsősorban ők maguk adtak alapot célzatos és sejtelmes kijelentéseikkel. Filep István gimnáziumi tanárnak, az 1956-os Karcagi Híradó szerkesztőjének memoárjában olvashatjuk, hogy november 8-án Andics Erzsébet és Berei Andor közölték vele a szolnoki megyeházán berendezett főszerkesztői irodájukban: „...voltaképpen ők a kormány, de még nem vették át a hatalmat. A Kádár-kormány csak ideiglenes megoldás. ... Az egyébként nem biztos, hogy Rákosi elvtárs hazajön.” Továbbá utasították Filepet, hogy mindenről írhat a karcagi lapban, csak arról nem, ami az elmúlt napokban történt. Közölni kell a Kádár-kormány nyilatkozatát, buzdítani kell a téveszdogozókat, hogy szántsanak, vessenek, mert ősz van. Mindenkit, az összes leváltott funkcionáriust vissza kell helyezni állásába. A szovjet csapatok – amelyeket egyébként ők hívtak be – törvényesen avatkoztak be, és leverik az ellenforradalmat.¹⁵

Andics, Berei, Egri, Hidas és Vég, továbbá Kovács István neve Horváth Imre külügyminiszter november 3-án este, a Kremlben készített feljegyzésében is előfordul, mégpedig igencsak érdekes felsorolásban, a Kádár-kormány tagjaival párhuzamosan lejegyezve. Huszár Tibor Kádárról írt monográfiája szerint ekkor még valamennyien Munkácson tartózkodtak, és „...vélelmezhetően *valakiknek* velük is voltak terveik...”¹⁶ Az

14 Uo. - 1956. október 28-29-én a két repülőgéppel Szolnokra érkezett a Szovjetunióból a magyar pártfunkcionáriusok, diplomaták és pártosztályosok csoportja. Esetleges politikai szerepük a forradalom leverésében és a kommunista rendszer konszolidálásában mindmáig tisztázatlan. Erdélyi Károly is közéjük tartozott, és 1956. november 4-e után Kádár János személyi titkára, tolmácsa lett. Kádár állítólag szinte fiaként szerette. Erdélyi 1971 januárjában, 43 éves korában rejtélyes körülmények között hunyt el. Öngyilkosságot követett el, de a lövés irányából többen idegenkezűsége következtettek. Nekrológ is csak közel két hónappal később jelent meg róla a Népszabadságban. Halála előtt a Központi Bizottság külügyi osztályvezetője volt. - Népszabadság 1971. március 20. - Dolecskó Kornélia: Az Erdélyi-rejtély. In: Ország-Világ 1991. november 27.

15 Filep István: Karcag 1956. Karcag Város Önkormányzata. Karcag, 1997. 75-76. p.

16 Huszár Tibor: Kádár János politikai életrajza 1912-1956. I. kötet. Szabad Tér Kiadó. Kossuth Kiadó. Budapest, 2001. 343. p.

Andics – Berei csoport tagjait Szerov KGB főnök szállíttatta Szolnokra, ám hogy Hruscsov kívánta velük Kádárt zsarolni és feltétlen engedelmességre bírni, vagy az SZKP Központi Bizottsága Elnökségének ortodox tagjai ígértek nekik támogatást, bizonyára még sokáig nyitott kérdés, talán az 1956-os forradalom leverésének egyik legrejtélyesebb részlete marad. Szerov önállóan semmiképpen sem cselekedhetett, nem lehet azonban tudni, hogy kinek az utasítását hajtotta végre, továbbá azt sem, hogy pontosan milyen politikai szándékok rejlettek a KGB vezetőjének kiadott parancsok mögött. Apró Antal valószínűleg közvetíteni akart a Kádár-kormány és az Andics – Berei csoport között. Münnich Ferenc és a szerveződő karhatalom vezetői, Ilku Pál, Uszta Gyula, és Gyurkó Lajos már november 5-én este helikopterrel Budapestre utaztak, s egy nappal később a Kádár-kormány Szolnokon tartózkodó tagjai indultak a fővárosba, de Aprót néhányan még később is látták a megyeházán, mivel valószínűleg visszatért, vagy az 1986-ban közölt visszaemlékezésével ellentétben el sem utazott a Tisza-parti városból. Az Andics – Berei csoport, továbbá Piros László, volt belügyminiszter még néhány napig Szolnokon maradt. Szabó József őrnagy, a Kilián Repülőtisztis Iskola iskolaazredének parancsnoka szerint, aki egységével a megyei tanács fegyveres őrzését látta el, Apró Antal november 10-e körül összehívta a Szolnokon maradt funkcionáriusokat, a megyei operatív bizottság tagjait és a fegyveres szervezetek vezetőit. Utasította őket, hogy ezentúl mindent annak szellemében tegyenek, ahogyan a Budapesten törvényesen megalakult Ideiglenes Kormány irányelveinek megfelel. Szabó őrnagy szerint Apró Antal Andicsot, Batát és Janza Károlyt, az ugyancsak itt tartózkodó, korábbi másik honvédelmi minisztert kikapcsolta a vezetői tevékenységből. Egy, állítólag Budapestről érkezett parancs értelmében Szabó őrnagy egysége Szolnokról Aprót és néhány más személyt a parlamentbe, Andics Erzsébetet és Berei Andort Baross utcai lakásukba, Janza Károlyt pedig rózsadombi otthonába szállította.¹⁷ A fentiek szerint Apró szerepe a szolnoki ultrabalos csoport felosztatásában kulcsfontosságú volt és ezzel Kádár János előtt bizonyára elévülhetetlen érdemeket szerzett. Kádár a korábbi sztálinista politikusokat elfogadta, amennyiben őt feltétel nélkül támogatták, ám a szembeszegülőket gyorsan eltávolította a hatalomból.

November 12-én Andics és Piros valóban megjelent Budapesten a parlamentben, de Kádár kérésére hosszabb időre Moszkvába vitték őket, s ezzel esetleges vetélytársait véglegesen kikapcsolta a politikai életből.¹⁸ Az Andics – Berei csoporttal kapcsolatosan talán jogosan merül fel a kérdés, hogy a november 4-ei szovjet beavatkozás után lehetett-e a Kádár-kormánynak alternatívája? Valószínűleg igen, ám semmiképpen sem Nagy Imre reformkommunista irányzata, hanem a Szolnokon összegyűlt ultrabalos, szektás funkcionáriusok Hegedűs András, vagy valaki más irányításával. Hatalomra kerülésük esetén a következőket, különösen a megtorlás vonatkozásában, némi borzongással csak sejteni lehet. Talán Kádár János ellentmondásos személyiségének megítélése szempontjából sem lényegtelen a Szolnokon játszott szerepük, hiszen eszközt jelenthettek a moszkvai vezetés

¹⁷ JSZML. XXXV. fond, I. fondcsoport, 1956. 5. ó. e.

¹⁸ A kulcs Szolnokon keresendő. Dokumentum. Ismeretlen Kádár-beszédek 1956 novemberéből (2.) Szerkesztette és kommentárokkal ellátta: Kő András - Nagy J. Lambert. Új Magyarország 1995. április 8. - Szabó József őrnagy visszaemlékezése szerint jóval később, 1956. november 16-án került sor az Andics – Berei csoport Szolnokon maradt tagjainak Budapestre szállítására.

kezében. Keményebb fellépésre lehetett velük kényszeríteni a Kreml politikusai szerint túlságosan engedékeny Kádárt, aki csak jóval később, a szovjet gyepőlő lazulásával enyhített fokozatosan a politikai nyomáson és mutatta meg másik arcát, s hozta létre az 1960-as években a „gulyáskommunizmus” fraternizáló és élhetővé váló Magyarországot.

Az 1956. november 6. és 11. között Szolnokon megjelentetett Szabad Nép kinyomtatott példányait, gépkocsin, motorkerékpáron, sőt repülőn szállították Budapestre és elsősorban a tiszántúli megyékbe. Sok helyre mégsem juthatott el, hiszen a szovjet csapatok mozgása akadályozta a közúti forgalmat. A szolnoki pártlap mindössze hat számot megért, rövid történetének végét a Népszabadságban, november 11-én megjelent célzott támadás jelezte, amely a budapesti pártvezetőség álláspontját tükrözte. Az Amiből nem kérünk című cikk „botcsinálta Szabad Nép”-nek nevezi az Andics-Berei-féle újságot. „Úgy tűnik, látszik, vannak emberek, akiknek az utóbbi napok tragikus eseményei alatt bedugult a füllük, vagy elhomályosult a látásuk ... Az egész ország tudja, – ezt adta hírül az MSZMP alapító nyilatkozata is – hogy az új párt központi lapja a Népszabadság ... A szolnoki Szabad Nép neve és nem egy cikke a közelmúltra emlékeztet. A szabadságért küzdő magyar nép megvédi a népi hatalmat minden tényleges eredményével együtt, de ebből a múltból nem kér.” – folytatta gondolatmenetét a Népszabadság újságírója.

A szolnoki Szabad Nép számain nem tüntették fel a megjelentetés helyét. A Szolnoki Rádió bemondói is Kossuth Rádió Budapest konferálással olvasták be a Kádár-kormánytól, a megyei pártbizottságtól és a szovjet főparancsnokságtól kapott híryanagot. Igaz, egyikük egyszer elvétette, és *Kossuth Rádió Szolnok* bejelentéssel kezdte a műsort.¹⁹ Ám a Szabad Nép és a Kossuth Rádió közleményeiben a feltűnően sok, Szolnok megyei vonatkozású hír elárulja a lap és a rádióműsor szerkesztésének színhelyét. A nemzetközi híreket a szolnoki rádiósok részben maguk szerezték be más, elsősorban külföldi, magyar nyelvű adók műsorainak lejegyzésével. Az összeállított anyagot azonban az Andics-Berei-féle tájékoztatási csoport sugárzás előtt mindig lektorálta.

Az új kormány tagjai Budapestre érkezésük után jó ideig szinte titkolták, vagy legalábbis nyilvánosan nem emlegették, hogy néhány napig Szolnokon tartózkodtak. Bizonyára szovjet instrukcióra tették ezt, hiszen a Moszkvában fogalmazott *Felhívás a magyar néphez* kiáltványt is *Budapest, 1956. november 4.* datálással látták el. 1966-ban, a Kádár-kormány megalakulásának tizedik évfordulóján, majd a huszadik és a harmincadik évfordulón is a megyeházán ünnepi tanácsülésen emlékeztek meg a szolnoki eseményekről. A hivatalosan terjesztett, ám a valóságtól igencsak távol álló verzió szerint Kádár János és kormányának tagjai már 1956. november 2-án megérkeztek a Tisza-parti városba és 3-án a kormányt is megalakították. Ez persze teljes képtelenség, hiszen Nagy Imre napokig kerestette a Budapestről eltűnt Kádárt, Szolnokon pedig a Nagy Imre-kormányhoz hű katonák, rendőrök és egyetemistákból verbuválódott nemzetőrök járőröztek. 1966-ban Apró Antal, 1976-ban Győri Imre, a Központi Bizottság titkára, 1986-ban Berecz János mondott beszédet a megyei tanács dísztermében. Berecz azonban már november 4-ei kormányalakulásról beszélt, és ezzel jóval közelebb járt az igazsághoz, mint ahogyan a korábbi évfordulók szónokai tették.²⁰

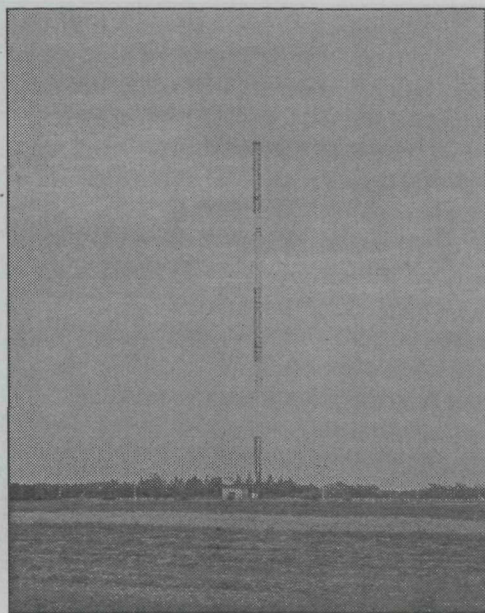
¹⁹ Cseh, 2003. 21. p.

²⁰ Szolnok Megyei Néplap 1986. november 5.

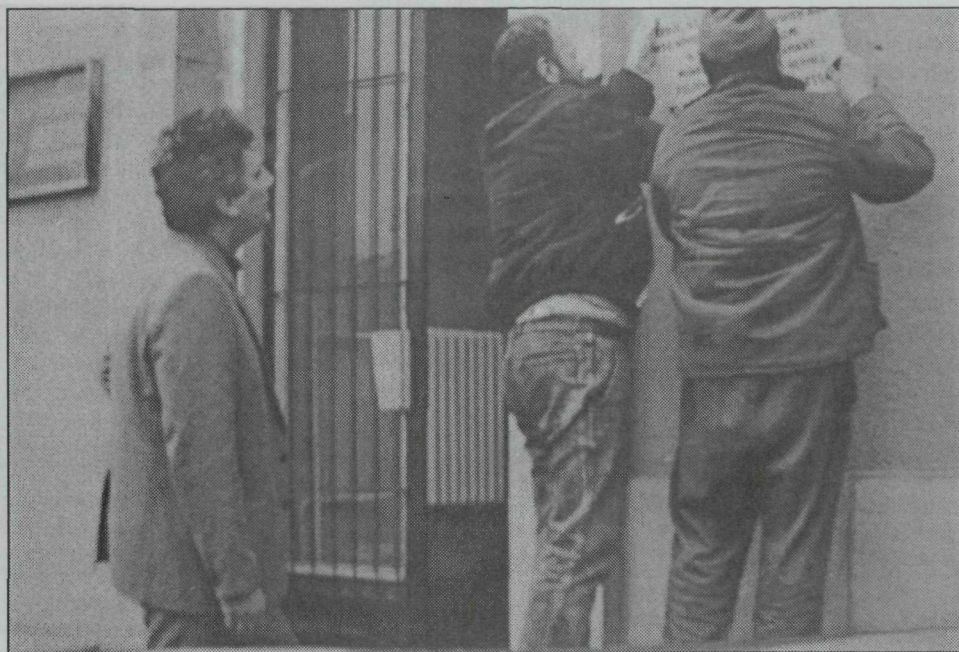
A sorsdöntő szolnoki napok történetének rekonstruálását a tanúk emlékezete csak korlátozottan segíti elő. Ugyanis 1989-ig nem volt tanácsos a szándékosan elhallgatott és meghamisított múltat nyilvánosan feszegetni. A rendszerváltás után azonban számos interjú jelent meg a helyi sajtóban, s jórészt ezeknek köszönhető, hogy részlegesen feltárhattuk közelmúltunk fontos eseménysorozatát. Sokan állították, sőt ma is állítják, hogy *látták Kádárt Szolnokon*, sőt már 1956. november 4-e előtt is a legképtelenebb helyeken és helyzetekben, pl. lefüggönyözött (!) szovjet autóbuszban, vagy a szovjet laktanya udvarán leereszkedő helikopterek egyikében. Hallották, hogy a Jászberényben, Karcag, vagy éppen Törökszentmiklós környékén rejtőzködött, ám ezeknek a mendemondáknak kevés a közük a valósághoz. Van, aki mindmáig meggyőződéssel állítja, hogy Kádár János két napig Dögei Imre Barta-pusztai tanyáján tartózkodott, és ide jártak hozzá a szovjet vezetők tárgyalni. Akik azonban a leghitelesebben emlékezhetek volna, a Kádár-kormány tagjaival közvetlen kapcsolatba került, még élő, egykori pártfunkcionáriusok, 1990 után nem nyilatkoztak többé. Félelmük az esetleges politikai támadásoktól sajnos az 1956-os kutatásokat is gátolja és egyoldalúvá teszi, hiszen a forradalom leverésének számos részletéről csak ők szolgáltatathatnának – szolgáltathattak volna – adatokat. Hiteles tanúk pedig fél évszázad elteltével egyre kevesebben vannak...

Kádár egykori miniszterei, Marosán György kivételével, nem írtak memoárjaikban a Tisza-parti városban eltöltött napokról. Apró Antal 1986-ban közölt rövid visszaemlékezése inkább a ködösítést, mint a tényfeltárást szolgálta. Kádár János, az események főszereplője és legfőbb tanúja, pedig kifejezetten elzárkózott az erre irányuló kérdések elől. A kormányalakulás kerek évfordulóin tartott ünnepekre mindig meghívták, ám ő sohasem jött el. Szinte kerülte Szolnokot és még a legközelebbi munkatársainak sem beszélt az itteni eseményekről. Tiszai Lajos, szolnoki újságíró emlékezete szerint 1969 október végén, amikor Kádár megyelátogatás keretében két napig Szolnokon tartózkodott, a tiszaligeti pártüdülőben rendezett szűk körű vacsora után valamelyik pártfunkcionárius szóba hozta 1956-ot és megjegyezte: „Kádár elvtárs mindannyiunknál pontosabban emlékszik mindenre, ami ekkor történt.” Kádár a zsebébe nyúlt, rágyújtott elmaradhatatlan szimfóniájára és csak annyit mondott: „Rég volt az!” Nagy füstcsíkot fújt a levegőbe, és más irányba terelte a beszélgetést: „Mondják, miért ilyen rosszak a magyar cigaretták?”²¹

21 Tiszai Lajos: Szolnokország. Szolnok Megyei Jogú Város Önkormányzata. Szolnok, 2001. 131. p.



A 135 kW-os nagyadó a szolnoki rádióállomáson



Leveszik a stúdió épületéről az emléktáblát



*A József Attila úti laktanyaépület,
ahol Kádár János 1956. november 4. és 6. között tartózkodott.*



*A Szolnok Megyei Forradalmi Munkástanács megalakulása a megyei tanács
dísztermében 1956. október 26-án.*

(Az ülést Kálmán István, az MDP megyei első titkára vezette le.)



Egykori párház épülete



Az 1990-ben eltávolított emléktábla a megyei tanács díszterme előtt.



*A megyeháza különös lakói: Andics Erzsébet...
....és Berei Andor*

Gy. Fekete István

Az 1956-os forradalom, és a szovjet katonai intervenció szolnoki történései, eseményei

1956 őszére a magyar párt és állami vezetés válságának elmélyülése, a reformtábor és a diákmozgalmak megerősödése forradalmi helyzet kialakulásához vezetett hazánkban. Az ellenzék egyre határozottabban lépett fel a nemzeti függetlenség, a szovjet csapatok kivonása, a Varsói Szerződésből történő kilépés érdekében. A belpolitikában a demokratikus folyamatok elindítását és kibontakoztatását, a jogállamiság, az általános emberi és polgári jogok reformját, az állam szerepének csökkentését, a vállalatoknál az önkormányzatiság, a munkástanácsok meghatározó szerepének megvalósítását, a paraszti gazdaságok önállóságának, működési szabadságának erősítését szerepeltette követelési között. Ezek a követelések akkor a szocializmus megreformálását célozták.

A fegyveres szervezeteknél szolgálók gondjai, az előbbieken kívül, még több sajátos problémával egészültek ki. A hadsereg évek óta tartó létszámleépítése állandósította a létbizonytalanságot. 1956-ban például több mint 15.000 fős csökkentés volt tervbe véve. Hadosztályokat, egységeket szüntettek meg (a repülőknél két hadosztályt számoltak fel). 1956 őszén a szolgálati idejüket kitöltött sorállományt leszerelték, az újoncokat pedig nem hívták be. Ezért több alakulatnál az előírt létszám több mint fele hiányzott. A szorosra fogott „központi gyeplő” következtében a csapatok parancsnoki állománya nem gyakorolta be az önálló parancsnoki vezetést. Így nem is tudott élni a parancsnoki önállósággal.¹ A fegyveres erők pártirányítása miatt a szakszerűtlenség, a vezetés előírt rendjének (szolgálati út) rendszeres megkerülése uralkodott el a katonai vezetés középső és alsóbb szintjeiben. Ez a gyakorlat, a forradalom időszakában például a repülőknél tragikus következményekhez vezetett (október 27-én egy MiG-15-ös repülőgép akciója során Tiszakécske területén 18-an meghaltak és 100-an megsebesültek).²

Szolnokon a forradalmi események egyik fontos, helyi sajátossága volt a katonai tényezők, szempontok meghatározó szerepe. Ennek oka többféle. Egyrészt a térség, és maga Szolnok város is több katonai alakulatnak adott otthont. A megye területére magyar katonaság települt: Jászberényben, Karcagon, Kunmadarason, Mezőtúron és Szolnokon. A megyeszékhelyre pedig a Honvéd Kilián György Repülő Hajózó Tiszti Iskola (továbbiakban Kilián Iskola, parancsnoka Kablay Lajos alezredes), a Légvédelmi tüzér Tiszthelyettes-képző Iskola (parancsnoka Kaszás Béla alezredes), a 27. Légvédelmi Tüzér Ezred (parancsnoka Szathmári József százados), a 86. Aknavevő Ezred (parancsnok neve nem ismert), a 19. Műszaki Zászlóalj (parancsnoka Nagy Ignác százados) települt. Szovjet alakulatok voltak Jászberényben és Szolnokon. Másrészt ez a térség volt akkor a szovjet katonai alakulatok fő felvonulási területe. A „Vihar”, azaz „Forgószél” katonai akcióban

¹ Dr. Horváth Miklós: A Magyar Néphadsereg a forradalomban. (I. rész) Magyar Honvéd c. újság 2005. október 21. 42. szám

² Dr. Iván Dezső: A magyar katonai repülés története. (1945-56.) HM Oktatási és Tudományszervező Főosztály, Bp., 1999. 171. p.

részvevő 17 szovjet hadosztályból tíz itt vonult keresztül, és végezetül itt volt a hadműveletet irányító fő vezetési pont, Konyev marsall harcálláspontja.³

Szolnokon is a népfelkelés az egyetemi hallgatók, a diákok megmozdulásával kezdődött. Október 23-án késő délután a budapesti Közlekedési és Műszaki Egyetem Szolnoki Karára a budapesti, a gödöllői, miskolci és a szegedi egyetemekről folyamatosan érkeztek a hírek. Az egyetemi kar nagy előadótermében Gál Zsuzsa, a Szabad Ifjúság szolnoki munkatársa tájékoztatást adott a budapesti történésekről és megtárgyalták a budapesti egyetem által kiadott tíz pontot is, amelyet itt még újabb négygel toldottak meg. Ezt követően Gellei Kornél, Lengyel János és Varga D. József színészek is üdvözölték a diákokat és javasolták, hogy a résztvevők egy csoportjával menjenek át a Szigligeti Színházba. Ott, a színészek és a diákok vezetői felmentek a színpadra és megszakították a Marica grófnő előadását. Lengyel János mondanivalóját a következőkkel kezdte: „... amíg önök nyugodtan szórakoznak, addig Pesten kitört a forradalom. Ledöntötték a Sztálin szobrot, a rádiónál könnygázbombát használnak az államvédelmi csoportok, és a tömegbe lönek.” Varga D. József (mások szerint Lengyel János) elszavalta a Nemzeti dalt, majd a zenekar eljátszotta a Himnuszt. Így vette kezdetét Szolnokon a forradalom.⁴

Másnap délelőtt aktivizálódtak a szovjet csapatmozgások a városban (a 128. lövészhadosztály előőrsei érkeztek meg). 15-16 óra körül 400-500 fős tömeg gyülekezett a „Gólyánál” és elindult a város központja felé. Útjuk közben leszedték (levették) a korábbi rendszer jelképeit, címereit. A Helyőrség-komendáns Hivatal (akkor, a mai OTP és Kossuth utca közötti épületek egyikében volt) elé érve megálltak az épület előtt és azt skandálták, hogy „le a címerekkel, csillagokkal”. Bíró Miklós százados hivatalvezető közölte a tüntetőkkel, hogy a katonaság velük van, majd leszedte az egyenruhájáról a jelvényeket és helyette a tüntetőktől kapott, nemzetiszínű kokárdát tűzte fel. A megmozdulás résztvevői a hadsereget éltetve tovább mentek. Este a tüntetés a város 1848-as emlékművénél folytatódott. A szobor talapzatán négy vasutas állt díszőrséget nemzetiszínű zászlókkal a kezükben. A „Kilián Iskoláról” nyolctagú tiszti csoport érkezett a demonstrációra (Szabó József őrnagy, Mihály István őrnagy, Gáti Sándor százados, Pompor István százados, Németh János százados, Juhos Sándor százados, Szécsi István százados és Bojtár Károly főhadnagy). Szabó őrnagy arra kérte a tüntetők vezetőit, hogy az egybegyűltek megnyugtatása érdekében szólhasson pár szót. A szónok repülőfőtiszt beszédében átadta a jelenlévőknek Kablay Lajos alezredes, helyőrségparancsnok üdvözlését, majd elmondta, hogy a forradalom fegyveres védelme során a szolnokiak számíthatnak az itt állomásozó katonai alakulatokra.⁵

Október 24-én megkezdődött és szinte folyamatossá vált a „poltavai szovjet 39. gárda-gépesített hadosztály” előőrseinek és az 54. pontonos ezred csapatainak átvonulása a városon. Többségük a városból Abony, illetve Jászberény felé vette útját. A menetoszlop

3 A magyar forradalom eszméi. (Eltíprásunk és győzelmünk 1956-1999). Atlanti Kutató és Kiadó Társulat-Alapítvány, Bp., 2001. 437-438. p.

4 Cseh Géza: Válogatás az 1956-os forradalom levéltári dokumentumaiból. Szolnok megye. Szolnok 2006. 16-17. p.

5 MNK HM Kilián György Repülő Hajózó Tiszti Iskola parancsnokának jelentése. Hadtörténelmi Levéltár. '56-os gyűjtemény 528-542. p., 529. p. (továbbiakban Kilián Iskola parancsnok jelentése)

páncélozott járműveit néhány „gyermekkorú” személy az út mellé leszórt bazalt kővel (útjavítás céljából rakták oda) megdobálta, ennek során az egyik szovjet katonai járműben álló tisztet eltaláltak. A katonai oszlopból ekkor 8-10 figyelmeztető lövés dördült el. A későesti órákban az 54. (szovjet) pontonos ezred a mai potyastrand „magasságában” hozzáfogott egy nehéz harckocsi teherbírásra is képes pontonhíd elkészítéséhez.⁶

Október 26-án 9 órára, a Kossuth térre (Gelencsér Miklós helyi újságíró javaslatára) Kálmán István a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) megyei első-titkára (1956. szeptember 1-től töltötte be ezt a tisztséget) nagygyűlésre hívta a város lakosságát. A rendezvény színhelyén a meghirdetett időpontra több mint 15 ezren gyűltek össze. Az eseményt Kálmán István nyitotta meg. Tájékoztatót adott a kialakult helyzetről, ismertette a követelések esszenciáját adó 16 pontot, majd javasolta a résztvevőknek, hogy menjenek vissza a gyárakba, üzemekbe, és válasszanak üzemi munkástanácsokat és küldötteket a délutáni városi szintű munkástanács választásra. A Kossuth téri rendezvényen a hangosításért Mihály őrnagy a Kilián Iskola hírfőnöke volt a felelős. A hozzászólások elhangzása közben egy felszólaló javasolta, hogy az őrnagy is, mint a hadsereg képviselője szóljon a nagygyűlés résztvevőihöz. Ez meg is történt. A Kossuth térről a tüntetők egy része elment az üzemekbe. Mások a város szovjet emlékműveihez vonultak. A színháznál lévő ún. „szivar-alakú” emlékművet a Kőolajkutató Vállalat járműveivel rombolták le. A mai SZTK előtti téren lévő megromgálták, lefestették. A megyeháza mögött állt egy, Gecse Árpád festőművész által készített dombormű. Ezt az alkotást a Versegly, és a Gépipari Technikum diákjai rongálták meg. A városházán 14 órára tervezett Munkástanács választás – némi szervezési probléma miatt (kicsinek bizonyult a hely) – kissé később (15 órakor) a megyeházán került megtartásra. Ezért, a Kossuth téren várakozó 6-8.000 fős tömeg „átmaszírozott” a Szabadság térre. A választást Kálmán István vezette le. A jelölés „beszólás”, bekiabálás útján történt, a választás pedig nyílt-szavazással (kézfelemeléssel) került végrehajtásra. Elnököt és tisztségviselőket választottak.⁷

A Szolnoki Forradalmi Munkástanács megválasztott tisztségviselői (biztosok):

Elnök: Dancsi József

Biztosok:

Termelési: Jankovics Lajos, Rendőrségi: Palásti Gyula r. őrnagy, Pala Lajos r. őrnagy, Sajtó, rádió, tájékoztatás: Kocsár József (KME), Gerencsér Miklós (újságíró),

Közellátás: Hegedűs Lajos és Losonczi Péter, Honvédség: Kablay Lajos alezredes és Brassói Tivadar őrnagy,

Egészségügy: Bogdándi György és Várhelyi Béla, Ipari: Kurucz József és Tompos Zoltán
Mezőgazdasági: Vedródy Gusztáv és Vasadi János,

Közlekedés: Mondok Béla és Németh Béla,

Igazgatás és igazságügy: dr. Aszódi Imre és dr. Juhász Károly.

A Munkástanács választása után egy vezető katonai testületet is választottak.

A Megyei Munkástanács Forradalmi Katonatanácsának tagjai:

6 Kilián Iskola parancsnok jelentése 530. p.; Cseh Géza: Válogatás az 1956-os forradalom levéltári dokumentumaiból Szolnok megye. Szolnok 2006. 18. p.

7 Cseh Géza: Válogatás az 1956-os forradalom levéltári dokumentumaiból. Szolnok megye. Szolnok 2006. 18-23. p.

1.) Kablay Lajos alezredes. (Kilián Iskola, és Szolnok Helyőrség parancsnoka), 2.) Brassói Tivadar őrnagy (helyette október. 29-től Varjú Zsigmond főhadnagy), 3.) Szabó Lajos (Kablay Lajos írnoka), 4.) Bencze Imre főhadnagy (Jászberény, tüzér alakulat), 5.) Bándi Imre rendőr százados (Megyei Rendőrfőkapitányság), 6.) Kopasz György honvéd százados (Műszaki alakulat, pf 1775). 7. Keresztes Lajos százados (Légvi Tűz Kik Iskola, pf 9800).

A katonai tanács, munkájának segítése érdekében *egy hadművelet tervezőcsoportot is létre hoztak*, melynek vezetője Szathmári József százados lett.⁸

A Munkástanács tagjainak megválasztását követően a megyei tanács elnöke lemondott, helyettesei (a résztvevők némi „noszogatásra”) szintén követték főnöküket. Az eseményen sokak megdöbbenésre megjelent az Államvédelmi Hatóság két helyi képviselője is, akik felajánlották szolgálataikat a megválasztott testületnek, amit természetesen nem fogadtak el. A két egyenruhást útjukra engedték, nem bántották. A választást követően az érintettek kimentek a megyeháza erkélyére és bejelentették a végzett munka eredményét, majd a tisztségviselők egy része szólt a téren várakozókhoz. Ezt követően a tömeg nem akart haza menni. Ezért egy részük dr. Sebők András főorvos vezetésével a szolnoki rádió stúdiójához ment. A többiek – mintegy 6-800-an (többségükben fiatalok, munkások, egyetemisták) – úgy döntöttek, hogy fegyvert szereznek és elmennek Budapestre harcolni. Ők ezért hosszabb utat választottak és a katonai repülőtér felé vették az irányt. Kablay Lajos (aki ekkor a megyeházán volt) telefonált helyettesének, Dankó Pál őrnagynak, és közölte vele, hogy több százan tartanak a reptér felé, fegyver, lőszer kiadásáról szó nem lehet. Dankó néhány tapasztalt tisztet előre küldött, hogy próbálják meg rábeszélni a tüntetőket a visszafordulásra. A fegyverrel, lőszerrel ellátott, a laktanya földi védelembe beosztott katonáit pedig a bejáratához rendelte. A tüntetők megérkeztek, és a vita köztük, és a parancsnok-helyettes között már-már kezdett elmérgesedni, amikor megérkezett Kablay alezredes, és a rá jellemző stílusával megoldotta a helyzetet. Ekkor hangozott el közismerté vált hitvallása: „A forradalom fegyveres védelme a katonák dolga”.⁹

Október 27-én (másnap) szovjet kérésére Dancsi József és Kablay Lajos felkereste a helyi alakulat parancsnokát. A beszélgetés szükségességét a „25-i kődobálás” indokolta. A szovjet parancsnok elmondta, hogy neki semmi kifogása sincs az ellen, hogy a magyarok tüntetnek, és hogy az ő távozásukat követelik. De arra kéri a város vezetőit, hogy lássák be azt, hogy ők katonák, és parancsot hajtanak végre, esetükben a „három lépés az három lépés”, és adott esetben a levegőbe leadott 8-10 lövés ugyanennyi ember halálát is okozhatta volna. Ezzel nem volt mit vitatkozni, egyet kellett érteni. Dancsi József – hogy a városban, az esetleges konfliktus helyzeteket megelőzzék – felajánlotta, hogy vegyesboltot nyitnak a laktanyában, így nem lesz szükség arra, hogy a katonák, illetve hozzátartozóik vásárlás céljából a laktanyát elhagyják. Kablay alezredes pedig megígérte, hogy katonáival felkeresik a város üzemeit, gyárait, és ott „kiértékelik” a helyzetet.¹⁰

8 Ugyanott, 82. p. Továbbá Cseh Géza jegyzete (Katonatanács)

9 Kilián Iskola parancsnok jelentése. 534. p. Továbbá Fodor Gyula ny. alezredes szemtanú beszámolója.

10 Az ellenforradalom különböző szerveinek és bizottságainak iratai, jegyzőkönyvei. (MSZMP MB Archivum 61. fond VIII. csoport 1956. 3. őrzési egység szám.)

Okulva a huszonhatodikán a laktanya bejáratánál történekből a helyőrségparancsnok intézkedett a laktanyák őrzésvédelmének megerősítésére. Janza Károly honvédelmi miniszter ezen a napon hetven végzős hajózó és megfigyelő hallgató avatási parancsát írta alá. (Az avatásra a Kilián Iskolán szolid körülmények között november 11-én került sor.) A törökszentmiklósi hadkiegészítő-parancsnokság vezetője arra kérte Kablay alezredest, hogy a Magyar Önkéntes Honvédelmi Szövetség (MÖHOSZ) és a vadászok által nála tárolt fegyverek elszállításához, és a mintegy 6-800 tüntető „megfékezéséhez” (4-es utat eltorlaszolták) nyújtson segítséget. A helyőrségparancsok 30 tisztet, tiszthelyettest és sorkatonát küldött a helyszínre, akik a feladatot megoldották. A katonák fele a helyszínen maradt, a többiek visszatértek Szolnokra.¹¹

Huszonnyolcadikán felgyorsult a szovjet csapatmozgás üteme a városban. Szolnokon át nyomult célja felé a 27. és 32. gépesített, a 70. lövész, a 60. légvédelmi tüzér és az 1. vasúti hadosztály. Fodor Gyula százados, a Kilián Iskola repülő kiképző-század parancsnoka a Tápíószentmárton hadműveleti repülőterre történő átrepülése során, Szolnok és Abony térségében jelentős mennyiségű szovjet csapatkontingens jelenlétéről számolt be. Ezen a napon is folyt az élelmiszerszállítás a fővárosba szolnoki katonai repülőtérről az iskola és a 16. szállítórepülő-ezred, Li-2-es gépeivel (pl. a Tejipari Vállalattól).¹²

Október 29-én a napok óta tartó vita kiéleződött a fegyveres erők Munkástanács felügyelete alá helyezése témájában. Az integrálás legfőbb szószólója Kocsár József (KME) tanársegéd volt, míg az ellenpólust Kablay alezredes képezte. A vita „mellékágaként” úgy döntöttek, hogy egy 17-20 fős delegációt küldenek a Parlamentbe, és ott kikérik a témában Nagy Imre miniszterelnök véleményét. Ezen a napon egy szovjet önálló út és vasútépítő zászlóalj indult útra Szolnokra a vasútállomás és a vasúti híd őrzésére és működtetésére. Megérkezésükkor olyan ellenszennvel találkoztak (főleg a vasutasok körében) a városban, hogy vissza kellett vonni az alakulatot Debrecenbe. A Magyar Néphadsereg Katona Tanácsa 29-én átállt a „népi felkelés” oldalára. A honvédelmi minisztériumban, az Országos Légvédelmi és Légierő Parancsnokságon és más haderőnemi parancsnokságokon is Forradalmi Katona Tanácsot választottak (a Légierő Parancsnokságon 21 fős testület jött létre). Ezek működését miniszteri parancsban szabályozták. Október 30-án, útra indult Budapestre a Kilián Iskola Li-2-es gépével a szolnoki Munkástanács 20 fős delegációja. Velük utazott még Dinka Tibor főhadnagy (1953-ban a koncepciós perek időszakában elítélték) repülőgép-vezető is, őt a Légierő Parancsnokság Forradalmi Katona Tanácsának ülésére hívták meg. A munkástanács delegációja a budaörsi repülőtérről a Parlamenthez gépkocsival utazott. Oda belépője csak két főnek (Fazekas Zoltánnak és Kocsár Józsefnek) volt. Nagy Imre elfoglaltsága miatt, nem tudta fogadni a küldöttséget. Bujáki Ferenc villanyszerelőnek (szintén tagja volt a delegációnak), azonban – aki kivárta a „sorát” – sikerült találkoznia Kádár Jánossal, és elmondania a szolnokiak gondját, baját. Kádár miután meghallgatta őt, írt egy oldalnyi

11 Dr. Iván Dezső: A magyar katonai repülés története. (1956-80.) HM Oktatási és Tudományos Főosztály, Bp., 2000. 115. p., 71. p.; Kilián Iskola parancsnok jelentése. 534-535. p.

12 Dr. Iván Dezső: A magyar katonai repülés története. (1945-56.) 172-173. p.; Cseh Géza: A Damjanich rádió hullámhosszán Szolnok - 1956. J-Nk-Szolnok Megyei Levéltár Közleményei. Szolnok, 2003. 49. p.; Fodor Gyula szemtanú beszámolója.

üzenetet a város lakóinak, amit aláíratott Nagy Imrével is. A találkozó végeztével Bujáki nyilatkozott a Kossuth rádió tudósítójának. Hazaérkezésekor megmutatta az írást a munkástanácsnak. Így a szolnokiak is értesültek annak tartalmáról. Ezen a napon a városban, 35 egyetemista közreműködésével megalakult a Nemzetőrség, és a rendőrökkel, katonákkal közösen járőröztek az utcákon. Ezen a napon, reggel nyolc órakor az „alárendelt” egységek, alegységek, tíz órakor, pedig a Kilián Iskola Forradalmi Katonai Tanácsot, illetve Intéző Bizottságot választott. A tanács elnöke Kiss Gyula őrnagy a vadász kiképző-erzed parancsnoka, tagjai Vargyas őrnagy, Merfelsz százados, Kardos, Varjú, Nagy főhadnagyk, Pásztor hadnagy, Szabó szakaszvezető és Szabó őrzvezető voltak. A testület működését rendező alapszabály szerint, annak tevékenysége nem akadályozhatta a kinevezett egyszemélyi parancsnoki rendszer gyakorlatát.¹³ A nap országos léptékű történése volt, hogy feloszlott a Magyar Dolgozók Pártja (MDP), és megalakult a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Intézőbizottsága. Megkezdték a szovjet csapatok kivonását Budapestről. A fegyveres felkelők elfoglalták a budapesti Köztársaság téren lévő pártházat.

Október 31-én a megyei munkástanácsban az egyetemistákat képviselő dr. Fazekas Zoltán és Kocsár József valamint dr. Aszódi Imre és Jankovics Lajos intézőbizottsági tagok befolyása ugyan nőtt, de Kablay alezredes továbbra sem kényszerült álláspontja feladásra. Az ekkor született „kompromisszumos” lépések egyikeként a munkástanács megbízta Szathmári századost Szolnok város kör-körös védelmi tervének kidolgozásával (amit később, épp a katonák mérlegelése alapján, nem hajtottak végre). A katonai repülőtér légvédelmének megerősítésére egy légvédelmi üteg érkezett a helyi légvédelmi tüzér ezredtől. A Rékasi úti laktanya légvédelmét is hasonló módon erősítették meg. A Kilián Iskola Forradalmi Katona Tanácsa elhatározta, hogy egy híradó-kocsival útba indítja, Steták Józsi századost (aki jól beszélt oroszul) a Martfű irányába lévő szovjet alakulatok katonáihoz azzal a céllal, hogy közvetítse a tanács felhívását: „ne lőjenek a magyarokra”. A próbálkozás nem járt sikerrel. Egy Budapestről érkezett katonai tanács tag javaslatára az iskola hadtápszolgálat, láng-gránát (Molotov-koktél) készítésbe kezdett. Sörösüvegekből 2.000 darabot össze is szereltek, elraktároztak.¹⁴ Ezen a napon a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának (SZKP KB) elnöksége a magyarországi katonai beavatkozás mellett döntött. A Magyar Rádió helyi stúdiója felvette Damjanich János tábornok nevét, ezzel is kifejezve az elkötelezettségét a függetlenségi eszme iránt. Másnap szép hangvételű cikket olvastak be Kaposvári Gyula, múzeumigazgató tollából, de a rádió közvetítette gondolatait Gerencsér Miklósnak, Híves Lászlónak, Solymár Józsefnek és Szekulity Péternek is.¹⁵

November elsején a városban befejeződött a „Forgószél” hadművelet katonai vezetési központjainak kiépítése és meghatározott infrastruktúrával történő ellátása. A katonai műveletek irányítását a Vörös Csillag (ma Városmajor) úti laktanyából hajtották végre. A

13 Cseh Géza: Válogatás az 1956-os forradalom levéltári dokumentumaiból. Szolnok megye. Szolnok 2006. 32-33. levél: 153. p.; Kilián Iskola parancsnok jelentése. 537. p.; Dr Iván Dezső: A magyar katonai repülés története. (1945-56.) 176. p.

14 Kilián Iskola parancsnok jelentése. 536-539. p.; továbbá Steták József szemtanú beszámolója.

15 Cseh Géza: A Damjanich rádió hullámhosszán Szolnok - 1956. J-Nk-Szolnok Megyei Levéltár Közleményei. Szolnok, 2003. 18. p., 47. p.

hadművelet idejére Konyev marsall, a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erőinek főparancsnoka, szovjet honvédelmi miniszter-helyettes, vezénylő-parancsnok alárendeltségébe kerül Malinyin tábornok a Szovjet Fegyveres Erők Vezérkari főnökének első-helyettese, továbbá a Szovjet Fegyveres Erők Vezérkarának hadműveleti csoportja Leljusenkó tábornok vezetésével, a Kárpáti Katonai Körzet törzsének hadműveleti csoportja Tutarinov tábornok (körzet-törzsfőnök) irányításával. Értelemszerűen, ezek az előkészületek „nagy forgalommal” jártak. A Mil, Mi-4-es típusú helikopterek, páncélozott és más egyéb rendeltetésű járművek rendszeresen érkeztek és távoztak a laktanyából, ennek során gyakorta igénybe vették a szandaszőlősi sportrepülőteret is. A másik helyi szovjet katonai objektum a József Attila úton volt. Ezt a laktanyát, magas beosztású politikai és katonai személyiségek fogadásra tették alkalmassá. November elsején, az esti órákban indult el egy Li-2-es típusú katonai repülőgéppel Kádár János és Münnich Ferenc Tökölről Szolnok, Munkács (itt leszálltak, majd egy Il-14-es „kormánygépre váltottak”) Beregszász útvonalon Moszkvába. Érdekessége volt ennek az utazásnak, hogy Kádárt egy külön gépen, egyedül utaztatták, időt hagyva neki a „gondolásra”.¹⁶

November másodikán Konyev marsall Szolnokon meghatározta a feladatokat (eligazítást tartott) a „Forgószél” hadműveletben résztvevő csapatok parancsnokainak (8. Gépesített Hadsereg parancsnoka Mamszurov tábornok, települési helye Debrecen, 38. Összefegyvernemi Hadsereg, Babadzsanzan tábornok, Székesfehérvár; és végül a Különleges Hadtest, Lascsenkó tábornok, Tököl). Ennek a haderőnek az alárendeltségében 17. hadosztály, ebből 8 gépesített, 1 harckocsi, 2 lövész, 2 légvédelmi tüzér, 2 repülő, 2 légideszant magasabb-egység volt, ami 60 ezer katonát, 1.130 harckocsit, és önjárólöveget, 616 tüzérségi löveget és aknavetőt 185 légvédelmi löveget, 380 páncélozott harcjárművet, 3.830 gépkocsi foglalt magába. (Összehasonlításként a magyar katonai egységek létszámát a szovjetek ekkor 50 ezer katonára, 10 ezer nemzetőrré 100 harckocsira becsülték.) Ezen a napon a katonai intervenció előkészítő mozzanataként szovjet katonaság szállta meg a magyar katonai reptereket. Egy páncélozott harcjárművekkel megerősített szovjet harcscsoport elfoglalta a szolnoki repülőter felszállóbetonjának déli végét. A csoport parancsnoka közölte Kablay alezredessel, hogy ne indítsanak és fogadjanak repülőgépeket, ellenkező esetben tüzelni fognak a gépekre.¹⁷ Ezen a napon reggel hat órakor négy harckocsiból és egy páncélozott-járműből álló szovjet harcscsoport megszállta a szolnoki katonai repülőteret, megakadályozva annak üzemelését.¹⁸

16 Huszár Tibor: Kádár (1912-1956) 334-335. p., Fekete István: Szolnok és a magyarországi forradalom és katonai intervenció. Tisicum. J-Nk-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve. Szolnok 2006. 194. p.

17 Horváth Miklós: A Magyarország ellen végrehajtott szovjet agresszió. (A magyar forradalom eszméi) 81-84 p.

18 Kilián Iskola parancsnok jelentése. 539. p.

November harmadikán nagy volt a sürgés-forgás, a szolnoki szovjet katonai objektumok körzetében. Több magas beosztású tábornoka társaságában itt járt Zsukov marsall. Személyesen ellenőrizte a készenléte a „Forgószél” hadművelet végrehajtására.¹⁹ A magas beosztású szovjet vezetők (mivel november 4-ig nem volt megbízhatóan őrzött légi bázis ebben a térségben) Moszkvából, Munkácsig kormánygéppel, onnan, pedig gyakran Mi-4-es helikopterrel jöttek tovább Szolnokra. Ezzel magyarázható, hogy a helybeliek közül sokan láttak ezekben a napokban, a város légterében helikoptereket repülni. A nap történésehez tartozik, hogy a várost a szovjet katonai alakulatok teljesen körbe kerítették. Dinka Tibor főhadnagy Budapestről gépkocsival, egy-egy lengyel, német és francia újságíró társaságában érkezett Szolnokra, akik itt, a munkástanács vendégei voltak. A tudósítóknak a helyi Munkástanács képviselője elmondta, hogy „... a forradalmi munkástanács tagjai nem hajlandók letérni a szocializmus építésének útjáról, természetesen, a teljes függetlenség és semlegesség keretei között.”²⁰ Az esti órákban a 80. szovjet ejtőernyős légideszant-ezred járműveire Törökszentmiklósnál magyar fegyveresek rálóttek, ezért köztük mintegy negyedóráig tartó tűzharcra került sor. Az összecsapásban, magyar részről egy véletlen (utcán rekedt kisgyermeket biztonságba helyezni szándékozó) asszony, a deszantosok közül, pedig egy katona életét veszítette, öten pedig megsebesültek. Egyébként ennek az egységnek volt a feladata, a Forgószél hadművelet szolnoki központi vezetési pontjának védelme (negyedikén a hajnali órákban értek be a városba).²¹ A MÖHOSZ, illetve az annak részeként működő Magyar Repülő Szövetség (MRSZ) helyi repülőklubja, november 4-én 10 órára, Szolnokon a sportrepülőtér mellett lévő repülőiskola épületébe összejövetelt hirdetett meg a forradalmi bizottság megválasztása céljából. Huszonkét órákor, Tökölön egy közös katonai – KGB (szovjet Állambiztonsági Bizottság orosznyelvű rövidítése) művelet keretében Szerov tábornok (KGB vezetője) letartóztatta a szovjet-csapatkivonásról tárgyalni szándékozó, Maléter Pál vezette magyar kormányküldöttséget. Mivel a delegációnak tagja volt a vezérkari főnök és a vezérkar hadműveleti főcsoportfőnöke is, ezért a Magyar Néphadsereg gyakorlatilag legfelsőbb szintű vezetők nélkül maradt.²² Szolnokon a Munkástanács november 5-én, hétfőre a munka felvételére, az élet normalizálásra szólított fel.

19 Zsukov november 3-i (4?) látogatása. Kun Miklós: Kádár Moszkvában. (Duna TV 2005. október 23-án 19.30-kor sugárzott műsorában Nyikolaj Dzuba, és más, akkori szovjet szemtanuk egybehangzón állították, hogy Hruscsov 3-án este közölte, hogy Zsukov Magyarországról hívta őt telefonon és tájékoztatta a helyzetről. A történész még külön rákérdezett, hogy Magyarországról? A válasz, igen. A döntés a Kremlben A hiányzó lapok 1956 történelméből, és a Jelcin-dosszié, is egyértelművé teszik, hogy Zsukov november 2-án délutántól nem vett részt az SZKP KB Elnökség ülésein. Helyi levéltári források (pl Tiszai Lajos Szolnokország, Cseh Géza művei) ezen a napon több Mi-4-es helikoptert láttak a Vörös Csillag úti szovjet laktanyában leszállni.

20 Cseh Géza: Válogatás az 1956-os forradalom levéltári dokumentumaiból. Szolnok, 2006. 36. p.

21 Mint az előző 53. p.

22 Törös István: "Ha este kimegyünk Tökölre, onnan többé nem jövünk vissza". TOP GUN 1999/2. sz.; Györkei Jenő - Horváth Miklós: Szovjet katonai intervenció 1956. Bp., 1996. 251-254. p.; Cseh Géza: Válogatás az 1956-os forradalom levéltári dokumentumaiból. Szolnok, 2006.

November negyedikén (vasárnap), beindult a szovjet katonai intervenció katonai gépezete. Éjfél körül, az erre a célra kialakított szovjet harci csoportok, a honvédelmi minisztérium magas beosztású katonai vezetőinek lakásait vették körül, kissé később a felsőbb szintű vezetési pontokat fegyverezték le (ennek során 13 tábornokot, 300 tisztet vettek őrizetbe csak a Honvédelmi Minisztériumban, az Országos Légvédelmi Parancsnokságon, az akció során megölték Hamza László főhadnagyot, ügyeletes tisztet). Szolnokon²³ a 60. (szovjet) légvédelmi tüzérhadosztály harmadikán késő éjszaka lezárta a Szolnokról kivezető összes utat.²⁴ Félháromkor, szovjet harckocsik betörték a szolnoki rádió Damjanich stúdiójának kapuját (december 24-ig megszállva tartották a stúdiót). Moszkvában november 1-3. között megalakították a szovjetekhez hű, magyar „ellenkormányt”. Elkészítették annak tevékenységének beindításhoz szükséges különböző dokumentumokat, többek között a néphez intézendő Kádár és Münnich beszéd szövegét is. Miután azt az érintettek megjegyzéseikkel kiegészítették és a szovjet pártvezető-testület jóváhagyta, Munkácsra szállították. Itt „magyarosították”, majd a helyi stúdióban magnószalagra olvasták, sokszorosították, és negyedikén 4 óra 5 perckor és 5 óra között, a munkácsi, a szolnoki (kis teljesítményű adó), a Balatonkilitin, és a szovjet csapatok, propaganda egységeinél található rádióállomások útján továbbították a szöveget az éterbe.²⁵ A Honvédelmi Minisztérium ügyeletéről kiadták Münnich Ferenc (ő volt az „ellenkormány” fegyveres erőinek a minisztere) utasítását. „Elrendelem, hogy a Magyar Néphadsereg egységei ne tüzeljenek a szovjet egységekkel szemben. Parlamentereket küldjenek az oda érkező csapat elé”²⁶ – tartalmazta a szöveg. Szolnokon a „Forgószél” hadművelet 4 órakor vette kezdetét „Mennydörgés 444” (Grom) jelszóra. A helyi alakulatok lefegyverzésekor a „Rékasi” úti laktanyánál 4 óra 25 perckor fegyveres konfliktusra, lövésváltásra került sor (a szovjetek harckocsik lövegéből is több lövést adtak le). Az összecsapásban két magyar katona (a 21 éves Tóth Mihály, sorhonvéd a 27. tüzérezredtől, és a 22 éves Vajda László sornövendék, a tüzértiszthelyettes-képző ezredtől) életét vesztette, és rajtuk kívül még öt magyar katona (kettő-kettő a légvédelmi tüzér, és az 56. aknavető, egy fő pedig a tiszthelyettes-képző ezredtől) megsebesült. Az elhaltak temetésére november 8-án Szolnokon, katonai tiszteladással került sor, melyen részt vett Kablay alezredes, helyőrségparancsnok is (a katonákat később szülőhelyükön helyezték végsőnyugalomra).²⁷ Szolnok többi lakatnyájában a lefegyverzés rendkívüli esemény nélkül, de megalázó módon történt meg (a műszaki zászlóalj állományát november 7-ig „zár alatt” tartották). Hajnali 4 óra körül – miután Konyev marsall „megnyugtató” képet adott a hadművelet helyzetéről – Moszkvából útnak indult az az IL-14-es kormánygép, amely Kádár Jánost és a kíséretében lévő személyeket szállította (a Forradalmi Munkás

23 Mint az előző. 154-158. p.

24 Györkei Jenő - Horváth Miklós: Szovjet katonai intervenció 1956. Bp., 1996. 154. p.

25 A Kádár, Münnich és a Forradalmi Munkás Paraszt kormány közleményeinek lakossághoz történő eljuttatásának története jól nyomon követhető Cseh Géza: A Damjanich rádió hullámhosszán c. művében (19-27. p.) valamint Tiszai Lajos: Szolnokország c könyvében. 126-128. p.

26 Györkei Jenő - Horváth Miklós: Szovjet katonai intervenció 1956. Bp. 154-158. p.

27 Dr Horváth Miklós: A harc folytatódik - a Magyar Néphadsereg alakulatainak lefegyverzése. Magyar Honvéd c. újság 2006. december 8. száma.

Paraszt Kormány – FMPK – tagjai közül Münnich Ferenc volt még a fedélzeten). A gép útvonala Moszkva, Munkács, Miskolc, Szolnok. Fél tíz-tíz óra körül érkeztek meg a szolnoki katonai repülőtérre, a „fogadóbetonra” gurulva a gép megállt. Az utasok gyorsan páncélozott szállító harcjárművekbe szálltak, és a városba, a József Attila úti laktanyába hajtottak. 10 óra 30 perckor több szovjet párt és katonai vezető és néhány magyar (főleg akik a gépen vele utaztak) jelenlétében Kádár János bejelentette a FMPK megalakulását. Ezen a napon Kádár János egy aktívaértekezletet tartott, húsz, huszonöt fő részére, a megyei pártbizottság épületében.²⁸

November ötödikén, egy szovjet Li-2-es repülőgéppel, korábban volt magyar párt és állami vezetők érkeztek Szolnok katonai repülőtérére. A géppel érkezett: Vég Béla (MDP KV titkára) és családja, Egri Gyula (MDP KV titkára), Hidas István (MDP PB tagja, minisztertanács elnökhelyettese) családjával, Berei Andor (Tervhivatal elnöke) és felesége Andics Erzsébet (MDP KV tagja), Apró Antal (MDP Politikai Bizottság tagja) családjával, Nógrádi Sándor (MDP Központi Vezetőségének osztályvezetője), Piros László (belügyminiszter), Kiss Károly (MDP Politikai Bizottság tagja), Marosán György, (MDP Politikai Bizottság tagjai), Virág Ede (MN nemzetközi osztályának vezetője). A repülőtérről a városba, a megyeházára hajtottak. Tartózkodási helyük őrzését zömmel a Kilián Iskola, Fodor Gyula százados parancsnoksága alatt álló, repülő kiképző-százada oldotta meg, tisztekkel, tiszthelyettesekkel, repülőgépvezető-hallgatókkal. A századnak „besegítettek” a Kaszás Béla alezredes vezette légvédelmi tüzér-tiszthelyettes iskola növendékei is (ezt a feladatot több héten át kellett végezni).²⁹ Ezen a napon Kádár János találkozott Kálmán Istvánnal, majd Dancsi Józseffel és Kablay Lajossal is (ez utóbbi két megbeszélésre Kádár kívánságára került sor). Kálmán István, a megyei pártbizottság első titkára, közölte a munkástanácsokkal, hogy a régi (tanácsi) államigazgatási szervek visszaállítására döntés született, ezzel a munkástanácsok mandátuma megszűnt. Történelmi tény, hogy a közigazgatás „visszarendezése” Szolnokon valósult meg először az országban. Ezzel kapcsolatos hír, hogy november 9-én Dancsi Józsefet a Szolnoki Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága elnöki tiszttel bízták meg. Ezt a funkcióját 1957. január 31-ig látta el.

November hatodikán a megyeháza „vendégei” közül Andics Erzsébet, Berei Andor és Friss István megalakították a kormány tájékoztatási csoportját és kiadták a Szabad Nép című folyóiratot. Később a Kádár-csoport kiadásban megjelent a Népszabadság folyóirat is. Este nyolc órakor a 60. légvédelmi tüzérhadosztály állományába tartozó Usakov hadnagy utasítást kapott arra, hogy erős katonai biztosítás mellett szállítsa Budapestre Kádár Jánost, Marosán Györgyöt és Kossa Istvánt (ők voltak ekkor Szolnokon a FMPK tagjai közül). A konvoj a meglehetősen rossz időjárási körülmények miatt csak másnap délelőtt 10 óra körül ért föl Budapestre, a Parlament épületéhez.³⁰

28 Huszár Tibor: Kádár. (1912-56) 342. p.; Döntés a Kremlben. 56-os Intézet Bp. 1996. 88-90. p.;

29 Berki Mihály: Szolnok megye pufajkásai. Új Magyarország Magazin. 1992. 11. 7-i száma; Tiszai Lajos: Szolnokország. 119-120. p.; A Kádárt szállító repülőgép (Il-14-es) másodpilótájával Steták József szemtanú beszélt Szolnokon.

30 Kilián Iskola parancsnokának jelentése. 543-545. p.

November hetedikén, több száz tüntető vonult végig Szolnok főutcáján, a „szokásos” útvonalon, a „Gólyától” a Damjanich szoborig. A demonstrálók a szovjet katonai beavatkozás és megszállás ellen tüntettek. Másnap Konyev marsall és törzse is távozott Szolnokról Budapestre. A „Forgósziel” hadműveletet november 11-én nyilvánították befejezettk. November 24-én Konyev bejelentette a szovjet „Dél Hadseregcsoport” megalakulását, ezzel együtt a szovjet csapatok ideiglenes magyarországi tartózkodását. December 12-én volt a városban egy nőtüntetés.

A megtorlás részeként Szolnokról 20 hivatásos katona „került gyanúba”, közülük kilenc ellen született bírósági ítélet. Kablay Lajos alezredes (Kilián Iskola parancsnoka), Borsodi Árpád őrnagy (Kilián Iskola törzsfőnöke), Kiss Gyula őrnagy (vadász kiképző-ezred parancsnoka), Szathmári József százados (légvédelmi tüzérezred-parancsnok), Varjú Zsigmond főhadnagy (Kilián Iskola repülőgép-vezetője, megyei katonai biztos), Kopasz György százados (műszaki laktanya forradalmi katonai tanácsának elnöke), Decsi Ferenc százados (Kilián Iskola törzstisztje, a hadműveleti csoport vezetője), Kis Varga Sándor főhadnagy (Kilián Iskola repülőgép-vezetője), Steták József főhadnagy (Kilián Iskola előadó).³¹

A történelem ismeretében döntse el, ki-ké maga, hogy az 1956-os forradalmi eseményekben milyen szerepet játszott Szolnok, és annak vezetői, mindenek előtt Dancsi József és Kablay Lajos posztumusz ezredes. Az utókor a Megyei Munkástanács elnökének tevékenysége előtt emléktáblával, Szolnok Helyőrség parancsnoka estében pedig egy róla elnevezett térrel és egy szobor felállításával tisztelgett. Az utóbbihoz megjegyzésként hozzá kívánkozok, hogy az emlékhely elkészítésért az érdem elsősorban a Kablay Lajos nevét viselő Magyar Veteránrepülők Egyesületé. 1996-ban Malasenko nyugállományú altábornagy (aki részese volt a budapesti hadműveleteknek) következőket írta: „A történelem azt mutatja, hogy nem lehet erőszakkal hosszabb időn át olyan eszméket egy népre kényszeríteni, amelyeket az nem fogad el ... A szovjet csapatok bevonulása Budapestre, majd az ország egész területére a magyar belügyekbe való beavatkozás volt ... A rend és a nyugalom helyreállítása az országban a kormány és a magyar nép dolga lett volna. Az 1956 őszen végbe ment eseményeket történelmi tragédiának kell értékelni”.³²

31 Kaposvári Gyula: A tanuk még élnek. Vasárnap c. újság 1991. 11. 3. sz.; Tiszai Lajos: Szolnokország. 121-122. p.; Győrkei – Horváth: A szovjet katonai intervenció 1956. Bp. 277. p.

32 MNK Legfelsőbb Bíróságának Katf. Kt. 499/1958 sz. szereplő ítélete. Hadtörténelmi Levéltár. 2006.

33 Győrkei – Horváth: Szovjet katonai intervenció 1956. Bp. 5. p.



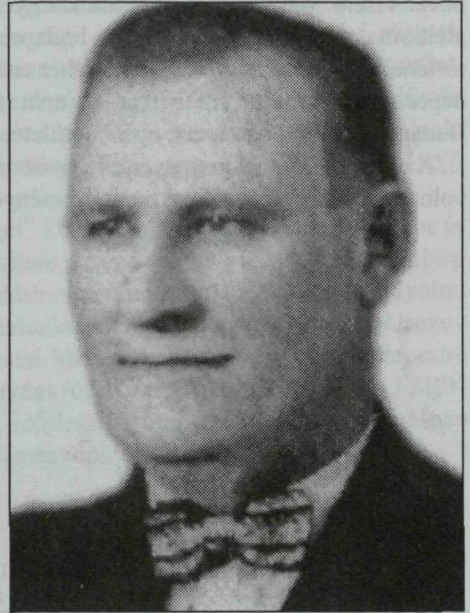
Szathmári József



Szabó (Floki) őrnagy



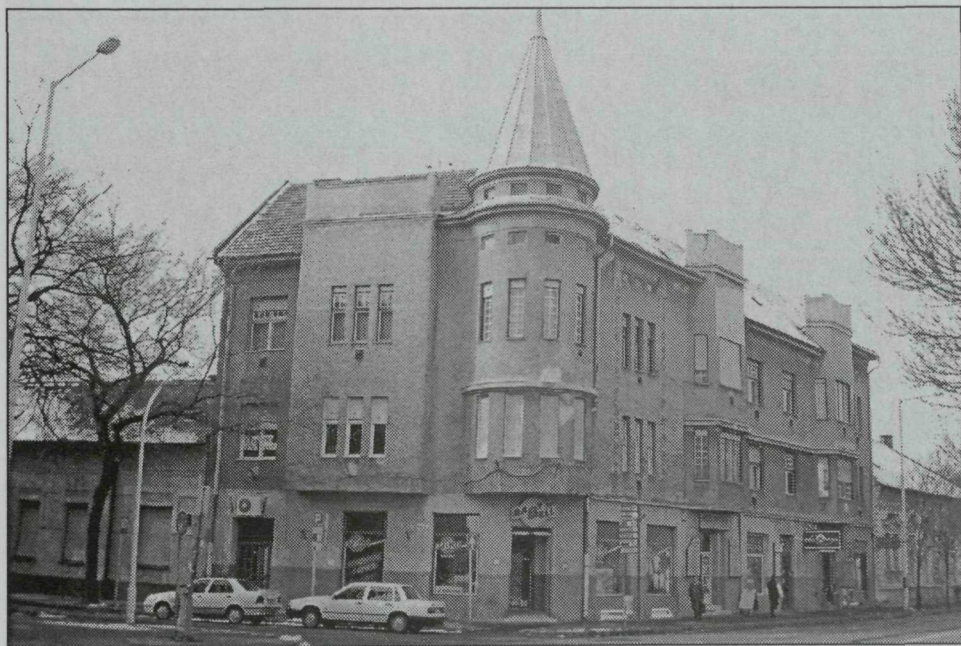
Kablay Lajos alezredes



Dancsi József elnök



Szathmári József



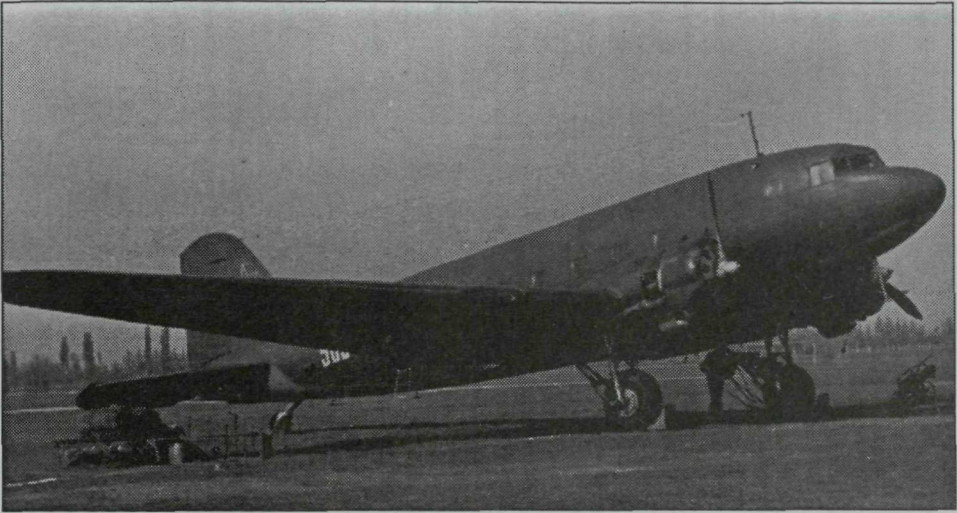
MDP székház '56



Mi-4 Budaörs



Kossuth tér, október 26.



Killán Li-2-ese



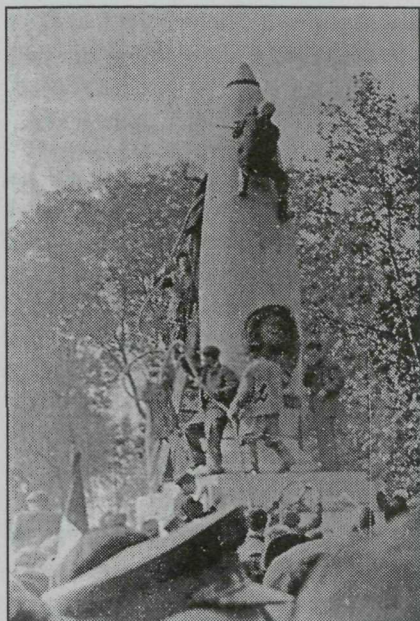
Emlékmű a Megyeháza épülete mögött



Megyeháza, 1956. október 26.



Szolnoki Szigligeti Színház



Emlékmű a Tiszaparton

Kedves István! A dolgozó testvéreim -
-veim!

Egy nehéz terhet utolsó, és
új fejlődési korszak első napján
adódva nekünk, a magyar népköztársaság
első főnöke, Ferenca elnökével, és
minisztériumunk vezetőivel önkéntesen
folytatni ebben minden önkéntesen
szándékú magyar munkásokkal
vannak kapcsolataink, az elnök
újraléptető munkái megvalósít-
ásában.

Ugyanakkor a munkás szociális-
tisztaságát a kommunista ideológi-
ának a jövőben. Az újra szervezett, hisz
szociális forradalommal.

a szociális ügyekről a jövő-
ben.

1956 október 30-án

elvtársi üdvözlé-
ssel!

Kádár János

Kádár levele, 1956. október 30.

Bojtos Gábor

Hat epizód Karcag 1956-os eseményeiből

Dolgozatomban a „Nagykun főváros”, Karcag 1956-os időszakából idézek fel hat epizódot hat résztvevő személyes történetét elbeszélve. Ezek a személyes történetek természetesen össze-összekapcsolódnak ezen rövid időszak alatt. A terjedelem nem teszi lehetővé, hogy teljes, átfogó képet adjak a korszak eseménytörténetéből.¹

A kiválasztott hat személy sorsán keresztül kívánom bemutatni a helyi eseményeket.

A bemutatandók kiválasztásánál a koncepció a következő volt: tevékenységük megkerülhetlenné teszi őket (vezető szerepet töltöttek be stratégiai fontosságú helyeken), 1956-os szerepvállalásuk, a forradalom bukása utáni sorsuk szimbolikus értékű.

Mindegyikük esetében a következő struktúrát követtem:

- életpálya bemutatása 1956-ig,
- milyen politikai, gazdasági, társadalmi helyzetet tudunk bemutatni, összefoglalni tevékenységük alapján,
- a forradalom alatt játszott szerepe,
- 1956. november 4. utáni sorsa.

A hat epizódon keresztül tehát hat *vázlatos pályaképpel* ismerkedhetünk meg, rajtuk keresztül pedig – szintén csak kivonatossan és jelzésszerűen – élénk tárul az 1956-os forradalom karcagi forradalmi tanácsának, a karcagi értelmiségieknek, azon belül a gimnázium tanárainak tevékenysége, a diákok szerepe, a helyi sajtó ügye, a karcagi és kunmadarasi haderő jelentősége, a kor gazdasági helyzete és a forradalmat követő aránytalan és brutális megtorlás.

1. EPIZÓD – DANKA ISTVÁN

„Különb en is hangsúlyozni kívánom, hogy ezekben az időkben az emberek nem kértek, hanem követeltek, és tartani lehetett attól, hogy ha a követelésüket következetesen elutasítják, önkényes eljárásukkal jóval nagyobb kárt okoznak.”²

Danka István (1921–) Nádudvaron született földműves családból. A család 7 hold földön gazdálkodott.

Alap- és középfokú tanulmányait Püspökladányban, Debrecenben, Nagyváradon végezte. 1943-ban szerzett diplomát a kolozsvári mezőgazdasági akadémián.

¹ Karcag város 1956-os eseményeinek eddig legteljesebb összefoglalását Filep István munkája tartalmazza: Filep István: Karcag, 1956. Karcag, 1997. Emellett az 56-os karcagi események feltárásában-ismeretében - főleg 1989-1992 között- Cs. Kovács Károly karcagi újságíró bír elvülhetetlen érdemekkel.

² Danka István, 1956. december 27. SZML, Szolnok Megyei Bíróság iratai 91/1957.

1944-1949 rendőrként dolgozik, majd 1949 után végzettségének megfelelő állást próbál keresni. Így dolgozik a pallagpusztai, a pusztaszikszói állami gazdaságban, a Kertimag Vállalatnál, majd 1955 februárjától a karcagi gépállomáson, végül a Béke Tsz-ben mint üzemgazdász, majd 1956 nyaratól főkönyvelőként.³

Tevékenységének eredményességét (növénynemesítési kísérletek, kiemelkedő termésátlag-eredmények a búza és a cukorrépa termelésben) a karcagi Mezőgazdasági Kiállításon „Nagydíj”-jal és országos díjakkal ismerik el.⁴

Danka Istvánt 1956. október 27-től a megalakuló Forradalmi Munkástanács elnökévé választják. Ebben közrejátszhatott végzettsége, mezőgazdasági diplomája, a már előbb említett szaktudása és ismertsége, kompromisszumkészsége. Tevékenységét a Legfelsőbb Bíróság 1958-ban hozott végzése így foglalja össze: „... minden esetben a rend és a nyugalom megóvását tartotta szem előtt és ennek érdekében tevékenykedett.”⁵

Miért ítelték el mégis Danka Istvánt?

1956 végén a.) társadalmi tulajdon hűtlen kezelésének büntetével, b.) népellenes bűncselekmény sajtó útján történt feldicsérésével, c.) sajtótermék engedély nélküli előállításával és terjesztésével vádolták meg és tartóztatták le.

a) Fülöp Tamás „karcagi precedens”-nek⁶ nevezi az 1956. október 29-30-án elindult folyamatot. Ekkor ugyanis két karcagi termelőszövetkezet (Szabadság és Táncsics) meglehetősen erélyességgel lépett fel a beszolgáltatási rendszer visszasságai ellen.

A beszolgáltatási rendszer⁷ 1956 őszére tulajdonképpen összeomlott⁸. Azonban felmerült a kérdés – hasonlóan az 1953-as évhez –, mi történjen azokkal a tsz-tagokkal, akik már teljesítették kötelezettségüket, hiszen úgy tűnt, a begyűjtés megszüntetése során azok jártak jól, akik „elszabotálták” az állami begyűjtést.

A szövetkezeti tagok követelése a beszolgáltatott rizstermésre vonatkozott. Dankáék a Szolnok Megyei Tanácshoz fordultak iránymutatásért, azonban sem beleegyező, sem tagadó választ nem kaptak.⁹

Végül úgy határoztak, hogy a tsz-tagok visszakaphatják leadott rizstermésük felét, ha visszafizetik a beszolgáltatási árat.

Ezekben a fenyegetésekkel súlyosbított napokban tört elő az elmúlt közel egy évtized vakvágányra került és az ország agrárnépességét ellehetetlenítő gazdaságpolitikával szembeni elégedetlenség.

Az 1945-ös földreformtól nagyon sokan, nagyon sokat reméltek. Különösen az alföldi területen, így Karcagon, ahol meglehetősen nagy volt a nincstelenség és a kisparasztek száma. A földhöz jutás azzal kecsegtette az embereket, hogy életképes családi birtokokkal

3 SZML, Szolnok Megyei Bíróság iratai 91/1957.

4 Uo.

5 Uo.

6 Fülöp Tamás: A "karcagi precedens". Szolnok megye rizstermelő szövetkezeteinek megmozdulása az 1956-os forradalom időszakában. Kézirat. 2006, megjelenés alatt.

7 Bővebben: Papp István: A beszolgáltatási rendszer felszámolása 1956-57-ben. In: Sic itur ad astra 2001/3-4. szám: Tanulmányok 1956-ról, 59-89. p.

8 Valuch Tibor: Agrárkérdések és a magyar falu 1956-1957-ben. In: Évkönyv VIII. -2000, Budapest, 1956-os Intézet, 286-302. p.

9 SZML, Szolnok Megyei Bíróság iratai 91/1957.

talán elérhető az önálló gazdasági egzisztencia, megvalósulhat egy bizonyos társadalmi felemelkedés. Problémát okozott azonban a kiosztott földek hasznosítása, ugyanis ezeknek a parasztnak nem volt sem munkaeszközük, sem állatállományuk. Sokan szinte ásóval, kapával próbálták megművelni a földjüket.¹⁰

Ezt az indulást azonban gyorsan félresöpörte a szovjet mintát követő termelészövetkezeti rendszer, illetve az erőszakos kollektivizálás, amely 1947-48 után az egyetlen „választható” lehetőség maradt a magyar paraszt előtt.¹¹ Ez azonban súlyos gazdasági-társadalmi következményekkel járt. A módosabb gazdák teljesen kiszolgáltatott és kilátástalan helyzetbe kerültek: többségük földjeiket felajánlotta az államnak, voltak, akik lakóhelyük elhagyása révén próbált meg elmenekülni az üldöztetések elől.¹²

A kollektivizálás ütemének gyorsítására 1949 után került sor. Ennek eredményeként 1951-ben Karcag is termelészövetkezeti város lett.¹³ Az 1953-as fordulat a mezőgazdaságban is változásokat hozott, azonban az 1955-ös visszarendeződés miatt egyre inkább nőtt az elégedetlenség. A kötelező beszolgáltatás rendszere volt az egyik neuralgikus pontja a magyar agráriumnak.

Nem véletlen, hogy mind országosan, mind helyi viszonylatban a forradalom programpontjai között mindig megtalálható az ellene való fellépés. A karcagi 19. pont a következőképpen szól a halaszthatatlan mezőgazdasági kérdésekről: „A mezőgazdaság kollektivizálását helyezték teljesen az önkéntesség alapjára, a beadást szüntessék meg, az adóterheket enyhítsék.”

A termelészövetkezetekkel kapcsolatos helyi politikai gyakorlat Danka Istvánnak köszönhetően a rend fenntartásáról, a biztonságos közellátásról szólt. 1956 novemberétől névlegesen, december elejétől gyakorlatilag megválasztott vezetője az újonnan létrejött (a Béke Tsz-ből kivált) Hunyadi Tsz-nek.

Az 1957. áprilisában meghozott ítélet szerint a Munkástanács elnökét felmentik e vádalól.¹⁴

b. -c.) A Forradalmi Munkástanács első ülésén, 1956. október 27-én a tagok elhatározták egy városi újság megjelentetését. Az ötlet már a nyár folyamán felvetődött.¹⁵ A gimnázium tanárai, Filep István és Varga József voltak a karcagi sajtó újbóli megszületésének fő pártfogói.

¹⁰ Uo.: 91. p.

¹¹ A Szolnok megyei szövetkezetesítésről: Kerek Béla: A mezőgazdaság kollektivizálása Szolnok megyében (1948-1961). In: Zounok. A Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve 4. 147-187. p. és 5. 209-245. p. szám. 1989-1990. (A továbbiakban: Kerek, 1989, Kerek, 1990)

¹² Valuch Tibor: Agrárkérdések és a magyar falu 1956-1957-ben. In: Évkönyv VIII. -2000, Budapest, 1956-os Intézet, 286-302. p.

¹³ Kerek, 1989. 164. p. és Urbán László: Az első termelő szövetkezeti városok agrárpolitikai szerepének kialakulása, változásai és gazdasági hatásai. Kandidátusi értekezés. Kézirat. SZML. Bp. 1988.

¹⁴ SZML, Szolnok Megyei Bíróság iratai 91/1957. 1958. május 27. Legfelsőbb Bírósági végzés: "... kiállt a termelészövetkezeti mozgalom mellett és harcolt a tsz-ek vagyonának a széthurcolása ellen." Szentesi László vb. elnök 1956 végén tanúként így nyilatkozott: "Danka mindig kiállt a tsz-ek együttartása és fejlesztése mellett. (...) amellel tört lándzsát, hogy a közös vagyont, az állatállományt, a törzstenyészetet a tsz-ek ne engedjék széthurcolni."

¹⁵ SZML, Szolnok Megyei Bíróság iratai 91/1957. "Karcag egy nagy város, amelynek mindég volt helyi lapja"

A Karcagi Híradó¹⁶ felelős kiadója Danka István, a Munkástanács elnöke, felelős szerkesztője Filep István, a Munkástanács titkára lett. Az első szám már október 29-én az utcán volt, a lap Kossuth-címeres címlapján Vörösmarty-idézet lett a mottó: „Hazádnak rendületlenül légy híve, óh magyar”.

Az első szám szerzői a gimnázium tanárai voltak, így Csávás Sándor, Kis Ilona, Takács István, Batta László.

A lapengedély beszerzése a rendkívüli helyzet miatt azonban elmaradt, később ezt használták fel a Munkástanács elnöke ellen. Itt kell megemlítenünk, hogy a forradalom napjai alatt a kapcsolattartás meglehetősen nehézkes volt a távolabbi településekkel, így Szolnokkal is, arra pedig nem sok lehetőség volt, hogy a lapkiadást engedélyező procedúrát a Népművelési Minisztériummal a Munkástanács, illetve vezetője lebonyolítsa.

Siklósi András, a Karcagi Nyomda akkori vezetője tanúvallomásaiban úgy számolt be a lapkészítésről, hogy Dankának nem volt tényleges beleszólása a megjelenő cikkek tartalmába, az újságba mindösszesen egy cikket írt november közepén,¹⁷ sőt előfordult hogy nem is kapott a megjelenő lapszámból.¹⁸

Az ítélet a helyzet faramuciságát jól mutatja. Danka Istvánt – mint a lap felelős kiadóját – nem ítélték el „népellenes bűncselekmény sajtó útján történő feldicsérésének” büntetésében, csak a „sajtótermék engedély nélküli előállítására és terjesztésére” miatt kapott végül három hónapot és kétezer forintnyi pénzbüntetést.

Az elsőfokú ítélet napján (1957. április 20.) szabadult.

2. EPIZÓD – FILEP ISTVÁN

„Egyet tanuljon meg, Tanár úr: jobb makacs tagadásért hat hónapot kapni, mint töredelmes beismerő vallomásért kötelet”¹⁹

Filep István (1931-) értelmiségi családból származik.²⁰

A debreceni Református Kollégiumban érettségizett, majd az egyetemen történelem-földrajz-pedagógia szakos tanárként végzett 1953-ban.

Két évig tanított a kunszentmártoni Óvónőképző Iskolában. 1955-ben került a karcagi Gábor Áron Gimnáziumba, ahol többek között politikai gazdaságtant tanított.



Filep István

¹⁶ Az első négy szám jelent meg a Forradalmi Tanács közlönyeként (október 29., november 1., november 4., november 8.), az 5. számtól kezdve a lap a Városi Tanács VB közlönye lett, a felelős kiadó Szentesi László. A lap utoljára november 28-án kerül az utcára (9. szám), a 10. számot már letiltják és bezúzzák.

¹⁷ Karcagi Híradó, november 17. 1. p.: "...a Forradalmi Tanács nevében arra kérünk mindenkit, segítsen továbbra is a rend fenntartásában és megóvásában. A mi forradalmi egységünk legyen továbbra is fehér és mocsoktalan."

¹⁸ SZML, Szolnok Megyei Bíróság iratai 91/1957.

¹⁹ Filep István: Karcag, 1956. Karcag, Karcag Város Önkormányzata, 1997. 79.p. (A továbbiakban: Filep, 1997)

²⁰ Filep, 1997: 59. p.: Édesapja (Dr. Filep Gusztáv) református teológiát végzett Hollandiában, itthon pedig latin-görög szakos tanári diplomát szerzett. A családi vonalat követi Filep István testvéröccse, aki szintén református lelképítész lett.

1956 tavaszától a felerősödő pártellenzéki kritika és a magyar vezetés teljes elbizonytalanodása a szovjet párt XX. kongresszusát követően egyre mélyülő politikai válságot eredményezett. Ezt a bizonytalanságot mutatja, hogy Karcagon is egyre élénkebbé vált a társadalmi-politikai élet.

Ez abban mérhető le igazán, hogy egyre több irodalmi estet szerveznek, amelyeken már politikai kérdéseket is megtárgyalnak, külön pedagógus ifjúsági szervezet alakul, ahol fiatal pályakezdő értelmiségiek gondolkodhattak együtt. Ezekben beszámoló hangzik el a Petőfi Kör vitáiról is.²¹ Elég, ha a Petőfi-kör ún. „Pedagógusvitájára”²², a Balatonfüredi Pedagógus Konferenciára gondolunk: az ott elhangzottak²³, illetve az ország egyetemlein és főiskoláin tanuló volt karcagi középiskolások is erjesztő szerepet tölthettek be, hiszen tájékozathatták a gimnázium és a mezőgazdasági technikum tanulóit az egyetemeken kialakuló diákmozgalmakról, a diákok követeléseiről.

Október 20-án az MDP a Hazafias Népfronttal közösen értelmiségi nagygyűlést szervezett a városháza dísztermében. Erre meghívták a város értelmiségét, orvosokat, jogászokat, mérnököket, agrónomusokat, pedagógusokat...²⁴ A hozzászólók változásokat sürgettek személyi és gazdasági téren, szó esett a tsz-ek ellehetetlenülő helyzetéről, az ipari üzemek ellátási problémáiról, továbbá újabb viták megtartását kívánták.²⁵ Ezenkívül Filep István a szovjet csapatok magyarországi létét kérdőjelezi meg, kollégája, Csávás Sándor pedig a kötelező hitoktatás visszaállítását sürgeti.²⁶

A forradalmi eseményekről (a főváros és a megyeszékhely mellett Debrecen az igazodási pont) a felsőoktatásban tanulóktól, a „táv munkásoktól”, a vasutasoktól érkezik érdemi információ a városba.

Ezen információk birtokában október 25-26-a már nem telik nyugodtan az iskolákban, a munkahelyeken.

Az október 26-ai országos és megyei események változásokat hoznak Karcagon is.

Ezen a napon Szolnokon és elsősorban a Szolnok környéki településeken győzött a forradalom.²⁷ A rádióban délután elhangzik az MDP Központi Vezetőségének nyilatkozata, melyben a „KV helyesnek tartja a (...) munkástanácsok megválasztását”.²⁸

A szolnoki eseményekben Kálmán István első titkár részt vett a 16 pontos követelések kidolgozásában, és ő maga is bekerült a Szolnok Megyei Forradalmi Munkástanácsba.²⁹

Kálmán utasítja a megyei MDP helyi végrehajtó bizottságokat, így a karcagit is, hogy álljanak az események élére, irányítsák a lakosságot és próbálják tompítani a követelések életét.

21 Filep, 1997. 59. p.

22 A Petőfi-kör vitái hiteles jegyzőkönyvek alapján. VI. Pedagógusvita. (Szerk. Hegedűs B. András-Rainer M. János) Múzsák, 1992. 5-13. p.

23 A konferencián erős bírálat érte a dogmatikus pedagógiai gyakorlatot, ugyanakkor alternatívát kínáltak a megújulásra, bár szocialista keretek között.

24 Filep, 1997. 10. p.

25 Uo.

26 SZML, Pártarchívum 61. f. 1/1.6.e., illetve Filep, 1997.: 10. p.

27 Cseh Géza: Válogatás az 1956-os forradalom levéltári dokumentumaiból: Szolnok. Szolnok: Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár, 2006. 20-21. p. (A továbbiakban: Cseh, 2006)

28 A forradalom hangja - Századvég füzetek 3. Magyarországi rádióadások 1956. október 23. – november 9. A Századvég Kiadó és a Nyilvánosság Klub közös kiadása, Budapest, 1989. 83. p.

29 Cseh, 2006. 20-22. p.

A helyi pártbizottság aznap este létrehozta a karcagi 16 pontot.³⁰

A gimnázium kollégiumában ugyanekkor döntést hoztak arról, hogy másnap reggel néma tüntetést tartanak a Kossuth-szobornál.

Október 27. tulajdonképpen a legfontosabb napok egyike a forradalom alatt. A reggeli órákban a gimnázium diákjai és tanári kara a Kossuth-szoborhoz vonultak. A koszorúzás után az egybegyűltek a Petőfi-szobor felé indulnak. A karcagi Kossuth-téren a délelőtti órákban több ezren gyűltek össze: a gépállomás dolgozói, a kísérleti gazdaság tagjai, majd teherautókon több termelőszoövetkezeti emberei.

Csatlakoztak az erőszakszervezetek is: a hadkiegészítő parancsnokság (Szűcs Lajos százados), a tüzerlaktanya (Antal József százados) és a rendőrség (Lakatos László főhadnagy).

Felszólalt a városi párttitkár, Dobrai József is, aki többek között ismertette a pártbizottság 16 pontját, ám a gyűlés résztvevői ezt nem fogadták el.

Az üzemek, iskolák, téveszek képviselőiből létrejött a memorandumszövegező és a Forradalmi Tanács megalakulását előkészítő bizottság,³¹ amely átvonult a gimnázium épületébe ülésezni, majd a kész 19 pontot megosztották a hallgatósággal. A megalkotott 19 pont határozottabb, radikálisabb³² követeléseket fogalmazott meg, így például kitért az amnesztia, a szabad választás, a rehabilitálások, a határon túli magyarok kérdésére.

A déli órákban a munkahelyeken megválasztották a képviselőket a Forradalmi Tanácsba, míg a gimnázium diáktanácsa összeállította a diákság 17 pontját,³³ melyben a tananyag milyenségétől az oktatási struktúra kritikáján át a kulturális rendezvények megtartásáig sok minden szerepel.

Délután megalakul a Forradalmi Munkástanács, melyen részt vesznek a kunmadarasi Kilián Repülőtisztiszi Iskolának a képviselői is. Karcagról ugyanis még a délelőtti órákban küldöttség (Szűcs Lajos százados, Antal József százados, Lakatos László főhadnagy, Dobrai József, Filep István) ment kunmadarasi repülőtérre felmérni, hogy a környék messze legerősebb katonai erejének számító repülősök hogyan viszonyulnak a megváltozott politikai környezethez.

A repülőtérre Hagymási Jenő százados, ezredparancsnok rövid megbeszélés után³⁴ azt közölte a karcagiakkal, hogy ők is megválasztják küldötteiket, és mindenképpen képviseltetik magukat a megalakuló Forradalmi Munkástanácsban.

A gyűlés megválasztja a Forradalmi Tanács elnökét Danka István személyében. Hagymási javaslatára létrehozták a Honvédelmi Bizottmányt, mely a Forradalmi Munkástanács mellett működött. Elnöke Hagymási lett. A bizottság a rend fenntartása mellett kapcsolatok kiépítésében gondolkodott Szolnok, Miskolc, Debrecen, Mezőtúr, Békéscsaba felé.

30 SZML, Pártarchívum 61. f. 1/1. ó.e.: "Kovács István, a Pártbizottság titkára hosszas és kemény vitát folytatott a tanári karral és a diáksággal, hogy megakadályozza a 26-i "kivonulást".

31 Filep, 1997. 16. p.

32 "1956-ban Magyarországon szinte minden régi és új szervezet megfogalmazta a maga politikai, gazdasági és társadalmi követeléseit. A pontokba szedett listáknak se szeri, se száma. Mégis úgy tűnik, mintha ugyanannak a szövegnek helyi, alig módosított változatát olvasnánk." Rainer M. János: Az eszmék útja, előzmények és események. In: A magyar forradalom eszméi. Eltírások és győzelmük (1956-1999). Szerk. Király Béla és Lee w. Congdon, Atlanti Kutató és Kiadó Társulat-Alapítvány, Budapest, 2001. 21-45. p. Közli: Az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete Közalapítvány honlapja /tanulmányok/; (A továbbiakban Rainer M., 2001)

33 A karcagi Győrffy István Nagykun Múzeum '56-os gyűjteményében. Közli: Filep, 1997.:88-89. p.

34 Életutam - Hagymási Jenő emlékezése (hanganyag), 1990

Filep István Karcag város Forradalmi Tanácsának titkára lett, ő foglalkozott a közbiztonsági-katonai kérdésekkel. Az ő személyéhez köthető a helyi sajtó megteremtése.

1956 decemberében, illetve 1957. februárjában letartóztatják, és gyorsított eljárásban állítják bíróság elé a „Sinkovics Gyula és társai” perben. VIII. rendű vádlottként első fokon öt évre ítélik, mert bűnösnek találják a „népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való részvételre vállalkozás” bűntettében, valamint ifjúság elleni bűntettben.³⁵

A vád az volt, hogy támogatta a megye egyetlen Kádár-rendszer elleni fegyveres szervezkedést,³⁶ illetve a karcagi gimnáziumban diákjai kommunista- és Kádár-ellenes röpcédulákat készítettek és terjesztettek.

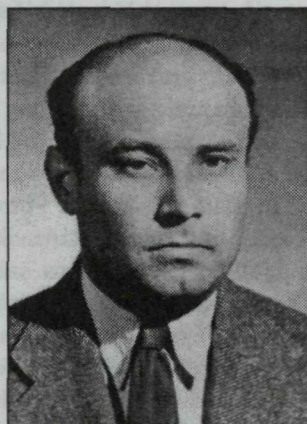
A résztvevőkre meglehetősen súlyos ítéleteket róttak ki, a végül tucatnyi vádlott közül öten 10 év feletti főbüntetést kaptak, másodfokon aztán némileg enyhítették az ítéleteket, Filep Istvánt három évre ítélik. 1959-ben szabadult. A tanári pályára nem térhetett vissza. Ma Budapesten él.

3. EPIZÓD – ANTAL JÓZSEF

„Minden egyes nap 3–4 deputáció érkezett a laktanyába. Bucsa, Madaras, Kunhegyes, Püspökladány, Kaba, Nádudvar felől – lényegében Karcag volt a központ, onnan várták az iránymutatást, illetve a fegyvereket.”³⁷

Antal József (1923-1995) karcagi szegényparaszti családban született. A polgári iskola elvégzése után Csepelre került, a géplakatos szakmát tanulta ki. Katonának állt, és egy évtized alatt bejárta a számléltárát: az alapkiképzés után elvégezte az akkori tisztképzőt, a Kossuth Akadémiát; 1951-ben a Honvédelmi Minisztériumba került, 1952-1955 között elvégezte a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia hároméves tüzértagozatát.³⁸

A Karcagon állomásozó, a békéscsabai hadosztály kötelékébe tartozó 8138 sz. önálló pánccéltörő tüzérosztály parancsnoka lett századosi rendfokozattal. Az alakulat létszáma ekkor 45 tiszt, 415 fő legénység. A tüzérosztályt október 24-én hajnalban érte el a forradalom. Ekkor ugyanis a közvetlen katonai telefonvonalon a Honvédelmi Minisztérium riadókézültséget rendelt el. A konkrét utasítások azonban elmaradtak. A fellépő problémák megoldásában a parancsnokok nem kaptak segítséget. Az egyszemélyi döntésben meg kell hogy jelenjen az egyszemélyi felelősség is. Ezt a felelősséget azonban sokan nem vállalták.³⁹



Antal József

35 Fővárosi Főügyészség, 497/1957: Sinkovics Gyula és társai

36 Sinkovics Gyula agronómus vezette azt a mindösszesen hat fős csoportot, amelynek végső célja a Nagy Imre-kormány visszaállítása volt. Cseh, 2006. 65. p.

37 Cs. Kovács Károly és Varga Mihály interjúja Antal Józseffel (videofelvétel), 1989. Bővebben: 56-os emlék. In: Karcagi Hírmondó, 1990. december 2. p. (A továbbiakban: Antal-interjú)

38 Filep, 1997. 60-62. p.

39 Horváth Miklós: Politika és erőszakszervezetek 1956. Az 1956-os forradalom évfordulója alkalmából rendezendő tudományos konferencián elhangzott előadás 2002. október 22-én a XX. Század Intézetben

Karcagon az október 24-27. közötti időszak a felkészüléssel, a riadóterv végrehajtásával, a tájékozással telt.⁴⁰

Október 27-én, a délelőtti nagygyűlésen Antal József is mondott egy rövid beszédet, melynek lényege a követelésekhez való csatlakozás volt. Antal is részt vett a már korábbiakban említett kunmadarasi küldöttségben, ahol javasolta a parancsnoknak, illetve a tiszti állománynak, hogy vegyenek részt a városi forradalmi tanács megalakítására összehívott gyűlésen.

Antal lett a honvédelmi bizottmány elnöke.

Október 27-ére, 28-ára egyértelművé vált a megyében is, hogy a hadsereg bizonytalan. A helyzet azt mutatta, hogy az alakulatok többsége passzivitásával a kormány- és rendszerellenes erőket erősítette. Voltak alakulatok, amelyek igen aktívan, sőt kezdeményezően vettek részt a forradalomban, pl. a kunmadarasiak, míg néhány alakulat – a parancsnok beállítottságától, döntéseitől függően, elsősorban Mezőtúron, Kecskeméten – minden eszközt felhasznált a tömegek ellen.

Október 28-án az új honvédelmi miniszter jelentősen átértékelte⁴¹ a korábbi álláspontját és ez a tisztikar elbizonytalanodásához vezetett. Két nap múlva Janza új parancsára valamennyi honvédségi szervnél fel kellett állítani a Forradalmi Katonai Tanácsokat. Karcagon is e napon (október 30-án) választottak Forradalmi Katonai Tanácsot. A tisztek javaslatára az alakulat két politikai tisztjének, Szabónak és Radnainak jóváhagyta az elbocsátását.⁴²

A november 4-én bekövetkező szovjet katonai invázióig az ellenállás lehetőségeit vizsgálták.

Antal a Honvédelmi Bizottmányban november 3-án úgy gondolta,⁴³ hogy a szovjet fegyveres erőkre támaszkodva új kormány fog létesülni. Ezt a megjegyzést akkor a többség nem tartotta elképzelhetőnek. 1956. november 4-én azonban a Nagy Imre rádióbeszéd hatására a Katonai Forradalmi Tanács egyhangúlag a harc felvétele mellett foglalt állást.⁴⁴ A laktanyából kivonuló katonák a város északi részén, a vágóhid mellett összpontosították az erőket.⁴⁵ Az elképesztő túlerő miatt Antal és Filep úgy határozott,⁴⁶ hogy hangoshíradón keresztül – a főtéren, a téeszekben, a fontosabb helyeken mindenütt volt hangszóró –, ismertetik a helyzetet: a városban a honvédség veszi át a hatalmat, és minden erővel megakadályozza, hogy a fiatalok megtámadják a páncélosokat.⁴⁷ Antal javasolta, hogy a beöltözött civilek menjenek haza.

40 Antal-interjú

41 Janza Károly október 28-án: "A néphadsereg katonái az eddigi küzdelmek során népünk többségének támogatásával álltak a nép hatalmának védelmében és a rend helyreállításában a rend és a fegyelem érdekében eddig tett tevékenységekért, ezúton mondok köszönetet népünk hű fiainak" Közli: Zsitnyáni Ildikó: Hadsereg és forradalom - 1956. - In: Hadtörténelmi közlemények, 1999. (112. évf.), 4. sz., 824-850. p.

42 SZML, Pártarchívum 61. f. 1/1.6.e.

43 Uo.

44 Az 56-os megtorlás adatbázisa, személyek és fotók. Az 1956-os forradalmat követő megtorlás a budapesti jogszolgáltatási iratok tükrében. CD-ROM Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 2006 (A továbbiakban: Adatbázis)

45 A szolnoki rádió hullámhosszán november 4-én délután a szovjet parancsnokság ultimátumát lehetett hallani: "Felhívjuk Karcag várost, hogy szüntesse be az ellenállást, figyelmeztetve, ha nem teszik le a fegyvert 17 óráig, a szovjet légierők bombázzák a várost." In: Cseh Géza: A Damjanich Rádió hullámhosszán. Szolnok - 1956. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Közleményei 5. Szolnok, 2003. 21.p.

46 Filep, 1997.: 67.p.

47 Antal-interjú

Antalt 1957 tavaszán tartóztatják le és népi demokratikus államrend ellen irányuló cselekményekkel vádolják meg. Öt év börtönt kap, lefokozzák és fél vagyonek Kobzásra ítélik.⁴⁸ 1990-ben rehabilitálták, őrnaggyá, majd alezredessé, 1992-ben ezredessé nevezték ki.

4. EPIZÓD – HAGYMÁSI JENŐ

„Hát, próbáld magadat valahogy tartani! Ez volt az összes tanács, amit kaptam.”⁴⁹



Hagymási Jenő

Hagymási Jenő (1928-1990) munkáscsaládból származott. Budapesten érettségizett a piaristáknál. 1948-ban került a hadseregbe, ahol az egyéves repülő hajózó iskola elvégzése után, 1949-ben avatták hadnaggyá. Az elsők között lett lökhajtásos pilóta 1951-ben. Szolgált Szolnokon, Tökölön, Szentkirályszabadján.⁵⁰ Karcagtól pár kilométerre, Kunmadarason volt a Kilián Repülőtisztai Iskolának egy tanezrede, a nemrégiben létrehozott lökhajtásos kiképző ezred, a legkomolyabb katonai erő a környéken. Ide nevezik ki századosi rendfokozattal, mint az egyik legnagyobb tudású vadászpilótát, parancsnoknak 1954-ben.

A kunmadarasi repülőtéren már szeptember folyamán állománygyűlést tartottak, ahol a tisztek minisztériumi előadóktól vártak választ a hadsereg és az ország – gazdasági problémáira, a leszerelt tisztek helyzetére.

Október 23. után itt sem találkoznak határozott országos irányítással. Madarason az elkövetkező pár napban állománygyűléseket tartanak, amelyeken a repülőtérről szabadságról visszaérkezők számolnak be tapasztalataikról, illetve tájékozódó, felderítő repüléseket végeznek. Ezenkívül őrzárakat indítanak a környező településekre.⁵¹

Az október 27-i karcagi események után aktivizálódott az ezred. Megalakult a munkástanács és Hagymási parancsot adott tisztjeinek, hogy segítsék a tömeggyűlések szervezését, a forradalmi tanácsok megalakulását. E naptól kezdve a madarasiak kezdeményező és tevékeny résztvevői voltak az eseményeknek.⁵²

A laktanyában a vörös zászlókat, kommunista címereket leszedték és a politikai tiszteket leváltották.

A repülőtér tiszti őrzáratai a környező községekbe eljuttatták a karcagi programpon-
tokat, segítséget nyújtottak a helyi forradalmi tanácsok megalakulásához, lefegyverezték a környék kisebb-nagyobb településeinek ÁVH-sait⁵³, a fegyvereket és közlekedési eszközöket a repülőtérről szállították.

48 Legfelső Bíróság Katonai Kollégiuma Katf. Kt. 379/1958. Az Antal József és társai per további részletei: Adatbázis

49 Életutam - Hagymási Jenő emlékezése (hanganyag), 1990

50 Uo.: 63. p.

51 Uo.: 14. p.

52 Cseh, 2006. 47-48. p.

53 A karcagi ÁVH tagjainak lefegyverzésére és letartóztatására csk november 1-jén került sor. Ekkor Olasz Ferenc, a Belügyminisztérium Megyei Főosztályán létrejött Forradalmi Munkás Bizottság vezetője adott erre parancsot. Cseh, 2006. 45-46.p.

November 4-én a szovjet hadsereg körülvette a Magyar Néphadsereg legfontosabb helyőrségeit, laktanyáit. Először a repülőtereket, majd ezzel szinte egy időben a laktanyákat támadták meg, foglalták el. Kunmadarason is riadókézsültséget rendeltek el. Itt is meghallgatták a miniszterelnöki beszédet, aztán nem maradt más hátra, mint a megadás, hiszen kb. 80 harckocsi fogta gyűrűbe a repülőteret. Bár Hagymási utasítására körkörös védelmet építettek ki még korábban, ekkor el is foglalták az állásokat, azonban a felesleges vérontás, a hiábavaló áldozatvállalás lehetősége miatt a parancsnok elrendelte a fegyverek letételét.⁵⁴

Mivel a hadseregben csak azok a tiszték maradhattak, akik aláírták az Elnöki Tanács által kiadott ún. Tiszti Nyilatkozatot,⁵⁵ Hagymási és több társa távozott a honvédség kötelékéből.

1956. végén letartóztatják és népi demokratikus államrend ellen irányuló cselekményekkel vádolják meg. 1957-ben nyolc, majd négy évre ítélték el.⁵⁶

5. EPIZÓD – CSÍKOS SÁNDOR

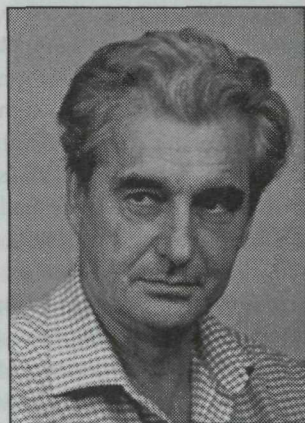
„Ha a népi demokráciának egy tizenhat éves fiú öklétől kell tartania, akkor az nagyon gyenge lábakon áll.”⁵⁷

Csíkos Sándor (1941-) színész, színházigazgató. Édesapja gazdálkodással foglalkozott, 1945-1947 között a kisgazdapárt színeiben nemzetgyűlési képviselő.

Az 1956-os forradalom a gimnázium I. osztályos tanulójaként érte, osztályfőnöke Filep István volt. A gimnáziumban már október 25-én diákgyűlést tartottak, ahol a DISZ-segítő tanár leváltására is sor került, amiért az teljes mértékben elítélte az október 23. után bekövetkező eseményeket.

Az október 27-én megtartandó felvonulásra a gimnazisták hívták az Általános Szerelő KTSZ fiatal dolgozóit is. A Kossuth-szobor talapzatára az ifjúság nevében az iskola DISZ-titkára és helyettese⁵⁸ helyezte el a koszorút.

Az iskolákban nem volt tanítás a 29.-ével kezdődő héten, de a pedagógusok egy részének aktív részvétele (tagjai a munkástanácsnak, cikkeket írnak a megjelenő Karcagi Híradóba, rádiófigyelő-szolgálatot indítanak⁵⁹) a forradalomban példát, mintát nyújtott a tanulóknak is.



Csikos Sándor

54 Életutam - Hagymási Jenő emlékezése (hanganyag), 1990

55 Horváth Miklós: 1956 - Katonai kronológia. Magyar Honvédség Oktatási és Kulturális Anyagellátó Központ, Budapest, 1993. 133. p.

56 Legfelső Bíróság Katonai Kollégiuma Katf. III. 195/1957.

57 Péterffy Gabriella: "Keresem a titkot..." Születésnap portré Csikos Sándorról. In. Filmkultúra, 2002. (A továbbiakban: Péterffy, 2002)

58 Filep, 1997. 15. p. és 60. p.

59 Uo.: 19. p.

November 4.-e után újra kezdődik a tanítás. Sokan azonban megpróbálnak a tiltakozás különbözőféle eszközeivel élni, amellyel felhívhatják a figyelmet a törvénytelenésekre, a deportálásokra, a visszarendeződés elkerülhetőségére.

Így a gimnázium több tanulója – köztük Csikos Sándor – elhatározza, hogy röplapokat⁶⁰ fognak készíteni. Ezekre a röpcédulákra (kb. 3-400 darab) a következő szöveget írták rá az otthoni gyerek- vagy guminyomdával: „Nagy Imrét a kormány élére! Az elhurcoltakat hozzák haza! Előre a szabad, független Magyarországot!”

November közepétől az Országos Rendőr-főkapitányság központi ügyeletének Szolnokról érkező jelentések többször foglalkoznak a röplapozás kérdésével. November 17-én például arról, hogy karcagi diákok és tanárok röplapokat terjesztenek. A jelentés szerint a röplapokat a diákbizottság nyomtatta ki. Szó van még egy diákok által szervezett felvonulásról, amely azonban elmaradt a szovjet katonai jelenlét miatt.⁶¹

Ettől kezdve a város vezetésében is keményebb fellépést követelnek a „lázítókkal” szemben: „Sürgősen rendet kell teremteni az iskolákban, mert tűrhetetlen az a helyzet, ami egyes iskolákban megnyilvánult. Azt mondják, hogy ők forradalmárok, nekik nem parancsol senki. (...) kiírják, hogy nem tanulnak tovább, és le akarják váltani azokat a nevelőket, akikkel ők nincsenek megelégedve.”⁶²

December 17-én a karhatalom több diákot tetten ér röpcédulázás közben, és a vallomások segítségével mindenkit begyűjtenek⁶³ és kihallgatnak.⁶⁴ Ennek folyamánya lett az iskolai fegyelmi tárgyalás 1957. március 28-án és április 12-én.⁶⁵

Összesen hat tanulót hallgattak meg. A tanári kar a legsúlyosabb büntetés előtt álló Csikos ügyében nem jutott csak egyetértésre. Az áprilisi tárgyaláson megjelent a városi KISZ-szervezet küldöttsége és a legsúlyosabb büntetések kiszabását kérte. Ez a fellépés azonban már több pedagógus szemét szúrta, hiszen „nem értjük, honnan szereztek a KISZ tagjai értesülést a fegyelmi tárgyalás lefolytatásáról és eredményéről, mikor arról még a nevelőtestületben is csak azok tudnak, akik részt vettek az előzetes kihallgatásokon.”

Végül Csikos Sándor eltávolítását kimondó határozat született a tárgyaláson (11:10 arányban) de érdekes adalékot tudhatunk meg a személyes motivációkról is: Csikos a vele készített interjúban a városi párttitkára hivatkozik: „a karcagi párttitkár nem bocsátotta meg egykori riválisának, apámnak, hogy pártjával együtt vereséget szenvedett a választásokon”⁶⁶, míg Papp István, a frissen megbízott igazgató a következőket mondta: „Csikos és K. Szabó kulák gyerekek, nem is lett volna szabad az iskolába kerülniük. Soha

60 A karcagi Győrffy István Nagykun Múzeum '56-os gyűjteményében; Filep István tulajdonában.

61 Közli: Filep, 1997. 37.p.; Az összes karcagi vonatkozású jelentés: Rendőrségi napi jelentések. 1. köt. 1956. október 23-december 12. Bp.: Belügyminisztérium - 1956-os Intézet, 1996; Rendőrségi napi jelentések. 1956. december 13. - december 31. Bp. Belügyminisztérium - 1956-os Intézet, 1997. (A továbbiakban: Jelentések, 1996., Jelentések, 1997)

62 SZML XXIII. 527. A Karcagi Városi Tanács Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyve 1956. november 20.

63 "Decemberben apám hazajött Budapestről. Nem tudtuk értesíteni, hogy ne jöjjön - akkor már az a hír járta, hogy a pufajkások az állomáson várják az úgynevezett gyanús elemeket, majd miután letartóztatják, elviszik és megverik őket. Apám szerencsére baj nélkül megérkezett. Aztán egy este, amikor már mindnyájan ágyban voltunk, zörgettek az ajtón. Két fegyveres lépett be, Csikos Sándort keresték. Apám válaszolt, hogy ő az, de a két férfi közölte: nem az idős Csikosért jöttek, hanem a fiatalért." In: Péterffy, 2002

64 Filep, 1997. 49. p.

65 SZML Szolnok Megyei Művelődési Osztály iratai, 31852/1957.

66 Péterffy, 2002

nem fogják elfelejteni családjuk milyen jómódú és befolyásos volt, mialatt én például a kondánál dolgoztam...⁶⁷

Csíkos Debrecenbe került, ott is érettségizett le. Színész, színházigazgató. Jelenleg a debreceni Csokonai Színházban Maléter Pált játssza a Liberté '56 című darabban.

6. EPIZÓD – KEMÉNY PÁL

„Ha valaki ártatlan áldozat volt 1956-nak, úgy az Kemény Pál volt.”

Kemény Pál (1914-1957) Mezőberényben született, Apja előbb asztalos, majd földműves lett.

Iskoláit szülővárosában végezte, így 1934-ben a mezőgazdasági technikumot.

1936 őszén beállt katonának. 1939-ben került Karcagra címzetes zászlósi rendfokozatban mint szakaszparancsnok.

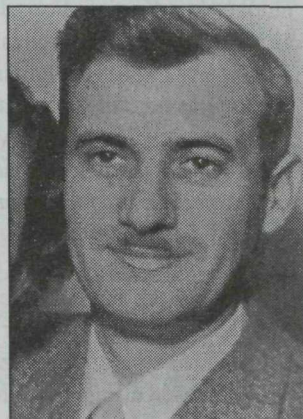
A II. világháború végén, 1945. januárjában esett fogságba Budapesten. A nyár folyamán kiszállítják őket a Szovjetunióba, ahonnan 1947-ben térhet csak haza. Kisebb kitérők és tanfolyamok után lesz a karcagi gépállomás talajvizsgáló laboratóriumának a vezetője.

A forradalom alatt a gépállomás üzemi munkástanácsának elnökeként beválasztják a Forradalmi Munkástanácsba, és bekerül a Honvédelmi Bizottmányba is.

Mint volt katonatiszt osztotta a többi hivatásos véleményét, azaz a legfontosabbnak a rend és a nyugalom megőrzését tartotta.⁶⁸ Az 1956. november 9-i Karcagi Városi Tanács Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyve szerint Kovács István így értékelte a megváltozott helyzetet: „Mi nem akarjuk vezetni a forradalmi munkástanácsot. Vannak ott becsületes volt katonatisztek, akik eddig is igen derekasan kivették a részüket a munkából, mint pl. Lakatos Ferenc, Kemény Pál.”⁶⁹

1957. március elején a Szolnok Megyei Ügyészség a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés büntettének alapos gyanúja miatt büntetőeljárást indított. 21 személyt – köztük Kemény Pált is – letartóztatnak.⁷⁰

Kemény Pált azonban március 6-án a karcagi karhatalmisták félholtra verték. Március 7-én kórház helyett a megyei politikai osztály fogdájába vitték Szolnokra, ahol folytatták a kihallgatást és valószínűleg a kegyetlenkedéseket.



Kemény Pál

67 SZML Szolnok Megyei Művelődési Osztály iratai, 31852/1957.

68 "Ő hozta be a Karcagi Híradó szerkesztőségébe a Gépállomás levelét, amely állást foglalt a sztrájkok ellen. Még igazgatóját, Konti Jánost is védte a munkástanács állásfoglalásával szemben." Filep, 1997. 65. p.

69 Cseh, 2006. 254-255. p.

70 Ezt követően Boros Antal és társai ellen 1957. májusában benyújtják a vádiratot. A Szolnok Megyei Bíróságon B. 337/1957. számmal jelzett eljárásban az ügyész az 1958. április 29-én tartott tárgyaláson 21 személlyel szemben ejtette a vádat, és csak a "vezető", Boros Antal kap letöltendő börtönbüntetést, három, majd két évet.

71 Filep, 1997. 114. p.

A szolnoki kórházba csak 14-én került, ahol 4 nap múlva, március 18-án meghalt. A karcagi ügyész úgy tájékoztatta feljebbvalóját, hogy Kemény Szolnokon – tettének beismerése után – gyorsan ölő méreggel megmérgezte magát.⁷¹

Temetésére – a család akarata ellenére – Szolnokon került sor, szűk családi körben.

Kovács Géza, aki 1956-ban a Berekfürdői Üveggyár Forradalmi Munkástanácsának elnöke, és a Karcagi Forradalmi Munkástanács tagja volt az 1980-as évek végén indította el Kemény Pál rehabilitálási ügyét.

Kemény Pál özvegye már 1957-ben ügyvédi megbízást ad férje halála körülményeinek kivizsgálására, ám folyamatosan falakba ütköznek. 1959. április 7-én a Legfőbb Ügyészség válaszlevelében a következőket olvashatjuk: „*Elhalt* férje ügyével kapcsolatban megállapítottuk, hogy őt népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés *büntette* miatt *törvénytörően* helyezték előzetes letartóztatásba.”⁷² A szövegben található jogi megítélés legalábbis felfoghatatlannak tűnik, hiszen sem vádemelés, sem jogerős ítélet nem született még.

1989-ben az özvegy, illetve '56-os társai újra megpróbálták a felülvizsgálat elérését. Azonban az 1990. február 2-án született Katonai Főügyészségi válasz elutasító volt. Ugyanazzal a megfogalmazással találkozhatunk („*büntette* miatt”), mint korábban és úgy tűnik, teljesen elfogadják a halottvizsgálati bizonyítvány megállapításait. 1990. júniusában aztán Vörös Sándor Legfőbb Ügyészségi ügyész vizsgálatát így összegezte: „...minden kétséget kizáróan megállapítható, hogy Kemény Beke Pált a letartóztatását követően bántalmazták. ... A jelenleg hatályos BTK szerint a vizsgálat eredményei alapján ... halált okozó testi sértés, valamint ... kényszervallatás alapos gyanúja állapítható meg. Az 1957-ben hatályos büntető jogszabályok összeállítása szerint e cselekmények a ... halált okozó testi sértés, valamint ... hivatali hatalommal visszaélés alapos gyanúját keltették.”⁷³

Karcagi újratemetésére 1991. október 23-án került sor. Sírja a karcagi forradalmi megemlékezések állandó színhelye.

Kahler Frigyes egy előadásában⁷⁴ így idézte fel Major Miklós ügyész mondatait: „Nem is gondoljuk, hogy milyen nagyszabásúak a verekedések és milyen mélyen ássák alá a karhatalomnak ... a tekintélyét. ... Ha behoznak valakit a karhatalmisták, akár van alapos gyanú a bűncselekményre, akár nincs, azzal kezdik, hogy jól összeverik. ...”

Az 1956 utáni perekben Karcagon és a megyében nem szabtak ki halálos büntetéseket. Karcagról több mint 30 polgári egyént és katonát ítélték el. Közülük többen csak 1963-ban szabadultak.

Tudható azonban, hogy a megalakuló karhatalom brutális, a tömeges megfélemlítés céljából végrehajtott garázdálkodásait elszenvedte a város.⁷⁵

A megtorlás enyhébb esete az állásból való elbocsátás volt: az oktatási intézményekből, a hadseregből, a téesszából. ... A civil áldozatok száma több százra rúg.

72 Legfőbb Ügyészség 55.495/1958. Kovács Géza 1956-os gyűjteményében.

73 Legfőbb Ügyészség Nyfl. 10.275/1990. Kovács Géza 1956-os gyűjteményében.

74 Kahler Frigyes: Az 1956-os megtorlások vázlatos áttekintése. Az 56-os forradalom évfordulója alkalmából rendezendő tudományos konferencián elhangzott előadás 2002. október 22-én a XX. Század Intézetben

75 1990 folyamán Körmendi Lajos számtalan interjú készített a forradalomban résztvevőkkel. Ezekből a hanganyagokból is kiderül, hogy számtalan esetben terrorizálták a karcagi forradalomban inaktív, céljaival azonban egyetértő személyeket is. Pl.: 1990. február 5.: Interjú Bene Imrével, Bene Pállal, Hajnal Istvánnal.

ÖSSZEZÉS

1956 igazi főszereplője a magyar társadalom. 1956 forradalmának fellépői közül kiemelkednek a diákok, a fegyveres felkelők és a forradalmi szervezetek tagjai, aktivistái.

Az erőszakos tsz-szervezés, a vallásgyakorlás ellehetetlenítése, az iskolák államosítása (ekkor lesz a karcagi Nagykun Református Gimnáziumból is Gábor Áron Gimnázium), a mindennapok nyomora, az öngazgatás hiánya vezetett a változások iránti igény kimondásáig.

A karcagi '56-os események természetesen önmagukban nem vizsgálhatók. Ahogy láttuk, a karcagi forгатókönyv az országos történeseknek szinte minden pontján megfeleltethető.

A karcagi önszerveződésre jellemző volt a magas munkásrészvétel, a húszas-harmincas generáció vezető szerepe (Danka 35, Filep 25, Antal 33, Hagymási 28 éves), a honvéd tisztikar felülreprezentáltsága és meghatározó szerepe a forradalmi bizottságokban.

A karcagi forradalmi politikai szerveződés számos vonatkozásban hasonlított a budapestihez, a szolnokihoz. Teljes az egyezés a forradalmi követelések tekintetében, akkor is, ha szinte minden üzemi munkástanács, bizottság, szervezet megjelenítette sajátos, egyéni követeléseit is.

Az ún. központi nap eseménysora is tulajdonképp hasonlóan zajlott le.

A diákság kezdeményezett, azt általánossá váló tömegdemonstráció követi. Itt követeléseket fogalmaznak, kialakul a későbbi vezető mag, akik tárgyalnak a helyi hatalommal, és ha ez sikertelen vagy nem kielégítő, akkor a folyamatot a régi rendszer erőivel való konfrontáció zárja le.⁷⁶

A régi rendszer szimbólumainak eltávolítása is része a megmozdulásoknak, egyfajta „népítélet-szerű rituális cselekedetről”⁷⁷ beszélhetünk. Leszedik a vörös csillagokat, eltávolítják a Rákosi-címert, ledöntik a szovjet emlékműveket.

További feladat az újonnan felállított néphatalmi szervek előtt a közigazgatás, a mindennapi élet zavartalanságának biztosítása, miközben a régi helyett új gazdasági-társadalmi politikát kell kiépíteni.

Mint tudjuk, erre már nem került sor, az év végétől egyre erőszakosabb eszközökkel megkezdődött a politikai-közigazgatási restauráció és elkezdődött a minden képzeletet felülmúló megtorlás.

76 Rainer M., 2001

77 Sinkó Katalin: A politika rítusai: emlékműállítás, szobordöntés. In: A művészet katonái. Sztálinizmus és kultúra. Szerk. György Péter és Turai Hedvig. Budapest, 1992. 67. p.

Fülöp Tamás

A „rizs árdifferencia ügye”.

A karcagi termelészövetkezeti tagság megmozdulása az 1956-os forradalom időszakában

1956. október végén – a helyi forradalmi események hatására – két karcagi termelészövetkezet tagsága szabályosan fellázadt az igazságtalannak tartott, bár épp megszűnőben lévő kötelező beszolgáltatási rendszer ellen. Követelésükben az az elsősorban anyagi jellegű igény fogalmazódott meg, hogy a terményforgalmi vállalat helyi raktára adja vissza a tagoknak a közös gazdaság által már beszolgáltatott, s csupán az állami szabad felvásárlási árnál jóval alacsonyabb beadási áron kifizetett terménymennyiségüket. A beszolgáltatási hivatal irodájához vonuló, közel 600 elszánt téesztagot maga mögött tudó delegáció célja az volt, hogy a tagság által beadott rizst visszakapják, s így a tagok az általuk megtermelt terményt a mázsánként 570 Ft-tal magasabb „szabad forgalmi áron” saját maguk értékesíthessék. Elszántságukat – a bizonytalan politikai helyzettel együtt járó készlet-felhalmozási szándék mellett – elsősorban az a körülmény növelte, hogy a beszolgáltatási rendszer bejelentett eltörlésével a beadást már teljesítő, s csupán az alacsonyabb (250 Ft/mázsás) beadási árhoz jutó termelészövetkezeti tagok sokkal rosszabbul jártak volna, mint azok a közös gazdaságokban dolgozók, akik még nem teljesítették kötelezettségüket, s most rizstermésüket a 820 Ft/mázsás állami szabad felvásárlási áron adhatták el. A konfliktust később feltáró szakértői jelentés szerint az így keletkezett árkülönbözetből fakadóan a beszolgáltatást nem teljesítő téeszkek tagsága éves szinten – 400 teljesített munkaegység esetén – átlagosan akár 3.000 Ft-tal is jobban járhatott volna, mint a beszolgáltatást már teljesítő karcagi termelészövetkezetek tagsága, ami a korabeli ár- és bérvizonyok ismeretében akár egy negyedévnyi átlagjövedelemnek megfelelő pénzüsszegtől való elesést is jelenthetett volna.

A helyi forradalmi tanács, látva a tagok elszántságát, egyhangúan a követelések (igaz nem teljes mértékű) teljesítése mellett döntött; a téesz tagok – a beszolgáltatási ár visszafizetésével – visszakaphatták leadott rizstermésük 50%-át. Csakhogy a karcagi forradalmi tanács döntése precedenst teremtett: néhány nappal később nemcsak a város, de a Nagyunság és a megye más rizstermelő téeszkei is hasonló követelésekkel álltak elő. A megrendült korábbi, s a még meg sem szilárdult új politikai hatalom, illetve az egymásnak is ellentmondó utasításokat kibocsátó helyi igazgatási szervek valójában nem voltak képesek a megyei szintre terebélyesedő rizs-ügyet kezelni. A megszűnőben és átalakulóban lévő országos szervektől pedig még november közepén is hiába vártak állásfoglalást a megyei tanács illetékesei. A forradalmat eltipró, saját helyzetének megszilárdításával foglalkozó új hatalom november-december folyamán egyelőre tehetetlenül szemlélte a mind több téeszt és téeszcsét érintő felbomlási folyamatot. Az áttekinthetetlennek és tisztázatlannak tűnő hatalmi helyzet a paraszti társadalom mind több tagjában az egyéni gádzálkodáshoz való visszatérés lehetőségének az illúzióját keltette. A levéltári források

tanúsága szerint a nagykunsági termelészövetkezeti tagság elkeseredett akciójában – a paraszti társadalom nehéz anyagi körülményeit figyelembe véve korántsem mellékes – egyéni anyagi érdekek mellett az elmúlt évek erőszakos kolhozosítási törekvéseivel, valamint az egyéni gazdálkodókat és téeszeket egyaránt súlytó beszolgáltatási rendszerrel szemben érzett ellenszenv, illetve az okszerűbb szövetkezeti gazdálkodás lehetőségébe vetett remény egyaránt megtalálható volt.¹

Az 1956-os forradalmi események hatására, illetve a paraszti társadalomban az 1948 és 1956 között felhalmozódott feszültségek következtében november-december folyamán – az agrárvidék legszélesebb rétegét érintő társadalmi megmozdulásként – az erőszakosan életre hívott termelészövetkezeti mozgalom súlyos megrázkódtatásokon ment keresztül. 1956 őszén a korábbi hatalom összeomlásával, a helyi politikai gamitúra kompromittálódott tagjainak eltávolításával elhárult az akadályja annak, hogy mind több termelészövetkezet és termelészövetkezeti csoport tagsága döntsön a kollektív gazdaságból való kilépés és a szövetkezet feloszlata mellett. S bár Szolnok megye tiszántúli része az 1950-es évek elején a téeszszervezés kiemelt mintaterületének számított, a szövetkezetek működésében tapasztalható zavarok – az eladósodás, az alacsony jövedelmezőség, a tagság elégedetlensége – talán még az országos átlagnál is erőteljesebben jelentkeztek.² A téesztagság soraiban felgyülemlett általános elégedetlenség 1956. október 23. után Szolnok megye kollektív gazdaságaiban is gyakorta vezetett a nemkívánatos téeszelnökök, könyvelők, agronómusok eltávolításához.³

Karcag – Tiszafüred és Kunhegyes mellett – azok közé a tiszántúli települések közé tartozott, ahol a lakosság jóval határozottabb követeléseket fogalmazott meg a helyi pártszervezetek felszámolásával, a rákosista-sztálinista vezetők eltávolításával és a nemzeti érdekek érvényesítésével kapcsolatban. A Karcag városában 1956. október 27-én tartott nagygyűlésen az összegyűlt tömeg nem elégedett meg a volt városi párttitkár által összeállított 16 pontban szereplő javaslatokkal, ezért a gimnázium tanárainak, illetve más helyi értelmiségieknek a bevonásával a helyszínen új bizottságot alakítottak, amely átfogalmazva és 19 pontra kiegészítve az iratot, új, a korábinál határozottabb követeléseket tartalmazó kiáltványt készített, s fogadtatott el a jelenlévőkkel. A karcagi 19 pont olyan politikai, nemzeti igényeket is tartalmazott, amelyek a Karcag városi pártbizottság – az országos forradalmi események előrehaladtával még a szolnoki 16 pontnál is élesebb – eredeti javaslataiban nem szerepeltek. A helyi forradalmi munkástanács elnökévé a 35 esztendő, mezőgazdasági egyetemi végzettséggel rendelkező téeszelnököt, Danka Istvánt választották.⁴ A karcagi és túrkevei forradalmi gyűlések radikalizálódására az is minden

1 A per anyaga a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Levéltárban a Szolnok Megyei Bíróság iratai 91/1957. forráshelyen található. (SZML, Szolnok Megyei Bíróság iratai 91/1957.)

2 Cseh Géza: Szolnok megye. In.: A vidék forradalma 1956. Szerk.: Szokolczai Attila, Á. Varga László. I. köt. 1956-os Intézet-Budapest Főváros Levéltára, Bp., 2002. 337-388. p. A hivatkozott rész: 364. p. (A hivatkozott tanulmány a továbbiakban: Cseh 2002)

3 A megyei tanács mezőgazdasági osztálya által 1957 elején készített jelentés szerint a megyei termelészövetkezetek közel ötödénél már a forradalom előtt súlyos feszültségek forrását jelentette, hogy a közös gazdaságok élére a földművelésügyi minisztérium utasítása alapján, 1955 során más területről odahelyezett, a mezőgazdasági termelésben járatlan, de kiemelt anyagi juttatásokban részesített káder-elnökök tevékenykedtek. SZML, Tészöv megyei megbízottjának számnélküli iratai 1956.

4 SZML, Szolnok Megyei Bíróság iratai 91/1957.

bizonytal hatással volt, hogy ezeken a népgyűléseken a debreceni egyetem bizottságának képviselői is megjelentek, akik röplapokat osztogattak, s a résztvevőket, valamint a forradalmi tanácsok tagjait határozottabb fellépésre ösztönözték.⁵ A megyeszékhelytől távolabb eső települések, így Karcag forradalmi eseményeire – a telefonvonalak üzemzavarai, a tömegközlekedés megbénulása és a szovjet haderő állandó vonulása miatt – a megyei forradalmi munkástanácsnak tulajdonképpen nem volt befolyása. Éppen ezért a forradalmi testületek helyi vezetőinek igen jelentős szerepe volt abban, hogy a megye távolabbi településein élők tömeges vérontás és jelentősebb atrocitások nélkül élték meg az 1956-os eseményeket.

Danka István 7 holdas nádudvari kisparaszti családból származott, 1943-ban szerzett diplomát a kolozsvári mezőgazdasági egyetemen. Apja 1953-as halála után özvegy anyja a család földjével belépett a téeszbe, a megélhetés érdekében 1955-től a karcagi gépállomásnál üzemgazdász feladatokat látott el, majd a város harmadik legnagyobb özszerülettel (1955-ben 4.747 kat. holddal) rendelkező kollektív gazdaságában, a Béke téeszben főkönyvelő lett. Az október végén, november elején meginduló termelőség-tervezési felbomlási folyamat a karcagi közös gazdaságokat is elérte. Danka közreműködésével a Béke téesz tagsága 1956. november elején leváltotta a szövetkezet korábbi elnökét, majd december 3-án, a téesz közgyűlésén a tagság egy része kilépett a régi szövetkezetből, s Danka vezetésével – az ötvenes évek elején háttérbe szorított nemzeti érzelmeket is kifejezendő – Hunyadi néven új termelőség-tervezetet hoztak létre.⁶ Danka az 1950-es évek első felében a karcagi termelőség-tervezetben országosan is elismert, eredményes növénynevelési kísérleteket vezetett, kukoricanevelésével 2 országos díjat is nyert, a cukorrépa termelés területén pedig kiemelkedő termésátlag-eredményeivel hívta fel magára a figyelmet.⁷ Képzettsége, szaktudása és ismertsége révén vált az 1956-os helyi forradalmi események egyik kulcsszereplőjévé. A periratok szerint higgadtságával, kompromisszumkészségével fontos szerepet játszott az elégedetlenkedő termelőség-tervezési tagság lecsillapításában, sikeresen akadályozta meg a helyi események radikalizálódását. A forradalom ideje alatt – hogy országos és helyi eseményekről tájékoztassák a karcagi közvélemény – 1956. október 29. és november 28. között megjelentette a városi forradalmi tanács, majd november közepétől a városi tanács vb. közlönyeként a Karcagi Híradót.⁸ Dankát a forradalom leverése után „népellenes izgatás”, „sajtótermék engedély nélküli előállítás és terjesztése”, valamint „társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett hűtlen kezelés” vádjával tartóztatták le 1956. december 20-án.⁹

5 SZML, Pártarchívum, 61. fond 1. fondcso. 1956. 1. 6.e. Vö.: Cseh 2002 352. p.

6 SZML, Szolnok Megyei Bíróság iratai 91/1957.

7 Uo.

8 Karcagi Híradó 1956. október 29. – 1956. november 28. I. évf. 1-9. szám.

9 Rendőrségi napi jelentések. Belügyi iratok 1-2. (I. köt. 1956. okt. 23.-dec. 12. II. köt. 1956. dec. 13. – dec. 31.) Összeáll.: Kajári Erzsébet, jegyz.: Kajári Erzsébet, Szokolczai Attila. BM és 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutató Intézete, Bp., 1996. I. köt. 75. p., 100. p., 112. p. 131. p. (Hivatkozott kötet a továbbiakban: Rendőrségi napi jelentések) 232. p., ill. SZML, Szolnok Megyei Bíróság iratai 91/1957.

„Karcag város közhangulatát a Dózsa, a Szabad Ifjúság és a Táncsics termelőszövetkezetek feloszlását kimondó közgyűlései foglalkoztatják. A tsz-ekből kilépő tagok úgy nyilatkoztak, hogy ha nem kapják vissza a bevitt földjeiket, úgy kapával és kaszával csinálnak újabb Dózsa-forradalmat.” – jellemezte a településen tapasztalható feszültséget 1956. december 5-i jelentésében az országos belügyi szerveknek Varga Sándor megyei rendőrőrkapitány.¹⁰ A korabeli jelentések szerint Karcag valóban azon Szolnok megyei települések sorába tartozott, ahol különösen nagyarányú volt a termelőszövetkezetek felbomlása és a téesztagság kilépése. A felbomlási folyamat mértéke már november közepén jól kirajzolódott, s ezt megerősítette a megyei tanács vb. mezőgazdasági igazgatóságának vezetője által az 1956. november 14-i Karcag, Kisújszállás, Túrkeve, Mezőtúr téeszvárosokba tett kiszállás tapasztalatairól készített feljegyzése is.¹¹ Eszerint „*a karcagi Kossuth és Előre tsz-ek feloszlának. A Ságvári tsz. háromnegyed része kiakar (sic!) lépni. A Lenin tsz-be (sic!) 60 fő marad aki mezőgazdasági tsz. alapszabály szerint gazdálkodik, a többi tszcs. alapszabály szerint kíván gazdálkodni. A Szabadság tsz. háromfelé kíván válni. A Táncsics tsz. 70%-a akar kilépni. Az Április 4. tsz, amely korábban a Kossuth és Rákóczi tsz-ekből lett egyesítve, most ketté akar válni és tszcs. alapszabály szerint gazdálkodni. A Köztársaság 1/3-a ki kíván lépni. A Szabad Ifjúság tsz. 50%-a akar kilépni. A Damjanich tsz-be (sic!) még nem döntöttek. A Dózsa tsz-nek a többsége megmarad. A Béke tsz. úgy határozott, hogy ezt a gazdasági évet még közösen végig dolgozzák és a következő évben fognak dönteni, hogy maradnak-e vagy nem, és ezzel kapcsolatban felhívást intézett a város többi tsz-éhez, hogy kövessék a példáját.*”¹² A jelentés a karcagi termelőszövetkezeteket illetően lényegében azt a folyamatot rögzítette, aminek jellegzetességeit a termelőszövetkezeti városok téeszfelbomlásaival kapcsolatban már korábban megismertünk. A karcagi téesztagok egy része (Kossuth, Előre, Ságvári, Szabadság, Táncsics téeszkek esetében) a gazdálkodási nehézségek és az eladósodottság mértéke miatt kívánt kilépni a kolhoz-típusú szövetkezetből. A téesztagok másik része (Szabadság, Április 4.) azért kívánta a szövetkezetet feloszlani, mert korábban adminisztratív intézkedésekkel több téeszből egyesítették őket. A kollektív gazdaságok tagságának újabb része pedig kisebb taglétszámú, intenzívebb termelésű, szaktudás- és munkaigényesebb mezőgazdasági társulást, rizs-, zöldség-, állattenyésztési, stb. szakcsoportokat kívánt életre hívni. S voltak olyan termelőszövetkezetek (Köztársaság, Szabad Ifjúság, Dózsa), amelyek a tagok nagyszámú kilépése ellenére megmaradtak.

Ez a felbomlási folyamat a karcagi termelőszövetkezetek számának változásában azonban nem tükröződött vissza, hiszen a kiemelt szövetkezeti városnak számító településen 1956. november közepe és 1957. január eleje között a téeszkek száma 12-ről 16-ra emelkedett.¹³ A jelenség magyarázata abban keresendő, hogy 1956-57 fordulóján a termelőszövetkezetek felbomlása csak részben és időlegesen ment végbe, s a régi szövetkezet feloszlása a legtöbb esetben nem jár együtt a teljes megszűnéssel; a tagok

¹⁰ Rendőrségi napi jelentések I. köt. 338. p.

¹¹ SZML, Teszöv megyei megbízottjának számnélküli iratai 1956.

¹² Uo.

¹³ Urbán László: Az első termelőszövetkezeti városok agrárpolitikai szerepének kialakulása, változásai és gazdasági hatásai. Kandidátusi értekezés. Kézirat. Bp., 1988. 247-248. p.

közösen maradó kisebb hányada gyakorta új termelőszövetkezetet, vagy termelőszövetkezeti csoportot hozott létre. Karcagon 1956. december 23-ig a 12 téészből 10 tagsága mondta ki a feloszlást, de ezekből a téészekből 11 új termelőszövetkezet is alakult egyben, így a téészek számában csökkenés helyett növekedés volt regisztrálható. Az újonnan létrehozott téészek taglétszáma és földterülete azonban jelentős mértékben lecsökkent, hiszen a 11 új karcagi téész a korábbi 2.785 tag helyett csupán 692 fővel, és a 32.386 kat. holddal szemben 19.200 holdon gazdálkodhatott.¹⁴ A termelőszövetkezeteket elhagyó tagság egy része munka- és szaktudásigényes rizstermelő téészcsoportot hozott létre, más részük visszatért a szövetkezeti keretek nélküli egyéni gazdálkodáshoz.

„Karcag egyébként tudvalevőleg termelőszövetkezeti város” – szölte a karcagi forradalmi tanács vezetője ellen 1957-ben készített vádirat szakértői megállapítása, de mindemellett olyan kiemelkedő országos rizstermelő helynek is számított, ahol a téészek bevételeinek közel 50%-át a rizstermelés adta.¹⁵ Vagyis a település (Mezőtúr, Kisújszállás és Túrkeve mellett) nemcsak azok közé a kiemelt tiszántúli települések közé tartozott, ahol az 1940-es évek végén a termelőszövetkezetek szervezése a leggyorsabb ütemben zajlott le, hanem az országos rizstermelés közel 50%-át adó Szolnok megye egyik rizstermelő központjának is számított. Ez határozta meg alapvetően az 1956 végére kialakult helyzetet a Szabadság és Táncsics termelőszövetkezetek esetében is, ahol az 1956-os közepesnek számító rizstermésből várható bevételek mértéke döntően befolyásolta a tagok éves jövedelmi viszonyait is. Megművelt területük és taglétszámuk alapján e két termelőszövetkezet Karcag legnagyobb kollektív gazdaságai közé számított. 1955-ben a Szabadság téész 609 fős tagsága 6.841 holdat művelt, míg a Táncsics téész 470 fővel 4.990 holdon gazdálkodott.¹⁶ Ezekben a termelőszövetkezetekben az 1956-os esztendőben a kedvezőtlen időjárás, a rosszabb minőségű földek és a gyengébb termés miatt az egy munkaegységre jutó munkaegység-érték jóval kevesebbnek ígérkezett, mint a többi termelőszövetkezetnél. Nyilván ebből az is következett, hogy a két téész tagsága évvégén a köztartozások lerovása után fennmaradó tiszta bevételekből várhatóan lényegesen alacsonyabb, zömmel természetben, kisebb részt pénzben kifizetett jövedelemhez juthatott. Ráadásul ezek a termelőszövetkezetek már 1956 októberében a kötelező beszolgáltatás eltörlése előtt teljesítették beadási kötelezettségeiket. Ez pedig azzal a korántsem jelentéktelen pénzügyi hátránnyal járt, hogy a tagok munkaegység-értékét is meghatározó téészbevételekben a termelőszövetkezet által megtermelt rizs csupán a 250 Ft/mázsa beszolgáltatási áron szerepelt, miközben a rizs állami szabadfelvásárlási ára ennél jóval magasabb volt.

1956. október 29-én, két nappal a helyi forradalmi tanács megalakulását követően a Szabadság téész tagjai úgy döntöttek, hogy mivel az új Nagy Imre-kormány ügyis kilátásba helyezte a beszolgáltatási rendszer eltörlését, a terményforgalmi vállalat helyi kirendeltsége adja vissza a téész által megtermelt, de már beadott terményeket.¹⁷ A periratok tanúsága szerint a Szabadság téész „népes küldöttsége” a karcagi városi tanács

14 Uo. 248. p.

15 SZML, Szolnok Megyei Bíróság iratai 91/1957.

16 Szolnok megye statisztikai évkönyve 1952-1955. I. évfolyam KSH Szolnok Megyei Igazgatósága, Szolnok, 1956. 191. p., ill. 229. p.

17 SZML, Szolnok Megyei Bíróság iratai 91/1957.

begyűjtési osztályánál azzal a követeléssel jelent meg, hogy „*a beadás eltörlése folytán adják vissza az összes általuk beadott terményeket*”.¹⁸ A karcagi begyűjtési hivatal vezetője szerint a feldühödött téesztagok még azt is kilátásba helyezték, hogy visszakövetelt terményeiket, ha kell, a rizshántoló malomból is visszahozzák, nehogy a terményt a szovjet katonaság elvigye. A begyűjtési osztály vezetői azonban nem mertek saját hatáskörükben dönteni a terményraktárak megnyitásáról, így az elégedetlenkedő küldötteket a karcagi forradalmi tanács elnökéhez, Danka Istvánhoz küldték. A forradalmi tanács előtt az egyre dühösebb téesztagok megismételték követeléseiket, s azt is hozzátették, „*amennyiben nem történik intézkedés terményeik visszaadása érdekében, úgy felvonultatják a tsz udvarán várakozó 600 főnyi tömeget, s a raktárak feltörése útján elégtételt követelnek*”.¹⁹ A felbőszült tömeg valószínűleg tisztában volt azzal, hogy a visszakövetelt terményt az októberi események miatt még nem szállították el a városból, és az a terményforgalmi vállalat karcagi telephelyén, illetve a rizshántoló malomban van. A vizsgálat szerint 1956 október végén a karcagi téeszektől begyűjtött 180 vagonnyi rizst és 100 vagonnyi egyéb terményt a vállalat 5 telephelyén tárolták, illetve 113 vagon nyers és 45 vagon hántolt rizst őriztek a hántolómalomban.²⁰

A tagok számára a legnagyobb anyagi és erkölcsi sérelmet tulajdonképpen az okozta – fogalmazta meg vallomásában a megyei forradalmi tanács mezőgazdasági biztosa –, hogy 1956 október végén a forradalmi megmozdulások hatására a beszolgáltatási rendszer eltörlését éppen akkor helyezték kilátásba, amikor a megyében a rizs betakarítása és cséplése folyamatban volt.²¹ A betakarítást és cséplést előbb megkezdő, s a beszolgáltatást így a többiekhez képest korábban teljesítő termelőszövetkezetek terményeik után csupán a lényegesen alacsonyabb beszolgáltatási árat kapták meg, míg azok a téesztagok, amelyek késlekedtek az aratással és a beszolgáltatás teljesítésével, már a több mint háromszoros szabad felvásárlási árat vehették kézhez terményük ellenértékéért. A termelőszövetkezeti tagság problémájával korábbi munkaköréből adódóan tökéletesen tisztában lévő karcagi forradalmi tanács elnöke megpróbálta meggyőzni a megjelenteket arról, hogy a követelés teljesítésének nincsenek meg a törvényes feltételei. De mivel a tömeg nem volt hajlandó engedni, a tettelességgel fenyegető indulatok csillapítása érdekében a téeszelnök-tanácselnök megpróbált egyezsége jutni a tagokkal. Danka persze nem kívánt ilyen horderejű kérdésben egymaga döntést hozni, s a problémát meg akarta vitatni a megyei forradalmi munkástanács vezetésével is, ám a telefonösszeköttetés zavarai miatt terve meghiúsult. Dönteni pedig kellett, hiszen a korabeli szakértői vélemény szerint a tömeg feltartóztatása még karhatalom segítségével is bizonytalannak tűnt. A helyi begyűjtési hivatal vezetése szintén törvénytelennek ítélte a lépést, de a nagy és ellenséges tömegre hivatkozva nem merte a követelés teljesítését megvétózni: „*arra az álláspontra helyezkedtek, hogy bár a kérdés ilyként való elintézésére törvényes lehetőség nincsen, a fenyegető erővel ható követelés ilyként való kielégítése elől nem lehet kitérni*” – állapította

18 Uo.

19 Uo.

20 Uo.

21 Uo.

meg a korabeli szakzsargon nyelvén a vizsgálat.²² A karcagi terményforgalmi vállalat telepvezetőjének tanúkihallgatási jegyzőkönyvben szereplő vallomása szerint „ha a kiadást megtagadta [m] volna, az emberek minden körülmények között feltörték volna a raktárt”.²³ Végül Dankának a Szabadság téesz tagjaival sikerült abban megállapodnia, hogy a téesztagok a beadási ár visszafizetésével visszakapják a már beadott rizsük 50%-át. Ezzel a lépéssel elméletileg elhárult az akadálya annak, hogy a tagok az általuk megtermelt rizsnek legalább a felét a magasabb szabadforgalmi áron értékesíthessék.

Az ügy ezzel azonban korántsem ért véget: egy nappal később a Tánacsics Tsz küldöttsége jelent meg a karcagi forradalmi tanácsnál, és a delegáció ugyanazzal a követeléssel és fenyegetéssel fordult a testület vezetőjéhez. A városi párttitkár és a begyűjtési hivatal vezetője óva intette Dankát az újabb igények teljesítésétől, mert tisztában voltak azzal, hogy a téesz már beszolgáltatott terményeinek a visszaadása most már valóban lavinát indíthat el a karcagi téeszek körében, s ezt követően minden bizonnyal a település valamennyi rizstermelőcsoportja hasonló igényekkel fog fellépni.²⁴ Az elnök – egyelőre felsőbb utasítások és egyértelmű országos vagy megyei állásfoglalás hiányában – végül ezzel a küldöttséggel is arra a megállapodásra jutott, hogy a jelképes beszolgáltatási ár visszafizetésével a tagoknak vissza kell adni a beadott rizsük 50%-át. A döntés hatása nem maradt el, s ettől a naptól kezdve egymást érték a karcagi rizstermelő szervezetek, majd termelőszövetkezeti csoportok küldöttei a forradalmi tanács elnökének irodájában.

„Elnök közli, hogy a Szabadság és Tánacsics Tsz-ben valósággal anarchia van. Osztanak mindent.” – jellemezte a város termelőszövetkezeteiben uralkodó november eleji hangulatot a karcagi forradalmi tanács 1956. november 2-i üléséről készült jegyzőkönyv. Ilyen előzmények hatására született meg a tanács kollektív döntése arról, hogy a karcagi forradalmi tanács „a termelőszövetkezeteknek, termelőszövetkezeti csoportoknak egyéni termelőknak a B. jegyre beadott nyersrizs 50%-át 250 Ft térítés ellenében, mivel a raktárakban nagy mennyiségben van nem megfelelő körülmények között, visszaadja”.²⁵ A helyi hatalmi-közigazgatási rendszer néhány nappal korábban megalakult új legfelsőbb intézménye, látva azt, hogy a szükséges terménymennyiség a település raktáraiban rendelkezésre áll, a téesztagság soraiban kialakult feszültségek csillapítása érdekében 1956. november elején úgy döntött, hogy a Szabadság és Tánacsics Tsz mellett a további 19 karcagi téesz, téeszcsé, valamint a rizst beszolgáltató egyéni termelők – a mázsánkénti 250 Ft-os beadási ár visszafizetésével – visszaigényelhetik az általuk beadott rizs 50%-át. E döntés értelmében Karcag téeszei és egyéni gazdái összesen 15.565 mázsányi nyersrizst kaphattak vissza a terményforgalmi vállalat raktáraiból. Mindez kiegészült a Karcagi Hántoló- és Órlőmalomból a termelőknak visszaszolgáltatót 72 vagon és 31 mázsa „rizsá”-val is (sic!).²⁶ Karcagon a Danka István vezette forradalmi tanács a beszolgáltatási és szabad felvásárlási ár különbözetét a beadott rizs 50%-ában állapította meg, de ezt a különbözetet a termelők elsősorban nem készpénzben, hanem hántolt rizsben kapták meg. A termelőknak így – az 1956-ban érvényben lévő rizscsere szabályai szerint – a visszakapott nyersrizs 50%-át

22 Uo.

23 Uo.

24 Uo.

25 Uo.

utalványozták ki hántolt rizsben, vagyis a termelők ténylegesen a beszolgáltatott rizsmennyiség tömegének negyedét kapták meg hántolt rizs formájában. Karcag termelőszövetkezetei esetében ez összességében 7.251 mázsa hántolt rizs kiadását jelentette.²⁷ „Mindez azután napok alatt lejátszódott, úgyhogy november 4-ére már zömmel ki volt osztva a rizs.” – áll a karcagi begyűjtési hivatal vezetőjének vallomásában.²⁸

A karcagi tanács vb. elnökének várható következmények tekintetében megfogalmazódó aggályai az elkövetkező hetek eseményei tükrében alábecsültnek minősültek. A nagykunsági település forradalmi tanácsának döntése nemcsak a város, de egész Szolnok megye rizstermelő szövetkezeteire is földindulásszerű hatást gyakorolt. A karcagi eset híre futótűzként terjedt a megye rizstermelő térszei körében, s a Tiszavidék című újság 1956. november 22-i számában megjelent cikk szerzője – a karcagi, kisújszállási, mezőtúri és túrkevei példákra hivatkozva – a Kunhegyesi járás rizstermelőivel szemben is hasonlóan méltányos kártalanítást kért a terményforgalmi vállalat helyi képviselőitől, a beadott „rizskása” utáni különbözet kifizetésével.²⁹ A karcagi eset a megyei rizstermelő térsztsátság körében nagy visszhangot váltott ki, de más településeken a termelőknek a helyi hatalommal és a terményforgalmi vállalat kirendeltségeivel nem minden esetben sikerült egyezsége jutniuk. A helyzetet tovább bonyolította, hogy a begyűjtött terményeket kezelő/raktározó terményforgalmi vállalat megyei vezetése nem volt hajlandó engedélyezni a termény visszaadását és a raktárak megnyitását. A többi rizstermelő település vezetése az ügy rendezése érdekében a Szolnok megyei forradalmi munkástanácshoz fordult segítségért.

A Szolnok megyei forradalmi munkástanács vezetése, látva a rizs-probléma feltartóztatatlanságát, 1956. november 3-án géptáviratban fordult a begyűjtési minisztériumhoz, hogy engedélyezze a beszolgáltatott rizs kiadását. A felszámolás alatt álló tárca miniszterhelyettesének álláspontja szerint „*azok a tsz-ek és egyénileg dolgozó parasztok, akik a rizs beadási kötelezettségüket (70-80 százalék) a forradalmi napok előtt teljesítették, részükre a b. és sz. ár közötti különbözetet ki kell fizetni*”.³⁰ A mezőgazdasági igazgatóság megyei munkatársai felhívták a felsőbb szervek figyelmét arra, hogy ez a különbözet csupán Szolnok megye rizstermelő szövetkezetei esetében is meghaladhatja a 120 millió Ft-ot. „*Az árkülönbözet ki lesz fizetve. Ennek módozatairól a lehetőségekhez mérten mielőbb kormányintézkedést fognak küldeni.*” – hangzott a minisztérium hivatalos álláspontja.³¹ A bizonytalan politika helyzetben a kormánytisztviselők egyfelől attól tartottak, hogy miként lehet előteremteni a kifizetésekhez szükséges pénzt, másrészt az aggályok között – a korabeli közgazdaság-elméleti trend szerint – az is felmerült, hogy a rizs árkülönbözetének kifizetésével a megye parasztságához áramló nagyobb összegű készpénz és az így keletkezett vásárlóerő negatív módon befolyásolhatja a kereskedelmet, s inflációs folyamatokat indíthat el az országban.

26 Uo.

27 Uo.

28 Uo.

29 Tiszavidék 1956. november 22.

30 SZML, Szolnok Megyei Bíróság iratai 91/1957.

31 Uo.

Mivel az országban uralkodó közállapotok miatt a főhatóságok részéről érdemi intézkedések nem történtek, a „rizs árdifferencia ügye” még november közepén sem rendeződött. A rizs árkülönbözetét visszakövetelő újabb és újabb téveszküldöttségeket fogadó megyei forradalmi tanács november 15-én – majd válasz hiányában másnap is – géptávirón fordult segítségért a november 12-én megalakított közellátási kormánybiztossághoz.³² A későbbi per nyomozati szakaszában, a megyei rendőrfőkapitánnyá kinevezett korábbi megbízott megyei tanács vb. elnök nyilatkozata alapján kiderül, hogy a megyei tanács vb. 1956. november 7-i ülésén a rizs-árkülönbözet kifizetésének kérdését azért volt kénytelen napirendre tűzni, mert „*ekkor már megyeszerte ismert volt a karcagi eset, és megyénk majdnem minden rizstermelő községében hangzottak már el ekkor olyan követelések, hogy ha Karcagon ki lehetett fizetni, akkor azt ki kell fizetni minden termelőnek. Ekkor a megyei tanács vb. úgy határozott, hogy az ügyet a kormány elé terjeszti.*”³³ A kormány-összekötő útján zajló fővárosi tárgyalásokon a közellátási kormánybiztosság tagja a Szolnok megyei rizsárkülönbözet ügyében azt a választ adta, hogy „*ha a megye parasztsága ebben a kérdésben élesen foglal állást, és nem lehet a kedélyeket másképp megnyugtadni, fizessék ki, de úgy, hogy a kifizetések ne essenek egyidőbe (sic!), hanem húzódjanak el januárig, hogy azután a nagy összegű pénz a kereskedelemnek ne jelentsen komolyabb megterhelést, és így ne idézzen elő inflációs veszélyt.*”³⁴ A kifizetésekkel történő kecsgetetés és az időhúzás mögött – a gazdasági kérdéseken túl – nyilvánvalóan a Kádár-kormány megszilárdításának taktikai szándéka is ott húzódott.

A karcagi forradalmi tanács döntése értelmében kialakult gyakorlatot a megyei tanács határozata november közepén terjesztette ki megyei szintre. A Szolnok Megyei Tanács nem is igen tehetett mást, hiszen a vb. megbízott elnöke szerint november közepén „*... egymásután érkeztek a küldöttségek. Nem lehetett megszámlálni, hogy honnan és hány küldöttség érkezett ebben az ügyben, de a küldöttségek egymást érték.*”³⁵ A Szolnok megyei Tanács vb. megbízott elnöke – a forradalmi munkástanács intézkedésének megfelelően – 1956. november 14-én adta utasításba a járási és városi tanácsok végrehajtó bizottságainak, illetve a terményforgalmi vállalat megyei vezetőjének, hogy a megyei rizstermelők részére a már beszolgáltatott termény vonatkozásában a beadási és szabad forgalmi ár közötti különbözetet kifizessék, vagy a már beszolgáltatott rizs egy bizonyos mennyiségét adják vissza. S mivel „*mintegy 80%-ban a megye területén így került végrehajtásra, a Végrehajtó Bizottság ebben a kérdésben úgy foglalt állást, hogy a már beszolgáltatott rizs 50%-át a termelők részére ki kell adni a már kifizetett átvételi ár visszafizetése ellenében.*”³⁶ A megyei tanács határozata annyival lépett tovább a korábbi gyakorlathoz képest, hogy azokon a településeken, ahol nincs mód a beszolgáltatott rizs 50%-ának

32 A forradalmi munkás-paraszt kormány nevében Kádár a 3/1956-os rendelettel hívta életre Nyers Rezső vezetésével a közellátási kormánybiztosságot. Tagjai között található az a Sághy Vilmos, aki korábban a begyűjtési minisztérium, majd az új közellátási szerv beosztottjaként a Szolnok megyei rizstermelő téveszküldöttségekkel kapcsolatos ügyekben is intézkedett. Magyar Közlöny, 93. szám 1956. november 12.

33 A nyomozást végző rendőrhadnagy a feljegyzés végén a következő megjegyzést rögzítette: "Mivel Tóth Elvtársat - mint Megyei Rendőrfőkapitányság (sic!) vezetőjét - tanúként kihallgatni nem állt módomban, az általa elmondottakat fentiek szerint rögzítem." SZML, Szolnok Megyei Bíróság iratai 91/1957.

34 Uo.

35 Uo.

36 A megyei tanács vb. 97-28/1956. T/a. számú határozata. SZML, Pártarchívum, 61. fond 1. fondcsoport. 1956. 1. d. e.

visszaadására, ott a termelőszövetkezetek állammal szembeni tartozásaiból kell levonni az átvételi és a szabad ár közötti különbséget összegét. A megyei tanács vb. 1956. november 20-i ülésén, az 159/1956-os számú határozatával hagyta jóvá a megyei tanács elnökének döntését, majd a tényleges kifizetésekkel kapcsolatban leszögezte, „*annak érdekében, hogy a gazdasági életben zökkenő ne állhasson elő, a rizs árkülönbözetének megtérítését két hónapon belül kell végrehajtani*”.³⁷

Az ügy kezelésével kapcsolatos kormánybiztosi leirat november 14-i keltezéssel érkezett meg, de nem a megyei forradalmi tanácshoz, hanem a megyei terményforgalmi vállalat igazgatóságához. E leiratban rögzítésre került, hogy a beszolgáltatás eltörlése előtt beadott rizs után nem jár sem a téeszeknek, sem az egyéni termelőknek árkülönbözet, „*mert ez természetesen kihatásaiban érintené a többi beadási cikket is, és növelné az infláció veszélyét*”.³⁸ A kormánybiztosi utasításnak megfelelően a terményforgalmi vállalat 1956. novemberi, 56-os számú utasításában – ellentétben a megyei tanács október 25-e előtt beadott rizsmennyiségre is kiterjedő határozatával – megtiltotta, hogy a vállalat megyei telepei pénzben, vagy természetben bármiféle árkiegészítést, vagy visszatérítést adjanak. A terményforgalmi vállalat vezetése úgy látta, hogy a megyei forradalmi tanács döntése „*téves értelmezésen alapul*”, ezért csak az október 25-e után átadott rizsmennyiségre engedélyezték a 820 Ft/mázsas szabad forgalmi ár kifizetését. Csakhogy mindeközben a termelőszövetkezeti tagság nyomására bizonyos településeken, s így Karcagon is, a helyi közigazgatási szervek utasítására már megindult, sőt be is fejeződött a terménykiadás. A Szolnok megyéből induló, majd országossá terebélyesedő ügy átfogó rendezésére a közellátási kormánybiztosság felhívása csupán 1956. december 6-án látott napvilágot. A Szolnok, Békés, Csongrád, Hajdú, Bács, Heves, Pest, Fehér és Pest megyei tanácsok végrehajtó bizottságaihoz, közellátási kormánybiztosságaihoz, illetve terményforgalmi vállalataikhoz eljuttatott felhívásban a kormánybiztosság úgy rendelkezett, hogy mivel a begyűjtés 1956. október 25-ével szűnt meg, ezért az „*okt. 25-ig átadott és elszámolt rizstételek után semmilyen címen különbözetet téríteni nem lehet*”.³⁹ Az utasítása szerint az október 25-ig átadott, de el nem számolt rizsmennyiség után a 820 Ft/mázsás árat kell fizetni, de csererizst e tételek után nem lehet utalványozni, míg az október 25. után átadott rizs esetében a szabad forgalmi árat kell alkalmazni. A kormánybiztosi hivatal munkatársa – „*a mihez tartás és megfelelő végrehajtás végett*” – a felhívás mielőbbi továbbítását kérte a járási és városi tanács vb-k felé.

A közellátási kormánybiztosi hivatal utasításának megfelelően a megyei tanács vb. 1956. december 18-i ülésén született döntés a 79-28/1956-os tanácselnöki utasítás, illetve a 159/1956-os vb. határozat hatályon kívül helyezéséről.⁴⁰ E pillanattól kezdve a beadott rizs árkülönbözetének kifizetésével kapcsolatosan a járási és városi tanácsoknak a közellátási kormánybiztosság december 6-i tiltó utasítását kellett irányadónak tekinteniük. A per nyomozati szakaszában 1957. január 14-én a megyei tanács korábbi megbízott elnöke – most megyei rendőrfőkapitány – azt nyilatkozta, hogy a megyei tanács végrehajtó

37 Uo.

38 SZML, Szolnok Megyei Bíróság iratai 91/1957.

39 Uo.

40 A megyei tanács vb. 173/8/1956. számú határozata. SZML, Pártarchívum, 61. fond 1. fondcsop. 1956. 1. 6.e.

bizottsága november 14-én a rizs árkülönbözetének kifizetését/kiadását elrendelő határozatát mindenekelőtt „a karcagi precedens”, valamint „az arra alapított ismételt és állandó követelések” hatására hozta meg.⁴¹

A per vádirata szerint a karcagi és megyei rizstermelő szövetkezeteknél történt 1956 végi események közvetlen pénzügyi kihatásai igen tekintélyes összegre rúgtak. Az ügyészség szerint, a Közellátási Kormánybiztosság Terményforgalmi Főosztályának adataiból kiindulva, 1956-57 fordulóján a rizs árkülönbözetének kifizetésével kapcsolatban Szolnok, Hajdú-Bihar és Békés megyékben történt intézkedés, a kifizetések és terménykiadások együttes összértéke pedig elérhette a 26-28 millió forintot. Ebből az összegből a döntő rész – legalább 23-24 millió forint – Szolnok megye termelőszövetkezeire esett.⁴² A Szolnok megyei terményforgalmi vállalat nyilvántartása szerint – áll a vállalat igazgatójának vallomásaiban – 1956. október 23. után a vállalat raktáraiból a megye rizstermelő téeseinek 73 vagon és 69 mázsa hántolt rizst adtak ki természetben, valamint 10.742.256 Ft és 35 fillér árkülönbözetet fizettek ki készpénzben.⁴³ Ehhez járult még Karcagon további 10 vagon 78 mázsa hántolt rizs, aminek még nyersrizs-fedezete sem maradt a vállalat helyi raktáraiban. A városi tanács vb. mezőgazdasági osztályának jelentése szerint a karcagi termelőszövetkezetektől az októberi események ideje alatt 1,947 millió forintnyi értéktárgyat hurcoltak el, ennek döntő része (1,5 milliónyi) 1957 elejére visszaadásra került. A még vissza nem szolgáltatott közel fél milliós vagyon behajtását a karhatalom alakulataira bízták.

Danka Istvánt, a karcagi forradalmi tanács és a Hunyadi Tsz elnökét a megyei ügyészség azzal vádolta meg, hogy beosztásával visszaélve, a rizs-árkülönbözet visszatérítésének engedélyezésével, a társadalmi tulajdonban közel 20 millió Ft-os kárt okozott, s ezzel a BHÖ 231. pontjában szereplő, „társadalmi tulajdonban kártokozó visszaélés” büntetést követte el. Mindemellett Danka „számlájára írták”, hogy 1956. november 10. után, a Kádár-kormány rendeleteit figyelmen kívül hagyva, összehívta és működtette a karcagi forradalmi tanácsot. A bűnlajstrom szerint Danka továbbá kimerítette a „népellenes bűncselekmény sajtó útján történő feldicsérésének”, valamint a „sajtótermék engedély nélküli kiadásának” bűncselekményét is, mivel a forradalom idején megjelentette a Karcagi Híradó című lapot. Az 1957. április 20-án megszületett ítélet szerint Danka Istvánt a megyei bíróság 3 hónap börtönbüntetésre, 2.000 Ft mellékbüntetésre, valamint a bűnügyi költségek megtérítésére ítélte.⁴⁴ A vádlott 1956. december 20. és 1957. április 20. közötti, 4 hónapos előzetes letartóztatásban töltött fogva tartását a büntetés idejébe beleszámították.

41 SZML, Szolnok Megyei Bíróság iratai 91/1957.

42 Uo.

43 Uo.

44 Uo.

Dr. Szabó Lajos

Igazunkról mai fiataloknak*

Az ősz is, mintha nekünk kedvezett volna, meleg és napfényes volt.

1956-ról nem tudok személyes emlékek, élmények nélkül szólni. Nem tudok, mert abban a szerencsés helyzetben zajlottak életem történései, hogy – egyetemistaként – részese, közreműködője lehettem a felemelő, eufórikus pillanatoknak: az 1956-os eseményeknek és (mily öröm volt!) nemzeti ünneppé nyilvánításának, az első, szabadon megválasztott magyar parlament országgyűlési képviselőjeként. 1956. október 23. és 1991. március 5. Micsoda történeti ív húzódik e két dátum között! Az előbbi a magyar forradalom és szabadságharc kezdete a világalomra törő orosz bolsevizmus ellen, az utóbbi – kegyetlen terror, majd három évtizedes „puhuló” diktatúra után – annak törvénybe iktatása, hogy nem ellenforradalom, nem gaztett történt 1956. október 23. és november 4-e között, hanem nemzeti történelmünk legszebb lapjait írták akkor (így benne a világot is): diákok, munkások, parasztok, polgárok, értelmiségiek. Nem igaz, hogy akkor – az események szent lázában – tévedtünk volna. Csak a nemzetközi körülmények, a nagyhatalmak politikai játszmáit nem értettük, mert nem tudtuk, nem tudhattuk, ki, miben egyezett meg a másikkal. Nem tudtuk, nem reméltük, hogy Magyarország odavettként, magára hagyottként fog vérezni és szenvedni a Szovjetunió elleni egyenlőtlen harcban. Bízunk a külső támogatásban (Ausztria példáját láttuk magunk előtt). Ebben volt végzetes illúzióink. Sírtunk az örömtől. Boldogok voltunk nagyon, hogy Magyarország végre szabad, hogy demokratikus, semleges, hogy megszűnt a gyűlölt zsarnokság. Az ősz is, mintha nekünk kedvezett volna, meleg és napfényes volt.

Akkori egyetemista igazunk bizonyásgtétele legyen az alábbi – immár dokumentum értékű – levélrészlet, melyet szüleimnek írtam Debrecenből, 1956. október 23-án. Egy 18 éves fiatalember így rögzíti az eseményeket: „... Mozgalmas napokat élünk. Az emberi igazságtalanság, a dogmatizmus, a szektarianizmus mély mocsarából kilépve követel az egyetemi ifjúság. Igazi demokratizmust, igazi népuralmat akarunk. Határozottan elutasítjuk Sztálin és Rákosi helytelen politikáját. A mély hazaszeretettől, a demokratizmus szellemétől fűtve végre a maga lábára akar állni az egyetemi ifjúság – de én azt hiszem, az egész szenvedett magyar nép is. A napokban érkezett meg a hír hozzánk, hogy a szegedi egyetemen az ifjúság memorandumot intézett a kormányhoz, s a többi – így a pécsi, debreceni, budapesti – egyetemre is, amelyben kifejti követeléseit. Többek között a következőt: vezessék be a fakultatív nyelvoktatást, rendezzék a katonai ügyet az egyetemen, Rákosit állítsák bíróság elé, a szovjet csapatok hagyják el hazánkat, csak egyenjogú szerződéseket kössünk az egyes országokkal, így elsősorban a Szovjetunióval, hozzák nyilvánosságra a titkos szerződéseket ... stb. Mindezt nálunk is elfogadták, sok

* Az azóta elhunyt szerző írása közzétéve: Kisújszállás '56 . A kisújszállási '56-os Emlékek Ápolása Alapítvány kiadványában. Felelős szerkesztő: dr. Szabó Lajosné. Megjelent: Kisújszállás, 2006 október

más fontos dolgokkal együtt ... Az egyetemünkön nagygyűlést hívtak össze, ahol a rektor kihirdette a minisztérium egyes reformjait. Így a tanárképzés 5 éves lesz, az oroszot nem kötelező tanulni, de valamilyen más nyelvet tanulni kell, melyből vizsgát kell tenni. A továbbiak folyamán felolvasták az egyetemünk memorandumát is. Mindent ami rossz, nem helyes, ami nem kell és ami kell a magyar népnek. Beszolgáltatás csökkentése, menza javítása, a talpnyaló, szószátyár, demagóg vezetők leváltása, Farkas Mihály és társai felelősségre vonása, Nagy Imre visszahelyezése a központi bizottságba stb. Megpezdült az erekben a vér. Egy-egy dolog felolvasása, illetve elhangzása után óriási volt a taps, a lelkesedés. Igazán örültek, lelkesedtek az emberek. Mindezt kiegészítették a fontos, lényeges hozzászólások. 25-én nagygyűlés lesz az egyetemen, amelyen itt lesz a Magyar Nemzet főszerkesztője, de talán lehet, hogy Nagy Imre is. Az 1848-as hagyományok, eszmék, napok jutnak az eszembe, amikor a lelkes egyetemi ifjúság: Petőfi, Vasvári, Jókai és társai, száz meg száz hazafi – kiálltak nyíltan és merészen a nép igazáért. Hazát akarunk mi is teremteni, egy jobb hazát, mely szebb a réginél. Nem kell már fogdosni az embereket a gyűlésekre, mindenki megy, mert tudja, a saját érdekéről, a hazájáról van szó. Csúnyán írok, de szépet. Reméljük, ezek a követelések a legrövidebb időn belül megvalósulnak. Ha nem, leáll az egész egyetem. Minden esetre mi ezt akarjuk. Úgy legyen!...”

Időközben 45 év pergett le a történelem nagy homokóráján. Négy városban végzett változatos és tevékenységben sokrétű tanári-igazgatói pályám véget ért, de közéleti és kutatói munkásságomat – amíg tudom csinálni – folytatom. A Kisújszálláson eltöltött 27 tanév vegyes emlékei közül gyakran felidéződik bennem a felejthetetlen kollégiumi élet, amikor fiatalon bátrak voltunk és mertünk alkotni. Politikai illúzióim csapdájában élve itt kerültem rendőrségi megfigyelés alá és kényszerültem arra, hogy – „illegális politikai anyag gyűjtése és terjesztése miatt” szigorú megrovás büntetést kapva – szülővárosomban, Kunhegyesen találjak egzisztenciális menedékre. Ám semmit sem adtam fel elveimből. Büszke vagyok arra, hogy 56-ról diákjaimnak mindig az igazat tanítottam és érettségi vizsgán senki nem felelt az u. n. „ellenforradalomról”, mert – módot találva rá – kicsempésztem a történelem tételek közül. Ugyanakkor nem felejttem a 60-as évek első felének március 15-i „tanítás nélküli munkanapjait” sem, amikor diákjaink március idusán kötelezően takarították és tisztították az osztálytermeket, ablakokat. Mi pedig az igazgatóinktól kapott feladatokat végeztük. Nem felejthető el az sem, amikor tilos volt a Himnusz és a Szózat éneklése a gimnáziumi rendezvényeken. Arra is volt példa, amikor október 23-án – géppisztolyos munkásőr ellenőrzése mellett – kukoricát törtünk a Nagykunsági Állami Gazdaságban.

Azóta – minden tiltás és titkolás ellenére – újabb ismeretekkel bővült az 1956-os kisújszállási kép. Tudjuk, hogy 56-os forradalmi cselekedetükért diákokat is bántalmaztak a rendőrök (köztük Bakondi Jánost, Baunok Árpádot, Lómen Endrét, Sipos Töhötömöt ...). A gimnáziumi tanárok közül pedig Kenyey Zoltán szenvedett bántalmazást és a fiatal Katsányi Sándornak kellett állásából és a városból kitiltottként végleg elmennie.

Hamis állítás, hogy a helyi forradalmi eseményekről nem maradtak fenn írásos feljegyzések. Ellenkezőleg: vannak elemezhető dokumentumok, amelyek megmutatják nekünk, hol keressük és találhatjuk meg az igazságot. Kedves fiatalok! Ebben az

igazságkeresésben és tárgyilagosságban legyetek kérlelhetetlenek. Csakis így, együtt lehetünk méltóak 1956-hoz, s hűek szelleméhez, amelyre nagy-agy szüksége van a sorjázó generációknak, nektek tisztáknak, különösen.

Az 1991. VIII. törvény (márc.5.) 1 §. c) bekezdése pedig így szól: „Október 23-a, az 1956. évi forradalom és szabadságharc kezdetének, valamint a Magyar Köztársaság 1989. évi kikiáltásának napja”. Nagy nemzeti ünnepünkön gondoljunk a hősökre és áldozatokra. Emlékezzünk és tanuljunk a múltunkból, hogy jobban értsük a jelent, s mindezek birtokában – reménnyel teli – felvértezettebben vállalhassuk és építhessük jövőnket, a magyar jövőt. Ezáltal válhatunk emelkedő nemzeté az európai népek és nemzetek egyenrangú, nagy családjában.

Dr. Fazekas Mihály

Én így láttam ...*

– Elmélkedések az 1956-1957-es Naplóm és a mai gondolataim alapján –

„Szegény Magyarország, szegény édes honom,
De sokféle bilincs volt már lábaidon.”

(Petőfi)

Bevezető gondolatok

1956 gyönyörű őszen III. éves magyar-történelem szakos egyetemi hallgató voltam Debrecenben. Azon a nyáron töltöttem be a 22. évemet. Akkorra két éven át hallgattam az egyetemi katonai tanszék honvédelem óráit, év végén eredményes vizsgákat tettem honvédelemből, és két nyáron teljesítettem kötelező katonai szolgálatot. 1956 őszt Kolozsváron és a gyönyörű Székelyföldön töltöttem, ahol oly csodálatos erejű és mélységű magyarságot, ősi református keresztyén hitet, jellemformáló emberséget, léleknemesítő, eszményi szép szerelmet tanulhattam.

1956 őszen a felnőttkor küszöbén voltam tehát, amikor az ember tanulékonyasága, értelmi és érzelmi élete a legerősebb, legérzékenyebb – és élete is a legszebb.

Ebben a csodálatos életkorban, az emelkedett szellemű, magyar hazafias Debrecen egyetemén, kitűnő évfolyamtársak körében ért, szakadt rám 1956 fénye. Én egész életemben kifejezhetetlen ámulattal, le nem írható csodálattal tekintettem arra a történelmi eseménysorra, amelynek részese, átélője, megfigyelője és leírója lehettem. 1956-ot mélyen a lelkembe zártam és – ha hosszú ideig keményen tiltották is nagyságát – titokban mindig rajongó hittel, reménységgel ápoltam emlékét, amit számomra soha senki és semmi nem tudott elhomályosítani! Nekünk, akik akkor a legmagasabb iskolai tanulmányok végzés során kicsiszolt elmével állhattunk a magyar függetlenségért síkra szállók szent zászlaja alá – hallgatnunk kellett. Közülünk többen megjárták a börtön, a kényszermunka poklát, sőt olyan is akadt, akit november 4-én deportáltak ... 1956 leverése után hosszú évtizedek következtek. Ez alatt a nagy idő alatt bőven volt lehetősége a hatalomnak, hogy 1956 fényes eseményeit befekettítse. Szerintem nincs még a magyar történelemnek másik ilyen szakasza, amelyet egy idegen hatalom követelménye szerint ennyire meghamisítottak volna! Pedig akkor a kis magyar nemzet az egész világ érdeklődésének középpontjában állott! A történelem tankönyvek azóta világszerte ezt az eseményt írják le legbővebben hazánkról és méltatják, hogy egy kis nép milyen vitéz bátorsággal kelt fel és harcolt hősiezen egy idegen nagyhatalom roppant túlereje ellen.

Végül itt jegyzem meg, hogy írásom nem komoly kutatáson alapuló történelmi munka. Inkább az átélés, egyéni látásmód terméke. Ezért lett a címe: ÉN ÍGY LÁTTAM ...

* További részleteket lásd: Fazekas Mihály: Én így láttam ... című könyvében, amely 1996-ban Karcagon megjelent!

Az előzményekről

„A történelem minden korszakának vannak előzményei, semmi sem igazán kezdet.” – írja Szerb Antal „A világirodalom története” című nagyszerű munkájának bevezetőjében. Ez így is van.

Ha 1956 előzményeit vizsgáljuk, visszatekinthetünk az I. és a II. világháborúra. Nem volt elég, hogy a legtöbb családban gyászolták az apát vagy fiút – az igazságtalan béke (Trianon) családokat tett koldussá vagy szakított el közeli rokonokat egymástól ...

A két világháború közötti Horthy-rendszernek is volt éppen elég hibája. Fennállott a nagy társadalmi osztálykülönbség. Nagymértékű volt a dolgozó tömegek kizsákmányolása – szegény emberek milliói éltek mélyen életszínvonal alatt. Másrészt a jobb módúak körében általános volt az „úri gög”, a szegény fizikai munkás lenézése, ami létezett annak ellenére, hogy hivatalosan a dolgozó embert tisztelni, becsülni kellett (volna!). Talán a legkirívóbb példája az „úri gögnek” az a gondolkodás, miszerint kétkezi munkás gyermeke ne tanuljon tovább, ne menjen középiskolába, mert ott a matematika egyik fejezete az algebra olyan nehéz, hogy azt paraszt gyerek nem is értheti meg – mert azt csak az úri gyerek érti meg ...

Ugyanakkor a szegény emberek sokasága hallott egyet-mást a Szovjetunióban bekövetkezett változásokról, ahol „nincsenek már urak”, mert a nép a maga kezébe vette sorsának irányítását ... No, de ez is propaganda volt! Csalóka fény. Mindazonáltal sokan elhitték. Annyira, hogy amikor a II. világháborúban a front közeledett – sok szegény ember reménykedett a szovjetek győzelmében és sorsuk jobbra fordulásában.

Ám a háború semmi jót nem hozott. Ismét lettek hősi halottak, a sírás, gyász, a könnyhullatás vált általánossá a legtöbb családban. Egyformán sújtotta a középosztály tagjait; sőt hátrányos megkülönböztetést alkalmazott a zsidókkal, cigányokkal szemben.

A szovjet frontkatonák se bizonyították a szovjet társadalom kiválóságát! ... Bár az 1945-ben végrehajtott földosztás és ennek nyomán kibontakozó népi demokratikus átalakulás örömet okozott és teremtett ideig-óráig való gazdasági fellendülést. Az „új gazdák” megkapták ugyan a néhány holdnyi kis parcellát, hiányzott azonban mellé a gazdasági felszerelés (igavonó állat, gépek, vetőmagvak) és ezeken kívül az önálló gazdálkodáshoz szükséges emberi szorgalom, gondoskodás, hozzáértés.

Majd az 1950-es évekre kelve arra kezdtek hivatkozni az akkori hatalom urai, hogy így, ilyen lassú léptekben haladva sohasem érkeznünk el a szocializmus megvalósulásáig; meg kell hát gyorsítani az iramot! 1951-ben a párt II. kongresszusán határoztak az u.n. „felemelt 5 éves tervről...” Ez óriási megterhelést jelentett a gazdálkodókra, akiket teljesíthetetlen beszolgáltatási kötelezettséggel terhelték, de a kizsákmányolás valamennyi réteget sújtott valamilyen formában. Folyton az osztályharc éleződéséről írtak, és Sztálin 1952-ben megírta a „Tartós Békéért Népi Demokráciáért!” című lapban, hogy a III. világháború elkerülhetetlen.

Ettől a hírtől sokan megrémültek.

Sztálin 1953. március 5-én meghalt. Rendszere azonban nem omlott össze mindjárt, hiszen nagyszámú, kiépített „biztonsági” szolgálat vette körül a hozzá legközelebb álló elvű vezetőkkel az élen. Így a sztálini rendszer tovább élt. A társadalom széles rétege nem tudta – legfeljebb sejtette –, hogy a magyar legfelsőbb vezetőket Moszkvából irányítják, ahová időnként „rapportra hívják” őket és kemény utasításokat adnak számukra. Főként Rákosi Mátyás, Farkas Mihály, Révai József, Gerő Ernő voltak akkor az állam és a párt vezetői.

A reformgondolkodás

1956 nyarát és kora őszét a reformgondolkodás szakaszának nevezhetjük.

A Szovjetunióban megtartott, híressé vált XX. pártkongresszus után szabadabb hangvételű írások jelentek meg és egyre bátrabbak, szókimondóbbak lettek az emberek. Az egész országban teret hódított a reformgondolkodás. Egyre-másra új és új ötletek jelentek meg, és tervezték a békés átalakulás módjait. Senki sem volt akkor forradalmár; mindenki bízott a reformokban és a szocializmus „hibáinak” könnyű és egyszerű kijavításában. Mi, egyetemi hallgatók (akiket vitatkozni is tanítottak) élen jártunk ebben a megújulást érlelő mozgalomban. Mert ez széleskörű, egyre merészebb társadalmi mozgalom volt! Azt gondolta az akkori egyetemi, főiskolai és középiskolai ifjúság, sőt az egész értelmiség, mindazok, akik a szellemi életben élén jártak, hogy csak valami helytelen irányvétel történt, és elég lesz szólni az ország vezetőinek, akik majd azon nyomban rádöbbennek a tévedésekre, és rögtön hozzákezdenek minden baj orvoslásához. Senki nem is álmodott arról, hogy itt majd véres forradalom és szabadságharc fog kibontakozni!

A kezdet

Az október 23-iki tüntetésen a reformok békés megvalósításáért indult az utcára a tömeg. Annak, hogy Budapesten fegyveres felkeléssé változott a tüntetés, az uralmon lévő párt- és államvezetők voltak az okozói! Ha Gerő Ernőéknek kellő politikai taktikájuk (több ravaszáguk) van, soha nem került volna itt sor forradalomra! Csak engedni kellett volna október 23-án este a rádióban beolvasni a követeléseket, mellé bejelenteni néhány, azonnal hatályba lépő változást, mint például a hírhedt beszolgáltatás megszüntetése, a sertésvágás engedélyhez kötésének eltörlése, meg az, hogy másnap összeül a Központi Vezetőség, és döntő határozatokat fog hozni ... Akkor a tömeg csendben eloszlik – és másnap már a hatalom birtokosai azt határozzák, amit jónak látnak ... A vérontásra nem került volna sor.

Ám a felvonulók sértegetése, a szovjet fegyverek gyors bevetése, az egész állam- és pártvezetésben a tárgyalóképesség teljes hiánya, minden békés megoldásra vezető javaslat merev elvetése szükségszerűen élezte a társadalom felháborodását. Ez a felháborítóan bűnös mulasztás-sorozat a későbbi napokban is folytatódott. A felzaklatott állampolgároknak az akkor sokat emlegetett „rend és béke helyreállítása” céljából közreadott közlemények véstesen élezték a hangulatot. Akkor az egymást követő, iszonyú intézkedések egyre újabb és újabb olajat öntöttek a tűzre! Ilyen volt az Országház előtti tömegmészárlás, a szovjet tankok megjelenése az utcákon, az államvédelmi alakulatok viselkedése, az országszerte előforduló sortűzek eldördülése stb. Mindezeket tetetözte a deportálás, ami aztán a végsőkig felbőszítette a magyar lakosságot. Különben az már a szovjet politika nagy melléfogása is

volt, és valószínű nemzetközi felháborodást váltott ki, mert egy hónap múlva megszüntették, majd igyekeztek eltitkolni. Pedig azt, hogy megtörtént, évfolyamtársamtól, barátomtól, sőt szobatársamtól Kertész Lászlótól tudom. Őt november 4-én hajnalban Dede Laci társával bilincsbe verve vitték Ungvárra a forradalmat vezető társaival együtt. Ott az első két hétben kegyetlenül bántak velük, de a második két hétben megváltozott a bánásmód. Egy hónap múlva hazaengedték őket, azzal a szigorú paranccsal, hogy erről a hónapról ha bárkinek bármit szólnak – minimum tíz év, de Szibériában! Erről a deportálásról szólva Kertész barátom elmondta, hogy Pesten közrevettek egy-egy utcaszakaszt, és akit ott találtak, deportálták. „Péket papucsban, papot reverendában” mondta Laci.

Következtetések

Szükségesnek tartom megjegyezni, hogy mi ott az egyetemen gyermeki lelkű ifjak voltunk, akik őszintén hittünk az általunk képviselt reformgondolkodásban. Egyáltalán nem akartunk forradalmat. Úgy véltük, ha szólunk, igazat adnak majd nekünk. De a felsővezetők sorozatos mulasztásai, és azok az okok, amelyek szinte napról napra olaját öntöttek a tűzre, minket is a végsőkig felháborítottak. Azonnali, helyben végrehajtandó bosszúállásra soha nem gondoltunk. Sőt, ha ilyen lett volna, igyekeztünk azt elhárítani. A mi lakóhelyünk Debrecenben a Benczúr út 2. szám alatti diákszálló volt, ahol csaknem éjjel-nappal gyűléstünk, mert a mi állásfoglalásunkat várták a Debrecenben, sőt majdnem az egész Tiszántúlon dolgozó emberek. A mi szerepünk központi helyet foglalt el a vidék szándékaiban, akaratában. Hozzánk menekült pl. Ménes János, Debrecen tanácselnöke, Egri Lajos író, Komócsin Zoltán DISZ megyei elnök, (később miniszterelnök) és a mi közösségünk védelmezte őket a társadalom haragjától.

A vidéki, felnőtt lakosság azonban nem volt ilyen jólelkű. Egyre-másra felütötte a fejét az emberek között a vélt vagy valóságos sérelem nyomán kibontakozó bosszúállás réme. Úgy vélték többen, eljött az idő a leszámolásra. Állami és pártvezetők, különböző ügynökök ellen indult támadás. Ezeknek volt ugyan a legtöbb esetben némi valóságalapja, de a személyes azonnali bosszúállás mindenképpen jogtalan volt, amit az egyetem ifjúság nem engedett végrehajtani – ha tehetne. Nem látta be az ifjúság azt, hogy a felnőtt társadalomban az emberek más okok és körülmények között élnek, de a nekik parancsoló vagy őket elmarasztaló vezetők többnyire nem okai a visszásságoknak.

Összegezve: lényeges különbség volt az egyetemi ifjúság tisztalelkű szándéka és a felnőtt társadalom cselekedetei között főleg a vidéki településeken.

ÉN ÍGY LÁTTAM (Részletek a Naplóból)

Debrecen, 1956. október 13. szombat

Ma délután a megyeházán a Kossuth-kör első gyűlését tartotta, valami kétezer ember előtt. Ez a Kossuth-kör, mint Pesten a Petőfi-kör – a sztálini és a Rákosi-féle téves ideológiától való eltérés orvoslását kívánja tenni, mégpedig olyan formában, hogy a tökéletes igazságot hozta elő a társadalmi, politikai, gazdasági és kulturális élet minden területéről. Ez a Kossuth-kör a parasztsággal és a munkássággal szoros szövetségben álló értelmiség vezetése mellett az élén magyar írókkal küzdött a társadalmi igazságtalanság ellen.

Eddig elképzelhetetlen nyíltsággal szólaltak meg a felszólalók ezen a gyűlésen. Ilyen gyűlés nem volt Debrecenben több, mint 12 esztendeje! Most az értelmiség és az egyetemisták a mozgatói mindennek.

Érezni lehetett a nép lélegzetvételét, érverését, amint él ezekben az eszmékben – végre, oly sötét időszak után! ...

De miről is volt szó ezen a mai vitán?

Zsúfolyást volt a terem. Mi Lothringer Lacival kicsit késve érkeztünk, így már állóhely is alig jutott – a folyosón is sokan álltak. Végül aztán (egy negyedóra múltán) Irinyi Karcsival bementünk. Ő (tanársegéd egyébként) leült, én állottam. Meg aztán ültem is.

Négy órától tíz óráig tartott ez az összejövetel.

Hat óra hosszág!

Az elnöki székben helyet foglalt dr. Koczogh Ákos tanszékvezető egyetemi docens, az Alföld felelős szerkesztője mint elnök. A vitavezető Für Lajos egyetemi tanársegéd volt. A legnagyobb megtiszteltetés azonban Losonczy Gézának jutott, a Magyar Nemzet felelős szerkesztőjének. Benjámin László Kossuth-díjas költő is jelen volt, és felolvasott egy szép verset.

Vitanyitó előadást Koczogh tartott, és utána lehetett hozzászólásra jelentkezni, vagy kérdést feltenni szóban és írásban.

Hogy mennyi hozzászólás volt – elég, ha annyit mondok, hogy 6 óra hosszágig tartott a gyűlés. Volt aki 15, volt aki 30, volt aki 45 percre beszélt.

Dr. Szabó Pál ideggyógyász orvos – 40-50 év közötti – elmondta, hogy az ő nemzedéke mennyi rossz világot élt át! Világháború kettő, melyben apját veszítette el, majd a szörnyű fasizmus tombolása, a még szörnyűbb sztálinizmus terrorja – minden apróbb és nagyobb bűnével – talán ezt a generációt sújtotta legjobban! Tudta és akarata nélkül megtették Sztálint az ő „apjának”. A mai nemzedék a régi vallásos ideológián nevelkedett fel; barbárság a vallás kérdéseit olyan egyszerűen elintézni, mint azt a kormány teszi.

Sokáig beszélt az orvos, de ki győzné felsorolni mind azt az értékes gondolatot, amelyeket elmondott. Közben bekiabálások hangzottak el:

– Törvényszék elé Rákosit és társait! Feleljenek tetteikért!

– Nem! Mi nem akarunk harmadik Rákosi-pert!

– Úgy van! Nem akarunk! – kiáltotta a tömeg.

– Fosszák meg magyar állampolgárságától Rákosit!

– Éljen az Irodalmi Újság!

– Napilapot az Irodalmi Újságból!

– Több példányt belőle!

– Éljen Nagy Imre!

– Hallani akarjuk a déli harangszót a rádióban!

– Ünnepeljük meg méltó módon március 15-ét!

– Rendezzék az Erdély-kérdést!

– Le a régi kormánnyal!

– Mennyiben van sajtószabadság Magyarországon!

Dr. Papp László egyetemi tanár a magzatelhajtási törvény hatályon kívül helyezését kérte. Felszólalt még Losonczy Géza, Bata Imre, Für Lajos, Egri Lajos író, Kardos Pál egyetemi docens, és állandó volt a tömeg bekiabálása.

De ki győzné elsorolni mindazt a rengeteg véleményt, melyet hallottam a hat órássza alatt! Mondhatatlan boldogsággal írom: Magyarország, ez az édes, drága, szent föld újra, ismét elől lengeti az emberi haladás zászlóját. Kelet-Európa s talán Nyugat-Európa országait is megelőzve! ...

Bátor hangok, szellemi forradalom! ...

Óh, Istenem, te drága magyar nép! Hol tartasz! Világ apostola vagy, pedig még ki se heverted az elmúlt háború mártírágát ... Nemcsak a sportban, a művészetben, nemcsak a tudományban jársz ilyen messze elől, hanem a legnagyobbat akarod most. Hazám: a Kelet-Európai haladás fáklyájává lenni! Nem kérdezem, sikerül-e vagy nem. Csupán annyit jegyzek meg: a könny és a kacaj fojtogatja a torkom a nagy boldogságtól, ha minderre gondolok...

S mindez valóság! Istenem!

Magyarország a haladás élén! ...

Történhetne-e valami ezen a világon, ami jobban lelkesítene minket, mint ez? Soha semmi!

És Debrecen meg a Tudományegyetem Budapest után elől van ebben a szellemi forradalomban! Amely új, nagy kor küszöbén áll, boldogabb idő felé vezet. Olyan idő ez, mint volt 1825 körül, de már több, mint 1825-ben volt. Hová fejlődik – nem tudom. Óvatos vagyok, de nem félek attól, hogy elnyomják ezt a szellemi ébredést. És végül: boldog vagyok, hogy ebben a korban élhetek!...

Debrecen, 1956. október 23. kedd

A mai nappal történelmi pillanatok kezdetéhez érkeztünk.

Reggel a városba indultam, mert úgy tudtam, hogy ma utaznak Pestre Istenes Violának, és siettem, hogy vegyek még neki egy szép könyvet. Ő is III. éves magyar szakos egyetemi hallgató – csak Kolozsváron. Megvettem neki a „Hazádnak rendületlenül” című, hazafias versekből álló szép kis könyvet. Beleírtam, hogy „Veletek száguld, vív, ujjong a lelkem – Véreim – magyarok! ...” Mire kiértem az állomásra, már elment a vonat. Csend volt, szinte szokatlan csend és nyugalom az egész pályaudvaron. Így a könyvet nem tudtam átadni Violának. Visszamentem az egyetemre.

Délelőtt 11 órakor már hatalmas tömeg – a három egyetem hallgatói, oktatói, dolgozói – gyülekezett a Kossuth Lajos Tudományegyetem előtti téren, ünneplő arccal, ragyogó szemekkel, forradalmi lelkesedéssel, kezükben kizárólag magyar nemzeti zászlókkal... Felírások is voltak a táblákon, amelyeket a hallgatók vittek. Megjegyzendő, az ezekre írott szövegek nem minden esetben voltak az ifjúság követelései, hanem jórészt csak a diplomatikus gondolkozás megtartásáért, az alkotmányosság keretein belül való maradásért vittük azokat. Rendkívül fegyelmezetten viselkedett az egyetemi ifjúság, ezzel is kimutatva kezdeményezésének komolyságát. Vittük a Nagy Imre és a Marx arcképét, és olyan táblát, amelyik demokratizmust, függetlenséget követelt, Nagy Imrét követelte a kormány élére. Volt tábla, felírással: „Le a kapitalista restaurátorokkal!” „Éljen a Párt!” stb.

Összegyűltünk tehát az egyetem előtti téren, ahol a már tegnap megalakult ún. „30-as bizottság” egyik képviselője Székelyhidi Ágoston hallgató felolvasta az egyetemi ifjúság 20 pontban megfogalmazott követeléseit, amelyeket hatalmas lelkesedéssel fogadott az ifjúság és valamennyire dörgő tapsvihár volt a felelet. Ezután 6-8-as sorokba álltunk, és a városba indultunk, hogy követeléseinket külön kiadásban adja közre a Napló. Lelkesen meneteltünk a Péterfia utcán, mintegy 300 méter hosszúságban. Leányok, fiúk karöltve, énekelve és jelszavakat skandálva. A leggyakoribb a „Kossuth Lajos azt üzenté ...” kezdetű dal volt, és a Marseillaise. Jelszavaink voltak:

- *Munkás, paraszt, értelmiség! Független Magyarország!*
- *Szabad sajtó, szabad nép, Visszahozzuk Nagy Imrét!*
- *Kossuth-címert akarunk!*
- *Vonják ki a szovjetet!*
- *Szűnjék meg a beadás!*
- *Csökkentsék az adókat!*
- *Nagyobb bért a munkásnak!*
- *Erdélyt vissza!*
- *Nem tanulunk orosz!*

Én egyik felől Keller Erzsivel, másik felől Csató Bandival, majd Tóth Bercivel meneteltem. A délelőtti fátyolfelhők eloszlottak, ahogy haladtunk, ránk nézett a Nap is, de hűvösödött az idő. Az úton kétfelől emberek, asszonyok tömege állott, akik nagy örömmel fogadtak bennünket. Talán senki sem maradt a lakásában. Minden ember szemében ott csillogott a biztatás, a tisztelet, a megbecsülés, ahogy ránk néztek. Ez jólesett nekünk. Csak így tovább – mondták. Bátorság, fiatalok! Csináljátok, folytassátok! Ezeket lehetett kiolvasni, vagy hallani a járda szélén álldogáló, csodálkozó emberek arcáról. Nemcsak a hétköznapi emberek mondták ezeket, hanem a karhatalmi szervezet (rendőrség, katonaság) tagjai tekintetéből is a biztatás, a szeretet, az igazi velünk érzés szikrája sugárzott felénk.

Nem lehetett lelkesedés nélkül haladni. Így érkezünk a Járműjavító Üzemhez, ahol arra várakoztunk, hogy a munkások a műszak végén hozzánk csatlakozzanak. Onnan indultunk a Szabadság Lapnyomda elé, ahol várakoztunk, hogy követelésünket a Hajdú-Bihari Napló rendkívüli kiadásban jelentesse meg. Innen a Nyomdáig az első sorban haladtam.

Vége megjelent a 20 pont, amelynek teljes szövege a következő:

„Rendkívüli kiadás!

NÉPLAP

XIII. évfolyam, 250. szám. Ára: 20 fillér. 1956. okt. 23. kedd.

Ma délelőtt a Kossuth Lajos Tudományegyetem előtt a debreceni egyetemek és középiskolások gyűlést tartottak. Ott hozták ezeket a határozatokat.

A debreceni egyetemi, főiskolai és középiskolás fiatalok követelik:

1. Vegyék komolyan és hozzák nyilvánosságra a fiatalság politikai és egyéb követeléseit.
2. Hívják össze a KV ülését azonnal, a sztalinista politikában kompromittáltakat váltsák le. Elsősorban Andics Erzsébetre, Szalai Bélára és Friss Istvánra gondolunk.

3. Nagy Imre elvtársat helyezték vissza párt- és állami funkcióiba.
4. Farkas Mihály és társainak perét tárgyalják nyilvánosan, s az elmúlt évek pereinek anyagát adják ki.
5. Rákosi Mátyást fosszák meg minden funkciójától, párttagságától és magyar állampolgárságától.
6. Politikai perekben szüntessék meg a halálbüntetést.
7. Vezessék be az általános, titkos, személyre szóló választási rendszert.
8. A Magyar Népköztársaság címere a Kossuth-címer legyen, és sportolóink már ezzel menjenek az olimpiára.
9. Nyilvánítsák piros betűs nemzeti ünneppé március 15-ét és a mártírok napjává október 6-át.
10. Hozzák nyilvánosságra a magyar uránérc sorsát.
11. Emberibb életmódot követelünk a munkásoknak, emeljék a reálbéreket. A parasztság érdekében csökkentsék az adót és töröljék el a beadást, hogy megszűnjön a parasztság bizalmatlansága s fellendülhessen a termelés.
12. Csökkentsék a mamutfizetéseket, s emeljék a minimál fizetéseket.
13. Vizsgálják felül az eddigi államközi szerződéseket: feltételeiket hozzák nyilvánosságra és a jövőben ilyen szerződéseket csak az Országgyűlés jóváhagyásával kössenek.
14. Közöljék az eddigi jóvátétel összegeit, és ennek megoszlását.
15. A Magyar Népköztársaság külpolitikája minden országgal szemben a teljes egyenjogúság és szuverenitás alapján álljon.
16. Illetékes nemzetközi fórumon foglalkozzanak a romániai és más külföldi államokban élő magyarok ügyével.
17. A kormány lépjen érintkezésbe a népi demokráciák, Ausztria és Jugoszlávia kormányával egy közép-európai konföderáció megvizsgálása céljából.
18. A magyar-szovjet kapcsolatokat, a szovjet hadsereg kivonásának ügyét, a belügyi és gazdasági függetlenség kérdését, a Szovjetunióban lévő hadifoglyok hazahozatalának ügyét azonnal rendezzék.
19. Sajtószabadságot és a rádió zavarásainak megszüntetését.
20. Szolidaritásunkat fejezzük ki a lengyel nép, a Lengyel Egyesült Munkáspárt új politikája iránt.

Meggyőződésünk, hogy e határozatokban és követelésekben a marxizmus-leninizmus elvi alapján állunk, és nyilvánosságra hozatalával, tudatosításával az új, szocialista politika, a demokratikus kibontakozás ügyét szolgáljuk.

Debrecen, 1956. október 23.

A DEBRECENI KOSSUTH LAJOS TUDOMÁNYEGYETEM

A DEBRECENI ORVOSTUDOMÁNYI EGYETEM

A DEBRECENI MEZŐGAZDASÁGI AKADÉMIA

A debreceni középiskolák diáksága, hallgatói, oktatói, dolgozói."

Debrecen, 1956. október 24. szerda

- Forradalom van Budapesten!

Ezzel a szóval ébresztettek ma reggel engem, és én is így ébresztettem több szobát a negyedik emeleten. Budapesten fegyveres felkelés bontakozott ki. A rendkívüli helyzetre való tekintettel a rektor szünetet rendelt el. A fegyveres felkelés egész éjszaka tartott és nagy eredményeket érhetett el, mert a rádió a reggeli órában azt mondta: „A helyzet rendkívül veszélyes!”

Nem telt bele félóra sem, a következő szöveget mondta a rádió: „Az ellenforradalmi reakciós bujtogatók ellen a Varsó Szerződés értelmében a hazánkban tartózkodó szovjet csapatokat kérték fel.” Órületos! Példátlan hazaárulás történt! Nem is tudtunk szóhoz jutni! Dr. Varga Zoltán rektor úr és dr. Rapcsák András rektorhelyettes úr a délelőtt folyamán eljöttek a Benczur úti kollégiumba, és megkérdezték az egyetemi ifjúságtól, mi a véleménye az oktatás folytatásáról. Tiltakozó morajlás futott végig az elszánt arcokon.

- Miért? – kérdezte Rapcsák professzor úr.

- Amíg Budapesten magyar forradalmárok vére folyik a szabadságharcért, addig mi nem kezdünk munkába ... És a munkások nélkül egy lépést se teszünk! – kiabálta be egy fiú.

Mennydörgő taps és éljenzés adta tudtul a rektornak és helyettesének, hogy nincs tovább mit beszélni ... El is ment mind a két professzor.

Debrecen, 1956. október 25. csütörtök

Szerte az egész világ hatalmas felháborodással és tiltakozással veszik tudomásul mindezt a gyalázatos szovjet beavatkozást. Budapestről beszél ma az egész világ, ahol a felkelők egyedül küzdenek a roppant túlerő ellen – példát adva más népeknek is.

Ma este a Benczur úti diákszállóba látogatott Ménes János tanácselnök, Egri Lajos író és Komócsin Zoltán DISZ megyei titkár; vitatkozni jöttek volna, de semmi eredményt nem értek el.

Debrecen, 1956. október 26. péntek

Egész éjjel kemény vita folyt a régi pártvezetőség és az egyetemi ifjúság képviselői között. A pártvezetők kérése az lett volna, hogy az ifjúság vegye rá a munkásságot a sztrájk feladására, a munka felvételére. Erre viszont az egyetemisták semmiképpen sem hajlandók! Nagy volt a forgalom a Benczurban! Ez az épület most a központ az egész Tiszántúlon.

Vámospércs, 1956. október 27. szombat

Reggel a megyeházára mentünk Laszkovszki Albin és Tóth Bertalan évfolyamtársaimmal. Ott teherautóra ültünk, és a falvak felé indultunk. Híre jött ugyanis, hogy a falvak népe nagyon háborog. A helyi pártvezetőség szétfutott, már egyes gazemberek lopni kezdenek, sőt az egyéni bosszúállás réme is fenyeget. Ekkor már nekünk, egyetemistáknak komoly tekintélyünk volt a köznép előtt: mindenhol és mindenben hallgattak szavunkra. Úgy indultunk útnak, hogy mögöttünk egy másik autón fegyveres magyar katonák jöttek – a mi védelmünkre.

Utunk Debrecenből Vámospércsen át Bagamér, Nyíracád, Fülöp, Nyírmártonfalva helységeken vezetett át.

Befutni egy-egy faluba csodálatos látvány volt. A falvak szélén tűz égett: iratokat, főképpen a beszolgáltatási papírokat tüzeltek el. A lakosság fegyvert követelt. „Nem tűrhetjük tovább, hogy az oroszok legyilkolják Pest felkelőit!” – kiáltották. No, de kispuskával egy nagyerejű, tankokkal, villámgéppuskákkal felfegyverzett hadsereg ellen? Beszédeket tartottunk, amelyben kiemeltük a szándék nemességét, de elmondtuk gyakorlati képtelenségét is. Beszéltünk a törvényes rend helyreállítása után várható jogszerű igazságszolgáltatásról is, tehát nem szabad most önkényesen ítélni ... Vámspércsen töltöttük az éjszakát.

Debrecen, 1956. október 29. hétfő

Professzoraink együtt éreznek velünk. Itt időzgetnek a Benczurban. Este arról jött hír, hogy provokáció készül az egyetem ellen. Ezért bementünk, lányok, fiúk, hogy megvédjük szeretett intézményünket. Fegyverek nélkül. Volt idő beszélgetésre, vitatkozásra.

Debrecen, 1956. október 30. kedd

Örvendtes hírt kaptunk. A forradalom képviselői és a szovjet parancsnokság megegyezett a szovjet csapatok kivonulásáról. Óriási az öröm! Győzött a forradalom!

Debrecen-Karcag, 1956. október 31. szerda

Örömmámorban úszik az ifjúság a Benczur úti diákotthonban. Nem folyt hiába a haza függetlenségéért harcoló, dicső hősök vére!

Délután Oláh Sanyi IV. éves történész hallgató édesanyja érkezett Karcagról, és összegyűjtötte a karcagiakat, hogy hazavigye. Egy kis teherautóval indultunk hazafelé, azzal az indokkal, hogy a karcagiakra Karcagon van szükség ... ez szeretetből, féltésből fakadó, szép anyai gondoskodás volt ugyan, amikor hazaérteztünk és kiszálltunk az autóból, akkor láttuk, hogy nem várt bizony minket senki!

Egy kisvárosi élet messze elmaradt a debreceni és főképpen a pesti gondolkodástól.

Karcagon, a Botonás tanyánkra mentem, szüleimhez, testvéremhez, akik nagyon aggódva vártak már. Aztán ott is maradtam; ismereteket a szomszéd Háló-tanyán szereztem, különböző rádióadókból. Ezeket is leírtam. Ezekből csak annyit, hogy világosan láttuk: Budapesten szovjet-magyar háború dúlt, majd az 1957. január 1-jei Naplómban leírtam, hogy „... mert tudom, és meginghatatlan bizakodásom az: *nem omlott hiába a mártírjaink vére – sírjukon kivirul még hamarosan a szabadság igazi szép virága...*”

Az egyetemi tanulmányainkat csak 1957 februárjától folytathattuk. Az ezt követő hetekben folytak a letartóztatások – és Budapesten a népbírói ítéletek, kivégzések. Hozzánk is eljutott a nyomozó gárda; éjszakánként kizavartak ágyainkból, fegyvert, lőszert kerestek – bár nem találtak, csempészték be, és elvitték azt, akinek az ágyában effélét rejtettek el – ők, maguk. Ezeket a fiúkat egyből kizárták az egyetemről, és börtönre, kényszermunkára ítélték.

Összegzésképpen hadd álljon itt *Képes Géza* verséből a következő nagyon is jellemző két sor:

*„Forradalom volt, nemzetmentő, tiszta,
Amilyet száz éve csak egyszer ha ad...”*

Örsi Julianna

Ozsváth doktor világjárása és hazatalálása*

Az utóbbi évszázadban fogy, egyre fogy Túrkeve lakossága. E szomorú tényt megerősíteni látszik, hogy az elmúlt években tovább nőtt az elvándorlók száma. Nem igen esik róla szó, de halvány jelek azért vannak arra vonatkozólag is, hogy beköltözőkkel, visszaköltözőkkel is találkozhatunk. A lakóhely változtatás általában egyéni, vagy családi döntés, de a motivációk megismerése a város vezetői és mindannyiunk számára is tanulságos lehet. Erre példa dr. Ozsváth András életútja. Erről az életútról beszélgettünk a napokban Bandi bácsival, amelyet most az ő beleegyezésével Önök elé tárok.

A 2002-es egyedi falinaptár azonnal felhívja magára a figyelmet, ahogy helyet foglalok a szobában. Egy népes családi környezetbe helyezhetem el beszélgetőpartneremet.

– Kik vannak a naptáron és hányan?

– Ezen a naptáron 13-an vagyunk. A szülők és a gyerekek. Ozsváth András volt az apám, Sárkány Mária volt az anyám. Az apám 1883-ban született, az anyám az egy kicsit fiatalabb volt. Ő 1895-ben született.

– Mind a ketten túrkeveiek voltak?

– Mind a ketten túrkeveiek. Itt élték le az életüket. Tizenegy gyermekük volt. A legidősebb, Júlia nővérem gyermekkorában Budapestre került. Korán férjhez ment, egy szakács-pincér dinasztia tagja lett. Margit nővérem szintén fiatalon került fel a fővárosba és ott ment férjhez. Egy gyermekük volt. A háború utolsó hónapjában esett el Pest alatt a sógorom. Erzsébet nővérem a harmadik legidősebb. Ő is Pesten dolgozott. A János kórházban főműtősnő volt az Urológiai osztályon. Ma van a születésnapja, fel is hívtam telefonon, hogy jó egészséget kívánjak neki. 88 éves.

Még ma is szívesen beszél arról az időkről, amit a professzor mellett eltöltött. Erzsi nővérem után jött Lajos bátyám. Ő parasztizál és még mindig dolgozik. Az ő a fiai András és Laci. Ilus nővérem itt él a szomszédban. Özvegyasszony. Neki nem volt családja. Ő főzőget nekem. Én bevásárolok, ő pedig főz. Aztán utána van Eszter nővérem. Az anyám nevét kapta. Ő is Pesten van. Neki két családja volt, de az egyik a háború áldozata lett. A másik szintén nővér. Piroska nővérem varrónő volt Patakiéknál itt Túrkevéen. Aztán ő is Pestre került. Ő is özvegy. Van neki két fia és unokája. A Piroska után meg jövök én, aki itt vagyok. Én is már fiatalon elkerültem a családi háztól. Ahogy nőttek a gyerekek, jöttek az aprók, a nagyobbak meg elmentek még a háború előtt. Szegény emberek voltunk. Megismertük az élet másik oldalát. Nem volt fenékgig tejfel, de minden ember élete a sírig tart.

– Milyen volt a gyerekkora? Milyenek voltak a szülei?

– Megnyugtatom, hogy nem volt egy ilyen szoba tele játékszerrel. Mindenki kreált magának. És jó volt. Anya tudott varmi és megvarrta a klott-gatyát, az inget, meg ezt-azt a gyerekeknek. Már alig vártuk, hogy elolvadjon a hó tavasszal. Eldugtuk a cipőt. Majd

* A beszélgetésre 2002-ben került sor. Az írás első megjelenési helye: Túrkeve c. lap, 2002. október

mikor ősszel beállt a hideg, megint akkor húztuk fel. Nem voltunk elkényeztetve az élettől. És mégis szép volt, mert a szüleink nagyon jók voltak hozzánk. Nagyon szépen éltek. - Hogy ezt a mondatát alátámassza, Ozsváth András elővesz egy bekötött könyvet és miközben lapozgatja így folytatja: – A papa mezőgazdasági munkás volt, de amellett egy gondolkodó ember volt és sokat olvasott. Szeretett olvasni, mikor ideje volt. És verseket is írt. Két vagy három elemije volt, de egész életében képezte magát. Számtan meg az olvasás, meg az írás. Meg akarta valósítani a pertétum mobilét (örökmozgót) is. Kis egyszerű primitív szerszámokkal keményfából fantasztikus dolgokat csinált. Voltak neki jó gondolatai, csak a felsőbb iskola hiányzott neki. Volt neki egy füzete tele a saját verseivel. Az első verse így kezdődik: „Amikor én téged meglátalak”, azaz mikor az anyámat meglátta. Tavaly előtt a születésnapomra Ozsváth Bandinak a felesége, Kati meglepett engem. Kinyomatta. A papa '74-ben halt meg, de így az unokák is olvashatják a gondolatait. A fiam neve napjára is írt egy verset. 79 évesen egyedül eljött és elhozta Németországba 1962-ben. A mamát nem engedték ki akkor, majd csak jóval utána.

– *Hogyan és mikor került ki Bandi bácsi Nyugatra?*

– Pesten voltam. '44-ben el kellett mennem katonának. Az oroszok már Érsekújvárnál voltak, mi meg Csallóközben. Többet magammal otthagytam a honvédséget. Egy hónap után elfogtak, kiszolgáltattak a németeknek és elhurcoltak bennünket. Majd amerikai fogságba kerültem nem messze Lepzigtól. Egyik lágerből a másikba vittek bennünket. Lekerültem a Rajna vidékére francia fennhatóság alá. Danhartzban csak magyarok 12 ezren voltunk. Az idegen légió helyett inkább német parasztokhoz mentem szolgálni. Egy kis faluba Archeim mellett Alpígba kerültem. Ekkor 48 kilós voltam. Ott jó kaja volt, meghíztunk. Dolgoztunk cséplőgépnél, műveltünk szőlőt. Amikor már jól éreztük magunkat, akkor elkapott a honvágy bennünket. Haza akartunk jönni, de ez csak több próbálkozás után sikerült. Kisújszállásra 1946. február 21-én késő este értem. Tél volt, hideg volt. Ott ismerkedtem össze egy cigánygyerekekkel, Piroska Lajossal, aki elvitt a nagyszüleihez. Ott aludtam náluk. Nagyon kedvesek voltak. Másnap egyedül átjöttem Kevibe. Aznap volt az anyámnak a születésnapja. Akkor jöttem haza.

– *Akkor volt nagy öröm a Kelemen utcában.*

– Hát, igen-igen. Rohantak ki Ilus nővérem, Piroska nővérem. A papát meglátam az ablaknál. Borotválkozott. Mintha tudták volna, hogy én jövök.

– *Mihez kezdett ezután?*

– Itthon voltam őszig. Én nem akartam földet művelni. Jött egy lehetőség, hogy a János kórházban vesznek fel munkásokat. Felmentem. Először az osztályon betegeket hurcoltam és egy másik fiatalemberrel az ételt is szállítottuk. A folyosót mostuk, dézsatündérek voltunk. Mindenese. Utána bekerültem a mütöbe, majd asszisztáltam az ambulancián. Egyszer csak, '49-ben hívtak a minisztériumba. Az apácák lecserelésére ekkor került sor. Kelltek a mütős legények. Egy fél évig Nyíregyházán dolgoztam, majd ismét felkerültem Pestre, a Kútvölgyi kórházba. Megint behívtak a minisztériumba és javasolták tanuljak orvosnak. Elküldtek Pécsre. Kezdetben nehéz volt. Meg kellett tanulni, hogyan is kell tanulni. Szorgalmas voltam. Tanultam éjjel-nappal. '52-ben leérettségiztem. Még akkor ősszel beiratkoztam az egyetemre. Mindig jó rendű voltam és kaptam 500 forint ösztöndíjat.

Meg lehetett belőle élni. Menzán ettem. Előbb egy szállóban, majd albérletben laktam.

Négy évet elvégeztem és akkor kitört a forradalom. A demonstráción részt vettem, de fegyver nem volt a kezemben. Az István kórházban dolgoztam. Rengeteg sebesült volt. Akkor az egyik barátom jött és mondta, holnap elmegy. Mindenki tudta, hogy ez azt jelenti, hogy Nyugatra megy. Hajnalban felébredtem és én is vele tartottam. 1956. november 25-én léptük át az osztrák határt.

Elkerültünk Németországba. Piking volt a gyűjtőtábor. Onnan Bonnba mentem. Nagyon keveset tudtam még akkor németül, csak annyit, ami a fogságban rám ragadt. Így egy félévet tanultam idegen nyelvi kurzuson. Nem fogadtak el minden budapesti vizsgámat, így csak '61 január 24-én lettem kész orvos. Viszont megtanultam egy nyelvet.

– *Bonnból hová került?*

– Dürheimbe. Ott voltam négy évet. Előbb a belgyógyászatban dolgoztam, majd ortopéd szakorvos lettem. Kaptam is egy ajánlatot Landeroba egy 200 ágyas ortopédiai klinikára. Majd Káltumében dolgoztam főorvosként három évet. Akartam egy magánrendelőt nyitni, hogy önálló legyek. Úgy belejöttem, hogy a saját rendelőmben már nem volt probléma. Sludvighátenben telepedtem le 1971. október 1-én. Vettem egy házat, építettem rendelőt. Akkor nagy munkaerőhiány volt. A gyárakban jól fizettek. Úgy kezdtem el a rendelőt, hogy a klinikától kaptam egy titkárnőt és egy műtősfíút kölcsön, aki a besugárzásokat csinálta. Megismertek. Sok betegem volt. Végül az volt a tervem, hogy csinálok egy szép házat. Hát sikerült is. Teljesen felesleges volt.

– *Miért?*

– A második feleségem se vált be. Igaz, Stefán fiam azóta már felnőtt. Jól beszél magyarul és még azonkívül hat nyelven. Újságíró. Most voltak itthon a nyáron. A felesége orvosnő Berlinben. Már unoka is van.

– Akkor Ön az élete nagy részét egyedül töltötte.

– Roppant jól érzem magam. Már a szívinfarktuson is túltettem magam.

– *Mikor jött haza Magyarországra?*

– Nyugdíjazásom után, '92-ben jöttem el Németországból. Igaz először egy barátom biztatására Ausztriába költöztem. Ők Ausztráliából jöttek vissza Burgenlandba. Ez közelebb van a régi óházához. Ott elkótyavetyéltem hét évet. Majd '98-ban jöttem haza a nővéremhez. Összetalálkoztam Oszlászki Zsolttal, aki megkérdezte, nem akarok-e házat venni. Miért ne?! Meg is vettem, azóta itt lakok Ilus nővérem szomszédságában.

– A dologban az a legszebb – mi örülünk neki –, hogy itt nagyon jól érzi magát. Hazatalált, azt mondhatom – fejezi be a gondolatot Bandi bácsi éppen belépő Piroska testvére.

Én pedig névnapi és ünnepi jó kívánságokkal búcsúozom.

Örsi Julianna

A szülőföld mindig a legkedvesebb marad*

A Lisznyai Damó úti töpörödött kis parasztház öreg kapujának küszöbét évente néhányszor átlépi egy ősziülő, szikár férfi. Ratkay Lajos Hollandiában élő szobrászművész jön haza, hogy meglátogassa szeretteit: édesanyját és testvéreit. A Túrkevén töltött néhány napba mindig belefér a Kevi Kör, a Talpalló család és a Finta Múzeum meglátogatása. Az évek folyamán néhány alkotását a múzeumnak adományozta. A birkózókat ábrázoló szoborterve évek óta várja, hogy egyszer Túrkeve sportszerető népe megteremtse a lehetőséget a szobor felállítására.

Ki is az alkotó?

A hatodik X-hez közeledő, ősziülő, szerény embert kínálok hellyel, azzal a szándékkal, hogy beavasson életútjába.

– *Gyermekkorodat hol töltötted?*

– Szülőházam a Hagymássy úton volt. Kilenc éves lehettem, amikor a 3 hold földhöz még bérelt apám és kimentünk tanyára lakni Fehértóra, aztán Csorbára. Csorbáról pedig Szelesre. Tizenkét éves koromban már kapáltam, csakúgy, mint a testvéreim.

– *Az iskolában volt-e példaképed? Hogyan emlékezel tanítóidra?*

– Debreceni Sándor volt a példaképem. Nagyon kedves tanító volt, felfigyelt a rajzolásomra. Mindig tanulni akartam, de a háború miatt megszakadt a továbbtanulás lehetősége. A szüleim úgy voltak velem, hogy jobb lenne egy olyan szakmát tanulni, amelyikből aztán meg is lehet élni. Így lettem pékinas Talpallóéknál.

– *Szabadidődben mit csináltál?*

– Akkor kezdtem el olvasni egy kicsit többet. Talpallóéknak több könyve volt. Birkózó szerettem volna lenni. Hozzákezdtem, de aztán nem tudtam folytatni, pedig a mester biztatott nagyon. De nem tudott megegyezni a pékséggel, mert este kellett volna járnom az edzésre és 8 órákor volt a kovászos kenyér is. A pékséget nem hagyhattam.

– *Az alkotás ihletével mikor találkoztál először?*

– Ez is a pékséghez köt. A kenyércsinálás az szép munka, de valahogy nekem már akkor is másra volt kedvem. Ott kezdtem el a kemencéhez használt agyagból alakokat gyúrni. A legelső szoborfejt egy kis görög szobor volt. Aztán asszonyfigurát, gyerekfejet, lovast, saját portrémat mintáztam meg.

– *Hogyan és miért kerültél el szülővárosodból?*

– Volt egy barátom, aki fel akart menni Pestre. Megszólított az egyik nap, hogy nem jövök-e Pestre. Mondom, mehetünk. Tanulni akartam, felmentem Pestre, ez 1950-ben volt. Persze, először munkát kellett keresni, mert valamiből meg kellett élni. Szegettem gyümölcsös ládát, voltam vízvezeték-szerelő, aztán beiratkoztam az agráregyetem előkészítő tanfolyamára. Ekkor már kollégista lettem, és ösztöndíjat kaptam.

* Az írás első megjelenési helye: Túrkeve c. városi lap, 1989. július

– *A képzőművészet iránti vonzódásod alábbhagyott?*

– Nem. Jártam múzeumokba, meg a Sallai Sándor útra, a kultúrházba. Ott egy tanár irányításával tanultuk a mintázást. Ha jól sikerült a másolás, utána lehetett modellről is dolgozni. 1956-ban megpróbáltam a Képzőművészetit, de nem vettek fel. Akkor még nem tudtam rajzolni, mert nem tanultam. És akkor ősszel összejöttünk egy páran, az ő rábeszélésükre indultam el. A csalódás érzése munkált bennem. Gondoltam, megpróbálom máshol, egy olyan országban, ahol a művészettel jobban megösmerekedhetek. Egy hetet Ausztriában töltöttem, aztán sikerült Hollandiába jutnom. A Vöröskereszt segítségével egy családhoz kerültem. Nyolc hónapot a Kábelgyárban dolgoztam, 1957-ben bekerültem a rajziskolába, majd '58-ban az Akadémiára. '63-ban végeztem. Nehéz volt Hollandiában kezdőnek lenni. Sokat jártam múzeumokba. Pályázatokra küldtem be szobrokat. 1962-ben vették meg az első szobromat, a „Forradalom” címűt. Aztán több megrendelést kaptam.

– *Szobraid többsége Hollandia különböző városainak – Vlaardingen, Wageningen, Rheden, Zandvoort, Amsterdam – közterein, közintézményeiben áll. Mit mintázol meg szívesen?*

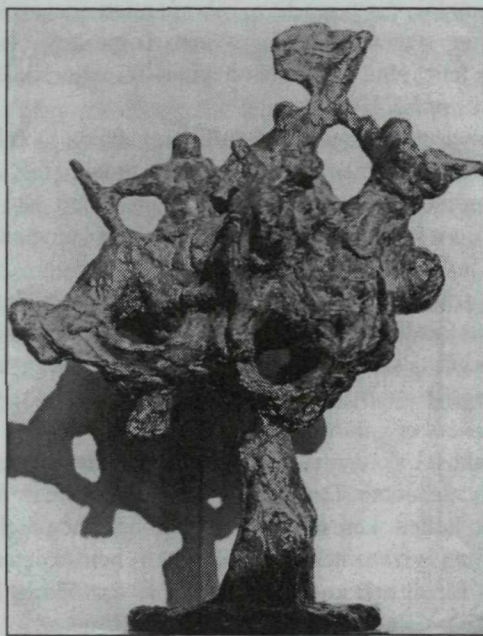
– Gyerekeket és a gyerekek kedvenceit, az állatokat.

– *Van-e olyan szobrod, ami annak az érzésnek a hatására született, hogy nyolc évig nem jöhettél haza?*

– Igen. Van egy kőszobrom, ami egy anyát a gyerekével ábrázol.

– *A múzeumnak is az Anyám című szobrodat adományoztad először. Miért?*

– Ha az ember évekig távol van, akkor is a szülőföldje mindig a legkedvesebb marad. A szülők, az ösmerősök ...



Ratkay Lajos: Forradalom

Finta Sándor

Névtelen magyar hősök

1956 – 1957. október 23.

*Magyar alföld őszi virága,
mint díszes temetési fáklya,
horpadt sírok sorát szegélyezi.
Égretörőn vig pacsirta száll,
sírok fölött röptében megáll,
dalával a pompát tetézi,
Úgy mint régen.*

*Hiszed halott vagy...? ebben tévedsz,
rajok menetelnek s te éledsz
bennük, kik a honért küzdenek,
Úgy mint régen.*

*Aludj! álmod s hited bennük ég,
kard és fáklya magyar kézben még
nem vált semmivé hont védeésben.
Aludj! virraszt helyetted rónán
s a Kárpátok meggázolt trónján,
fájó magyar lelkünk az éjben,
Úgy mint régen.*

*Hevenyészett sírhantok enyhén,
rózsa virít s vérszínű kelyhén,
névtelen HŐS lelke világít.
Tisza síkján s Kárpát lejtőjén,
szabadsághős tépett mentéjén,
omló vére újra fellázít,
Mint ma egy éve!*

Fodor István Ferenc

'56 az Isten háta mögött – gyerekszemmel

Sokat olvashattunk már arról, hogy milyen volt a pesti srácok forradalma, arról is akadnak hírek, hogy hogyan zajlottak az események a vidéki nagy városokban, ahol sortűzek dördültek, de még arról is tudunk, hogy a kisebb településeken hogyan döntötték le a „dicső szovjetek” emlékműveit. Kevesebbet tudunk viszont arról, hogy a még eldugottabb helyeken, pl. egy településtől távoli tanyavilágban mi történt azokban a napokban. Egyáltalán mit tudtak az emberek a fővárosban történekről? Ne feledjük, hogy a magyarországi televíziós adás még csak egy évvel később indult, ezeken a helyeken még egy komolyabb rádió sem volt és napilapok sem nagyon jártak.

Aki ismeri a Jászság térképét, az tudja, hogy van egy jókora terület, melyet a 31-es, 32-es út és a Jászalsószentgyörgyöt Jászladányon, Jászkiséren át Jászapátival összekötő alsóbbrendű út határol, melynek a belsejében nem volt műút. 1968-ban épült meg a Jászájkóhalmát Jásztelekkel összekötő út és csak az ezred végén a regionális szeméttelap miatt kövezték ki a Jászapáti-Jászalsószentgyörgy út egy szakaszát és az erről induló jásztelki utat. 1956-ban ennek a hatalmas területnek a belsejét csak földutakkal lehetett megközelíteni, már amikor meg lehetett. Nagy része a jásztelki és a jászapáti határhoz tartozott, de ide „lógott be” a jászájkóhalmi határ legnagyobbik része is, melynek legtávolabbi pontja: a Szőghatár 12 km-re volt a jákóhalmi templomtól. Nem volt ez néptelen terület, hiszen ekkoriban még rengeteg tanya volt erre mindegyik település határában, éltek és virultak a tanyasi iskolák – ebben a területben legalább 5 volt belőlük.

Nos, ennek a területnek a közepén, a jákóhalmi-jásztelki-apáti Hármashatár (Szőghatár) közelében – oda mindössze néhány száz méterre volt az a tanya, ahol én nevelkedtem 13 éves koromig. A jákóhalmi határ Varjas nevű határrészén a legutolsó tanya volt a miénk, a legközelebbi kövesút és egyben buszmegálló 5 km-re volt hozzánk – a mostani jászapáti tangazdaságnál ma is élő buszmegálló.

Ez tehát egy olyan terület volt, amely merőben különbözött a pesti flasztertől is, a berényi főtértől is, meg a jákóhalmi piactértől is. De itt is éltek emberek, pl. én, aki mindössze 7 és fél éves voltam, második általános iskolás. Mire emlékszem a Forradalom eseményeiből? Már az év eleje sem gond nélkül indult: szénzünet volt az iskolában, így a rendes téli szünet tovább tartott. Hogy ne legyen nagyobb a lemaradásunk, Tihanyi tanító bácsi néha összehívott bennünket az iskola szolgálati lakás részébe, hogy gyakoroljunk egy kicsit, meg adott házi feladatot. Ekkor még elsősek voltunk. Emlékszem arra is, hogy ekkor – januárban – volt a dunaharaszti földrengés, mely nálunk is rendesen érezhető volt.

Mivel a 4 alsó- és 4 felső osztály osztatlan iskolába járt, így ez a Varjason úgy működött, hogy a felsősök délelőtt, az alsósok délután mentek iskolába. Így volt ez 1956. október 24-én – szerdán – is, amikor délelőtt otthon voltam. Ott bóklásztam a tanya körül, amikor anyám izgatottan sietett ki a tanya mögött szántó apámhoz: „Azt mondja a rádió, hogy

Pesten emberölés, gyilkosság, ... meg ilyesmik vannak.” Apám megállította az ökröket, aztán bejött ő is a „házba”, mármint a szobába, ahogy azt tanyasiyan mondtuk. Valóban a rádióban mindenféle összefüggéstelen szövegek hangzottak el, néha szövegek, máskor utcai zaj, aztán meg zene. (Azóta tudom, hogy ezek a szövegek 24-én voltak, a zene pedig Beethoven Egmont-nyitánya, mely annyira jellemző zene volt ezekben a napokban, hogy mindenki felismerte, aki korábban nem foglalkozott komoly zenével is.)

Szüleimnek szokatlan volt ez a rádiós program ezen a ködös októberi délelőttön, hiszen nem voltak ilyesmihez hozzászokva. Node a földet művelni kellett, apám visszatért az ökrökhöz és szántott tovább, anyám meg főzött.

Mi egyébként – tanyasi viszonylatban – a felvilágosultabb családokhoz tartoztunk. Azon a nyáron vettünk világvevő rádiót, megvettük hetente a Ludas Matyit, a Szabad Földet, néha más újságot is. Az volt a szlogen, hogy „tanuljon a gyerek, mert úgysem lesz már föld, legalább vigye valamire”. Ez engem nem igazán zavart, mert elég jól tanultam és nem hiányzott, hogy kevésbé voltam befogva az otthoni munkára. Tombolt már korábban a tsz-szervezés, érezték a tanyasiak is, hogy ennek nem lesz jó vége.

Híre ment persze gyorsan, hogy valami történik az országban. A környéken senkinek nem volt világvevő rádiója, jöttek hát hozzánk a szomszédok, hegyezték a fülüket-hallgatván a Szabad Európát, amit egyébként annyira zavartak, hogy nem sok mindent lehetett érteni belőle. Ki erről, ki arról tapasztotta a fülét a rádióra, hogy jönnek-e már az amerikaiak? Az eredményt persze azóta már tudjuk: nem volt azoknak eszük ágában sem jönni, – szépen kiegyeztek a szovjetekkel a hátunk mögött. Mindenesetre mozgalmassá váltak nálunk az esték akkoriban. Félni nem kellett, hiszen ismerték egymást a tanyasiak. Nem kellett attól tartani, hogy valaki „besúg”, hiszen mindenki egyformán utálta a komcsikat.

Számomra különösen érdekes volt, hogy repülőről különböző röplapokat dobáltak, amiknek ugyan a tartalma nem nagyon érdekelt, de mivel érdekes tipográfiai megoldásai voltak, én elkezdtem másolgatni. Amíg apámék meg nem látták, mert akkor gyorsan elkapták tőlem. A repülőről egyébként sztaniolcsíkokat is szórtak, ami állítólag a radar megzavarását szolgálta, mindenesetre ezeket is gyűjtöttük. A tőlünk néhány száz méterre lévő jásztelki dűlőúton tankokat is láttunk Berény irányába haladni. Ez lehet, hogy már novemberben volt.

Apám közben járt bent a faluban, aztán értesült az ottani eseményekről – a szovjet emlékmű ledöntéséről – és azzal a hírral jött haza, hogy „azt mondták a faluban, hogy minden házra ki kell tenni a nemzetiszín zászlót!” Anyám lenyisszantott valamilyen fehér anyagból egy zászlónyi méretet, melyet aztán én gombfestékkel trikolorrá alakítottam, melyet utána kítűztünk az udvarajtóra. Azt hiszem nem véletlen, hogy nem maradt fenn ez az örökbecsű relikvia, mint ahogy az is szerencsénk lehetett, hogy november körül a kutya sem járt már arra a tanyavilág végében. Ismerve a későbbi eseményeket, valószínű, hogy nem lettünk volna megdicsérve.

A faluban zajló eseményeket, illetve a forradalom alatti közhangulatot jól példázza, hogy egyik tanyai földszomszédunk – Terjéki János – '57 tavaszán, mikor már jött ki a faluból a földjét dolgozni, elmesélte: „Egy este, már jó későn volt, éktelenül dörömböltek

EMLÉKEZZÜNK, HOGY EMLÉKEZTESSÜNK

az ablakon. Nem mertem kimenni, mert nem lehetett tudni, hogy ki az és mi a szándéka. Felmentem a padlásra és kidugtam a fejem a fűrfalon lévő lyukon. Láttam, hogy Selyem Ila (az egyik szomszédasszony). Akkor már bátor voltam, odaszóltam: Ki az? – Én – aszongya! – De ki az az én? – Akkor aztán már forgatta a fejét mindenfelé: Te vagy az János? Hát hunnan beszélsz? Elnevettem magam, mind a ketten megijedtünk a másiktól, pedig csak azért jött, hogy majd vállalom-e a földjének a megmunkálását.”

Aztán hallottuk Kádár beszédét a Forradalmi Munkás-Paraszti Kormány megalakulásáról, a rádió adásai is visszatértek régi medrükbe, 1957 elején ismét megjelent a Ludas Matyi, némi késéssel és vékonyabb formában a Kincses Kalendárium is. Visszatért minden lassan a régi kerékvágásba. Voltak könnyítések: megszűnt a „beszolgáltatás”, meg hasonlók. A tanyasiak pedig a múlt eseményeit ismerők bölcsességével mondták, hogy „meglátjátok: egyszer még Nagy Imrének lesz igaza!”

Örsi Julianna

A Corvin-köziek befogadták*

– Beszélgetés Varga Mihállyal –

Egy-egy ünnephez közeledvén mindig arra gondolok, vajon a korabeli események résztvevői mit szólnak az ünnepéseinkhez, megemlékezéseinkhez. Ezért sokszor előveszek régi újságokat, vagy más dokumentumokat és elolvasom újra őket. Van egy olyan állami ünnepünk, október 23-ika, amelynek a résztvevői, tanúi még itt élnek köztünk. Egy ilyen résztvevőhöz, Varga Mihályhoz látogattam el városunkban. Megkértem, idézze fel az emlékeit, mit cselekedett akkor.

– Október 27-ikén élelmet szállítottam Túrkevéről Pestre. Ugyanis Túrkevén is gyűjtöttek a fővárosban harcolók számára és kerestek önként jelentkezőt, aki felviszi. Azt tudni kell, hogy abban az időben elég zűrés volt a helyzet, másodsor, hogy nem volt itt Túrkevén pontos hírforrás, hogy tényleg mi van Pesten. Ennek ellenére én jelentkeztem.

– *Hány éves korú volt akkor?*

– Én '56-ban 24-ik évemben voltam. Katona voltam, leszereltem és az egyik barátommal, akivel iskolába együtt jártunk, katonák is együtt voltunk. Akkor már dolgozott ő is, én is. Volt munkahelyünk, de a kapcsolatot tartottuk, mint barátok. Mi ketten vállaltuk ezt a dolgot.

– *Ő is túrkevei volt?*

– Túrkevei, de most nem él Túrkevén. Minket perbe fogtak, elítéltek. Utána mikor hazajött, ő elment Keviből.

– *Őt hogy hívják?*

– Trencsényi László.

– *No és mit vállaltak pontosan? Mit és hová vittek?*

– Kenyeret, szalonnát, kolbászt. Egy három és féltonnás teherautóval. Célzott lett volna a fuvar, mert a Városház utcába kellett volna ezt nekünk leadni. Igen, de nem tudtunk átmenni a körúton, mert annyira lőttek. Olyan nagy volt a harc. Már kijebb is, de ott meg abszolút nem tudtunk keresztül menni, mert kilőttek volna bennünket. A Corvin-közig jutottunk el.

– *Milyen volt odáig az útjuk?*

– Kisújszállás felé mentünk. Azt tudni kell, hogy Kisújszállástól Budapestig harckocsik közt mentünk. Felvonulási út volt a 4-es nekik. Az oroszoknak. Mind a két oldalt teljesen tömve volt.

– *Nekem is az a gyerekkori élményem maradt meg, hogy láttam, amint a 4-es műúton végelláthatatlan sorokban mennek az orosz tankok.*

– Igen. Meg nem állítottak bennünket, de helyel-helyel a 4-es műút le volt zárva. Ék alakba állt két harckocsi. Aztán, mikor közel értünk, akkor kinyitották, elengedtek, de

* A beszélgetés 2002-ben történt. Az írás első megjelenési helye: Túrkeve című városi lap, 2002. október

utána újra zárult. Ez bizonyos szakaszonként volt. A harcmodornak egy technikai trükkje volt. A barátom szomjas volt útközben, volt is nálunk víz üvegben. Mondtam neki, hogy elő ne vegye. Hallottuk a koktélos üvegeket. Biztos kilőnek bennünket. Adott esetben nem sokat kérdeznek. Ezt minden katona tudta, hogy mit jelent egy üveg akkor. Nem lehetett üveget mutogatni, mert az egyet jelentett a halállal.

– *Felérve Budapestre, mit tapasztaltak?*

– Amint mondtam a Corvin-közig jutottunk. Ott civilek, katonák, rendőrök voltak. Kérdezték, hogy hova akarunk menni. Mondtuk, hogy hova, meg mi célból. Azt mondják, ide figyeljetelek, – mindenki tegezett mindenkit. Ez jellemző volt akkor. – idefigyeljetelek gyerekek, jó helyt lesz itt is a rakomány. Vigyétek be az Üllői úti 1. sz. Klinikára. Azt is tudni kell, hogy, a Corvin-köz ezt fogta át. Ez volt nekik a kórházuk egyszer, másodszer meg, hát, élelmezésük, mint olyan, én nem is tudom, lehet-e ilyen mondani. Ahonnan kaptak. Volt mikor egész nap, 30 óra hosszáig nem ettek. Volt, mikor aztán volt kaja bőségesen.

– *Ezek szerint a törkeiek gyűjtése a Corvin-közben harcolókat segítette.*

– Így történt. Mi ott megálltunk. Nekünk nem kellett pakolni, mert volt, aki pakoljon. Pillanatok alatt lepakoltak. Egyre kértek, hogy igyekezzünk ki a városból, hogyha vissza akarunk jönni még aznap, vagy pedig maradjunk a kórházban, éjszakázzunk ott, mert 6 órakor lezárják a kimenő utakat. Nem engednek be aztán senkit. Se ki, se be. Azokon a területeken, ahol ők ellenőriztek. Rapszódikus volt ez, hogy hol.

– *Hogyan döntöttek?*

– Úgy döntöttünk, hogy jövünk haza. Haza több idő kellett. Este körülbelül 8 óra volt, mikor megérkeztünk. Lépcsőzetesen tudtunk csak haladni, hiszen a 4-es műúton a haladás végig akadályoztatva volt.

– *Itthon hogyan fogadták?*

– Másnap a Gépállomásnál nagygyűlés volt. Pontos hírforrás nem volt, mert rádióból is csak mindig a zene szólt. Mindenki körömhegyen állt, hogy tényleg mi van Pesten. Tudták, hogy hol voltunk. Be kellett számolni. És akkor én elmondtam, hogy mi volt, meddig voltunk, mit láttunk. Elmondtam, hogy elég csúnyán néz ki az a része Budapestnek. Halott sok van, mert sok volt tényleg. Rengeteg kiégett autó hullákkal az utakon. Magyar halott is volt. Katona is, de főleg civilek. Úgy tessék elképzelni, hogy minden magyar halotton ha nem volt babérkoszorú nemzeti szín szalaggal, volt virágcsokor nemzeti színű szalaggal átkötve. És mind a faltövire volt húzva. Ott feküdtek. Nem volt idő eltemetni őket. Úgy lóttek, hogy nem lehetett mást hallani, csak azt, hogy lőnek, fűtyül a golyó, meg reccsen, csapódik. Szóval nem egy olyan túl jó kirándulásnak lehet mondani ezt az utat.

– *Volt-e más egyéb megbízatása '56-ban?*

– A Munkástanácsba bevásztottak. A nemzetőrség és a rendőrség munkáját kellett összehangolnom. A fegyveres testületekre szükség volt a közrend védelme miatt. Tudtommal nagyobb baj, a kommunisták bántalmazása, meghurcoltatása Túrkevéen nem történt.

– *Annál inkább meghurcolták magát.*

– Hát igen. Január 8-án bevittek, vallattak. Azt el sem lehet mondani, le sem lehet írni, milyen kegyetlenkedéssel történt a vallatás. A börtön már megváltás volt. Előbb az első fokú ítéletet Szolnokon hozták, amely szerint öt évre ítélték hamis politikai vádakot felhozva ellenem. Majd a Legfelsőbb bíróság két évre levette a büntetésemet. Azt ki is töltöttem. 1959. február 23-ikán szabadultam. A zaklatásoknak azonban nem lett vége hosszú ideig. Így kellett leélnem az életemet.

– *Az utóbbi évtizedben nagyot változott a világ. 1991-ben eltörölték a megbélyegzését és többször kitüntették. Kitüntetést vehetett át Göncz Árpádtól, a Magyar Köztársaság hadseregének ezüst keresztjét is megkapta. Most legutoljára, 2002. március 15-ikén a Corvin-közi Bajtársi Közösség a „Korvin-közi hősök tölgyfalombbal díszített érdemrendjét adta át Önnek.*

– Igen, a Corvin-köziek befogadtak. Az az igazság, hogy inkább ne kaptam volna egy kitüntetést se, csak az életemben ne kellett volna elviselnem a sok megaláztatást, büntetést. Úgy érzem, nem szolgáltam rá.

Szél Júlia

„Mikor az ég zengett...”

Így kérdezik mifelénk, nagy csapás, katasztrófa után, ahol mindenkire szükség lett volna: Te meg hol voltál, mikor az ég zengett? – A kérdés most 1956 októberére vonatkozik és az illetékes korosztály saját magának tegye fel a kérdést s ha nincs rá válasza, van történelmi alibije.

1956. novemberének szereplőit gyűjtöttem egy rádióműsorba, amelyet szó szerint lejegyeztem. Talán így a saját szavaikkal, sorsukkal sikerült személyesebbé tenni a velük való találkozást. – Ők azok, akik ott voltak, mikor az ég zengett.

1956/57 fordulója a félelem, a fájdalom, a didergés, a menekülés tele volt Budapesten. A rádió bomba ütötte sérülései még frissen tátongtak, magunk is csak képzelődhettünk, mi történhetett itt. Magam a kis fekete bőrdömet kerestem, amiben úti holmijaimat tartottam, majd megtaláltam véres rongyok között a szerkesztőségi szobában. Utolsó műsoromat az adó épület egy öltözőszekrényének a tetején leltem meg, amelyet 23-án este már lövöldözések között montíroztam, mivel 24-én reggel lett volna a stúdió felvétele. Az is ott volt, ahová tettem. Csak a helyünket, önmagunkat nem találtuk. Minden lépésnél törmelék csikorgott a talpunk alatt és ez nemcsak a valóságos téglatörmelékre volt igaz. Az egymáshoz való kapcsolatainkra ugyanez értendő.

Ezekben a napokban két vékonykabátos ember keresett fel – orvostanhallgatók – azzal, hogy Ők szeretnék elmondani a történetüket, fontos lenne, hogy megmaradjon. Annyi különös történt akkor velük. (Nem is kérdezősködtem miért és miért éppen én.) Stúdiót persze nem kaptam, foglaltak voltak, így egyik kitűnő gépirónőnk írta le gyorsírással, amit a fiúk mondtak. Hamarosan le is gépelte a szöveget, de nem jött érte senki. Eltettem a fiókomba. Adásba, műsorba soha nem került, nem kerülhetett, mert nem tudhattam, nem ártok-e vele valakinek. Így aztán, Sajgó Ilonának soha nem fizettük ki a gyorsírás-gépelést.

45 év múlva szólt a telefon. Dr. Fedor József fogorvos jelentkezett. A „Fehérsipkás”, ahogyan a társai a harcok alatt elnevezték. Kis vászon műtősapkában járta végig összes küldetését parlamenti státszban. Társával Lehocky Attilával ők voltak a Corvin-köz parlamenterei. Hozták, vitték a „pontokat”, fogalmazták a pontokba szedett üzeneteket, feltételeket, amelyek már a fegyverszünetre vonatkoztak és tartalmazták a felkelők politikai álláspontját. Így megfordultak a harcok és tárgyalások legfontosabb helyszínein – a Parlamentben, Írószövetségben, katonai parancsnokságokon. Ezért gondolhatta a két fiú, hogy ez történelem, meg kellene örökíteni, de miért éppen akkor? Az is kiderült: egyikük, Attila már nem bírta idegekkel – naponta történtek a lefogások, házkutatások, elhurcolások, feleségével együtt – úgy döntöttek, hogy elhagyják az országot. Ki tudja, mi történik még, maradjon nyoma annak, amit ketten véghez vittek – akkor mindezt nem beszélték meg velem, csak annyit, hogy talán már holnap elmennek. Gondoltam ez a bizalom jele, amely kötelez.

45 év múlva Fedor doktornak adtam át a kéziratot, azzal, hogy egy rádióműsorban ő idézzen belőle:

Fedor József (a továbbiakban: F. J.): – „Délelőtt 11 óra körül elmentem a fogászatról, mivel a klinika adjunktusával nézeteltérésem támadt azért, mert két fegyveres katonát nem volt hajlandó beengedni a klinikára. Erről a két katonáról tudtam, hogy a Corvin-közzel harcba állott. A két katona bebocsájtást kért. Azt mondta az adjunktusom, hogy ha a két katona eldobja a fegyvert, beengedi őket. A katonák erre azt felelték, hogy ha ők eldobják a fegyverüket, hadbíróság elé állítják őket. Ezek után mégis eldobták fegyvereiket, bebocsájtást nyertek. Mi aztán lefektettük őket. Mielőtt azonban mi felébredtünk volna, a két katona eltávozott, fegyverüket magukhoz véve. Ezután is tovább vitatkoztunk az adjunktusommal a sebesültek ellátásáról. Követeltem tőle, hogy a klinikán a kötszer mennyisége alapján legalább húsz sebesültet lássunk el.”

– *Igen, akkor erről volt szó: az Üllői úti kórházakon ki segít? Fehérsipkás és barátja, aki szintén orvostanhallgató volt, Lehoczky Attila, aki akár az utcán is kötözte a sebesülteket. A Corvin-köz parancsnokságán azonban más beosztást kaptak.*

F. J.: – „A Corvin-köziek ugyan felvették a harcot a szovjet katonákkal, de a parancsnokok elhatározták, hogy másnap reggel megpróbálnak összeköttetést létesíteni a kormánnyal az Írószövetségen keresztül, mert meg akarják szüntetni az okatlan vérontást. Ebben az ügyben engem is megkérdeztek, mit kellene tenni. Lényeg az, hogy Lehoczky Attila és én vállaltuk, hogy az ügy közvetítői, parlamenterei leszünk az Írószövetség és a parancsnokság között.”

– *Az utcán folytak a harcok, akik ismerik a város térképét, tudják a Corvin-köztől a Gorkij fasorig hosszú az út.*

F. J.: – Elindultunk egy parlamenter társammal az Írószövetségbe, a Gorkij fasorba. Már alkonyat volt, mikor a Lövölde tér környékén jártunk, amikor egy szovjet katonai járóőr feltartóztatott bennünket, bevitték a szovjet katonai főparancsnokságra. Mi nem tudtuk, hogy ez a Lövölde téren van, és ott bekerültünk első lépésként a föld alatti börtönükbe, ahol eltöltöttünk vagy másfél-két órát. Különválasztva kihallgatásra vittek bennünket. A szovjetek akkor azt tanácsolták, hogy mivel valóban kilátástalan ez a küzdelem, ők annak tartották, menjünk vissza a Corvin-közbe és egy általuk megszövegezett fegyverletételi, megadási javaslatot vigyünk. Mi ezt szívesen vállaltuk, csak hogy a börtönből kikerüljünk, illetve a főparancsnokságról. Ezt a dokumentumot az akkori budapesti főparancsnok, Kuzinov ezredes, a Szovjetunió hőse írta alá és dr. Benedek György százados a Honvédelmi Minisztérium részéről. Hosszú-hosszú keringőkön keresztül végre eljutottunk a Rádióhoz, ahol Solymosi János, aki a pilisvörösvári páncélos dandár parancsnoka volt, az ezredével tartózkodott.”

– *Végül is el tudták juttatni a szovjet parancsnokság feltételeit?*

F. J.: – „Eljuttattuk a Corvin-közbe, ahol összeült a parancsnokság, megtárgyalták és a Pongrácz testvérek keményen kiálltak a visszautasítás mellett.”

– *Amit a Corvinisták visszautasítottak, például a szovjet parancsnokság fegyverletételi feltételeiből, amit akkor tollba mondtak. „Aki leteszi a fegyvert, szabadon elvonulhat, munkahelyét elfoglalhatja. Ez az utolsó felszólítás.” Ezzel kezdődik a fegyverletételi*

levélváltás. A válasz előre tudható, mégis a két parlament, Lehocky és a Fehérsipkás utcáról – utcára menekítette az írást.

F. J.: – „Feltartott kezekkel, hátunkba fegyverekkel érkezünk a Corvin köziek parancsnokságára. A ház árkados oldalán egy kb. 17 éves munkás gyerek kísért fel engem a 3. emeletre. A lakók a pincében voltak. Hosszú tárgyalások után, egy Öcsi nevezetű katona írógépet hozott és nekiláttak a Corvin-közeik saját fegyverszüneti feltételeinek megfogalmazásának. Az utolsó így hangzott: A szovjet csapatok vonuljanak ki Budapestről és december 31-ig hagyják el az ország területét. 1957. április 1-én írjanak ki szabad választásokat az ENSZ felügyelete mellett, Nagy Imre kormányát nem ismerjük el. Az elesett harcosokat nyilvánítsák hősöké. Aztán: az ávéhá eltörlése. Kossuth címet a magyar zászlóba. Követelés: március 15-nek és október 23-nak ünnepé nyilvánítása.” A kész irattal, fegyvereket adtak mellénk, akik elkísértek bennünket a Vajdahunyad utcáig. Este 9 óráig, aztán bekerültünk a Rádióba.

– *Magyarázat: A két parlament azért jutott a házba, mert ott addigra már egy körzeti katonai parancsnokság alakult ki.*

F. J.: – „Míg idáig értünk, többször veszélyben volt az életünk, mert hol a szovjetek tartóztattak fel, hol mások. Falhoz is állítottak egyszer bennünket. Izgalmas éjszaka volt. De a parancsnokság szovjet képviselőitől itt tudtuk meg, hogy a magyar és szovjet csapatok együttesen felkészültek a Corvin-köz felszámolására. Ez az utunk eljutatott bennünket az akkori kormányhoz és Nagy Imréhez is személyesen. Máig is abban a hitben élek, hogy ez vezette Nagy Imrét ahhoz a döntéshez, hogy ne engedélyezze a testvérharcot és kimondta, hogy győzött a forradalom.

– *Ha ez most rádióműsor, csak egy vágás a magnószalagon és megszólal az ott székelő katonai parancsnok Solymosi János alezredes, aki a Piliscsabáról, Budapestre vezényelt pánccélos egység vezetője. Első intézkedése írásból idézhető feladat: „Csoportok szervezése, amelyek külön-külön meggyőzik, vagy lefegyverzik a kisebb harcoló egységeket, tehát a Páter utcát, a Corvin-közt, a Kisfaludy-közt. – Sándor főhadnagy az akció vezetője” azonban, visszafordult azzal, hogy ő ezt képtelen megtenni. Pedig kiderült például, hogy a Corvin-közi fiatalok 80 %-a tizennyolc éven aluli, 30 %-uk pedig 15 éven aluli. A főhadnagy fegyveresen valószínű könnyen fel tudta volna számolni őket. Fegyverrel gyerekekkel szemben...?*

F. J.: – Persze. Volt is rá terv. Hanem Nagy Imre parancsot adott, hogy amennyiben végrehajjták, ő lemond. Így hiúsult meg a terv végrehajtása. Nem lehetett véghez vinni azért sem, mert pontosan én is ilyen parancsot adtam a katonáknak, hogy a népre nem lövünk és különösen gyerekekre. Magam mentem hozzájuk, hogy bontsátok el a barikádokat, a rendfenntartás legyen a dolgotok, hogy a közlekedés reggelre helyre álljon és meginduljon a munka. Utána majd reggel lehet tárgyalni.

– *Volt olyan parancs is hogy a tizennyolcéven aluliatól el kell venni a fegyvert, de mit szóltak ehhez a Corvin-köziek?*

Solymosi János magnószalagról (a továbbiakban: S. J.): – Amit én adtam nekik parancsba, azt végrehajtották. Az én járőreim hoztak be 13-14 éves gyereket, ruszki géppisztollyal a nyakában. – Alezredes elvtárs elfogtuk! – Jó, zavarjátok is el, de a géppisztolyt vegyék el tőle, tehát én lefegyvereztem. A járőr meg bekísérte.

– *Vagy valamelyik betört kirakat mellé állította őrnek. A parlamenten Fedor József, amikor itt jár a rádióban, szemtanúja volt a parancsnok és a srác találkozásának. Név szerinti emlék:*

F. J.: – „Emlékszem Gazdag Sándorra, aki jelenleg Hamburgban él. Ő is egy igazi pesti srác volt, 16-17 év körüli. Itt a Rádióban a katonák elfogták, mert fegyvert akart lopni tőlük. Pont itt tartózkodtam akkor a stúdióban. Emlékszem, még Darvas Iván is itt volt akkor Solymosi dandárparancsnoknál és ő elé hozták ezt a fiút. Katonásan jött be, határozott elszántsággal, emlékszem rá. Megkérdezte Solymosi, hogy mit keres itt. – Elaludtam az este. – válaszolta a fiatal gyerek. – A puskámat a fejem alá tettem, de mire fölébredtem, ellopták a puskámat. Így gondoltam, itt a katonaság, innen tudok legkönnyebben fegyvert szerezni. Solymosi nagyon ki volt borulva, először azt mondta, vigyék ki az udvarra és lőjék agyon. Felüvöltöttem, hogy alezredes elvtárs, hát ez egy gyerek, ilyen nem tehet! Akkor Solymosi elmosolyogta magát. Vigyék fel a fogdába! Nahát, azóta ezzel a Gazdag Sanyival többször találkoztam, levelezésben is vagyunk, sőt, esküvői tanúja voltam, amikor házasodott.”

– *De mire besötétedett a Rádió szomszédja a Nemzeti Múzeum már füstölt, égett, a parancsnoknak intézkednie kellett.*

S. J.: – Bementem a Múzeumba és ott találtam 200-250 civilt, akik a lövöldözés elől odamenekültek. Már nem volt idejük elmenni, mert ropogott az egész környék. Tűz ütött ki az első emeleten. Azonnal küldtem a katonákat, oltsák el. Akik bent voltak civilek, azok is azonnal oltották a tüzet, ahogy tudták. A teremből hordták ki az értékeket. Erre a Múzeum Baross utca felé eső épületének harmadik emeletéről többen géppisztolysorozatot lőttek a tűzoltókra és a tüzet oltókra. Mellettem állt a harckocsi, akkor adtam parancsot: Fordulj oda, és lőjj! Mindegy, hogy ki, fogjátok el, hozzátok ide! És amilyen állapotba emiatt én kerültem akkor ott, saját kezűleg agyonlőttem volna. Ezért, amiért a tüzet oltókra rálőtt. Ez a világ legbecstelenebb dolga. Akárki csinálta. A tüzet oltani kell!

– ?

S. J.: – Amikor tűzszünet lett, elmentem a Corvin-közbe, végigjártam az összes felkelő csoportokat, utána ott találtam az Ivánkovácsot. Mondtam, hogy én vagyok a körzet parancsnoka, ne járáljanak a felkelők fegyveresen az utcán, mert elfogják a járőreim. Azt megengedem, hogy ahol betörték a kirakatokat, oda fegyveres őrt állítsanak. Meg is tették. Akkor mondtam neki, ne higgyétek, hogy győzelemre megy a forradalom. Biztos, hogy elveszítjük a forradalmat, levernek bennünket, mert korán kezdtük és rosszkor.

– *A forradalom persze nem vezényelhető. Amint hallottuk, a parancsnok kiadta az első tűzparancsot. A két parlamenten, Lehoczky és a Fehérsípkás, ahogyan akkor hívták Fedor József orvostanhallgatót, utcáról-utcára menekítette a rájuk bízott fegyverszüneti feltételeket. Ezek többet mondanak, mint amennyit mi, most szóval elmondhatnánk erről az időről.*

Város a barikádok mögött – című magnószalagról folytatjuk.

A tank keresztbe fordult az útesten, lánctalpa csikorgott a gránitköveken, elakadt. A lakók az ablakon kihajolva nézték, mi lesz. A Molotov-koktélt senki sem látta, ki, mikor röpítette oda. A lakók kihajoltak az ablakon, mi lesz. Háború házon kívül. Gaálné asszony emlékezik. Nagykörút, Corvin-köz sarka, 3 emelet – lift nincs –.

EMLÉKEZZÜNK, HOGY EMLÉKEZTESSÜNK

Gaálné (a továbbiakban G-né): A lakások mind nyitva voltak. Nem tűnt el semmi.

– *Nem zárták be a lakás ajtót?*

– Nem-nem.

– *Ez volt Budapest.*

G-né: – Volt egy vajas süteményes bolt a házban, benne rengeteg árú, vajtól kezdve a fűgéig minden, nem nyúlt hozzá senki. Ennek a vajas-süteményesnek óriási raktára volt, és nem volt már október 23-a, szegény volt a nép, senkinek sem volt tartaléka, de eszébe se jutott, hogy itt ez a raktár. Amikor egy kis csend lett, huszonvalahanyadikán jött az üzletvezető és osztotta ki a margarint, a lisztet.

– *Ma már elképzelhetetlen Budapest nyitott lakásajtókkal. A vagyoni biztonságnak oly foka, amelyet meg sem tanultunk minősíteni. Gondolom ez nem volt akkor különösebb szerencse. Sövényházi Zoltánné a Rádió szomszédasszonya családjával hogyan élte át azokat a napokat?*

Sövényháziné (a továbbiakban S-né): – Mikor eldördült az első lövés, valaki kiabált, hogy magyar vér folyik! Az utcának a túlsó oldalán erős holdvilág volt, láttuk, hogyan bújtak az emberek egyik kapuból a másikba a falhoz simulva. Észrevettem, a lányom fekhelye ép az ablak alatt volt. Elhúztuk a szobának egy biztonságosabbnak ítélt részébe. Ezzel kezdődött az életünk átrendeződése. Nem sokat aludtunk aznap éjjel. A férjem azért reggel elment a munkahelyére. A Földművelésügyi Minisztériumnak egy vállalatánál volt jogtanácsos. Onnan az ablakból nézte végig, amikor a parlament előtt legéppuskázták az embereket. Borzalmas élmény volt neki. De az igazgatója akkor azt mondta neki, úgy kell a csőcseléknek. Ezen összetűztek és a vége, hogy felmondott a férjemnek. Holtestek szanaszét a földön, a férjem sírva jött haza.

– *Régi polgárcsalád volt a Sövényházi, a kerület mágnás negyedében.*

– *Inséges 3 hónapunk volt, munkanélküli segélyen.*

– *Nem adtak el valamit ebből a gyönyörű lakásból, amit azóta is sajnálnak?*

S.né: – A biciklimet ettük meg krumpliban, a férjemnek a szmokingját olajban.

– *Város a barikádok mögött. Harcok házi koszton, tréfálkozott akinek volt lélekjelenléte. Gaálnééknál a házfelügyelő fejét elvitte egy lövedék. A pincében tűz ütött ki. A rendőrség, a Vöröskereszt eltűnt gyerekeket kerestek. Így élt Budapest. És hogyan halt? Dr Csécsei Béla a kerület polgármestere egy számsort hozott magával mikor meghívtam a műsorhoz.*

Csécsei Béla (a továbbiakban Cs. B.): Megnéztük hogyan alakult 1956 októberében, novemberében, decemberében a halálozások száma. Októberben 179 halottat anyakönyveztek a Józsefvárosi tanácsnál, novemberben 480-at, decemberben 390-et. Több mint háromezren haltak meg a kerületben, holott az előbbi években legfeljebb kétezer, esetleg kétezer-ötszáz halottja volt a városrésznek. Ez az ezer halott valószínű az októberi harcok áldozata.

– *Józsefváros, itt az emlékünnepe szomorúság, gyász is, fehérszembendőkkel. Ilyenkor, évfordulókon hazajönnek olyanok is, akik külföldön élnek. Bajtársak, Sorstársak, és az itthon maradtak, az itthon megöregedtek, – különböző 56-os szövetségek tagjai – várják őket. Valami szervezeten inspekció alakult ki, munkaidő után, ünnepnapokon is a Szövetségek szobáiban ügyelnek, szinte együttműködnek a repülőtérrel. Így találkoztam Bocskai Józseffel a sörös ügyeletessel. Beszélgettünk: hol érte október 23-a?*

Bocskai József (a továbbiakban: B. J.): – Tatabányán lent a fejtésen ért a hírt, hogy kitört a forradalom. Az előző években mint rab dolgoztam a 14-es aknán, a „Tündér-kertben”, amelyet azért hívtak így a helybeliek, mert nehogy megtaláljunk szökni a föld alatt, mindig erősen ki volt világítva. Kémkedésért ítélték el, pedig egy idegen nyelvet sem beszéltem és ma sem értettem, miért fogtak gyanúba. Augusztus 21-én szabadultam, illetve feltételes szabadlábra helyezést kaptam, de mivel rabságom alatt kitanultam a vájárságot és egy évtized alatt, míg rab voltam el is vesztettem a hátországi menedékeimet, az otthonomat, maradtam a bányában. Elég jó fizetést, sőt előleget is kaptam, tehát a körülményeimmel elégedett voltam. – Nem is arról volt itt szó, hogy itt új rendszert akarunk, hanem egy igazságos tisztulási folyamatot, amit a Petőfi-kör indított el és amely a kormányban, és a pártban is elfogadható –.

– *De mit tudott mind erről egy tatabányai bányász?*

B. J.: – Mi rabok sokkal jobban tudtuk értékelni a történeteket úgy politikailag, mint személyileg. Szóval tudtunk ezekről a dolgokról. A cél nem az volt, hogy itt testvérháború legyen 56-ban. Inkább senki sem kérdezte, milyen pártba tartozol, milyen vallású, zsidó vagy cigány vagy-e. 56-ban mindenki, zsidók, keresztények, rabok és szabadok egygyé forrtunk. A kommunizmus diktatúráinak kéváját itt vágták el Budapesten 56-ban. Ennekem az a véleményem, hogy a mai napot is és nyolcvankilencet is 56-nak köszönhetjük. – Éjjeli műszakban voltam október 23-án, amikor jött a hír és akkor tettem le a csákányt. Az aknástól kaptam egy „felszálló” papírt, hosszú volna elmondani, hogy Tatabányán mi történt akkor. Én magam 280 fiatallal jöttem el Budapest segítségére.

– *Hol jelentkeztek? Hol volt akkor a „forradalom”?*

B. J.: A Körúton van egy „Bányász Mozi”, ott gyülekeztünk. (A Práter utcában főztek és letelepedtünk a Práter utcai iskolában.) Angyal Pista, Ivánkovács és még páran. Két nő is jött, ők a Vöröskeresztes iskolából és ránk bízták a gyógyszerraktár, vérraktár – őrizetét. – Oda volt lerakva a külföldről jött összes gyógyszer, onnan küldték a kórházakba. Az értékes külföldi gyógyszerek biztonsága akkor létkérdés volt Budapesten –. A nagy segítség, a Nyugat segítsége, hiába vártuk, nem jött meg. Gondolom azért nem történt meg, mert Budapest utcáin vér folyt és nem olaj. Ha olaj folyt volna, jött volna a segítség mindenfelől.

– *Ez már meglehetősen mai megfogalmazás. Hány éves volt akkor?*

B. J.: – 29 éves voltam. Ebből kilenc évet – állítólag kémkedésért – börtönben töltöttem.

– *Hogyan képzelte el a sorsát 29 évesen?*

B. J.: Annak, akit szerettem, és valóban mennyasszonyomnak tudtam, kilenc év után, mikor szabadultam, akkor már 3 gyereke volt. És hát nyilvánvaló, hogy én sem voltam már az a húszéves lángoló fiatalember, aki belé szeretett. Kilenc év megemésztett és felemésztett, minden illúziót és reménységet. Az időt, ugye csak elveszíteni lehet.

– *Egy karcagi polgár Rác Sándor vallomása. – A Munkástanács és a Forradalmi Bizottság tagja volt. –*

Rác Sándor (a továbbiakban R. S.): Hozzám tartoztak a termelősövetkezetek is. Karcagon rizstermelő gazdaságok voltak és természetes, hogy a rizstermelő gazdaságok bizonyos mennyiségű rizst tároltak a raktárban és jöttek hozzám a tsz-ekből, hogy szét

kellene osztani a rizst. Mondtam, addig míg a helyzet nem tisztázódik, senki nem nyúlhat semmihez sem, bármiféle képen fog alakulni a helyzet. Nekünk szükségünk van arra, hogy ebből a rizsből megfelelően tudjunk gazdálkodni. Közben naponta vonultak át a szovjet csapatok Karcagon és november 4-én mi kezdtünk egy szervezkedést, több mint húszan voltunk benne. A kunmadarasi repülőternek egyik repülő tiszjt küldtük ki azzal, hogy próbálja valamiképp felvenni a kapcsolatot, akik nekünk a segítséget ígérték. Reménykedtünk, hisz Szabad Európa azt sulykolta belénk, hogy Nyugat nem fogja hagyni Magyarországot ebben a veszedelmes helyzetben. De hát rá kellett jönnünk, hogy ez nem történt meg. Sőt emberek százait vitték börtönbe, emiatt az átállás miatt.

– *No és azok a tisztek, akit a karcagiak külföldre küldtek, tudtak fegyvert hozni?*

R. S.: – Elmentek, de nem tudtak. Na most ez 1957 februárjáig még létezett. Engem február 4-én tartóztattak le. A kislányom a nagyszüleinél volt Nógrádban, akkor hoztam haza. November 4-én hajnalban érkeztem Karcagra és 7 órakor már 20 pufajkás állt az ajtóm előtt és letartóztattak. Eddig tartott a reménység. Azt is el kell mondani, hogy november 4-e és februárja között a Forradalmi Bizottság és Munkástanács Elnöksége tiltakozó sztájkot szervezett azért, hogy magyar állampolgárokat vittek a Szovjetunióba a városon keresztül. Azok a járművekből kidobálták a különböző céduláikat, üzeneteiket és természetesen számítottak a mi segítségünkre. Ezért tartottunk mi nagygyűlést a városháza dísztermében. A város összes munkástanácsának megbízottai ott voltak és egyszer csak megjelenik két szovjet tiszt. Kinézek az ablakon, látom, hogy a tank ott van a főtéren, a lövegek a csöve pedig oda van irányítva a tanácskozó termünkre. Mondja a két parancsnok, hogy folytassák nyugodtan a tárgyalást, mi csak barátilag vagyunk itt. És ott a tank – kérdezem –, ez a löveg is a barátságának a jele? Azt mondja a szovjet tiszt – nem éppen, de azzal mentek oda hozzájuk, hogy Karcagon vérfürdő készül. Meglepődtünk. – Szíveskedjen körülnézni, hogy lát-e valami olyan dolgot, ami arra utalna, hogy Karcagon valakinek a haja szála is meggörbülne? November 15-ig Karcagon egyetlen lövés sem volt. Mi urai vagyunk a helyzetnek. – El is mentek. Utána döntést hoztunk, hogy levelet intézünk a Kádár-kormányhoz, hogy tisztában van-e a kormány azzal, hogy magyar állampolgárokat visznek ki a Szovjetunióba, és mit óhajt tenni azért, hogy ezt megakadályozza. Ha nem tud eleget tenni, és nem tudja megvédeni az állampolgárait, vonja le a konzekvenciát. Ez táviratilag ment el Kádár Jánosnak. Itt van a bírósági anyagomban. No, végeredményben február 4-én letartóztattak, felhoztak a Főutcára, majd '57 májusában gyorsított eljárással 15 év börtönre ítélték, ezért a „vérfürdőéri”.

– *Rácz Sándor 11 évet ült börtönben. Solymosi János a „Parancsnok” a Rádióban kialakított katonai körzeti parancsnokság vezetőjének ítéletéről a következőket tudhatjuk meg:*

S. J.: – Tudtam, amikor én kiadtam azt a parancsot, hogy senki parancsára népre nem lövünk, tudtam, hogy ezért felelősségre leszek vonva. Meglepődtem, amikor mondta a nyomozóm, hogy engem halálra fognak ítélni és sorolta, hogy milyen büntetteket hajtottam végre.

– *Solymossi vezérőrnaggyal a Wekerle-telepi ház betegszobájában beszéltem.*

S. J.: – Tulajdonképpen történt olyan eset is, amit az ötvenhatosok egy része nekem nem bocsát meg. Miért nem vettem fel a harcot a szovjet csapatokkal, miért szabadítottam ki a Corvin-közből 22 szovjet katonát, akiket a kilőtt harcokocsiból és a harcokocsit kísérő gyalogságból elfogtak. A következőkért: A Varsói Szerződéssel kapcsolatban, ha én szembe szállok a szovjet katonákkal, akkor megszegem az állam által kötött szövetséget és ha nem szabadítom ki azt a 22 katonát a Corvinból és valami bajuk lesz, bünt követek el, nyugodtan hadbírótság elé állítottak volna és nagyon csúnya büntetés járt volna érte. Nem harcoltam a szovjet csapatok ellen, dacára annak, hogy én a felkelők mellé álltam. És még valamiért, 1943 januárjában, februárjában a szovjet lakosságnak köszönhettem, nemcsak én, hanem mások is, hogy megmenekültünk. Sose felejttem el utolsó erőm már nem volt. Elfogyott. Körülbelül 15 kilométerre volt tőlem az a ház, ahová be tudtam volna menni, de nem volt erőm, a földön másztam. Onnan jött ki egy asszony meg egy férfi, és ott a kemence mellett tértem magamhoz, különben megfagytam volna, mint a többiek. Ez is befolyásolt a döntésben. De a fiatalok, akik elfogták a szovjet katonákat, azok sem akarták volna elpusztítani őket, mert akkor meggették volna. A Corvin-köziek foglyokat tartottak. 22 szovjet katona egy hadnagy parancsnoksága alatt volt fogságban és oda adtam egy rendőrt, aki meg nálam volt, és akit szintén a Corvin-köziek 29-én tartóztattak le. Halálra voltam ítélve, négy hamis tanúból három visszavonta a vallomását és csak egy vallott mellettem. Ez az a rendőr volt. Így kaptam hat évet. A büntetésnek persze nem volt vége. Mikor kijöttem a börtönből, szinte mindenünnen kirúgtak. Nagy családom volt, négy gyerek. Pár napot vagy pár hetet, hónapot dolgoztam és mindjárt felmondtak Ez volt a határozatlan időre szóló büntetés.

– *Aki a foglyokat és a bajba jutott katonákat bevitte a Corvin-közbe egy pesti srác volt. Alacsony, fúrge és Molotov-koktéllal harcolt. Ő is felrobbantotta a tankokat. De merte kiszabadítani a katonákat. Dilinkó Gábor. Bocsánat a kitérőért, itt elkerülhetetlen az ő nevének a magyarázata.*

Dilinkó Gábor (a továbbiakban D. G.): – Nem tudták az igazi nevemet és megjött a boríték, cím: Bizsu Gábornak. Felbontom, jelenjek meg kitüntetésem alkalmából ekkor és ekkor a Parlamentben. Kiöltöztem elegánsan, mutatom a személyimemet, azt mondják, maga ide nem mehet be. Mondom, miért? Mert maga Bizsu Gábor, maga nem Dilinkó. Mondom az egy és ugyanaz. Tudja mit. Hívja fel Göncz Árpádot, a köztársasági elnököt, aki le is jött a kapuhoz, mi van Bizsukám! Az örök meg csak néztek.

– *Melyik pesti utca ragasztotta rá a Bizsu nevet Dilinkó Gáborra, aki az elnökkel együtt töltötte a büntetését. Melyik pesti utca volt az?*

D. G.: – Újpest, Mária utca 55. Ott születtem. – Ha jönnek Ausztráliából, Kanadából, Franciaországból, megérkeznek a repülőtérre az első, hol van Bizsu? Itt vagyok, mondom, de hát annyira fáj a lábam, örülök, ha leülök. Beveszek 4-5 csillapítót, hogy azt az órát, másfél órát kibírjam a repülőtéren.

– *A repülőtérről a városba menet a régi bajtársak, akikkel együtt harcoltunk, megállnak a Corvin-téren a „pesti srác” szobránál, ki hinné róluk, hogy ők voltak azok a pesti srácok. Tisztelegnek a parancsnok Ivánkovács László emléktáblája előtt, „Kivégezték 1957. december 30-án.” és egy tüneményes lány a Kócos emléke előtt. Kócos vidéki lány volt, Ilonka. A bajtársak közül egy valaki kis virágcsokrot tesz az emlékmű alá.*

EMLÉKEZZÜNK, HOGY EMLÉKEZTESSÜNK

D. G.: – Kócos az én első nagy szerelmem volt. Ott lőtték agyon Kócoskát.

– *Hol fejezte be a harcokat?*

D. G.: – Én a Corvin-közben fejeztem be és a „Fehérsipkás” orvos Józsi is. Ő végig harcolt velünk és kötözte a sebesülteket. Az összes nagyvezér mind megszöktek, már 2-án, 3-án leléptek. Egyedül Jóska maradt. Ő volt az utolsó parancsnokunk.

– *Ezt soha nem mondta, Dr. Fedor József.*

D. G.: – Ő nem is fog magának dicsekedni soha ez életben.

Az én fegyvernemem a Molotov-koktél volt. Egy srác csinálgatta. – Aztán, hogy használok –? El kell dobni, drága öcsém. Eldobod, ennyi az egész. De közel kell ám menni.

– *Már mint a tankhoz közel menni?*

D. G.: – Igen-igen. Ezt tettem egész addig, míg fejlődést kaptam. Itt a forradás. Meg még máshol is van a hátamon, a lábamon. Na és aztán, hogy tegyük le a fegyvert, bizony azért sem tettük le. Reggel 4 órakor kezdtek aknázni bennünket az oroszok a Gellérthegyről. Be voltunk mérve, szabályosan. Tehát elárultak bennünket. Akik ott voltunk kb. 70-en, még mindnél fegyver volt. Sajnos az elfogottak 90 %-a ott maradt. A nagy szabadságharc a Corvin-közben másfélóra alatt végezt ért.

– *Feltartott kezekkel jöttek onnan ki?*

D. G.: – Mondom, hogy egy se. Mondom, hogy egy se. Ott nem volt kegyelem. Aki megmozdult, lelőtték.

– *Na és Bizsu saját maga, hogy maradt életben?*

D. G.: – A Práter utcában mikor meglőttek, egy szenes pincébe beestem, majd jött egy fekete kocsis, abba felvettek és vittek a kórházba. Mai napig is él az a fiú, aki engemet bevitt. És ezért, mert a sebesülteket a kórházba vitte, 15 évet kapott.

– *És a sebesült mennyit kapott?*

D. G.: – Ennekem először 12 évem volt, utána levették 7 évre. Egészségesen letöltöttem, nem tartozom nekik semmivel.

– *És azután?*

D. G.: – Először kaptam egy állást a szeméttelenen. Ott ült egy jó öltözötű férfi és azt mondja nekem, tudod mit, jössz hozzám a szemétdombra, fogod ellenőrizni, hogy ne lopják el a rezet. Azt ott kell leadni helyben. Téglát összeszedtünk, összeraktunk, lószőnyegekéből volt az ajtónk és állandóan égett a tűz, mert meg lehetett fagyni. Na mondom Istenem, csak innen szabadíts meg, mert ráadásul a bánya betelt és utána mindenki nincstelen lett. Berúgtam, és megágyaztam a villamos síneken, Lőrincen. Hívták a rendőrt, hogy mit csinálók itt. Uram, alszom, mert hontalan vagyok. Bevittek a rendőrségre és kaptam munkát. Mondták, vigyétek el a tsz-be. Ott voltam másfél évig, mint öntöző. Apám elhelyezett a Korányi Kórházba beteggondozónak, ott ismerkedtem meg a feleségemmel. – Ha maga látott még, szép vöröshajú nő! – Csakhogy Mancsi cukorbeteg volt. Súlyos. Vitte a pénzt az orvosoknak. Elmentem fűtőnek, éjjel-nappal kazánházban voltam, de kerestem. Akkor pénzért fát lehetett vágni a hátamon. Mancsi meghalt. Szóval mindig dolgoztam, mert nagyon féltettem az '56-os becsületesem. És kibírtam mindent.

– *A névjegyén olvasom Dilinkó Gábor nemzetőr dandártábornok.*

D. G.: – Az újságokban meg lehet találni, hogy Maléter Pál összekötő tisztjét tizenkét évre ítélték el, cigány Bizsut. Meg van az újságban. Ezt nem lehet letagadni.

– *Maléter Pál, az akkori kormány hadügyminisztere hogyan vette észre Bizsut, – aki fegyver helyett egy Molotov-koktéllal állított be –, hogy katonai rangot kapott?*

D. G.: – Tulajdonképpen én egészségügyit végeztem a hadseregénél. Tizedes voltam a magyar hadseregben.

– *Tehát nem a tankokért tüntették ki.*

D. G.: – Részt vettem komolyan a harcokban. Már nem él szegényke, megmondaná, hogy én húztam ki a tankok alól, egy kislány volt. Bementem én mindenkiért. Nálam nem számított, ha égett a tank. Nem félttem. Vittem, kihoztam, bekötöttem, jött a kocsis, elvitték, még meg is kérdezték tőle, hogy ki kötötte be? Hát a cigány Bizsu, ott áll a sarkon. Mondom én, kemény gyerek vagyok, Maléertől kaptam rangomat, és tisztelem őt mint hőst, mert az életét adta a magyar népért. Halálra ítélték, és ő nem kért kegyelmet. Nem kért, csak annyit mondott: Szerettem volna még élni. Bátrak voltak ezek a Corvin-közi gyerekek, Intézeti gyerekek, ezeknek se Istenük, se hazájuk nem volt, velem együtt. Úgy mondom, se Istenünk, se Hazánk nem volt. '56-ban lett.

– *A pesti srác volt a hős, ő az áldozat is. Háda Mártával beszélgettem róluk. Márta 19 éves fiatalasszony, a sebész, Török doktor felesége és a harcok alatt asszisztense is. Emlékszik Márta egy-egy kis sebesültre?*

Háda Márta (a továbbiakban H. D.): Nevükre nem emlékszem, csak a bajaikra, amikkel megoperáltuk őket. A Corvin-köz szomszédságában, a Práter utcában találtunk egy kétszobás lakást, lakói valószínűleg valamelyik pincébe menekültek. Egyik szoba lett a várószoba, a másik a műtő. A fiatalok kerítették a hosszú asztalt, amelyiken operáltunk és végszám hozták a Corvin Áruházból a fehér vásznakot, minden műtét után új vásznat húztunk az asztalra. Összebarátkoztunk a gyerekekkel. Legtöbbje olyan 14-15-16 éves volt, akadt egypár húszéves is, de valamennyien felnőttek valahogy. Egyik napról a másikra. Felnőttként viselkedtek. Mondom, a nevüket nem tudnám megmondani, az akkor nem volt fontos. Egyikükkel Kanadában találkoztam. Egy magyar étteremben ebédeltem, odajött a kiszolgálónő és azt mondja, itt van valaki a teraszon és sír, ahogy meglátta a doktor nénit. Mondta, hogy maga mentette meg az életét. Olyan boldog volt, hogy engem látott, sírva fakadt. Emlékeztem, a lábával volt baj. A teljes combja nyitva volt, úgy kellett összerakni, ahogy tudtuk. Akkor boldog voltam én is, hogy él, hogy megmenekült és szabad. Ezek a gyerekek meggyőződéseim, tudták, hogy mit tesznek, sokszor tíz évesek és úgy beszélnek, mintha 19 évesek lennének. Ez csodálatos volt azokban a gyerekekben. Nem is találkoztam idősebbel, mint 25 évessel. Azt is tudták, hogy meg fognak halni.

– *Gyerekek voltak és felnőttként haltak meg.*

EMLÉKEZZÜNK, HOGY EMLÉKEZTESSÜNK

1956 szereplőit gyűjtöttem egy műsorba, amelyet szó szerint lejegyeztem a magnószalagról. Talán így a saját szavaikkal, sorsukkal, sikerült személyesebbé tenni a velük való találkozást. Ők azok, akik ott voltak „Mikor az ég zengett”.

Utoljára Bizsuval beszéltem, fáj a lába, a „Fehérsipkás” Fedor doktor elköszönt tőlem a kórházból telefonon, a békétlen parancsnok Solymosi vezérezredes is elment azzal, hogy ő ma sok mindent nem ért. (Miért cserélgetik az emléktáblákat a Rádió falán, hiszen a holtak mind meghaltak. Az utcabeli fiatalok, az ő katonái és azok akik a Rádió őrségében töltötték a katonai idejüket, ott haltak meg.)

Emlékezőket is nehezen találunk már, nincs mit mondaniuk. 50 év elég a feledésre. Jöhet a nagybetűs „történelem”, a mindig változó történelem.

Meg kell becsülnünk minden élő szót, azt próbáltuk az itt leírt rádióműsorokban, magam utoljára három évvel ezelőtt. Közülük már csak ketten élnek. Megkezdődött a legendává válás. Ez a legendává lényegülés lesz 1956 októberének eltávolodása tőlük, azoktól akikől még emberi példát életre váltható értéket kaphattunk.

Ez a szerény kis gyűjtemény is, – még a legendán innen – ezt szeretné szolgálni.

Cseh Géza

Válogatás az 1956-os forradalom levéltári dokumentumaiból

A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Közleményei 8.
Szolnok, 2006. (360 oldal)

Az 1956-os forradalom fél évszázados évfordulójára terjedelmes forráskiadvány látott napvilágot a megyei levéltár könyvsorozatában. 1989 után indulhatott meg programszerűen a forradalom dokumentumainak feltárása, összegyűjtése és megjelentetése, melyet az '56-os Intézet koordinál, s az intézet évkönyvei, kiadványai rendszeresen publicitást biztosítanak a tudományos feldolgozásoknak is. Komoly érdeme, újdonsága a forradalom és szabadságharc kutatása programjának, hogy a „helytörténeti” szemléletmód helyet vívott ki benne – vagyis megyénként folyik a források feltárása és kiadása (megjelentek már Zala, Hajdú-Bihar, Somogy, Borsod-Abaúj-Zemplén stb. iratai), s a jelentősebb összefoglalások egyike is megyei bontásban született meg (*A vidék forradalma I-II.* Szerk.: Szokolczai Attila – Á. Varga László. Budapest, 2003). Ez egyben azt is eredményezte, hogy a megyei levéltárak, múzeumok vagy egyetemek munkatársaiból olyan, csaknem az egész országot lefedő kutatói hálózatot sikerült kialakítani, mely az elmúlt évtizedben mélyen beleásta magát a korszak helyi forrásaiba, alaposan tájékozódott a forradalom helyi problematikájában, sajátosságaiban, s – nem utolsó sorban – hivatásánál fogva szakszerűen publikál résztémákban is. Ezek egyike a Szolnok megyei dokumentumválogatást jegyző *Cseh Géza* levéltáros. A szerző-szerkesztő munkássága, tanulmányai révén a Szolnok megyei '56-os események bekerülhetek a magyar tudományos vérkeringésbe. E most publikált dokumentumválogatással tovább gazdagodott a könnyebben hozzáférhető források száma, melyeket az országos összefoglalók, összehasonlító elemzések szerzői és a helyi kutatók egyaránt felhasználhatnak. A kötet megjelenését a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatta.

1956 dokumentumainak közkinccsé tétele nem előzmények nélküli Jász-Nagykun-Szolnok megyében sem. 1989-ben az addig zárolt és csak külön engedéllyel kutatható sajtóanyagot a Verseggy Ferenc Megyei Könyvtár jelentette meg, majd a tudományos kutatást segítő forrásfeltárás első jelentős eredményeként 2003 óta a szolnoki rádióadón sugárzott híryanag is olvasható a megyei levéltár Közleményeinek 5. köteteként.

Jelen dokumentumválogatás a Szolnok megyében keletkezett levéltári iratanyagból nyújt széles keresztmetszetet. Összeállítója szándéka szerint elsősorban *a helyi események kutatásának lehetőségeire kívánja a figyelmet felhívni*. E szándéktól függetlenül azonban sikerült a lokális szemléletű kutatásban rejlő gazdag lehetőségekre is rávilágítani!

A kötet 2 részből áll. A terjedelem java részét 98 db dokumentum teszi ki, melyek értelmezéséhez, az összefüggések felismeréséhez fontos segítséget nyújt az 58 oldalas kíséző tanulmány.

Az iratok leközlésének legfőbb rendező elve a kronológia. Az 1956. október közepétől december közepéig terjedő időszak csaknem minden napja részletesen, sokoldalúan dokumentált az egykori megyei pártarchívumban, a helyi tanácsok közigazgatási iratanyagában, illetve a Pest Megyei Levéltárban, a Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltárban, a Hadtörténeti Levéltárban és az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában fennmaradt iratokból. A forrásokat a könnyebb áttekinthetőség kedvéért a forradalom szakaszai szerint csoportosítja a szerkesztő: *A forradalom előzményei és győzelme a megyében* (október 28-ig); *A forradalmi szervek a helyi közélet irányításában* (október 29. – november 4.); *A forradalom leverése és utóélete* (november 6. – december 18., illetve 1957. március 7.). Csaknem válogatás nélkül olvashatók a megyei munkástanács és a járási forradalmi szervek – sajnos igen hiányosan fennmaradt – dokumentumai, jegyzőkönyvei. Viszont az egyes települések iratanyagából szelektálni kényszerült a szerkesztő – a területi arányosságot szem előtt tartva. Módszertani bevezetőjében hívja fel a figyelmet arra, hogy mennyire szembeszökő volt a dokumentumok keletkezési hely szerinti egyenlőtlen megoszlása. *„A megyeszékhely után a leggyakrabban a tiszántúli települések: Karcag, Kunhegyes, Kunszentmárton és Tiszaföldvár nevével találkozhatunk, míg a Jászság – Jászberény kivételével – igencsak alulreprezentált. Ennek oka elsősorban a forradalom területileg eltérő radikalizmusában rejlik ... A szembenállás a Kádár-kormánnyal a Tiszántúlon jóval élesebben nyilvánult meg, és ez ugyancsak szaporította a büntetőperek számát... A jóval csendesebb jászsági településeken és Szolnok környéki falvakban ... a forradalmi tanácsok megalakultak ugyan, ám a funkcionáriusok elűzésére, tagosított földek visszaadására és a tsz-ek feloszlására alig került sor.”* A mentalitáskutatók számára mai tanulságokat hordozó fontos adalék, de egyben felhívja a figyelmet arra, hogy az 1945-56 közötti időszak történetét érdemes lehet a helyi közösségek szintjén és területi dimenzióban is vizsgálni.

A kísérő tanulmány igen alapos áttekintés a megye '56-os eseményeiről. A forradalom előzményei és a nagy földcsuszamlás eseményeinek ismertetése után részletesen szól a forradalmi tanácsok megalakításáról és működéséről, a pártok, ifjúsági szervezetek újjá- és megalakulásáról, az egyházi személyek szerepvállalásáról, az ÁVH, a rendőrség és a honvédség viselkedéséről a kritikus napokban. Szolnok megye agrárjellege miatt fontos fejezet foglalkozik a forradalom hatásával a megye termelőszövetkezeteire. A szovjet katonai intervenció irányító központjának Szolnokot választották – ennek dokumentumai, nagypolitikai összefüggései azonban majd csak az orosz levéltárak szabad kutathatósága után tárulhatnak fel. Helyi szinten a Kádár-kormány itteni tartózkodását, kapcsolatkeresését lehet csupán dokumentálni. Egy igen aprólékos nyomozás eredményeit olvashatjuk – ennek máig homályos, egyértelműen már nem tisztázható részleteit sem mellőzve! A forradalom utóéletét, az ellenállás illegális formáit, a karhatalom és a rendőrség november 4-e utáni tevékenységét bemutató fejezetben a visszarendeződés kezdetei követhetők nyomon. Bár *„Szolnok megyében a forradalom időszakában súlyosabb atrocitás nem történt, ennek ellenére a megtorlás, ezen belül is a karhatalom rendkívül brutális fellépése talán még nagyobb tömegeket érintett, mint más megyékben”* – állapítja meg a szerző.

A dokumentumközlések között illusztrációkat: plakátok, rölapok és felhívások másolatait helyezte el a szerkesztő. Az 1956. október 26-i szolnoki eseményeken készített, s a büntetőperekben felhasznált fényképeket külön függelék tartalmazza. Az olvasó további tájékozódását a kísérő tanulmány jegyzetanyaga, a válogatás végén forrásjegyzék, irodalomjegyzék segíti, a célzott, gyors keresés során pedig jó szolgálatot tesz a név- és helynévmutató.

Jó szívvel ajánlhatom e dokumentumválogatást valamennyi, a korszak iránt érdeklődő olvasó figyelmébe, s nem hiányozhat egyetlen megyénkbeli könyvtárból sem! A kötet áttanulmányozása természetesen nem helyettesíti a sokoldalú, módszeres levéltári kutatást egy-egy település forradalmi eseményeire vonatkozóan. Bizonyára haszonnal forgatják majd a középiskolai történelemtanárok és diákjaik is, hiszen az eredeti helyi források elemzése emberközelbe hozza a fél évszázad előtti eseményeket. A sokrétű forrásfeltárást tükröző összeállításból kitűnő áttekintést kaphatunk az '56-os Szolnok megyéről: nemcsak a forradalom „heroikus” arculatáról, hanem a forradalmi tanácsok, munkástanácsok jegyzőkönyveiből kibontakozó „hétköznapi” gondokról: a közellátás nehézségeiről, a megbízhatatlan személyek leváltásáról, a helyi nemzetőrségek felállításáról. Különösen plasztikusan mutatkozik meg az iratokból az önszerveződő demokrácia bontakozása, működése – elsősorban az ellenállás idején, majd visszaszorulása a terror hatására. A következményeket már ismerjük ... Alig ismerjük viszont megyei szinten a forradalmat követő megtorlás részleteit, melynek levéltári anyaga (bíróági perek) talán a leggazdagabb. Reméljük, az ezt leközlő dokumentumkötetre nem kell egy újabb kerek évfordulóra várnunk!

Gulyás Katalin

Az elnémított forradalom

Ötven év telt el az 1956-os forradalom óta. A téma azonban továbbra is indulatokat vált ki a magyar népesség többségéből. Több mint másfél évtizede legálisan beszédtema mégsem teljesen feldolgozott. Közel harmincöt évig volt tabu, ami megválaszolatlan kérdések és sérelmek felhalmozódását eredményezte. Sokan ma is félnek az egykori résztvevők, hősök közül. Nem mindenki beszél szívesen az akkor betöltött szerepéről, és a múltjáról, ami nehezíti a kutatásokat. A kutatás enélkül is évről-évre nehezebb. Egy fél évszázad hosszú idő, sajnos fizikailag egyre kevesebb ötvenhatost lehet már megkérdezni az egykori eseményekről. A legfiatalabb résztvevők is lassan a hetvenedik születésnapjukat ünneplik. A szemtanúk beszámolóit mellett egyre hangsúlyosabbá válnak más források. Többek között egykori fotók, cikkek levéltári anyagok segítenek az események feltárásában melyek nélkülözhetetlenek, de az eredeti vallomásokat nehezen pótolhatják.

A vidék forradalmának kutatása további problémákba is ütközik. 1956 a legtöbb ember tudatában a nagyváros, a főváros forradalma volt. Ez azonban koránt sem fedi a valóságot. A vidéki városokban sok szempontból hasonló folyamatok zajlottak, mint Budapesten. Ezek a helyeken is szerepet kapott a nemzetőrség, megalakultak a munkástanácsok, és ledöntésre kerültek az elnyomó rendszert szimbolizáló szobrok, emlékművek. Kétségtelen hogy kevésbé volt háborús a hangulat, kevesebb volt a lincselés, lövöldözés, sőt a legtöbb kis városban erre nem, vagy alig volt példa. Ennek ellenére a vidék szerepe mégsem elhanyagolható. Élelmiszerszállítványok indultak innen útnak a főváros lakossága számára a nehéz időszakban, bizonyítva az ország egységét. A kutatók számára a vidék mégsem bírt olyan jelentőséggel, ami felvette volna a versenyt a nagyvárosokkal. A forradalom itteni résztvevői már nem szívesen nyilatkoznak. Még mindig félnek, megtanultak hallgatni az állami terror és a megtorlás évei alatt.

A túrkevei Finta Múzeum a fent említettek ellenére, vállalta hogy megemlékezik az egykori hősookról és a „*Sorsfordító idők*” című kiállítással adózik a forradalom emlékének. Ez az egykori első termelőszövetkezeti városban további nehézségekbe ütközött. A rendelkezésünkre álló kiállítótér nagysága és az anyag mennyisége lehetővé tette hogy a forradalom mellett, a város és a térség ötvenes évekbeli világát is bemutassuk, ami elősegíti a események könnyebb értelmezését. Nem csupán emlékeztetni szándékoztunk a kiállítással, hanem megmutatni a fiatalabb korosztály számára az akkori életet és annak körülményeit.

A tárlat két kiállítási egységből áll. Az első terem a forradalom emlékének adózik. A falakon körben, egységes tablókron korabeli rölapok színes másolatai láthatóak, középen egy szintén színes, a tabló témáját megjelenítő A/4-es fotó körül elhelyezve. Öt tablón a forradalomnak az országban zajló eseményei kronológikus sorrendben, a fiatalabb korosztály számára is értelmezhetően kerülnek bemutatásra. Egy hatodikat kizárólag a túrkevei események ábrázolásának szenteltünk. Ezen helyet kaptak a forradalom itteni helyszíneinek, a ledöntött emlékműveknek a korabeli fotói és két újságcikk másolata 1957-ből. Utóbbi egyfajta korrajzként is értelmezhető. A helyi forradalmárok perét, elítélését mutatja be a

hatalom szemszögéből. Ötven évvel később már jól átláthatóak az állítások visszásságai, de akkor félelemmel töltötték el a legtöbb gondolkodó embert. A bejáratról jobbra a forradalom kitörésének jellegzetes pillanata elevenedik meg. A vidéki középület elé érkező Csepel teherautó platóján a forradalmárok lyukas zászlót lengetnek, és rölapokat szórnak. Az érkezőket ünneplő és érdeklődő tömeg fogadja. A jelenetet közel életnagyságúra felnagyított, fémlemezzre erősített, korabeli fényképek szereplői teszik életszerűvé. Több síkban való elhelyezésük térhatásszerű élményt tesz lehetővé a látogatók számára. A bejáratnál szemben a főablón a kiállítás címe, az adományozók és a támogatók névsora olvasható. Középen a Túrkevéről 1956-ban Hollandiába menekült szobrászművész, Ratkay Lajos „*Forradalom*” című szobrának fekete-fehér fotója látható. Ettől balra a szomszédos terem bejáratának két oldalán két vitrinben korabeli, és későbbi a forradalommal kapcsolatos dokumentummásolatok, relikviák láthatóak. Fölöttük a már említett egységes táblókon a forradalom egy-egy szakaszáról kap tájékoztatást a látogató. Ezek fölött Gy. Vad Erzsébet túrkevei festőművésznő, és Dilinkó Gábor cigány festő képei tekinthetők meg.

A kiállítás másik egysége „*A Nagykunság az 1950-es években*” címet viseli. Ahhoz hogy bemutassuk milyen folyamatok, vezettek a vidék forradalmának kirobbanásához szükséges volt ennek megjelenítése is. A bejáratról jobbra egy eredeti 1956 elején gyártott D-Csepel 125 motorkerékpár került kiállításra a hozzá tartozó korhű ruhába öltöztetett motoros bábúval. A mai ember számára nehezen elképzelhető, de a háborút követő évtizedben szinte ez volt az egyetlen átlagember számára is elérhető motorizált jármű. A kiállított darab különlegességét az adja, hogy eredetileg exportra készült, de valamilyen oknál fogva mégis belföldön értékesítették. Mögötte egy eredeti szocreál festmény látható egy túrkevei származású festőművésztől. Mihály István „*Cséplés*” című képe mellett a terem jobb oldali falának közepén a „*Reggeli munka a központi tanyán*” című képe is el van helyezve. Az alatta lévő vitrinben a beszolgáltatások és a termelőszövetkezetek alakulásának relikviái, dokumentumai láthatóak. Ettől balra, a terem bejáratától nézve, jobb oldali sarkában az 50-es évek kulturális életének emlékei kaptak helyet. A kifüggesztett táblókon korabeli oklevelek, fotók jelenítik meg az államilag szabályozott kulturális életet éppúgy, mint az alatta elhelyezett vitrinben lévő tárgyak. Balra ettől, a bejáratnál szemben egy tsz-beszervezési jelenet elevenedik meg a látogatók előtt, korabeli tárgyi környezetben bábuk segítségével. A bejáratnál szemben kanapén ül egy házaspár. Az előttük álló asztal bal oldalán gyermekük foglal helyet. A konyha bal oldalán szekrény, jobb oldalán sparhet található. A helység jobb sarkából lép be az agitátor, aki a családot be akarja szervezni a termelőszövetkezetbe. A család ruházata és a konyha berendezése szegény paraszti életmódról árulkodik. Ezzel szemben az agitátor öltönyt és bőrkabátot visel. Ruházata és testhelyzete még inkább kihangsúlyozza negatív, félelmetes szerepét.

Ettől balra a terem sarkában már „vidámabb” életképek jelennek meg. Két táblón A/4-es méretre felnagyított ötvenes évekbeli propaganda fotók láthatóak a téesz világról. Mosolygó traktoros lányok, vidám munkásfiúk hirdetik a rendszer jobbik oldalát. Az örömteli pillanatképek szemmel láthatóan erőltetettek, ma már mégis dokumentum értékűek. A fotók mellett a falat eredeti vándorzászlók töltik be melyek egykor a szövetkezet irodáit, díszítették. Ezek között külön táblón kapott helyett a téesz működési engedélye és az 1956-os mezőgazdasági kiállításon nyert első díja. A propaganda fotók

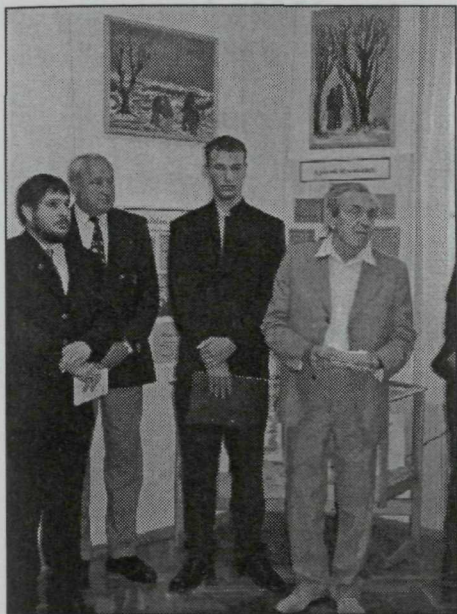
tablóitól balra a terem másik sarkában a Nagykun Napokon és az Országos Mezőgazdasági Vásáron szerzett serlegei érmei láthatóak két vitrinben. Fölöttük két nagyméretű hímezett zászló függ, melyek a türkevei Vörös Csillag Termelőszövetkezet kitüntetett rangját hirdetik. Ezekről balra, három tabló a termelőszövetkezet indulását mutatja be, melyeken többek közt az alapítók fotói és ötvenes évekbeli újsághíradások is szerepelnek.

A második egységben megjelenik az erőszakos beszervezések, és az erőltetett propaganda világa, mely szükségszerűen ellenálláshoz vezetett. Ma ez már történelem, de számos átélnője számára az akkori szomorú és kegyetlen valóság. Az ötvenes években zajló folyamatok nélkül nehezen értelmezhetőek a forradalom napjai is. Akkor az országos elégedetlenség tört felszínre a rendszerrel és az elnyomó hatalommal szemben, ami nem engedhette meg magának, hogy megbontsák a keleti blokk egységét. Nem az első, és nem az utolsó alkalom volt hogy egy a befolyása alatt élő nép fellázadt ellene. Mégis csak évtizedek múlva engedett a szorítása. Közel harmincöt év telt el azóta, mire nyilvánosan beszélni lehetett forradalomról. Akkor egyik napról a másikra kapott igazi nyilvánosságot. Az addigi ellenforradalmárok hősök lettek. Felszínre kerültek a régi sérelmek, tönkretett életek, derékba tört karrieriek. Elsőként a nagyvárosi történetek kerültek feltárára, de lassan a vidék kutatása is megindult. Itt azonban már nehezebben nyílnak meg az emberek. Jobban ismerik egymást. Politikai beállítottságtól függetlenül nem mindig beszélnek szívesen a helyi eseményekről. A forradalom üzenetét ezzel is hirdetik. Hallgatásuk fél évszázaddal később is egy letűnt kor félelmeiről beszél mindennél hangosabban.

A „*Sorsfordító idők*” című kiállítás megrendezését a NKÖM, a Nemzeti Évfordulók Titkársága, a Művészeti és Szabadművelődési Alapítvány támogatta. A Türkevei Kulturális Egyesület az 56-os Szövetségtől és türkevei, mezőtúri lakosoktól, a télesztől kapott tárgyakkal, dokumentumokkal egészíthette ki a helyi múzeum gyűjteményét.

Kapás János Zsolt

Az elnémított forradalom



Kalmár Árpád megnyitja a kiállítást



A kiállítás nyitóablója

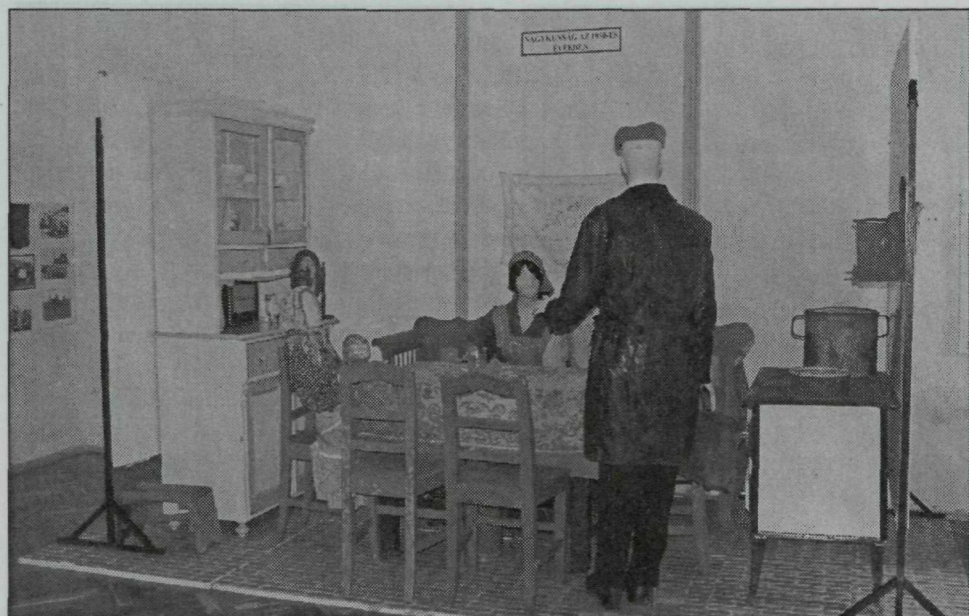


*Részlet a kiállításból:
a forradalom eseményei*

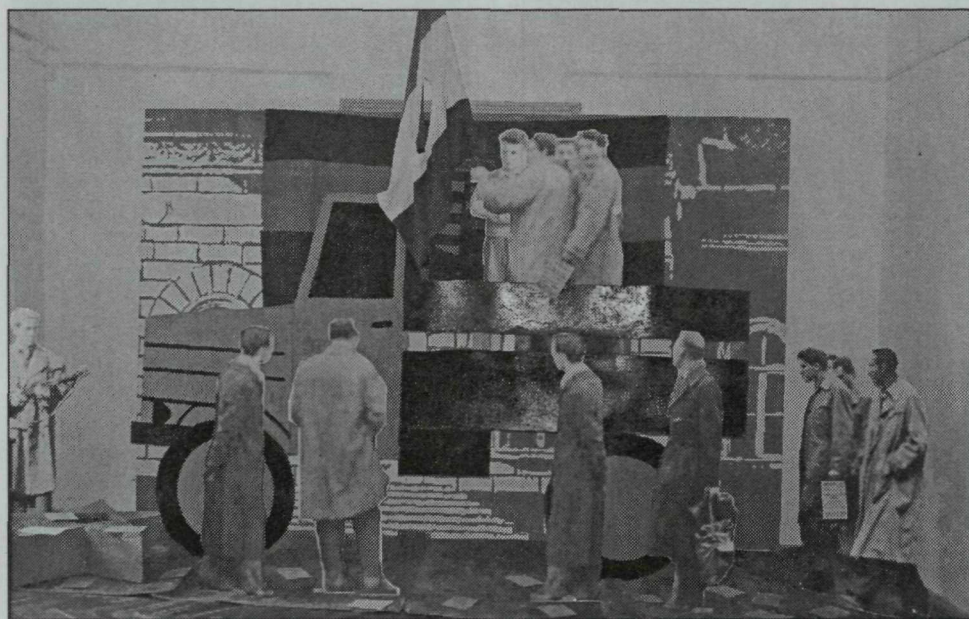


*Részlet a kiállításból:
a forradalom eseményei*

KIÁLLÍTÁSOK



Beszerzés a téeszbe (nagykunsági enteriőr az 1950-es évekből)



Az 1956-os forradalom (enteriőr)

Az 1956-os forradalom festményeken

Csizmadia Zoltán festőművész tárlata Túrkevéen

Szatmárból indult Csizmadia Zoltán, de életútjának meghatározó állomásai szerte az országban találhatók. Az 1933-ban Mátészalkán született művész már gyermekkorában olyan élményeket raktározott el magában, amely a paraszti világ, a nemzet, a hazafiság melletti elkötelezettség kialakításához vezetett. A második világháborúból a családi tragédiákhoz kötött borzalmak nem múltak el nyomtalanul a kibontakozó tehetsége révén a Nyíregyházán működő Bessenyei György Népfőiskolára, majd a Képzőművészeti Főiskolára bejutó ifjú érzelmvilágából. Látásmódjának alakításához bizonyára hozzájárult az apai minta, amit a szabómester fényképezés iránti vonzalma jelentett. A népfőiskola szellemisége és küldetése jól szolgálta a falusi, vidéki fiatal tehetségek szellemi fejlődését. Diószegi Balázs Berki Nándor útmutatásával Váci Mihállyal, Váci Andrással és másokkal együtt bizakodva tervezték a szebb jövőt. Egy év után felvették a Képzőművészeti Főiskola festészeti szakára. Az akadémikus festészet alapjaival ismerkedő ifjú 1953-ban eljutott a Nagykunságba is. A karcagi Mezőgazdasági Szakiskolában egy nyári művésztelep keretében ismerkedhetett a paraszti munkában verejtékező emberek életével, a búzanemesítésen dolgozókkal, a cséplőgép búzakévéket elnyelő dobjával majd a lávaként kiömlő búzaszemek látványával, a szél erejét felfogó szélmalommal, a gondos asszonyi kezek által fehérré varázsolt tanyákkal, a nagykunsági pásztorokkal. Nem véletlen életre szóló elkötelezettsége az alföldi festészettel. A főiskola befejezése után, 1959-től rendszeres látogatója, lakója volt a mártélyi művésztelepnek. A hódmezővásárhelyi tanyavilág, a Tisza hömpölygő, máskor szelíd folyama, az Alföld ezer arca lett a fő meghatározója festészetének. Örök szerelem maradt az alföldi táj, a parasztság. Ebben segítette Tornyai János, Rudnay Gyula, Medgyessy Ferenc alkotó szellemisége.

Az időközben Dunántúlra (Veszprémben) került művész életében Hódmezővásárhely kitüntetett helyet kapott. A mártélyi művésztelepen biztosított alkotási lehetőségek mellett a híres vásárhelyi majolikagyár is felajánlott egy utat a tehetség kipróbálására. Az 1960-70-es években alkotott kerámia képeiben elsők között alkalmazta a műszaki kerámiát a művészet eszközeként. Bár megformázott alakjai absztraktok, de a magyar nép alkotóművészetének elemeivel átítatottak. Ennek példáját és a táj szeretetét megmutatta a dunántúli megyeszékhelyen is, ahol hosszú éveken át meghatározó egyénisége volt a kortárs művészeti életnek. A Magyar Képzőművészek Szövetségének tagjaként fiatalon megkapta a Derkovics-ösztöndíjat, majd a MKSZ Észak-Dunántúli Területi Szervezetének titkáráként is tevékenykedett.

Alkotásai közintézményekbe és magánszemélyekhez kerültek. A Nemzeti Galériában, a nyíregyházi Jósza András Múzeumban, a Veszprém megyei múzeumok gyűjteményeiben és a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeumban egyaránt vannak festményei. A Tornyai Múzeum 2006-ban a látogatók elé tárta Csizmadia Zoltán legbelsőbb énjének egy szeletét. Ennek megismerése, megértése egy újabb történelmi sorsfordulóhoz, az 1956-os forradalom és szabadságharchoz kötődik.

A Képzőművészeti Főiskolán egyre forradalmibbá váló hangulat magával ragadta a végzés előtt álló ifjút is. Részt vett a főiskolai gyűléseken, amelyeken tanügyi reformokat követeltek. A képzőművész növendékek is csatlakoztak a szegedi egyetemről induló MEFESZ (Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetsége) célkitűzéséhez. A forradalmi hangulat október 23-ára tetőfokára jutott főváros-szerte. Csizmadia Zoltán is ott volt a felvonulók között a Petőfi szobornál, a Bem téren, majd a Szentkirályi utcában a Rádiónál. Puskaropogás, vér, haldoklás és felbőszült kiabálás, a nép haragja, a kiskatonák átállása és az ÁVO-sok golyószórójának tarolása sokként hatott, de ugyanakkor erőt és bátorságot adott a fiataloknak, hogy kitartsanak 16 pontos követelésük mellett, és megvédjék a Képzőművészeti Főiskolát. Erre október 24-től került sor. November 3-án ott is megalakult a Forradalmi Bizottság, melynek tagjává választották Csizmadia Zoltánt is. Időközben a forradalom átcsapott szabadságharcra, hiszen november 4-én megjelentek az orosz tankok a fővárosban is. Idegen, ellenséges hadsereg, az oroszok fegyvereinek áldozata lett négy főiskolai hallgató és négy magyar kiskatona a Főiskolán. Csizmadia Zoltánnak és feleségének 44 évvel a történetek után sikerült kideríteni nevüket: Dancs Miklós, Juhász Sándor, Kamuti Lajos és Széll László, Debrecen környékéről.

Bauer Sándor 1969-ig cipelte magával a háborús sokkot, amikor az önként választott tűzhalálba menekült. De menekült az ország népe is. Százezrek hagyták el szülőföldjüket. Ki közelebb, ki távolabb talált menedéket. A későbbi kemény számonkérés, megtorlás alól segítő tanárai (Domanovszky Endre, Bernáth Aurél, Pátzay Pál) mentették meg. Ezt azonban csak jóval később, a rendszerváltás után tudta meg, amikor feleségével kutatták és tanulmányozták a korabeli dokumentumokat és könyvet is megjelentettek „*A Magyar Képzőművészeti Főiskola részvétele az 1956-os forradalom és szabadságharcban*” címmel a főiskola felkérésére. A forradalmi katarzis emlékét évtizedeken át magába rejtő művész napjainkra megnyílt. Elementáris erővel jeleníti meg képein 1956 emlékét. Festészete és a magyar nép melletti elkötelezettsége így vált teljessé. Ennek a bemutatására vállalkozott most, 1956 félévszázados emlékünnepén a Finta Múzeum a Finta Múzeumért Alapítvánnyal közösen. A kiállítás rendezését és a katalógus megjelentetését a NKÖM, az Évfordulók Titkársága is támogatta.

A kiállítás 2006. október 15-ig volt látogatható Túrkevéen a Vadász Pál Kiállítóteremben.

Örsi Julianna

Az 1956-os forradalom festményeken



Kiállítás megnyitó (a képen balról jobbra: Németh István kuratóriumi tag, Csizmadia Zoltán festőművész, dr. Feledy Balázs művészettörténész, megnyitó)

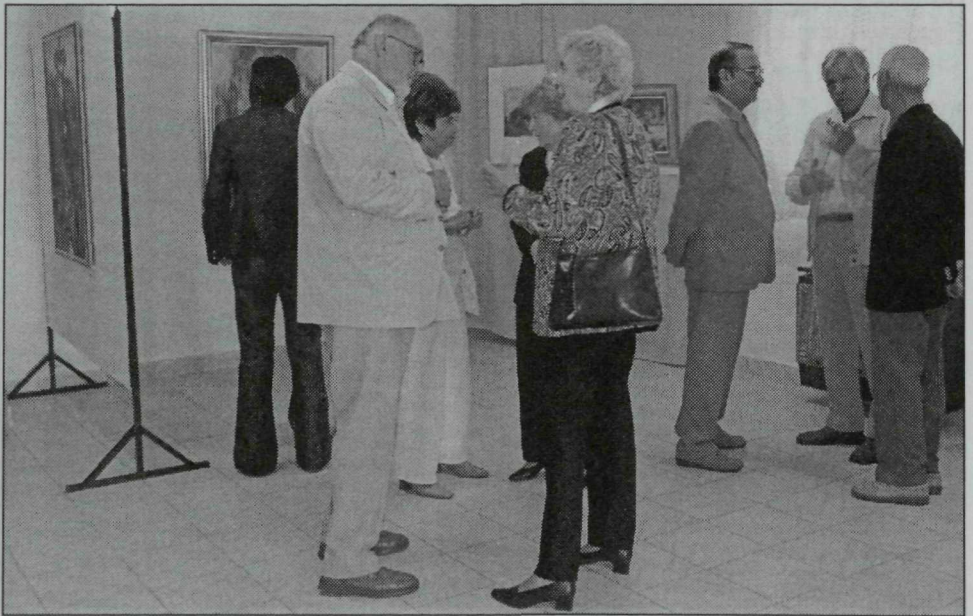


Kiállítás megnyitó közönsége (köztük balról a második dr. Ozsváth András)

KIÁLLÍTÁSOK



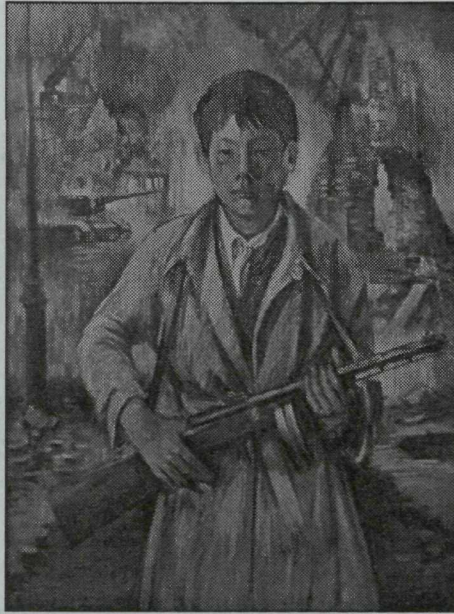
Részlet a kiállításból



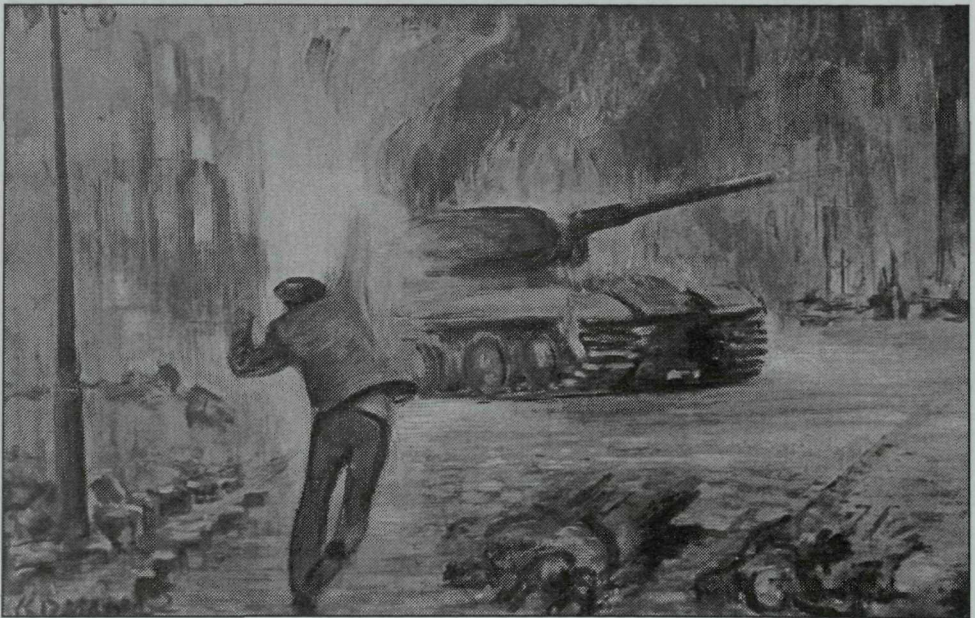
A kiállítás közönsége



Az 1956-os forradalom és szabadságharc áldozatainak emlékére



Fiú fegyverrel



1956

Jelképek erdején át visz az ember útja

Kisújszálláson másodszor avatunk 1956-os jelképet. Előbb 1996-ban, az egykori pártbizottság (a mai zeneiskola) falára helyeztünk emléktáblát. Most pedig – a millennium évében – a Kálvin téren svéd gránitból készült emlékoszlopot. Ott, akkor kevesen voltunk. Ez már történelem. Itt most sokan vagyunk, és tudom, ez az esemény is részese lesz városunk történetének.

„Jelképek erdején át visz az ember útja ...” – írja Baudelaire, a nagy francia költő. Való igaz. A jelképek sokaságán és sokféleségén keresztül jutunk valamerre, valahová. Ezért nem mindegy, hogy milyen jelképet vallunk magunkénak, milyen tartalmat fejeznek ki, s merre, hova vezet az út. Az emlékmű történelmi jelkép, mementó, fontos dolgokra emlékeztető. Nekünk 1956 kincs, fénylő csillag. Vajon így látjuk-e, meglátjuk-e a hadak útján? Bizony mondom – úgy tapasztalom – sokan nem. Ezért kell nekünk megmutatni a cseppben a tengert, itt és most Kisújszálláson. Nem azért, hogy a jelent igazoljuk vagy magyarázzuk, hanem azért, hogy megértsük. Ez a múlt ismeretének legfőbb célja és értelme. Enélkül utat veszíthetünk, eltévedhetünk, gyökértelessé, üressé, rövidlátóvá, percemberekké válhatunk. Hogyan is szólt erről Kassák Lajos? Így:

*„Hiába kapkodsz a pillanat után, mely sírni készlet,
vagy harcra ingerel, kihullik mind hálód csomói közt.
Az lát csak valamit, ki messze tekint.
Csak az marad utánad múlhatatlanul,
Mit szíveddel vésztél korunk falára.”*

Ezért állítunk obeliszket a messzire tekintő, sokat látott és nagy időt megélt templomtorony előterébe. E jelképpel tisztelgünk a 44 évvel ezelőtti elődeink forradalmának és szabadságharcának. Fejet hajtunk az akkor hősök, áldozatok, a börtönbe zártak, a meghurcoltak, a megverték, a megaláztatottak, az üldözöttek, a kirekesztettek előtt.

Akkor, 1956 októberében a válságos és lázas állapotban lévő ország felgyorsult és egymásra torló eseményei szinte áttekinthetetlené tették a politikai helyzetet az emberek számára. A Szabad Európa Rádió és az Amerika Hangja volt az egyetlen hírforrás.

Kisújszálláson az általános elégedetlenség és elkeseredettség legfőbb történelmi oka az 1745-ig visszanyúló sajátos, szabad jászkun paraszt-polgári életviszonyok szétroncsolása volt: szovjetizálással, zsarnoksággal megtörve az autonóm módon gazdálkodó parasztságot. A nagy szemfényvesztésnek, a kommunizmus utópiájának szinte minden alárendeltetett.

Hogyne fájt volna az elvesztett ház (236 ilyen volt Kisújszálláson), a tanya, igaerő, szerszámok, gépek, műhelyek, boltok, a kisajátított és elrabolt földek, a kuláknak nyilvánítás: minden hátrányával, a beszolgáltatási rendszer padlássöpréssel, B-listázással, munkanélkülivé, földönfutóvá válás, a Szovjetunióba kényszermunkára hurcolás, a hortobágyi deportálás, a tsz-be kényszerítés. Így történhetett meg, hogy 1951-ben - elsők között az országban – kényszerre és kényszerítés hatására termelőszövetkezeti város lett Kisújszállás, s új jelkép, táblás felirat tájékoztatta erről a Kenderes és Karcag felől

ideérkezőket. Az eredmény: agrár modernizáció és a szociális feszültségek humánus kezelése helyett – mint ahogy Nyugat-Európában történt – a mezőgazdaság és a több évszázados polgárosodó paraszti élet teljes tönkretétele. Vajon lehet-e, szabad-e mindezt elfelejteni? Kérdezem: nem itt tévesztettünk utat az új, vörös jelképek erdejében? A végrehajtható és végrehajtó, műveletlen és elvakult, osztályharcos politikai komiszárok nevét kimondatlanul is tudjuk. Ők voltak a helyi erőszak kizárólagos birtokosai. Miért ne irányult volna - ott és akkor - a sérelmeket szenvedőktől indulati-politikai ösztűz ellenük? A zavart, fájdalmat, elveszettségérzést talán Kosztolányi sorai érzékeltetik a legszemléletesebben:

*„Jaj, hol az arcom?
Jaj, hol a múltam?
Jaj, hol az ágyam?
Jaj, hol a sírom?”*

Az a nevezetes nap, a kisújszállási forradalmi események napja, amelyre sokan és sokféleképpen emlékeznek: 1956. október 27-én, szombaton volt, négy nappal a budapesti eseményeket követően. Piac lévén a főtér (a mai Kálvin tér) már a reggeli órákban megtelt vásárló és szenvedélyesen beszélgető emberekkel. Közülük egyre többen értesültek az előző napi előkészületekről. Egyrészt arról, hogy a forradalom aktív hívei – külső összekötők tanácsait figyelembe véve – célul tűzték ki a hatalom mielőbbi megszerzését városunkban. Másrészt arról, hogy a helyi kommunista vezetés a munkás-paraszt és katonatanács megválasztásával a helyén akar maradni, s ezáltal kifogni a szelet a forradalmi mozgalom dagadó vitorlájából. Ám az események nem a helyi kommunista vezetés tervei és céljai szerint zajlottak tovább. Miközben folyamatosan vonultak a szovjet tankok, egyre nyugtalanabb képet öltött a város. Különbféle hírek és rémhírek terjedtek a fiatalok Szovjetunióba hurcolásáról. Délelőtt 9 óra után a gimnázium diákjai, a tanári karral együtt - kokárdát, nemzetiszínű és gyászszalagot tűzve ruhájukra – iskolazászlóval, ötös sorokban, fegyelmetlenül az 1848-as emlékműhöz vonultak (ekkor volt a karcagi és mezőtúri diákok tüntetése is), akikhez utcai járókelők és csoportos gyülekezők csatlakoztak azzal a kiáltással, hogy „aki magyar, velünk tart!”. A '48-as emlékoszlopnál elhangzott a Nemzeti dal, a budapesti ifjúság 16 pontos követelése, majd elhelyezték a koszorút. Innen a pártbizottság elé vonultak (a mai zeneiskolához), ahol már 250-300 főből álló zaklatott és indulatos tömeg fogadta őket, akik szembehelyezkedtek a pártbizottság ott lévő vezetőivel és levették a vörös csillagos MDP-táblát, behatoltak az épületbe, a jelképeket leszaggatták, összetörték és elégették a vörös zászlót. Közben a diákság visszatért a gimnáziumba. Néhányan közülük majd visszajönnek és leverik a szovjet emlékmű csúcsáról a vörös csillagot.

A pártháztól a mintegy 300 fős tömeg a szovjet hősi emlékműhöz vonult, mely egyben síremlék is – és többszöri sikertelen próbálkozás után – MEVIÉP-től (azaz a vízügytől) szerzett lánctalpas (ún. „sztalinyec”) traktor segítségével ledöntik a rendszer gyűlölt szimbólumát. Ezt követően – igen feszült politikai légkörben – a tömeg radikális csoportja a tanácsházára vonult és hangos szóval követelte, hogy a tanácsapparátusból távolítsanak el néhány kompromittálódott személyt.

Az itt dolgozó emberek az elnök, elnökhelyettes és személyzeti osztályvezető kivételével a hátsó lépcsőn kiszöknek a tanácsháza épületéből. A zajos tömeggel beszélni akaró kommunista vezetők a bekiabálóktól azt a választ kapják: „ne hallgassatok rájuk, ezek a csavargók és népnúzóok hajtottak bennünket a termelőszövetkezetekbe, zavarjátok el őket”. A felzaklatott, indulatos tömeg forradalmi szereplői mindent, ami vörös volt és összeszedhető, kidobáltak a városháza erkélyéről és összetörték, elégették. E kritikus helyzetben érkezett református lelkész, dr. Sipos István érdeme, hogy tekintélyével, önmérsékletre, nyugalomra és békességre intő határozott beszédével megfékezte az elszabadult indulatokat és a féktelen cselekedeteket.

Ezen az emlékezetes délelőttön égettek el 65 kötet könyvet (Lenin, Sztálin és Rákosi műveit) a városi könyvtár állományából.

A kisújszállási forradalmi események következő színhelye a kultúrotthon volt, ahová – a pártbizottság október 26-i taktikája szerint – délután 2 órára gyülekeztek az előző napon megválasztott területi küldöttek, hogy közülük megválasszák a munkás-paraszti és katonai forradalmi tanácsot. Zsúfolásig megtelt a kultúrotthon, a folyosó, az udvar, sőt az utcán is tömeg zajongott. „Ne hazudjatok tovább! Éljen a pesti ifjúság!” és hasonló jelszavakkal a nagygyűlést levezetni és beszélni akaró személyeket lehurrogták. Olyan nagy volt a hangzavar, hogy a Himnuszt sem lehetett elénekelni. Egyre többen követelték, hogy a nagygyűlést tartsák a piactéren. Így lett. A piactéren mintegy 800-1000 főből álló tömeg gyűlt össze, és forró hangulatban választották meg a 32 tagból álló forradalmi tanácsot, ebből – a városháza kistanácstermében – a 7 tagú intézőbizottságot, valamint a 10 tagból álló nemzetőrséget. A pesti ifjúság 16 pontból álló követelését kibővítették. Ezekkel:

- Nyugat felé gazdasági és kulturális kapcsolatokat kell kiszélesíteni.
- A termények szabad értékesítése.
- A zavaró rádióállomások, a személyzeti osztály és a káderezés megszüntetése.
- Október 23-a munkaszüneti és ünnepnapná nyilvánítása.

Este a templomban – a forradalmi események hetedik színhelyén – istentiszteletet tartottak, ahol a lelkész – a jobb jövő reményében – rendre és nyugalomra intette a lakosságot.

Ünneplő Gyülekezet! Az igazsághoz tartozik, hogy a forradalmi események idején az ott lévő és szidalmazott hivatásos pártvezetők kísérletet tettek a felkorbácsolódott politikai szennedélyek és zavargások csillapítására, akár úgy is, hogy a tömegnyomásnak engedve volt, aki nyilvánosan bocsánatot kért tettéért vagy segédkezett az emlékmű ledöntésében. Szükséges megállapítani és hangsúlyozni, hogy Kisújszálláson a forradalmi események során fenyegetések voltak, de tudomásunk szerint senkit fizikai bántalmazás nem ért. Azokon a nevezetes napokon városszerte viharos gyűlések, forradalmi cselekedetek zajlottak le: a KTSZ-ekben, a gépállomásokon, a tsz-ekben, a nagykunsági és csorbai állami gazdaságokban, melyek külön-külön és együtt fontos részét képezik Kisújszállás történetének.

Kisújszálláson decemberig folyt még ellenállás, békés eszközökkel: sztrájkok, röplapok, utcai feliratok formájában, miközben elkezdődött és fokozódott a kíméletlen és kegyetlen megtorlás, amely 1958 március végéig tartott. Kimutatás készült az ún. „ellenforradalmárokról”. 119 személy neve szerepel a listán, akiknek (és közvetlen hozzátartozóiknak) életlehetőségét a továbbiakban korlátozták, „x-elték”.

1956. november 10-én dulakodás közben rendőri golyó által halt meg Ressinka József, testvére pedig súlyosan megsebesült. A 44 éves Bárdi Imrét olyan súlyosan bántalmazták, hogy 1957. november 10-én belehalt sérüléseibe. A forradalmi eseményekben való részvételükért 38 személy ellen indítottak eljárást. Kiemelten, a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának népbíróági tanácsa tárgyalta Imre Károly és Kása Sándor ügyét, akiket a népi demokratikus államrend elleni és más bűncselekmények miatt ítélték súlyos börtönbüntetésre: Imre Károly 12, Kása Sándor 10 évet kapott. Mellékbüntetésük: teljes vagyonek Kobzás, és egyes jogaik gyakorlásától 10 évre eltiltották őket. Börtönbüntetésre ítélték Szatmári Gézárt (10 hónap), Varga Zoltánt (9 hónap), Fási Endrét (4 hónap). A többiek 1-8 hónapig terjedő felfüggesztett börtönbüntetést kaptak, melyet többnyire közbiztonsági őrizetben töltöttek, sokszori testi bántalmazást elszenvedve, és az okozott kárt meg kellett téríteniük. Többen büntetésként részt vettek a szovjet emlékmű helyreállításában.

Kisújszállási, de a forradalmi eseményekben máshol tevékenykedők közül Czaga Istvánt 13, Szűcs Lajost 10 évre ítélték (ők katonatisztek voltak). D. Tóth Ferenc másfél, Puskás Lajos egy évet töltött börtönben. Paksi György személyében olyan is él városunkban, akit a kunhegyesi forradalmi eseményekben való részvételéért vertek meg súlyosan és ítélték hét év börtönre, teljes vagyonek Kobzással. Alapítványunk tagja a Berekfürdőn élő Vígh István, akit 15 évre ítélték és 11 évet töltött a szovjet gulágon. Tudom, a felsorolás nem teljes ...

Valamennyi, súlyosan bántalmazott személy nevét, így pontos létszámát ezidáig nem tudjuk. Ami bizonyos, sokan vannak, köztük munkások, ipari tanulók, vasutasok, gimnazisták és gimnáziumi tanárok is (Katsányi Sándor fiatal gimnáziumi tanárnak pl. 48 órán belül el kellett hagyni a várost, és tudomásunk szerint másoknak is ...) a még életben lévők – orvosi rendelőket és kórházakat járva – ma is viselik a testi és lelki bántalmazások következményeit. A leginkább megbízhatatlannak bélyegzettek a politikai ünnepeket évről évre a karcagi rendőrségen töltötték, ahová bevitték és összegyűjtötték őket.

Tisztelt Emlékezők! E csendes alföldi kisváros munkásai, parasztjai, diákjai így csatlakoztak a forradalomhoz és így szenvedték meg a megtorlást.

Nem felejthetünk!

*„Epévé változzék a víz, mit lenyelek,
ha téged elfelejtelek!
Nyelvemen izzó vasszeget üssenek át,
mikor nem téged emleget!
Hunyjon ki két szemem világa,
mikor nem rád tekint,
népem, te szent, te átkozott, te drága.”
(Dzsida Jenő)*

Ezen ismeretekkel és gondolatokkal avatom fel a millennium évében Kisújszállás város 1956-os emlékoszlopát.

Dr. Szabó Lajos

A kisújszállási forradalmi események napja: 1956. október 27., szombat

Délelőtt 9 órától:

1. Gimnáziumi tanulók tüntetése a 48-as emlékműnél
 - Nemzeti dal
 - A budapesti ifjúság 16 pontos követelésének felolvasása
 - Koszorúzás
2. Városi polgárok és diákok tüntetése a pártbizottság székházánál (ma zeneiskola)
 - Vörös jelképek eltávolítása
 - Zászlók, képek, könyvek égetése
3. A szovjet emlékmű ledöntése lánctalpas traktorral („sztalinyec”)
4. Indulatos tüntetés és zavargások a tanácsházán
 - Néhány kompromittált tanácsbeli személy leváltásának követelése ...
 - Vörös jelképek, könyvek elátovoltása, kidobása, égetése ...
 - Dr. Sipos István ref. lelkész nyugtató beszéde

Délután 2 órától:

5. Forró hangulatú, sikertelen nagygyűlés a kultúrotthonban
6. Tömeggyűlés (mintegy 800-1000 fő) a piactéren (ma Kálvin tér)
 - A Forradalmi Munkástanács megválasztása
 - (soraiból választották meg a nemzetőrséget)

Este:

7. Békességre intő és reményt sugárzó Istentisztelet a református nagytemplomban (dr. Sipos István)

1956 utóélete Jászfákóalmán

Mint a többi településeken is, a forradalmi események elmúltával lezajlottak a megtorlások: a vélt, vagy valós résztvevők megnevezése, elítélése, a tanácselnökök visszatérésével az országos irányelvek szerinti újjáalakuló ülések megtartása. Jákóalmán is voltak, akik hosszabb-rövidebb időre börtönbe kerültek, volt olyan is, aki mindezek megtörténte után családjával együtt elköltözött Gyálra, Pest környékére, s ma is ott él, aki még él közülük.

A következő három évtizedben csak szűk családi körben, vagy egymást jól ismerők között került szóba a forradalom, míg 1989 január 28-án Pozsgay Imre a Magyar Rádióban be nem jelentette, hogy 1956 népfelkelés volt. Az országos eseményeket ismerjük: megtörténtek a szabad választások. 1990. szeptember 30-án Jákóalmán is megválasztották az első önkormányzatot, az első polgármesterrel, aki történetesen én voltam. (Elődöm, az utolsó tanácselnök Jászberényből járt ki, nagy igény volt egy helyi emberre. Az akkori elvárások szerint nekem nagyon sokat jelentett az, hogy honismereti szakkörvezető voltam. Korábban sem voltam semmilyen pártnak tagja, s ekkor is kijelentettem, hogy nem is leszek. A Független Kisgazdapártnak már korábban volt jelöltje, indult „természetesen” függetlenként a volt tanácselnök, továbbá volt jelöltje a Szabad Demokraták Szövetségének és volt egy korábban kőkeményen balos jelölt, aki félállásban látta volna el a feladatot. Engem a jelölés kezdete után 8 nappal tudtak rávenni, hogy induljak. Az esélytelenek nyugalomával vártam a választást függetlenként, de a Magyar Demokrata Fórum szimpatizánsaként. Aztán 11 %-ot rávertem a volt tanácselnökre és én nyertem meg a választást. Így lettem három cikluson át – azaz 12 éven keresztül polgármester.)

1990-ben már mikorra túl voltunk a megalakuláson, a bizottságok létrehozatalán nem volt idő különösebben foglalkozni hivatalosan '56 emlékével, azonban a következő évben javasoltam az önkormányzatnak, hogy valahová el kellene helyezni egy emléktáblát, hogy legyen hol koszorúzni, megemlékezni. A döntés az „őreg iskola” falára esett. Itt helyeztük el az alábbi szövegű – 50x35 cm-es – kőtáblát:¹

AZ 1956-OS FORRADALOM
ÉS SZABADSÁGHARC
ÉVFORDULÓJÁRA.
JÁSZJÁKÓHALMA LAKOSSÁGA
1991

Igaz, hogy a jelesebb jákóalmi események nem itt történtek, hanem az ún „új iskola” előtti parkban álló szovjet emlékmű ledöntésénél – volt, aki ezt később szóvá is tette –, de abból indultunk ki, hogy az az épület még nem állt akkor. Az emeletes iskola csak 1959/60-ban épült, viszont gondoltuk, hogy célszerű olyan helyre tenni, ahol főleg a

¹ Boros Géza: Emlékművek '56-nak. 1956-os Intézet, Bp, 1997.

gyerekek fordulnak meg ők tudnak legkevesebbet az eseményről. Így esett a választás az 1908-ban épült öreg iskolára, ahol akkor még az alsó tagozatosok tanultak. Ma már ők sem, mert elfér mindenki az újabb épületben.

Bankos István jászapáti kőfaragó készítette el a táblát, majd azon gondolkodtunk, hogy hogyan avassuk fel. Eszembe ötlött, hogy az ötvenes évek elején Jákóhalmára is sokan voltak deportálva olyan budapestiek, akik osztályidegennek számítottak. Korábban is hallottam már róluk, de 1989-ben egy konkrét visszaemlékezés is a kezembe került: egy könyv, melyre felhívta a figyelmemet valaki, hogy olvastam-e egy jákóhalmi deportált visszaemlékezését. Állítólag a pesti aluljárókban árusítják. Kiderült, hogy két egyetemista írt egy könyvet „Kitörő éberséggel” címmel, mely ezzel a témával foglalkozott, s ebben megjelent dr. Revicky Károly visszaemlékezése is, aki 1951-ben Jákóhalmára került, majd megjárva a Hortobágyot, visszakerült ide 1953-ig. Mint ő később visszaemlékezett: nem is tudta azt, hogy ebből könyv készül, számára is váratlan volt a megjelenése, noha arról tudott, hogy beszélgettek vele a témáról szakdolgozat ürügyén.²

A részleteket akkor még nem tudva, megbíztam egy Pestre utazó ismerősömet, hogy próbálja megszerezni a könyvet. Ez meg is történt. Nagyon nevezetes napon kaptam meg, zuhogó esőben. Aznap, amikor az idősebbik Bush amerikai elnök Budapesten járva elmondta híres beszédét, miután szétépte az eredetileg leírt szöveget.

A könyv ismeretében kezdtem el kutatni a deportálásokkal kapcsolatban a megyei levéltárban, ahol meg is találtam a listákat, hogy kiket hová telepítettek ide. Mint kiderült, ténylegesen kevesebben voltak a leírtaknál, de volt azért 60-70 ember.

Ilyen előzmények után jött az ötlet: érdekes lenne ezek közül az emberek közül valakit megtalálni és meghívni. Nem akármilyen dolog lenne, hogy egy olyan valaki, aki 1956 előtt néhány évvel ilyen sajátos módon ide kötődött, meghívást kapna az ünnepségre.

Adódott a név: Reviczky úrnak eléggé sajátos neve van, hátha megtalálnám. A tudakozótól sikerült is ilyen nevű személyre bukkannom Budán és felhívtam a megadott számot. Egy férfihang jelentkezett. Mondtam, hogy ki vagyok. – Fodor István Ferenc, Jászjákóhalma polgármestere. Mond-e Önnek ez a községnév valamit? A telefonban is hallatszott a pillanatnyi megdöbbenés. – Hát persze, hogy mond, oda voltam kitelepítve. A többi már könnyen ment. Meghívtam 1991. október 23-ra Reviczky urat, aki köszönettel elfogadta a meghívást.

Én nem mondtam neki, hogy ő avassa fel a táblát, annál inkább, mert hirtelen én sem gondoltam erre, meg még nem is állt össze, hogy mi és hogyan történjen, hiszen ilyen megemlékezés még nem volt eddig.

Eljött a nagy nap, szép napfényes. Megjött Reviczky úr, fogadtuk a községházán. Elmesélte, hogy meglepődött azon, hogy annak a falunak a polgármestere felhívta telefonon, ahová ő annak idején ki volt telepítve. De ennél még jobban is meglepődött, – mert haladva az emlékezés színhelye felé – megkértem rá, hogy szóljon néhány mondatot és leplezze le a táblát, mely ekkorra már fel volt rakva. Lehet, hogy ez így furcsa volt egy kicsit, de ha úgy vesszük, az egész szituáció az volt. Reviczky úr örömmel beleegyezett,

2 Dessewffy Tibor – Szántó András: "Kitörő éberséggel" – A budapesti kitelepítések hitelestörténete. Háttér Lap- és Könyvkiadó, Bp, 1989

de olyan zavarba került, hogy „Kedves Törökbálintiaknak!” szólította meg a jákóhalmiakat, lévén, hogy már évtizedek óta ott folytatott ügyvédi gyakorlatot. Mindenesetre a kellő meghatottság biztosítva volt. A koszorúk elhelyezése alatt Beethoven Egmont nyitánya ment magnóról, hiszen a forradalmi napokban szinte mindig ezt sugározta a Kossuth Rádió – utána a művelődési házban folytattuk a találkozót, ahol a résztvevő jákóhalmiak és vendégünk emlékeztek vissza a Rákosi kor eme szomorú eseményére. Megtekintette természetesen azt a házat – illetve a helyére épült újat –, ahol jákóhalmi életét élte. Elmondta, hogy az elmúlt években ellopakodott ő már a községbe. Majd szűkebb körben elmentünk ebédre az akkor még létező tsz ebédlőbe.

Jászberény után egyébként a második '56-os emléktábla volt a Jászságban a miénk.

Reviczky úr sokat segített a későbbiekben is: két másik volt kitelepítettet is sikerült elémünk, akiket néhány alkalommal meghívtunk a következő években. Egyikük Gömöri Aranka volt Hatvanból – ő azóta kiesett a látókörünkől, – a másikkal viszont ma is kapcsolatban állunk. Pongrácz Károly 10 év körüli gyerekként került Jákóhalmára és nyaralásként élte meg az itt töltött időt. Különben Reviczky Károly is jó emlékekkel van a jákóhalmiakról, könyvében is leírta, hogy a hatalom nem ért célt a kitelepítésekkel, hiszen az volt a célja, hogy összeugrassza az embereket, valójában pedig éppen a fordítottja történt a falusiak és a fővárosiak között.

2001-ig több jeles személyiség megfordult a községben ezen az ünnepen vendégünk volt Budapestről (Kovács Lajos Péter '56 jeles kutatója), Somogyból (Kanyar József nyugalmazott levéltáros, a Honismereti Szövetség elnöke), Jászberényből (Medve Pál tanár, aki a Jákóhalmához közeli dósai tanyavilágban vett részt aktívan a forradalmi eseményekben), vagy Nyékládházáról (az azóta tragikusan elhunyt Farkas Sándor, aki a forradalmi események idején gimnazistaként a jászberényi fiatalok egyik vezetője volt, édesapja pedig a jákóhalmi nemzeti tanács elnöke). Elhangzottak szép szavak - legtöbbször Czigány Mónika előadásában (Piros a vér a pesti utcán, de Szentmihályi Szabó Péter – akivel jó kapcsolatban vagyok – keserű verse is „Térdre Magyar” címmel), egyik alkalommal pedig vendégünk volt Nagy Csaba tárogató művész is Nyíregyházáról.

2002-ben aztán fordult a kocka: új önkormányzatot választott a község, új polgármesterrel, aki aztán megtalálta érvényesülési törekvéseinek célpontját 1956-ban. Nem sokkal megválasztásuk után lehozattak Recskről egy nagy darab követ, azzal a szándékkal, hogy abból egy emlékművet készítsenek. (Már ezt érdekesnek találtam, hiszen én már különböző csoportokkal többször jártam a hajdani recski fogolytábor emlékművénel, s nem követ hozattam onnét ide.) A kő ott árválkodik már évek óta, minden évben csinálnak rajta valamit, miközben a koszorúzások és megemlékezések zajlottak a korábbi táblánál.

Az is kiderült közben, hogy az új polgármester tagja lett az '56-os Szövetségnek – ő, aki egyébként 7 évvel később született –, sőt létrehoztak egy jákóhalmi csoportot, elszakadva Jászberénytől. Most olyan sajátságos helyzet van, hogy arról, hogy abban, hogy Jákóhalmán ki lehet a szövetség tagja a polgármester dönt egy magát legnagyobb '56-osnak tartó „veteránnal”. 2003-ban mindjárt megkapta az új önkormányzat a lyukas zászlót az országos szövetségtől a tiszta közélet érdekében kifejtett tevékenységéért, de az

országos szövetségben nincs meg az előterjesztés dokumentuma. Bár az országos szövetség azt válaszolta, hogy az elismerés nem egy önkormányzatot illet meg, hanem az előzőeket is, mi Jákóhalmán az átadási ünnepségre meg sem lettünk hívva, nemhogy még megköszönték volna, amit addig tettünk.

Közben tavaly felkerült a kőre egy 1956-os szám és egy magyar címer. Közölték, hogy az ünnepség már ott lesz tartva, a régi kis tábla pedig majd le lesz véve a falról. Érdekes helyzet alakult ki: noha addig mindig szorgalmazták, akkor misét sem tartottak, hanem reggel megtartották a hivatalos ünnepséget, ahol hét szervezet koszorúzott, aztán részt vettek a jászberényi programon. Jászfákóhalmán viszont 12 civil szervezet misét mondatott, majd koszorúzott a régi táblánál, ahol jelen volt és koszorúzott Járvás István országgyűlési képviselő is.³ A mise végén az akkori plébános úr elmondta, hogy elfogadottabb forma, ha egy településen nem 12 civil szerveződés mondat misét, hanem azt az önkormányzat kezdeményezi, és ők csatlakoznak hozzá. Elmondta továbbá a plébános úr, hogy az egy nem méltó ünnepség volt, hiszen az a kő még fel sem lett szentelve. Egyébként mi a saját ünnepségünkre ismét meghívtuk Pongrácz Károly urat, aki örömmel el is jött a lányával és annak is megmutatta hajdani kitelepítésük színhelyét.

A helyzet az idén annyiban változott, hogy most lett mise az önkormányzat szervezésében, utána az általuk szervezett koszorúzással, melyen ők és azok koszorúztak, akik nem mertek nem elmenni. A 12 civil szerveződés pedig a mise előtt koszorúzott, majd részt vett a misén és a „községi” ünnepségen is, de ott csak jelen volt. A korábbi önkormányzatok ugyanis még mindig nem kaptak elégtételt azon sértés miatt, hogy a mostani községvezetés ki akarja sajátítani magának '56-ot. Van egy-két civil szervezet, amelyek együtt koszorúz az önkormányzattal, de a jelentős többség nem kívánja elkötelezni magát, civil kíván maradni továbbra is.

Megemlítendő még, hogy a különböző civil szervezetek is tartottak és tartanak megemlékezést '56-ról, ebből kiemelném a honismereti szakkör nemrégii kirándulását, amikor felkeresték osztrák oldalról az andai (mosontarcsai) hidat, ahol a Hanság mocsarain át 20.000 ember (az összemekültek tizede) jutott át a szabad világba '56 végén. Egy amerikai újságíró heteket töltött ott akkor, s a menekültek elbeszéléseivel világhírűvé tette a kis fahidat. 10 évvel ezelőtt újjáépítették és ma 1956 egyik messze földön híres emlékhelye.⁴

Fodor István Ferenc

3 A koszorúzó civil szervezetek: Ficsek Károly Szociálisan Rászorultakért Alapítvány, Gubicz András Gazdakör, Horváth Péter Honismereti Szakkör, Jákóhalmiak Baráti Egyesülete (JÁKOB), Jákó Kertbarát Kör, Jászfákóhalmi Polgári Kör, Jászvidéki Ifjak Köre, Községi Dalkör, Magyarország Felfedezői Szövetség László Gergely Csoportja, Mozgássérültek klubja, Szent István Polgári Kör, Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület Klubcsoportja

4 Michener, James A.: A híd Andanál - 1956. Flitter GMK, Bp., 1994

HÍREK, ESEMÉNYEK

MTA Jász-agykun-Szolnok Megyei T.T.T. Egyesület
5000 Szolnok, Kossuth tér 4.

**Az MTA J-Nk-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület
2005. évi közhasznúsági beszámolója**

a.) Számviteli beszámoló

A 2005. évi beszámoló mérlege (ezer Ft-ban)

Sorszám:	Tétel megnevezése	Előző év	Tárgyév
1.	A. Befektetett eszközök		
3.	II. Tárgyi eszközök		
5.	Forgóeszközök	423	26
9.	IV Pénzeszközök	383	16
10.	ESZKÖZÖK (AKTÍVÁK) ÖSSZESEN	423	26
11.	C. Saját tőke	411	14
13.	II. Tőkeváltozás/eredmény	411	380
15.	IV. Tárgyévi eredmény közhasznú tevékenységből	0	-366
19.	F. Kötelezettségek	12	12
21.	II. Rövid lejáratú kötelezettségek	12	12
22.	FORRÁSOK (PASSZÍVÁK) ÖSSZESEN	423	26

A 2005. évi beszámoló eredménylevezetése (ezer Ft-ban)

Sorszám	Tétel megnevezése	Előző év	Tárgyév
1.	A. Összes közhasznú tevékenység bevétele	0	38
2.	I. Pénzügyileg rendezett bevételek		38
3.	1. Közhasznú célú működésre kapott támogatás		38
5.	b) központi költségvetéstől		
6.	c) helyi önkormányzattól		
8.	e) egyéb		
10.	2. Pályázati úton elnyert támogatás		
11.	3. Közhasznú tevékenységből származó bevétel		
12.	4. Tagdíjból származó bevétel		
13.	5. Egyéb bevétel		
18.	C Tényleges pénzbevételek		38
20.	E. Közhasznú tevékenység ráfordításai	0	404
21.	1. Ráfordításként érvényesíthető kiadások		404
23.	2. Ráfordítást jelentő eszközváltozások		
31.	G. Tárgyévi pénzügyi eredmény	0	-366
32.	1. Közhasznú tevékenység tárgyévi pénzügyi eredménye	0	-366
39.	K. Tárgyévi eredmény	0	-366
40.	1. Közhasznú tevékenység tárgyévi eredménye	0	-366

b.) A költségvetési támogatás felhasználása

Az egyesület 2005-ben nem részesült költségvetési támogatásban.

c.) *A vagyon felhasználásával kapcsolatos kimutatás*

2005-ben nem volt pénzmozgás, így vagyonfelhasználás sem.

d.) *Cél szerinti juttatások kimutatása*

Cél szerinti juttatás nem volt a 2005. évben.

e.) *Helyi önkormányzattól kapott támogatás és annak felhasználása*

A helyi önkormányzat idén nem nyújtott támogatást az egyesületnek.

f.) *A szervezet vezető tisztségviselőinek nyújtott juttatások kimutatása*

Egyesületünk vezető tisztségviselőit juttatásban nem részesítette.

g.) *A közhasznú tevékenységről szóló rövid tartalmi beszámoló*

Az MTA Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület a 2005. évi munkájáról

Egyesületünk életében a 2005. év jelentős változást hozott. Miután az előző években fokozatosan lecsökkent, majd megszűnt a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Önkormányzat támogatása és már 2003-tól egyesületünk folyóiratát sem tudtuk megjelentetni, válságba került a szervezetünk. Az akkori vezetőségnek a forrásteremtés sem sikerült, így maradt a tagság önkéntes munkája. 2005. év őszén a régi vezetőség lemondott és új választására került sor. A tagrevízió során 62 tag erősítette meg tagságát és tiszteletbeli tagnak választottuk a kisújszállási származású dr. Szathmári István nyelvész professzort. A vezetőségválasztásnál szempontként fogalmazódott meg, hogy a megye területi egységei, a különböző tudományágak és intézmények képviselve legyenek és ugyanakkor a tudományban és a tudományos ismeretterjesztésben élenjárók példája emelje az egyesület elfogadását a megyében és az MTA-nál, illetve a DAB-ban. Egyesületünk ugyanis az MTA által nyilvántartott területi egység, amely civil alapokon működik és hivatott összefogni Jász-Nagykun-Szolnok Megye tudományos kutatóit és tudománypártolóit. Ilyen módon a Debreceni Akadémiai Bizottság vezetőségének is tagja a mindenkori elnök. Ezzel egyidőben az Egyesület közgyűlése az alapszabályban is módosításokat fogadott el, amely az alaptevékenység kibővítését, névmódosítást is magába foglalt. A tagság továbbra is kitart és ragaszkodik a megye egyetlen tudományos ismeretterjesztő folyóiratának, a Jászkunság folyóiratnak a megjelentetéséhez. Az alapszabály módosítása ezentúl a tevékenység bővítése révén nagyobb teret ad a szervezet közhasznú feladatainak vállalásában, amely a társadalmi hatását is fokozza. Ugyanakkor alapelveként fogalmazódott meg, hogy szükség van a forrásteremtés lehetőségeinek kibővítésére. A tagok az alapszabályban rögzítetteknek megfelelően változatlanul és töretlenül részt vettek a megye tudományos életében. Egész évben rendszeresen tartottak előadásokat a megyeszékhelyen és a többi településen is. Különösen kiemelkedő volt az aktív részvétel a Tudomány napja megyei rendezvényein. Tagjaink közül előadást tartott: dr. Nemes András, dr. Bathó Edit, dr. Habil. Örsi Julianna, dr. Csikos Mihály, dr. Kálovics Mária, dr. Fülöp Tamás, dr. Vadász István, prof. Szabó László, dr. Botka János, dr. Kertész Róbert, dr. Fűvessy Anikó, dr. Bagi Gábor, Túri Zoltán.

Tagjaink és a vezetőség is önkéntesen végezte egyesületi munkáját.

Szolnok, 2006. május 25.

dr. habil. Örsi Julianna
egyesületi elnök

Az MTA Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület 2006. évi munkaterve

1. A szervezet megújulásának szorgalmazása, tevékenységének erősítése (NCA pályázat működésre, tárgyalás támogatás ügyében a J-N-Szolnok Megyei Önkormányzattal stb., egyeztető megbeszélések kezdeményezése a DAB-bal, szakmai szervezetekkel)
2. A Jászkunság elmaradott és idej számainak egy összevont kötetben való megjelentetése (támogatás, adományozás esetén)
3. Egy 1956-os emlékszám kiadása (Nemzeti Évfordulók Titkárságánál nyertes pályázat esetén)
4. A család. Új kutatási módszerek innovációja. Nemzetközi Interdiszciplináris Tanácskozás Túrkevéen (2006. szeptember) – (lehetséges pályázat: Visegrádi Alap) Partnerek a rendezésben: J-N-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága, Magyar Néprajzi Társaság, Túrkevei Kulturális Egyesület, Hetényi Géza Megyei Kórház, Kossuth Egyetem Néprajzi Tanszék, Finta Múzeumért Alapítvány)
5. Kutatási projektben való partneri részvétel. „Nemzedékek kutatóúton. A Szolnoki Főiskola Mezőgazdasági Fakultása és a civil szervezetek együttműködésével megvalósuló kutatási program” ROP 3.3.1. – projekt. A projekt 2 évre tervezett kutatási és feldolgozási feladat felsőfokú oktatási intézmények hallgatói bevonásával. Az Észak-Alföldi Régió jelenkutatása több kistérségre kiterjed a három megyében.
6. Tudománynpszerűsítő tevékenység a „Nők kulcsszerepben. A közélet és a magánélethez kapcsolódóan. Ehhez előadások, közéleti fórum és kiadvány megjelentetése kapcsolódik. A megvalósulás helye: Szolnok. Célcsoport: Ifjúság.
7. A Magyar Tudomány Napja – a megyei rendezvény szervezésében partnerek kívánunk lenni a MTESZ-nek. Szorgalmazzuk az előadások megjelentetését, hozzáférési lehetőségének bővítését. Az elmúlt években megtartott előadásokból válogatnánk be a 2002-2006 Jászkunság gyűjteményes kötetébe. A Magyar Tudomány Napja megyei, régiós és országos rendezvényein részt veszünk és felkéréseknek megfelelően előadásokat tartunk.
8. A megyében élő phd-jelöltek segítése és tehetséggondozás a fiatalok körében.
9. Az Egyesület szerepének növelése a tudományos életben és a társadalomban. Új eszközünk az Interneten való megjelenés. A Finta Múzeum és a Damjanich Múzeum honlapjára tesszük fel anyagot. A Túrkevei Kulturális Egyesület honlap bővítésre nyújt be NCA pályázatot, amely lehetőséget ad a mi egyesületünknek is al-domain-néven való szereplésre.

Szolnok, 2006. január 12.

Jelen terv az egyesületi tagok javaslatainak beépítésével készült és előterjesztve, elfogadva a 2006. január 24-én megtartott rendkívüli közgyűlésen.

Dr. Habil. Örsi Julianna
egyesületi elnök

Magyar Tudományos Akadémia Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület

Tudományos Egyesületünk 1995-ben alakult és 1998 óta közhasznú civil szervezetként működik. Bírószággal bejegyzett nonprofit szervezet. A tudományos élet élénkítését, a tudományos eredmények közzétételét, innovációt, hazai és nemzetközi kutatásokat, a tudományos kutatás utánpótlásának támogatását, a tudományos ismeretterjesztést felvállaló szervezet. Az egyesület a különböző tudományágak (társadalom-, humán-, természettudomány stb.) képviselőit egyaránt magába foglalja. Kiadványa a Jászkunság folyóirat (5 évtizede jelenik meg) – bár újabban nehézségekbe ütközik a megjelentetése. Ugyancsak az egyesület jelenti meg a Jászkunság füzetek sorozatát. 2006-ban két fő célkitűzésünk megvalósításához kérjük az Önök segítségét. 1. Nemzetközi interdiszciplináris tudományos tanácskozás a Családról és új kutatási módszerekről, 2. a Jászkunság folyóirat megjelentetése. Kérjük, ajánlja Ön is személyi jövedelmének 1 %-át, vagy támogassa egyéb módon. Pénzadománya az adózásakor (magánszemélyek esetén 30 %, vállalkozások esetén 100 %) leírható.

Adószámunk: 18825468-1-16

Bankszámlaszámunk: 69800126-11020356

Elérhetőségeink:

5000 Szolnok, Kossuth tér 4.

Tel: 30/9383-777

E-mail: jorsi@level.datanet.hu vagy mustkeve@enternet.hu

Egyesületünk híreit a Finta Múzeum (www.fintamuzeum.hu) vagy a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok honlapján (www.djm.hu) önálló linken megtalálja.

Minden további kérdésre szívesen válaszolunk a megadott elérhetőségeken.

2005-ben Egyesületünket az állampolgárok 1 %-os személyi jövedelemadó felajánlásukból 18.129 Ft-tal támogatták, mellyel a kitűzött céljaink (lapmegjelentetés, konferencia) megvalósulását segítették. Köszönjük.

Ezúttal is kérjük, hogy ebben az évben is segítsék Egyesületünk tevékenységét a 2006. évi személyi jövedelemadójuk 1 %-nak felajánlásával.

- Célunk:*
1. a Jászkunság 50. évfolyamának megjelentetése;
 2. Jászkunság Füzetek sorozat 1. kötetének kiadása.

Adószámunk: 18825468-1-16

Bankszámlaszámunk: 69800126-11020356

Dr. Habíl Örsi Julianna
elnök

KÖTETÜNK SZERZŐI

Bojtos Gábor középiskolai tanár, helytörténetkutató

– Gábor Áron Gimnázium 5300 Karcag, Madarasi u. 1-3.

Dr. Cseh Géza levéltáros

– Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár 5000 Szolnok, Pozsonyi u. 40-42.

Csizmadia Zoltán festőművész – Csopak-Budapest

Dr. Fazekas Mihály nyugalmazott muzeológus

– Györffy István Nagykun Múzeum 5300 Karcag, Kálvin tér 4.

† **Finta Sándor** szobrász, író (1881. Túrkeve – 1957 Los-Angeles – USA)

Fodor István Ferenc helytörténetkutató – Jászfákóhalma

Gy. Fekete István nyugalmazott ezredes, helytörténetkutató – Szolnok

Ph.D. Fülöp Tamás főiskolai tanár

– Szolnoki Főiskola, 5000 Szolnok, Ady Endre u. 9.

Gulyás Katalin muzeológus

– Damjanich Múzeum – Szolnok

Kapás János Zsolt muzeológus

– Finta Múzeum 5420 Túrkeve, Attila u. 1.

Dr. Habil. Örsi Julianna néprajzkutató, múzeumigazgató

– Finta Múzeum 5420 Túrkeve, Attila u. 1.

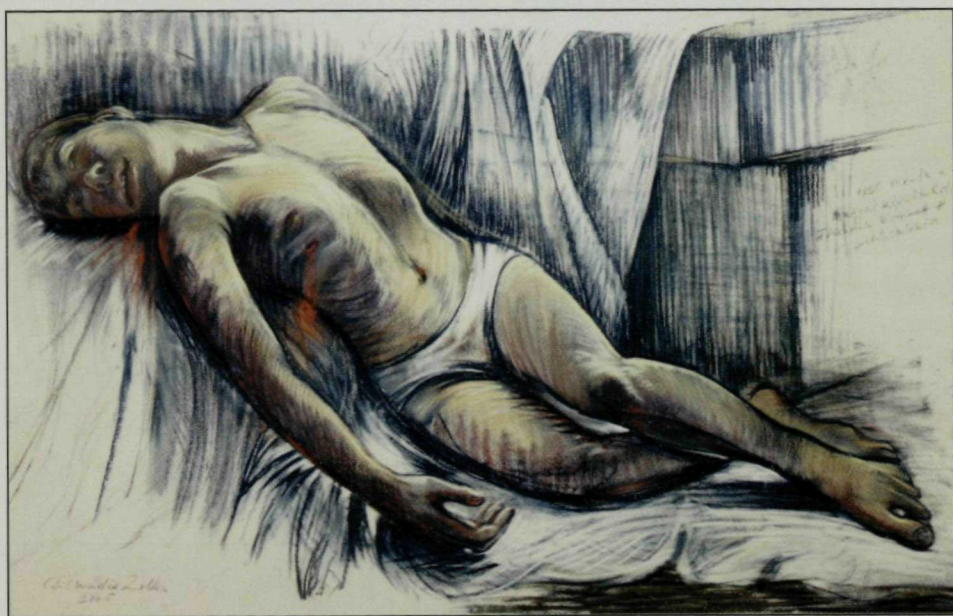
† **Dr. Szabó Lajos** helytörténetkutató, középiskolai tanár – Kisújszállás

Dr. Szabó Lajosné nyugalmazott tanár – Kisújszállás

Szél Júlia aranymikrofonos rádió riporter – Hajdúszoboszló



Csizmadia Zoltán: Menekülés Magyarországról – 1956-ban



Csizmadia Zoltán: A Magyar Képzőművészeti Főiskolán kivégzett 8 fiatal emlékére



Csizmadia Zoltán: Mansfeld Péter emlékére